

Архимандрит Рафаил Карелин

Хришћанство и модернизам (Христианство и модернизам)

Москва, 1999.г.

Глава 1.

Шта је вера?

Корен овог питања се крије у хришћанској антропологији. Шта је човек? По чему се он разликује од других бића? Овде, на земљи, срећемо разноврсне облике и испољавање живота, али између човека и било ког другог бића постоји неизмерна провалија. Каква је то тајна – човек? Видимо да је човек по свом телесном саставу сличан другим бићима и да је он истовремено велика тајна. Човек не припада само земљи, он припада и вечности. И он сам је свестан те тајне. С једне стране, човек је предмет овог света, условљен је његовим законима. С друге стране, човек осећа да је слободно биће, личност, која има могућност самоопредељења.

Свето Писмо нам открива ову тајну. Господ ствара човека од земље и истовремено удахњује у њега нешто друго, Божанствено, неземаљско, што се у Библији назива “дахом живота”. То је човекова душа. У души се отискује образ Божији. Он је као сенка Божанства на земљи. У самом стварању човека, који се налази на граници између два света – материјалног и духовног, у самој души човека, који је одраз и образ Божанства, крије се тајна његове унутрашње слободе.

Због чега људи различито реагују на зов Божанствене благодати? Зашто су једни спремни да читав свој живот посвете Богу, други су равнодушни према религији, а трећи се према њој односе с презиром, па чак и са мржњом? Зашто многи атеисти не само да одбацују религију као философски систем, који је за њих неприхватљив, већ и мрзе Христа као свог личног непријатеља? То је такође тајна, тајна људског срца.

Све што човек ради и о чему размишља, све његове жеље, унутрашње тежње и пориви, сва његова дела и речи увек остављају траг. Постоји духовни закон: “Све оставља траг.” Ми имамо два сећања: сећање ума и сећање срца. Људски ум, сећање разума, не може да задржи унутрашње и спољашње информације које човек добија. Зато разумско сећање има спасоносну способност – да заборавља. Кад човек не би умео да заборавља, он једноставно не би могао да постоји, угушила би га бујица информација. Али он има и друго сећање. То је сећање срца, које садржи читав његов живот – и спољашњи и унутрашњи у кодираном облику. Тамо се све отискује. Сви ликови, осећања, жеље, намере, поступци, - све то у шифрираном, кодираном облику остаје у дубинама људског срца.

Срце се код светих отаца назива “књигом савести”. На Страшном суду човек ће видети сав свој живот управо зато што ће књига сећања његовог срца бити отворена и дешифрована. Он ће угледати сав свој живот, целог себе од рођења до смрти, у свој својој наготи – духовној наготи. Срце је она тачка у којој се сабира све што је човек стигао да учини, да каже, да помисли, или

само да осети у овом животу. Оно може да постане оно тајанствено поље, где се човек среће са Богом, и истовремено људско срце својим унутрашњим гласом може да каже Божанству: “Не, не желим да знам за Тебе.” Христос у “Апокалипси” Себе пореди с гостом, који стоји пред затвореним вратима. Гост куца на ова врата. Домаћин може да отвори или да не отвори – као одговор на ово тајанствено куцање Божанства. Христос каже: *Ако ко чује глас Мој и отвори врата, ући ћу к њему*, односно “Ући ћу у душу његову благодаћу Својом.” *И вечераћу с њиме, и он са Мног* (Откр. 3, 20), односно “Поделићу радост с њим.” Каква је то радост? То је сусрет и сједињење човека са Христом, то је храњење човека Духом Светим. Свако од нас има право да каже Богу: “хоћу” или “нећу”. Господ је човеку дао слободну вољу. То је велик и страشان дар, човекова величина и уједно огромна одговорност, које већина људи није свесна.

Питамо се: зашто људске душе на различите начине одговарају Богу? – Зато што садржина људских срца бива разна. Главну препреку да човек чује Христов глас и да следи за Њим представља духовна гордост. Духовна гордост је страшнија од свих људских страсти. Духовна гордост је потпуно уздање само у себе самог, у своје унутрашње снаге. Духовна гордост јесте одбацивање помоћи Божије. Човек као да говори: “Не треба ми нико, ја сам сам извор својих сопствених снага, свог спасења.” Због тога духовна гордост приморава човека да види себе као центар свог сопственог бивства: њему Бог није потребан. И чак ако горди човек исповеда неку религију она за њега увек остаје само спољашња форма. У ствари, он има другу религију – егоизам, односно он је сам себи постао бог.

Испоставља се да многи, споља гледано, веома поштени и васпитани људи, који притом наизглед нису лишени и других врлина не верују у Бога. И поново се питамо: зашто? Када би ови људи живели због грубих чулних страсти религија би им сметала да задовољавају своје ниске жеље. Али понекад видимо људе у извесном смислу моралне и истовремено равнодушне према религији. Како то објаснити? Ствар је у томе што у њиховој души недостаје главно – реално виђење себе, своје тварне ограничености и свог унутрашњег пада. Они немају потребе за другом, вишом силом, која може да их преобрази, да их препороди и спаси, они једноставно не осећају, не виде своју болест. И због тога је тим људима Бог потпуно стран. Неки од њих толико шире сферу свог егоцентризма да на изванредан начин укључују у њу друштво других људи. Они кажу: “За нас је религија љубав према човечанству, за нас је само човечанство бог.” Носилац такве чудне религије је био Фојербах, којим се навелико користио Маркс (иако је он и критиковао Фојербаха). Али шта је то “човечанство”? Човечанство, на крају крајева, представља збир истих таквих несавршених створења као што је један човек. Збир несавршеног не може бити савршен. Збир ограниченог не може бити безграничан. Зато је “религија човечанства”, у ствари иста она религија егоцентризма...

Дакле, прва препрека, која човеку смета да чује глас Божији јесте духовна гордост, која се као огроман зид испречила између душе и Божанства. Међутим, патње и потреси често руше овај зид. За време трагедија и катастрофа код многих људи се буди религиозно осећање. Падају и разбијају се идоли, које су сами створили и којима су хтели да замене Бога. Уосталом, ово се ни из далека не дешава увек и са свима. Неке људе патње и потреси, баш обрнуто, чине озлојеђенима и суровима.

Друга препрека, која стоји између душе и Бога јесте погруженост у светски живот, његова апсолутизација, односно потпуно, без остатка препуштање себе светској култури, погружавање у све његове веома сложене проблеме. Човек као да нема времена да погледа у небо, он или личи на вечно заузетог мравца или се потпуно задовољава оним врстама душевних наслада, које могу да му обезбеде уметност, наука и т.сл. Другим речима, човек је потпуно окренут душевним вредностима овог света и не подозрева да постоје друге – духовне.

У суштини, право говорећи, људска уметност, књижевност и поезија у знатној мери представљају стихију људских страсти, само веома истанчаних, где се зло појављује под маском добра, а груби пороци бивају опевани и изгледају привлачно. Због тога су ретки писци и песници били заиста религиозни људи. Занимање за светску уметност, потпуно укључивање у светску проблематику откида, одсеца човека од вечности. У земаљској буци он више не чује тихи глас духа. Затим, сама по себи уметност узбуђује и развија људску машту и фантазију. А машта и фантазија нам као дебела завеса заклањају наше срце. Човек, који се налази у заробљеништву својих снова и маштања живи у лажном свету, који је сам створио и у којем присуствују демонске силе. Њему се чини да живи духовним животом, а тај живот је у ствари спољашњи; његово срце остаје неочишћено, непрепорођено.

Бог се човеку открива као до сада непознати унутрашњи духовни живот. Чиста душа не осећа Бога као силу која долази споља, и као силу која је потенцијално постојала у њој самој, већ као укључивање у потпуно другачије, ново бивство. Код људи са заробљеним срцем, који су постали заробљеници овога света постепено се заглушује, као да атрофира способност да прихвате таласе, који долазе из вечности. У Библији постоје речи: *Утолите и познајте да сам Ја Бог* (црквенословенски текст: *упразднитесја и разумејте...*) (Пс. 46, 10). То значи да човек мора умети да се искључи из свега светског, да се мишљу уздигне изнад земаљског, да тражи друго битије ван граница материјалног и душевног света. Он мора да се очисти од његових ликова и страсти да би осетио дах Божанства. У човеку који је погружен у чулност Божији зов понекад изазива озлојеђеност. Њему се чини да религија жели да га лиши оних радости, које даје само овдашње бивство, да религија заузврат за реалне осећаје и насладе (ма колико они кратко трајали и ма како лажни били) неће дати ништа осим обећања, која се неће остварити. И зато се они светољупци, они људи који су свим својим срцем везани за свет обично према религији односе или са хладном равнодушношћу или са скривеном мржњом у срцу.

И на крају, треће. То су страсти, којих човек не жели да се ослободи. Религија од њега захтева аскетизам, религија тражи промене. Онај ко је постао заробљеник својих сопствених страсти мора себе психолошки да убеди у то да нема ни вечног живота ни одговорности за учињена дела, ни будуће казне или награде. Зато човек, који је погружен у чулне страсти стално изнутра убеђује себе у то да вечности нема: она му једноставно не одговара; он убеђује себе у то да би се спокојно препуштао својим страстима. То је трећи разлог због којег људско срце одбацује Бога.

Постоји одбацивање својом вољом, али постоји и одбацивање због незнања, кад су код човека вештачки створени извесни атеистички комплекси. Онда он нема посла с религијом, већ са својом представом у виду карикатуре о њој, те не одбацује Бога, већ карикатуру, која му се од детињства показује као модел религије. Ова врста неверја се најлакше руши кад се човек озбиљно упозна са хришћанском религијом као с погледом на свет и с вером као метафизичком појавом.

Па ипак поново се појављује питање: шта је вера и зашто човек верује? Човек верује зато што је он образ и подобје Божије. Између Првообраза и образа постоји веза. Та веза се зове симпатичка веза. Вера се већ у самом човеку потенцијално налази као могућност, тако да нам је она својствена; међутим, то није способност коју човек сам може да развије. Вера оживљава само уз дејство Божанске благодати. Због тога је она синергија, односно сједињење две воље – Божанствене и људске. Вера је подвиг људског духа и испољавање његове способности да верује и да не верује, да развија или гуши ово осећање. Али, с друге стране, вера за човека увек представља дар Божји, зато што без благодати Божије она остаје само могућност људске душе. Због чега човек верује и не верује? Верује када се његова воља потчињава Божанској благодати,

верује кад тражи Бога (можда чак и несвесно) и у дубинама људског срца долази до овог дивног сусрета. Не верује кад се његово срце затвара пред благодаћу. Има биљака, које затварају лишће на најлакши додир. Тако се и срце неверујећег човека затвара кад осети додир благодати. Оно је не жели, њему је благодат страна.

Адамово изгнање из раја

Зашто нам је покајање неопходно? Зашто покајање мора да прати хришћанина од почетка његовог свесног живота, од ступања на пут духовног живота до саме смрти?

Недеља пре свете Четрдесетнице се назива “Сећање на Адамово изгнање”. Задржимо се на овом кључном, веома важном библијском догађају, на катастрофалном паду целог човечанства, које је представљао Адам.

У првом стиху прве књиге Библије је написано: *У почетку створи Бог небо и земљу* (1 Мојс. 1, 1). Небо, анђеоски свет, било је створено у једном тренутку; материјални свет је био створен у неколико етапа. Свети оци у поретку стварања света виде идеју усхођења од најнижег, несавршеног, ка савршенијем. Шестог дана стварања космоса Господ ствара човека – венац видљивог света. Човек је представник, како каже преподобни Максим Исповедник, ипостас два света – духовног и материјалног, невидљивог и видљивог, у њему се крију небо и земља. Господ је човеково тело створио од земље (сви елементи од којих се састоји космос се налазе у људском телу), а затим је удахнуо у њега душу, учинио га је анђелоподобним. И зато је човек пре свега дух одевен у тело. На човеку лежи задатак од огромне одговорности. Он је био створен за узвишену мисију, за интеграцију свег видљивог света и његово сједињење с невидљивим светом, односно, преко човека је требало да се оствари одухотворење и преображење свег космоса.

Затим Господ ствара Еву, ствара је од Адамовог ребра. Овај акт стварања, ова велика тајна је постала мета отровних подсмеха и шала људи лишених религиозног осећања и дубине мистичког мишљења. Међутим, уколико се замислимо над актом стварања жене видећемо у њему испољавање велике Божанске мудрости. Да је Ева била створена као Анђео - ни из чега, или као Адам - од земље, човечанство би имало два начела и не би било јединство, већ збир, сједињење; човек не би имао једно начело, једног представника. А сада је начело човечанства Адам, као неки извор, у којем се потенцијално садрже сви људи који ће живети на земљи до краја света, извор из којег се излива непресушна струја воде – поколење за поколењем. Стога се благослов, који је дат Адаму распростире на цео људски род. Али се и онај страшни потрес, онај греховни пад, она духовна деформација, коју је осетио Адам као личност такође као нека болест преноси на цело човечанство.

Неки од отаца у стварању Еве виде одређени морални смисао. То је блискост мушкараца и жене, блискост кроз осећање љубави. Као што је ребро близу човековог срца, тако су и мушкарац и жена у мистичком смислу блиски једно другом.

Господ Адаму даје власт над целом земљом. У Библији се под речју “земља” често не подразумева само наша планета, већ и цео материјални и видљиви свет. Светитељ Јован Златоуст каже да заповест “владајте земљом” (1 Мојс. 1, 28) представља сведочанство о једном од својстава човекове сличности с Богом. Својства Божанственог образа су: бесмртност, духовност, разумност, осећање љубави и итд. Подобије јесте слободна воља, могућност избора мотива, унутрашња аутономија. То је оно што човекову личност чини непропадљивом духовном монадом. У самом стварању човека из саме библијске приче видимо како се дубоко библијско учење разликује од пантеистичких учења. Човек је образ Божији. Основна догма пантеизма јесте да је човек биће, које је јединосушно с Богом. Отуда проистиче други правац пантеистичке

мистике, аскетике, пантеистичког доживљаја света. За пантеисте је човек Бог који је заборавио на своју божанственост. За хришћанина је човек образ и подобје Божије, то је појава вечности и бесконачна потенцијална могућност образа да усходи ка свом Првообразу, ка свом Творцу.

Библија говори о два дрвета у рају – дрвету живота и дрвету познања добра и зла. Хранећи се плодовима с дрвета живота човек је добијао бесмртност. Дрво познања добра и зла је било дрво преко којег је требало да буде одређен однос Адама према Богу: или хармонија људске воље с Божанственом кроз послушање или отпадање човека од Бога кроз непослушање. Светитељ Јован Златоуст пише: “Неки кажу: “Зашто је Господ дао такву заповест – да се не једе плод с дрвета, зар није могао да да другу, узвишенију?” А какву? Не чини прељубе? Али с ким би Адам могао да учини прељубу? Не убиј? Али кога би он могао да убије? Не кради? Али све је било његово.” Зато је Господ дао заповест не само као пробни камен љубави Адама према Њему, већ и као могућност усавршавања у послушању вољи Божијој.

Неки оци, укључујући светитеља Григорија Назијанског, подижу нам крајичак завесе над тајном. Библијска реч осим буквалног има и симболичан, духовни смисао. Он не представља противречност, не негира буквални смисао, већ га продубљује, даје нове димензије библијској причи, открива пред нама нове хоризонте. Дакле, Григорије Назијански пише: “Мислим да је дрво познања добра и зла било дрво највишег созерцања.” Човек је требало да дође до созерцања и до боговиђења поступно, кроз богоопштење. Дрво живота је и било дрво богоопштења, јер се истински живот људи састојао у општењу с Богом представљајући непрекидно савладавање тварне ограничености кроз учествовање у апсолутном и Божанственом животу. Богоопштење је давало истинско боговиђење, али је за созерцавање био потребан непрекидан пут духовног усавршавања. Јер Адам је био створен као чист и невин, али несавршен, предстојао му је пут духовног усхођења. Међутим, он је по мишљењу Григорија Богослова, дрско пожелео да се успне на степен созерцања, да на изванредан начин на силу освоји тајне боговиђења да би постао бог, бог без Бога, слободан владар свог бивства без Онога Ко му је дао ово бивство.

Библијска повест о Адамовом нарушавању Божије воље је повест о поновном греху сатане. Сатана је, одушевивши се својом тварном, анђеоском лепотом, умислио да је као Бог, да је једнак Богу. Адаму је рајско дрво изгледало као неки талисман, који је он хтео да освоји на силу и да одмах постане власник целог света и свог сопственог бивства. Зато Адамов грех није био само грех људске слабости, већ и грех богоборства. У Библији је написано да је у Адамовом греху учествовала “змија” (Луцифер). Змија је анђео без крила; анђеоска крила представљају устремљеност Анђела ка Богу. Овај анђео је пао у дубину материјалности и духовне таме. Он гмиже у материјалности, гмиже по земљи, налази се под ногама, испод других бића. Пали анђео разговара с Евом и не користи чисту лаж, већ најстрашнију лаж – полуистину. Он лаже, изврћући заповест Божију. Он каже: *Је ли истина да је Бог казао да не једете са свакога дрвета у врту?* (1 Мојс. 3, 1) и на тај начин као да шири димензије Божије забране како би Га људима представио као сурово Биће Које не жели да се човек усавршава.

Ева ступа у разговор са змијом, каже да је Бог забранио да се једе само са једног дрвета, али је семе неповерења према Богу већ посејано у њеној души. Евин грех се састоји у томе што она и даље разговара с мрачним духом, иако зна његову богоборачку суштину. Код неких древних мистика, на пример код Филона, постоји морално објашњење преваре Еве и Адама. Не одричући буквални смисао он каже следеће (сликовито, фигуративно): “Ева – су осећања, Адам је разум.” Осећање је преварило разум. Зато и ми у себи самима непрекидно видимо Адамов пад. Видимо како наша осећања и страсти варају и заробљавају наш ум, бацају нас у таму очаја и богоодступништва. Написано је да се њима после нарушавања Божанствених заповести

отворише очи, и видјеше... (1 Мојс. 3, 7). Шта то значи? Увидели су да су наги, да су без одеће. Шта то значи? Како треба разумети ове речи?

Светитељ Јован Златоуст објашњава да људи раније нису били наги у нашем смислу, да су били одевени, али не у нашем смислу, нису били одевени у материјалну одећу, већ су били одевени благодаћу. Из њих су се изливали зраци светлости, који су представљали најдивнију и најлепшу одећу. Он говори да се не може рећи да је сунце голо, да је наго. Сунце је одевено нимбусом својих зракова. Тако људи, који су у себи имали благодат Духа Светог нису њоме били окружени само невидљиво, већ и видљиво. Њихова тела су светлела као сунце. И ова светлост се угасила, те је Адам угледао наготу своје жене. Осим тога, за време пада у грех дошло је до изопачивања свих моћи људске душе. На језику аскетике обично користимо појам троделности човекове природе: дух, душа и тело. Треба знати да се душа од тела разликује супстанцијално, односно природно, а од духа не супстанцијално већ функционално, односно по својим дејствима. Под моћима духа, под његовим способностима се обично подразумева унутрашњи логос, унутрашња реч, унутрашњи разум. Истинско познање духа и јесте познање Божанствених идеја. Затим – религиозно осећање, осећање Божијег присуства, осећање општења с Богом, јесте на нашем језику религиозна интуиција, чијим сведочанством ми не само да се уверавамо у постојање Бога, већ Га и осећамо, доживљавамо, осећамо свој контакт и везу са Њим. Овај осећај се до пада у грех налазио на степену духовног виђења, а затим је остао у души као могућност религиозног доживљавања. Он се буди благодаћу Божијом и стремљењем самог човека.

Душевне моћи су по светим Оцима тројаке. То је интелект – наш разум, који нам омогућава да логички мислимо кроз спољашње речи; затим – да мислимо у представама и одређеним сликама (визуелним, аудитивним, итд.). Само у сједињењу с умом (духом) наш интелект може не просто да бележи спољашње појаве већ и да разумева идеје и узајамну везу између ствари и појава. Друга сила душе је – жеља. Пре пада у грех то је била сила која је човека вукла ка Божанству. После пада у грех она се претворила у жељу за задовољствима, и зато сад представља двојак осећање – насладе или незадовољства. Трећа сила је тимос. Тимос представља енергетски део душе, на изванредан начин саму реактивност душе. И овде је после пада у грех дошло до деформације и изрођавања. Тимос се претворио у страсну жељу, мржњу и гнев. Тимос се (у палом стању) нарочито испољава као чулна љубав или као гнев и раздражљивост.

После пада у грех дошло је до распада, до удаљавања сила духа од сила душе, сила душе од тела. Истовремено је дошло до распада сила у самом духу и у самој души. Пре свега у Адаму се угасила љубав према Богу. Бог је за Адама престао да буде садржај, циљ и унутрашња чињеница његовог живота. Он је о Богу почео да размишља као о спољашњој сили, и осим тога, као о страшној, кажњавајућој, неумољивој сили. И зато Адам жели да се сакрије међу дрвеће, мисли како ће побећи од Бога. У томе се огледа и помрачење његовог разума. Адам је раније поседовао велику мудрост, у већем степену него било ко од његових потомака. Он је давао имена бићима која су насељавала земљу. Свети оци су говорили: “Дати имена” – значи знати главна својства тих бића. Зато је пред Адамом цео космос био отворена књига, коју је он читао. А после пада у грех његов ум се толико пореметио и потамнео да је он о Богу размишљао у физичким, материјалним категоријама и да је желео да се сакрије од Њега.

Господ Адама зове на покајање, али уместо да се покају он и Ева се правдају и сваљују кривицу на палог анђела и на крају крајева – на Самог Бога. Због тога их Бог истерује из раја. Пре пада у грех Адам је био у рају и рај је био у Адаму. Рај у Адаму је Божанствена благодат, то је сједињење његове душе са Светим Духом. Адам се лишио унутрашњег раја. У Библији је написано: *...али с дрвета од знања добра и зла, с њега не једи; јер у који дан окусиш с њега, умријећеш* (1 Мојс. 2, 17). Физичка смрт је одвајање душе и тела, а духовна смрт је одвајање

душе од Бога; зато је на дан престапа Адам духовно умро. Он је живео, али је у духовном смислу био као леш, као тело мртваца које се распада.

Зашто је Господ истерао Адама из раја? Да би га казнио? Али да ли можемо да говоримо о томе као о казни, о дејствима Божијим – само као о узрочно-последичном закону? Не. Изгнање Адама из раја је било испољавање љубави Бога према прародитељима. Адам је изгубио унутрашњи рај, присуство Бога га није радовало, већ га је мучило. Да се Адам налазио у рају, сам рај би за њега постао вечно, непресушно мучење, вечно подсећање на оно што је изгубио. Он би с још већим болом осећао губитак благодати Божије. Овде је кључ за решавање једног питања: зашто Господ допушта постојање пакла? Зашто Господ не опрости и не прими поново све грешнике у Царство Небеско? Управо зато што ако би Господ примио човека, који је унутрашње неспособан за богоопштење, у Царство светлости и благодати овај човек би био налик на човека који се налази на обали реке и не може да пије воду из ње. Он би се још више и још страшније мучио. И због тога неки богослови кажу да адске муке представљају последњу милост Божију према грешнику, како би он у физичким патњама заборавио на најужасније, најстрашније – духовне муке.

По библијском казивању Господ је узео животињске коже и сачинио одећу за човека.

Светитељ Григорије Ниски у овоме такође види одређене симболе, зато што се после човековог пада није променила само његова душа, већ и само тело, оно је постало грубље, приземљеније, материјалније, чвршће. Други у томе виде реалност нашег земаљског живота, живота приземљеног, страсног и чулног. Адам се доживевши смрт свог сина (први син првог човека је убио свог брата) својим очима уверио у то да грех рађа смрт. Адам је схватио да је у мистичком смислу он убио свог сина, да је он крив за патње будућег човечанства, за оне потоке крви и суза, које ће залити сву земљу. Адам је започео своје покајање, које је постало главни садржај свег његовог дугог живота на земљи. По црквеном предању заједно с њим се молио и његове молитве ка Богу узносио Арханђео Уриил.

Тако и за нас покајање треба да постане главно дело у животу, јер је то једини пут који палог човека води ка Саздаатељу. Док је пре пада у грех центар свег духовног човековог живота била љубав према Богу ми смо сада изашли из тог центра. Он је за нас изгубљен. Сад за нас постоји други центар духовног живота – покајање. Време Великог поста, пре којег се Црква сећа Адамовог изгнања је пре свега време покајања. Светитељ Јован Златоуст пише да је човек жив ако у његовом срцу постоји покајање, а ако га нема, он је мртав.

Без покајања душевно обличје човека прелази у апсурд. Наша душа, која је без покајања закључана у страсти и самољубље личи на леш који труне. Једини пут од земље ка Небу, једини пут људске душе ка Богу јесу сузе покајања. Покајање је емоционално самопознање, познање и одбацивање себе, какви јесмо, да би нас препородио и преобразио Господ, Који је дошао на Земљу. Сви смо ми криви једни пред другима и сви смо ми криви пред целим човечанством. Питаћете: “Зашто сам крив пред другим људима?” Зато што грех не припада једном људском срцу. Грех се рађа у срцу, затим прелази на ниво представа и мисли, потом се остварује кроз реч или дело. Али чак и ако грех остане у сфери осећања и мисли он ће еманирати, зрачиће из самог човека.

Знате како лако бива у присуству неких људи – као да сте дотакли генератор неке силе и сами после тога осетили силу која вас препорађа. Присуство других нам, насупротив томе, тешко пада. После разговора и општења с њима осећамо се потпуно опустошено. Дакле, не само наша дела, већ и наше емоционално стање, наше мисли невидљиво “зраче”. Грех је, сликовито говорећи, - страшно радиоактивно зрачење којим не трујемо само себе и своју околину, већ и

читав космос. Стално грешимо, зато покајање мора бити наше стално осећање, наше стално делање.

О молитви

Тајна приближавања Богу

По чему се идеалистичка философија разликује од религије? Идеалистичка философија јесте образлагање постојања и примарности апсолутног духа посредством логичких расуђивања, односно покушај рационалног образлагања надрационалног бића. Као и сви философски системи идеализам се заснива на постулату, односно, недоказивој тврдњи која се прима на веру, али не на веру у религиозном смислу, већ у смислу одређеног допуштања. Затим се на недоказивом постулату, сад већ путем логичких расуђивања гради читаво здање система. Али по чему се у суштини религија разликује од философије, ако је чак и философија дала себи задатак да образложи идеју постојања Божанства? Разлика је у томе што религија представља човекову тежњу да дође у општење с Божанством. Бог за религију није апстрактна идеја, није хипотеза с великим степеном вероватноће, као у идеалистичким философским системима. Бог је за религију унутрашња чињеница човековог живота. Бог је за религиозног човека главни ослонац битија, почетак и крај живота. Која је главна карактерна црта религиозног човека? У чему се највише испољава његова религиозност? Религиозни човек се пре свега одликује молитвом, личним обраћањем Богу.

Код неких људи, који се налазе под утицајем источњачких мистичких и окултних система појам религије је сведен на појам медитације, односно размишљања или обраћања човека самом себи. Ови системи под молитвом подразумевају одређену аутосугестију. Испада да је субјекат и објекат молитве сам људски дух, да је молитва нека одређена идеја или одређени суд који човек треба да усвоји. У суштини, материјалисти готово исто тако објашњавају молитву – као врсту аутосугестије. Код неких се рађа сумња: зашто је молитва потребна? Јер Бог је Дух, Апосулт, дакле, Дух, који има потпуно свезнање. Бог боље од нас зна све наше потребе. Шта можемо да Му откријемо? Бог је свемудар и свеблаг. За шта треба да Га молимо? Дакле, они сматрају да молитва уопште није ни потребна. Она може бити само плод наше нетачне представе о Божанству као о несавршеном бићу, чија дејства треба да коригујемо својом сопственом молитвом. Међутим, молитва је потпуна усмереност душе према Богу. Молитва је тајна богопознања, тајна боговиђења. Свети оци човека називају словесним бићем. Кроз речи молитве људска душа се обраћа Богу. Молитва није информисање Бога о нашим потребама. Молитва је услов под којим Божанска сила може да дотакне наш дух и да делује у нама. Бог је свезнајућ и познаје нас боље од нас самих. Он зна сва Своја створења и будућност као и садашњост.

Ипак, Божије свезнање нас без нашег личног учешћа зна као неки предмет у створеном свету. А посредством молитве – откривања себе у молитви – ми улазимо у другачије односе с Богом, у односе личности, кад човек – смртно, ограничено, слабо и греховно биће, али биће које је личност – беседи с апослутним, бесмртним и сведобрим Бићем. Овде је тајна, тајна приближавања човека Богу. Овде започиње оно што свети оци називају човековим обожењем. Овде се остварује тајна преображаја човека као образа и подобја Божијег.

Човек се не моли само зато да би од Бога добио нека спољашња добра, премда се и то дешава, због тога што земаљски живот на нашем путу поставља многе препреке које се успешно могу савладати само уз Божију помоћ. Али није то главно. Главно је то да човек у процесу саме молитве добија много више од свих блага читавог света. Он добија залог благодати Божије,

односно удара темељ за богоопштење – процес који ће трајати у вечности и никада се неће завршити. Сликвито и помало грубо говорећи, у молитви човек добија Самог Бога. То је прво. Друго: молитва је реализација човекове љубави према Богу. То је одређени барометар нашег духовног живота. Као што је сваком од нас унутрашње потребно да будемо заједно с вољеним човеком, да општимо с њим, и да тако кажем, да удишемо исти ваздух, тако је и души која воли Бога неопходна молитва; душа тежи ка општењу с оним кога волимо. У томе се састоји један од најважнијих психолошких закона: закон духовне симпатије, закон подударности. Ако човек воли Бога он тежи ка општењу с Богом. И тежећи општењу с Њим сам се мења и преображава у овом општењу по подобљу Божијем. Ту се одиграва врло важан мистички процес – уподобљавање човека Богу. Тамо где нема молитве човек Бога схвата као извесну објективну реалност. Међутим, могу да постоје објективне реалности, које нас се у суштини не тичу. Ако се човек не моли он не може ни да живи хришћански и његова вера је мртва. Ова мртва вера је неко мисаоно допуштење постојања Више Силе. И ово мисаоно допуштење у својој суштини нема сведочанства и доказа о постојању Бога.

Каква је разлика између човека који верује и човека који не верује у Бога? Претпоставимо да верујући и неверујући имају иста спољашња знања, исте информације, исти степен образовања. Али по чему се верујући човек разликује од неверујућег? Разлика је у томе што верујући осећа Бога, има сведочанство о постојању Божијем у сопственом срцу и ово унутрашње сведочанство је неодвојиво од молитве. Неки питају: “Шта да радимо да бисмо поверовали у Бога?” Одговор је једноставан: треба живети по заповестима Божијим и молити се. Молитва човековој души даје реалан доказ о постојању Божанственог бића. Имамо очигледне доказе о постојању спољашњег света: доживљавамо га кроз трансформисане слике наших органа чула; доживљавамо га непосредно као датост, као реалност. И верујући човек исто тако непосредно, као реалност осећа духовни свет, своју припадност том свету, своју унутрашњу везу – савез с Божанством – и сталну зависност од Божанства. Управо по томе се верујући разликује од неверујућег, чак и ако је овај по својим убеђењима идеалиста. Стога идеалиста – онај ко разумски допушта постојање Бога, сматра да је то највероватнија теорија и то је све. А верујући осећа и доживљава Бога. Идеалиста размишља о Богу, он може мирно да размишља о Богу прекрстивши ногу преко ноге. Кад је у питању верник мисао о Богу у њему изазива осећај страхопоштовања према Творцу. Код верујућег човека се хармонична веза између његовог духа и апсолутног Духа пре свега ствара кроз осећање страхопоштовања.

У аскетици учење о молитви има огромно место. У суштини, молитва је срце духовног живота и њен пулс. Молитва представља нерве људског духа. Ако се Црква –Христово мистичко Тело – упореди с организмом, онда су богослужење и молитва – систем крвотока, који напаја сваку ћелију овог организма; а ћелије смо ми. Ван молитве с човековом душом се дешава исто што и с мртвим ћелијама, на пример, кад човек има гангрену и кад се оне не напајају крвљу, те умиру и одвајају се од живог организма. Зато је човек у религиозном смислу жив само кад се моли. Ако човек који чини добра дела или се чак бави богословским проблемима задуго оставља молитву, он губи унутрашњу везу с Богом. Овакав човек духовно умире и постепено се претвара у духовни леш. Може се рећи да је од свих задатака аскетике главни да се човек научи непрестаној молитви, јер је то и почетак, и бесконачни крај духовног живота. По речима светитеља Јована Златоуста молитва је јединство људи са Анђелима, заједничко занимање људи и Анђела. Само што је овде, на земљи, наша молитва састављена од речи, а молитва Анђела је нешто друго, то је непосредна устремљеност њиховог духа према Богу. У црквеним богослужбеним текстовима често срећемо да се Анђели називају небеским хором, који опева величанство Божије. Срећемо такве синтагме као што су “анђеоско појање”, “херувимска песма”.

Шта то значи? Свети оци кажу да је “анђеоска песма” – потпуна устремљеност виших сила према Богу, пламена љубав према Њему, обузетост љубављу Божијом. У Апокалипси постоје тајанствене речи о четири заробљена Анђела, и неки од тумача Светог Писма говоре о заробљености Анђела као о њиховој заробљености љубављу према Богу, односно они не могу да се одвоје својим бићем, оним што бисмо сликовито назвали мислима и осећањима, од Бога. То је изврстан највиши степен љубави и богоопштења.

Наша молитва ће трајати и у вечности, али ће попримити други облик. Она ће постати стално стање душе оних људи који буду удостојени спасења. Међутим, човек овде, у овом пролазном животу мора да се учи молитви. Ако верујући не развије у себи ову способност он у будућем животу, који представља афирмацију онога што је већ стечено у земаљском, неће моћи да научи да се моли. Тада ће се пред њим отворити разјапљена празнина. Због тога код светих отаца налазимо следеће речи: “Највише делање на земљи је Исусова молитва: *“Господе, Исусе Христe, Сине Божји, смилуј се мени, грешном.”*”

Исусова молитва представља извесно средиште свих молитава. У њој исповедамо да је Бог наш Владика и Господар. Ову велику молитву започињемо речју: *“Господе”*. Ова прва реч значи да желимо да будемо слуге Божије, односно да се налазимо у благом ропству Бога, Који дарује највишу слободу. Ропство Богу није понижење за човека. Ропство Богу је могућност преласка у све виша стања слободе. Ропство Богу је први услов хармоније између човека и Божанства и слобода од заиста понижавајућег ропства страстима и свом егоизму, људском мишљењу и диктату околине. Робовање Богу ослобађа од овог ропства и чини душу истински слободном. Робовање Богу је добровољно потчињавање човека добру. Међутим, овде је ропство повезано још и са синовством, оно прелази у синовство. Тако уче свети оци. Међутим, ако Бога не назовемо својим Владиком и Господарем, ако не сматрамо Његову свеблагу вољу обавезном за себе нећемо моћи да Га назовемо својим Оцем, јер ћемо бити превише далеки од Њега – у заробљеништву безбројних страсти и грехова. Ако не прођемо кроз робовање Богу реч “Отац” ће за нас бити потпуно неистинита, потпуно лажна реч.

Затим кажемо: *“Исусе.”* “Исус” значи “Спаситељ”. У Исусовој молитви ми називамо, исповедамо Исуса из Назарета за свог јединог Спаситеља. Не свој интелект, не цивилизацију, не културу, не друге измишљене богове – без обзира да ли је то Кришна, Буда или неко други, већ Исуса из Назарета ми исповедамо као свог јединог Избавитеља, Спаситеља и Искупитеља, Који нам отвара врата вечног живота.

Даље следи реч: *“Христe.”* “Христос” значи “помазаник”, Онај ко поседује сву пуноћу дарова Духа Светог. Код преподобног Јована Дамаскина је формулисано учење о узајамном прожимању Божанствених Ипостаси Тријединог Бога. Отац је апсолутан. Син Божији је апсолутан. Дух Свети је апсолутан. Дакле, три Апсолута. Битије три Апсолута мора бити узајамно прожето. Три Апсолута се не сливају и не деле; сам број “три” није количина, већ образ Божанственог битија, и кроз жртву Христа Спаситеља и Његово Божанствено учење човек може да учествује у благодати Духа Светог.

Затим, ми се у речи “Христос” или “Месија” сећамо Голготске Жртве, која је искупила човечанство од греха, проклетства и смрти. Али ово мистичко искупљење не потиरे људску вољу и свакоме од нас оставља слободу избора: да прими, усвоји или да одбаци. И у Исусовој молитви ми молимо Бога за то да Христова искупитељна Жртва, која је принета за цео свет, постане Његова Жртва и за наше свакодневне, непрестане грехове. Исусова молитва је скраћено Јеванђеље и највиша хришћанска философија. Бог је апсолутан. Божанство је неисцрпно. Исусова молитва која у себи садржи Име Божије је такође неисцрпна за људски дух. Ако човек пажљиво буде изговарао Исусову молитву она ће почети да му открива стално нове дубине

духовног света и сама ће сваки пут бити изговарана на нови начин. У Апокалипси је речено: *Све ново творим* (Откр. 21, 5). Ово ново се може схватити и као стална новина односа душе, која се моли, према Богу. Али овде, на Земљи, човек предосећа овај нови вечни живот у извесним нарочитим моментима, а у вечности ће се непрестано приближавати Божанству и доживљавати живот као поступно кретање ка Њему, где ће сваки тренутак бити нов.

“*Сине Божји*” – шта то значи? (Неки атонски оци су овај део Исусове молитве допуњавали овако: “*Сине и Речи Божија*”.) Све што има Отац има и Син. Реч Божија означава самоизражавање Божанства, слично томе као што се у речи изражава мисао. Син и Реч Божија означава: кроз Сина Божијег је био створен свет. Реч Божија је самоизражавање апсолутне мудрости и љубави Бога Оца. Затим, “*Сине Божји*” указује на то да се синовство, будући да је то лично својство друге Ипостаси Пресвете Тројице, испољавало и у томе што је Јединородни Син Божји постао Син Човечији, Син Дјеве – Биће које нам је по свему слично осим једног – греха; односно савршени Бог је постао савршени Човек. Светом мученику Јустину Философу је неко поставио питање: “Зашто се није оваплотио Отац него Син?” И он је одговорио: “Зато да би сачувао својство Своје Ипостаси.” Син Божји се вечно рађа од Оца и овде је Син Божји примио људско тело, односно по човечанској природи се родио од Дјеве. Отац је беспочетно начело; Син је беспочетно рађање. Онај ко се рађа у вечности родио се и у времену. Монаси, који су одлазили у пустињу и у тиховању се бавили Исусовом молитвом, постајали су мудрији од оних који су изучили све науке, сву философију, све што је дала људска цивилизација и култура. Али Исусова молитва није само за монахе. Монаштво подразумева само постојање одређених услова да би човек своје духовне снаге усмерио ка Исусовој молитви. Исусова молитва је заповест, која је упућена свим хришћанима. Сваки хришћанин треба да се труди да у свом срцу твори Исусову молитву. Исусова молитва зависи од човековог моралног и духовног живота, али у истом, па чак и већем степену, она сама одређује моралност и духовни живот хришћанина, ако се наравно, обавља правилно, односно са страхопоштовањем и покајничким осећањем.

Неки кажу да се од Исусове молитве може пасти у прелест. Свети оци ово категорички поричу. Они уче да човек може да падне у прелест због своје гордости, а не због Исусове молитве. Човек може да се убије мачем којим је наоружан против непријатеља. Међутим, то не значи да је крив његов мач. Крив је он сам. Ако хришћанин, који још није прошао кроз огањ покајања путем Исусове молитве буде тражио некакве духовне екстазе и мистичка откровења, он може да падне у прелест. Али то није због Исусове молитве, већ због лажне самооцене, зато што је уверен у своју способност за доживљавање нарочите тајне и откровења Божијих. У прелест по правилу падају људи који се уздају у себе због своје умишљености. Међутим, такви људи и без Исусове молитве могу да падну у прелест – при било ком духовном делању.

“*Смилуј се мени, грешном.*” Свети Симеон Нови Богослов пише: “Седео сам у углу келије и размишљао о својим гресима – безбројним као морски песак и само сам вапио: “Господе, помилуј ме, опрости ми!” Сви ми безбројно грешимо, и зато се правилна молитва увек заснива на страхопоштовању и покајању.

Сви ми морамо да тражимо покајање. Можда ће нам покајничко осећање као духовни доживљај долазити тек веома ретко и у малобројним тренуцима, али морамо да га тражимо.

У Исусовој молитви треба да тражимо опроштај својих грехова. То је главно. А хоће ли Господ дати остало јесте ствар Његове милости. Ми сами то ни у ком случају не смемо да тражимо. Не сме се “програмирати” молитва, као што то неки чине. Они мисле да им у Исусовој молитви мора бити дато ово или оно и затим као да траже шему за унутрашње подешавање оних стања која описују свети оци, који су живели потпуно другачијим животом од нас. У Исусовој

молитви увек треба да тежимо ка покајању – оно се као и сваки дар Божији, даје на спасење уз дејство Божанске благодати.

Свети Василије Велики на питање: “Треба ли човек да настави молитву ако се моли без пажње?” одговара да има различитих врста расејаности: једна се дешава због наше душевне слабости, а друга од немара. Расејаност због немара је грех. Што се тиче расејаности због наше слабости ту треба да покажемо своју вољу. Иако још не може да се моли наше срце, иако наш ум не може у себи да задржава речи молитве, треба да наставимо молитву, као рецимо, неки посао. И Господ ће нам за тај труд у своје време даровати да се молимо сабрано. Неопходни су нам овај труд и тражење. Обично се оно што се даје одмах и без труда веома брзо губи.

Уколико напрежемо своју вољу да бисмо се молили сабрано, али се молитва сама расипа, односно као да нас је Господ напустио и благодат нам не помаже, не смемо остављати молитву или чекати неко нарочито молитвено осећање. Напротив! Треба да се трудимо и трудимо. Уколико се молимо с душевном ослабљеношћу, фарисејски, само да бисмо завршили правило, да бисмо се “избавили” од молитве таква “молитва” је лицемерна и она представља вређање Бога.

Господ гледа на нашу жељу. Ако желимо да се молимо достојно – то значи да је и наша молитва достојна, премда споља може да нам изгледа да се не молимо. Ако не осећамо ову жељу, онда у крајњу руку, молитва за нас треба да представља одређени акт воље. Ако постоји одређени акт воље, усмерен на стицање молитвене пажње и борбу са расејаношћу ми смо дали Богу оно што имамо. Јеванђељска удовица је донела две лепте и Господ ју је похвалио. Можда ће напор наше воље бити ове две лепте, чак и ако наш ум и срце још нису могли да се узнесу до Бога. Јер овај унутрашњи покрет, унутрашња усрдност заиста представљају квалитет наше молитве.

У благодатној молитви благодат Божија присуствује и делује очигледо. Али таква молитва не служи увек као критеријум духовног достојанства човека. Понекад нам Господ дарује благодатну молитву на самом почетку нашег пута кад смо још увек духовна новорођенчад. То се ради да би верник осетио и видео шта очекује истински усредног молитвеника који напредује у молитви. А затим Господ као да удаљава од нас благодат како бисмо и ми уложили свој сопствени напор. И то уопште не значи да смо пали на нижу духовну степеницу. Једноставно, наш духовни живот је ступио у другу фазу.

Благо које је увек са нама

У Библији постоји тајанствена слика човека који се бори с Богом. Старозаветни патријарх Јаков се из Месопотамије враћао у Палестину. Очекивала га је освета брата Исава. Као да је сенка смрти стајала пред Јаковљевим очима. И ево, ноћу се Јакову десило чудан, загонетан догађај: угледао је тајанственог Незнанца и ступио с Њим у борбу.

У првој књизи Мојсијевој читамо: *А кад оста Јаков сам, тада се Један Човјек рваше с њим до зоре. И кад видје да га не може савладати, удари га по зглавку у стегну, те се Јакову ишчаши стегно из зглавка, кад се Човјек рваше с њим. Па онда рече: пусти Ме, зора је. А Јаков Му рече: нећу Те пустити докле ме не благословиш. А Човјек му рече: како ти је име? А он одговори: Јаков. Тада му рече: отселе се нећеш звати Јаков, него Израил; јер си се јуначки борио и с Богом и с људима, и одолио си. А Јаков запита и рече: кажи ми како је Теби име. А Он рече: што питаш како Ми је име? И благослови га ондје (1 Мојс. 32, 24-29).*¹

¹ Руски текст: *И оста Јаков сам. И рваше се с њим Неко до зоре; и видевши да не може да га савлада удари га по зглавку у стегну, те се Јакову ишчаши стегно из зглавка кад се борио с Њим. И рече (му): пусти Ме, свануло је. Јаков рече: нећу Те пустити док ме не благословиш. И рече: како ти је име? Он рече: Јаков. И рече (му): од сада се*

Шта значи овај догађај? Многима је он несхватљив и изазива само недоумицу. Како човек може да се бори са Богом? Или да тако снажно у свом загрљају стегне Бога да свемоћно Божанство не може да се ишчупа из његових руку? И зашто Јаков говори Ономе с Ким се борио: *Нећу Те пустити док ме не благословиш?* Свети оци објашњавају да се овде симболично, сликовито, говори о дубокој молитви срца – о молитви која постаје победоносна. У таквој молитви човек као да хвата својим рукама у загрљај Бога као што рвач хвата рвача. Молитва је она велика сила која задржава казну Божију, коју је човек заслужио. Молитва је, ако може тако да се каже, она велика сила која побеђује саму Промисао Божију, или тачније – улази у њу. Борба, коју је Јаков водио с Богом целе ноћи означава молитву покајања – молитву од дубоке ноћи до свитања. Ова молитва која је излазила из дубине срца стигла је до Божанства. Свемогући Бог, Који је изнад свега и прожима све, а Сам остаје непојаман за створења која је створио, овај Бог се на изванредан начин бива заробљеник молитве показујући самим тим какву моћну силу има човек. Та сила је молитва пламеног покајања.

Нећу Те пустити док ме не благословиш. Јаковљева молитва је молитва ватрене вере и наде. Јаков као да каже: “Нећу престати да се молим, па макар се мој дух одвојио од тела за време молитве. Нећу оставити молитву док је Ти не испуниш.” Бог се дотиче Јаковљевог бедра. Шта то значи? Свети Оци објашњавају да бедро представља символ човекове чулности. Зато је овде сликовито речено: човек треба да влада својим чулима. Исту ову мисао свети оци изражавају на следећи начин: “Дај крв и примићеш дух.” Човек мора да побеђује, да савладава своје страсти. То је један од услова молитве.

Молитва је најмоћнији покретач духовног живота. Она представља оне подземне воде које напајају сав наш духовни живот. Више од тога! Може се рећи да је сам духовни живот пре свега степен наше молитве. Ми духовно живимо у оној мери колико се молимо и колико унемо да се молимо. Код светих отаца молитва је названа речју “уметност”. Уметност означава највиши степен умећа, највишу науку, која од човека захтева непрекидан стваралачки напор, односно непрекидну живу молитву. Молитва боље од било чега другог решава све задатке које пред нас поставља живот. У молитви човек налази решење свих својих проблема – како духовних, тако и проблема из свакодневног живота. Молитва невидљиво штити човека од свих његових непријатеља – видљивих и невидљивих. Уколико пажљиво анализирамо свој живот видећемо да нас је Господ, кад се чинило да су околности безизлазне и кад нико није могао да нам помогне, а наше једино оружје је била молитва, више пута избављао од невоље и жалости. Али ћемо тек на оном свету, у вечности, у потпуности сазнати од каквих нас је још страшних опасности, зла и несреће чувало наше молитвено делање.

Молитва је удео човека, који не може да одузме никаква спољашња сила. Молитва је увек са нама – не само у овом земаљском пролазном животу, већ и у загробном, вечном животу. У суштини, сама вечност као непрестано кретање људске душе ка Богу јесте врста молитве, али не словесне, већ другачије. Молитва мења људско срце, открива и буди силе срца, које обично спавају и које су и нама самима непознате. Молитва духовно обнавља наше срце, чини га осетљивим и прозорљивим.

У књизи Прича Соломонових каже се: *Безбожник жели обрану ода зла... али се праведници избављају знањем* (Прич.Сол. 12, 12; 11, 9)². Прозорљивост је нарочита духовна

нећеш звати Јаков, него Израил, јер си се борио с Богом и људе ћеш побеђивати. Упита и Јаков говорећи: реци (ми) како Ти је име. И Он рече: зашто питаш како Ми је име? (оно је дивно). И благослови га тамо (1 Мојс. 32, 24-29).

² Руски текст: *Безбожник жели да ухвати у мрежу зла; ...али се праведници спасавају прозорљивошћу* (Прич.Сол. 1, 12; 11, 9).

интуиција; разликовање добра и зла, маскираног и скривеног под маском добра. Молитва одваја душу од земље. Ван молитве је човек прикован за земљу као митски Прометеј за стену.

Молитва човеком уму даје извесну духовну способност: то је човеково умеће да осећа истину. Као што човек осећа укус хране, разликује слатко од горког, здраву храну од покварене, тако и молитва даје уму нарочиту способност да осећа истину и лаж. Свети оци говоре о томе да је молитва изнад свих добрих дела. Сва добра дела која човек чини ограничавају се одређеним лицима, којима чинимо добро; понекад ово наше “добро” уопште ни не доноси другима право добро и срећу. А сила молитве се простире на читав космос. Молитва људи и молитва Цркве представља огромну силу, која ствара хармонију и очишћује, која, може се рећи, одржава битије целог Космоса. Код апостола Павла постоје следеће тајанствене речи: *Јер се већ ради тајна безакоња, само док се уклони онај који сад задржава* (2 Сол. 2, 7). Ко је то *који задржава*, ко не да да на Земљу дође олицетворење зла? Свети оци кажу да је ова сила која задржава дух побожности и пре свега – дух молитве. Када пресуши дух молитве видљиви свет ће dospети у стање трулежи и распадања, јер више неће бити силе која га обнавља. Због тога су молитвеници, који су из света одлазили у манастире и пустиње, и многи обични, непримећени људи у овом свету које нико није знао, који су путем многог и напорног духовног подвига, напором свих својих снага непрестане молитве – највећи добротинитељи читавог човечанства.

Молитва је благо, које је увек са нама. Нико га не може ни украсти ни одузети. Молитва је драгоценост, које је увек и свуда с нама, ма куда да кренемо, ма чиме да се бавимо. Ма шта да нам се деси – чак и ако изгубимо све што имамо – нашу молитву нам не могу одузети ни људи, ни демони, ништа осим нашег сопственог нерада. Чак и ако цело наше тело разједа болест, молитва ће остати с нама као душа наше душе. Молитва је изнад било каквих богословских расуђивања, зато што нам она само показују пут. Богословске истине нам показују само сенку Божанства, описују нам духовни свет као спољашњи објекат. А молитва нас укључује у овај невидљиви духовни свет, чини нас његовим делићем. Молитва је лепша од свега. Само у молитви можемо да дођемо у додир с вишим светом и да очима срца видимо небеску и Божанствену лепоту. Молитва је неисцрпна. Онима који се труде да са њом слију своје срце она увек открива нешто што је било непознато, као да је творимо по први пут. Молитва се темељи на нади, али је она и испуњење наде. У молитви ми реално долазимо у додир с оним чему се надамо, односно молитва као да нам даје будућност, која се још није остварила као нешто већ остварено и испуњено. Зато молитва иде испред времена. Молитва је сјај вере, топлота наде, живот саме љубави. Молитва спољашње чини унутрашњим. Духовне књиге можемо да изгубимо, могу нам бити украдене или спаљене. Болест може да нам одузме вид, пријатељи могу да нас оставе, вољени човек може да нас превари, рођаци могу да нас обману и постану туђи, свет може да нас протера, небо може да нас опече ватром, земља може да се отвори пред нашим ногама, ноћ може да нас угуши страшним кошмарима, дан може да се претвори у таму искушења и да постане мрачна ноћ. Само молитва нас никада неће преварити. Само она је наш удео који се не може одузети.

Молитва не зна за даљину. Она пролази кроз мора и планине, узноси се ка небесима, прониче у дубину земље, силази у пакао. Ми се молимо за преминуле као за живе и само молитва нам даје реалан осећај да су умрли живи и повезани с нама хиљадама духовних нити. Молитва је лик наше душе. Молитва је светлост наше душе. Молитва је васкрсење наше душе пре свеопштег васкрсења. Молитва је битка људског духа против паклених сила и у овој суровој борби стални човек Помоћник је Сам Господ. Молитва је бој и молитва је победа. Молитва је оруђе и молитва је барјак. Молитва је неисцрпно благо, које се не може потрошити. И ма колико

да користимо ово благо, оно ће се само умножавати. Молитва је духовни хлеб којим се хранимо и којим хранимо друге. Овај благословени хлеб се никада неће потрошити.

Кретање духовних сфера

Молитва је слободан акт људског духа, реализација љубави, која је некада спајала човека и Бога. Златан ланац ове љубави је био покидан и уништен људским падом у грех. Молитва је успостављање пређашње везе људског духа с Божанственим Апсолутним Духом – везе која је постојала код првосазданих људи. Молитва се, како се мени чини, може замислити и описати само кроз одређене алегорије и слике. Логички се она не може анализирати, јер је сама молитва много дубља од аналитичког разумског мишљења. Дакле, ако правимо неку логичку, философску, интерпретацију молитве, у најбољем случају можемо да укажемо само на неке њене спољашње манифестације. А најдубља суштина молитве ће увек измицати површном, разумском мишљењу.

Наш живот је путовање по огромној пустињи. Истинском хришћанину овај свет изгледа празно. Он је овде изнутра сам, не схватају га, његове речи не налазе одјек у душама других људи. Несхваћен, уморан и често одбачен од света, хришћанин може да излије душу у молитви Богу. Молитва му даје истинско сведочанство, истинску сигурност да он у овој огромној пустињи није сам, да је Бог са њим. У молитви човек укрепљује своје снаге. Ван молитве људска душа слаби и духовно пропада. Зато се молитва може упоредити с извором текуће, чисте, живе воде. И путник, који се умори од путовања у свету гаси овом живоносном водом своју жеђ. Али то није само извор из којег он сам пије. Ако се у човеково срце усели непрестана молитва дешава се велико чудо: он постаје извор живе воде и другима.

Људи који траже Бога и нехотице теже ка ономе у чијем срцу тече молитва. Нека хришћанин крије своје духовно делање и уопште не говори ни о чему духовном, ако у његовом срцу тече истинска, покајничка молитва из њега излази нека духовна светлост. Ова дивна светлост се не види очима. Али је може осетити свако ко тражи Бога. И зато многи обични монаси, па чак и мирјани који се наизглед не одликују ни образовањем, ни красноречивошћу, ни неким широким знањима истовремено привлаче душе других људи као што магнет привлачи метал. Народ се скупља око ових молитвеника, тежи ка њима, као да жели да угаси поред њих жеђ своје душе; жеђ, коју не могу да угасе ни телесна мудрост, ни земаљска знања, ни празне насладе, ни тренутне радости. Онај ко у свом срцу има дубоку и непрестану молитву постаје духовни извор поред којег људи, изнемогли од тежине, противречности и мука овог живота добијају духовну утеху и укрепљују своје снаге. Зато сваки свештеник пре свега треба да се постара да у његовом срцу буде молитва, да се брине више о томе него о стицању спољашњих богословских познања. Без унутрашње молитве су философска и богословска познања пастира мртва и људско срце му се неће отворити. Пастирске поуке ће се доживљавати само спољашње, хладним умом. Од хладноће излази хладноћа; хладноћа нашег срца не може да запали огањ у срцима других. Због тога ми се чини да је главна дужност свештеника да се моли за паству и за цео свет непрестано понављајући у свом срцу Исусову молитву или оне молитве, које су унутрашње блиске његовој души.

Исусова молитва је највиша и свеобухватна; али човек, ако жели може да изабере и неку другу кратку молитву, на пример неке стихове из псалма; неки стално понављају *Оче наш*. Има људи који изговарају само две речи: *“Господи, помилуј!”*, али су притом њихова срца увек окренута Богу. Тако да овде не постоји чврсто и непроменљиво правило. Моли се онако како то жели твоја душа. Светитељ Теофан Затворник је говорио да ако човек чита молитвено правило и

његово срце се отвара на неке речи молитве, одазива се на њих са нарочитом снагом, он не треба да жури да иде даље, треба да се заустави и да да свом срцу да се нахрани овим речима. Човек ће сам осетити када се насити; онда нека даље чита речи молитве.

У свету има много вредних ствари и оне нас приморавају да заборавимо на молитву. Али време пролази и ми видимо како се ове вредности претварају у ђубре и прах; и једино реално благо, које човек може да стекне јесте молитва. Заиста, ако мисаоним погледом обухватимо сав свој живот видећемо да су истински живот нашег духа представљали само они малобројни тренуци кад смо се молили. Тако на пример молитву пред чудотворном иконом или унутрашњу молитву, када је благодат дотакла срце доживљавамо као истински живот док је све остало у поређењу са њом некакав сиви сан.

Молитва је велико благо, које човек стиче. Молитва је рудник, а у руднику се драго камење и метали ископавају с великим напором: они нису на отвореном, да их сви виде, већ се копају из тврде земље и стена. Зато је и за молитву потребан сталан и тежак напор. Међутим, она зрна злата и дијаманата, која смо добили путем напорног молитвеног труда сад већ заувек постају благо нашег срца. Она се чувају негде дубоко унутра тако да их чак ни не видимо. Али ће у одређено време наш дух почети да живи управо захваљујући овим снагама, које смо стекли у молитви. Без молитве човек остаје просјак. Он све може да изгуби – све и губи. У овом свету нема ничега што би заувек остало с нама: или он нас напушта или ми њега. Само молитва представља истинско благо људског срца, које се не може одузети. Кад се човек спрема на далек пут он са собом носи штап на који се ослања на путу. И молитва, као неки духовни ослонац, чини наш пут знатно лакшим, неочекивано претвара дела која тешко можемо да испунимо у дела која лако обављамо. Тако је и обрнуто: ако се човек без молитве, ослањајући се само на своје снаге и способности лати неке макар и најпростије ствари, пред њим се често испрече потпуно неочекиване и несавладиве препреке.

Молитва је корен свих добродетељи. Све истинске добродетељи су дар Божанствене благодати. Ван благодати Божије никаква људска дела не спасавају човека. Истинске добродетељи се стичу само онда кад човек у свом срцу оставља место за деловање Светог Духа; оне се добијају од Бога у молитви и чувају се само молитвом. Зато молитва и твори и чува.

Молитва представља крила душе. Светитељ Јован Златоуст каже: “Шта да радимо кад смо окружени непријатељима, кад сваки наш корак вребају стотине опасности?” – и наставља: “Уздигни се изнад земље и сви твоји непријатељи ће бити слаби, а опасности уништене. Ма какве замке да се постављају птици она је безбедна док лети на висини. Тако и ти, човече, ако мислима пузиш по земљи, ако си окружен непријатељима, ако на твом путу стоје замке и вребају те опасности, уздигни се изнад земље и све опасности ће нестати.” Како човек може да се уздигне увис? Може да се уздигне само у молитви зато што молитва представља крила душе, која узносе човека изнад свих његових непријатеља.

Молитва се назива кретањем духовних сфера. Тешко нам је да схватимо шта то значи. А суштина ове дефиниције је следећа: искрена покајничка молитва човека непрекидно води у стално нова и нова стања и положаје у односу на Небеску Цркву. Истинска покајничка молитва привлачи човеку њему потпуно непознате светле духовне силе. Тако је један монах, ушавши изненада у келију преподобног Јована Колова видео како он спава на својој постељи, а крај његовог узглавља стоји његов Анђеоски чувар. Уопште овај свети отац – ава Јован – је међу монасима био познат по томе што се увек молио. Он је често заборављао и на своје рукодеље, и на друге људе. Понекад је преподобни био погружен у такво стање као да је потпуно напуштао земаљски свет и приближавао се другом свету – небеском, анђеоском. Једном приликом је код њега дошао возар камила, који је од монаха узимао њихово рукодеље (ава Јован је плео корпе),

затим је то односио у Александрију и продавао, а за добијени новац куповао је монасима хлеб и намирнице. Тако возар закуца на врата келије светог старца и кад он изађе упита га: “Оче, јеси ли припремио корпе?” Јован одговори: “Одмах ћу их изнети.” Затим ава уђе у келију и заборави на све – и на возара и на корпе. Био је у неком духовном надахнућу, односно у нарочитом молитвено-созерцатељном стању. Возар га је дуго чекао, а онда опет покуца. Ава Јован поново изађе и дијалог се готово понови: “Оче, чекам корпице.” “Опрости ми, сад ћу их донети.” И поново се овај богоносни човек врати у келију, заборави на све и погрузи се у молитву. Возар, који је волео великог старца стрпљиво је чекао и на крају, одлучи да покуца по трећи пут. Зачуше се исте речи: “Оче, изнеси корпе.” “Добро, донећу их.” И ево, враћајући се у унутрашњу келију (обично се келија делила на две просторије: прва је била за молитву, а друга нешто попут засебне собице за занат), свети Јован је све време понављао: “Камила и корпе, камила и корпе,” да не би заборавио да треба да узме корпе и да их да возару. Све горе наведено говори о томе да је молитва код древних подвижника била толико дубока, да су они били ближи духовном свету него земаљском. Они као да су овлаш дотицали земаљски свет, само табанима ногу, а живели су у другом свету, невидљивом и духовном. Зато истинска покајничка молитва покреће духовне сфере, односно чини духовни свет другачијим у односу на нас.

Молитва је поклоњење Богу. У Јеванђељу по Јовану се говори о томе како Бог тражи Себи поклонике у *духу и истини* (Јн. 4, 23). И такво поклоњење – у *духу и истини* – јесте непрестана молитва срца, скривена од људских погледа. У њој се буди људски дух, који се обично налази у неком стању сна, јер је покопан нашим страстима и као да је опијен и умртвљен.

Оно што ми осећамо најчешће није дух, него душа; оно што најчешће доживљавамо јесу наша душевна осећања. Понекад стојимо у храму, молимо се, осећамо радост. Али чим изађемо из цркве и дођемо до аутобуске станице видимо да је наша радост већ нестала, као да је није ни било. Шта то значи? Ствар је у томе што нисмо осећали духовну него душевну радост. Права духовна радост се потпуно разликује од свега другог. Она је прозачна и светла и доживљава се потпуно другачије: као нови живот, као да се нешто ново, непознато и истовремено веома познато, нешто што као да смо давно изгубили, одједном нашло и оживело у нашем срцу. Духовна молитва се готово не може описати. Може се само рећи да се она доживљава као васкрсење душе пре васкрсења тела. Духовна молитва и јесте истинско поклоњење човека Богу. Али таква молитва се даје само кроз дугогодишњи напоран труд, и рекао бих, не само кроз молитвени труд, већ и кроз читав човеков живот, који мора да буде у складу с молитвом. Овде се одиграва обострани процес: молитва помаже човеку да испуњава заповести Господње, а испуњење заповести помаже буђење духовне молитве. Духовна молитва постаје непрекидно поклоњење Богу у *духу и истини*, а човек постаје истински поклоник Небеског Оца, један од оних поклоника које Бог тражи.

Пост и његов значај

“Не приличи хришћанима да у Свету Четрдесетницу једу рибу. Ако ти попустим у томе следећи пут ћеш ме терати да једем месо, а затим ћеш ми понудити да се одрекнем Христа, мог Творца и Бога. Боље ми је да изаберем смрт.” Тако је свети благоверни карталински цар Луарсаб II одговорио шаху Абасу, као што се то види из “Мартиролога” Католикоса-Патријарха Антонија. Такав је био однос наших благочестивих предака према црквеним постовима...

У Православној Цркви постоје једнодневни и вишедневни постови. У једнодневне постове спадају среда и петак – сваке недеље, осим нарочитих случајева наведених у Уставу. За монахе се додаје пост у част Небеских Сила сваког понедељка. За постове су везани и дани празника:

Ваздвижење Часнога Крста - Крстовдан (14/27. септембар) и Усековање главе Јована Претече (29. август/11. септембар).

Од вишедневних постова пре свега треба навести Велики пост, који се састоји од два поста: Свете Четрдесетнице, која је установљена у знак сећања на четрдесетодневни пост Спаситеља у Јудејској пустињи и Страсне седмице, која је посвећена догађајима последњих дана земаљског живота Исуса Христа, Његовог распећа, смрти и погребња. (Страсна седмица у преводу на руски значи недеља страдања.)

Понедељак и уторак ове седмице су посвећени сећању на старозаветне праобразе и пророчанства о Крсној Жртви Христа Спаситеља; среда – сећању на издају, коју је учинио Христов ученик и апостол продавши свог Учитеља за 30 сребрњака; четвртак – сећању на установљење Тајне Евхаристије (Причешћа); петак – сећању на Христово распеће и смрт; субота – сећање на боравак Христовог тела у гробу (у пећини за погреб, где су се по јеврејском обичају сахрањивали мртви). Страсна седмица у себи садржи главне сотериолошке догме (учење о спасењу) и представља врхунац хришћанских постова слично као што је Васкрс најлепши венац свих празника.

Време Великог поста зависи од прелазног празника Васкрса и зато нема стални календарски датум, али његова дужина заједно са Страсном седмицом увек износи 49 дана.

Петровски пост (светих апостола Петра и Павла) почиње недељу дана после празника Свете Педесетнице и траје до 29. јуна/12. јула. Овај пост је установљен у част проповедничког труда и мученичке смрти ученика Исуса Христа.

Госпојински пост – од 1/14. до 15/28. августа – је установљен у част Мајке Божије, Чији је земаљски живот био духовно мучеништво и састрадавање страдањима Њеног Сина.

Божићни пост – од 15/28. новембра до 25. децембра/7. јануара. То је припрема верника за празник Христовог Рођења – други Васкрс. У симболичком смислу он указује не стање света до доласка Спаситеља.

Посебне постове може да одреди црквена хијерархија због друштвених несрећа (епидемија, рата итд.). У Цркви постоји благочестиви обичај да се пости сваки пут пре Тајне Причешћа.

У савременом друштву питања о значају и смислу поста изазивају много недоумица и несугласица. Учење и мистички живот Цркве, њен Устав, правила и обреди до дана данашњег за део наших савременика остају исто онако непознати и нејасни као историја Америке пре Колумба. Храмови са својом тајанственом симболиком налик на хијероглифе, устремљени ка вечности, заустављени у метафизичком узлету, изгледају обавијени непробојном маглом као ледене планине Гренланда. Тек последњих година друштво (тачније - један његов део) је почело да бива свесно да без решавања духовних проблема, без признавања примата моралних вредности, без религиозног просвећења није могуће решење било каквих других задатака и проблема културног, социјалног, националног, политичког, па чак ни економског карактера, за које се одједном испоставило да су везани у “гордијев чвор”. Атеизам узмиче остављајући за собом, као на бојном пољу, рушење, распад културних традиција, деформацију друштвених односа, и можда оно најгоре – површни, бездушни рационализам који прети да претвори човека из личности у биомашину, у монструма, који је састављен од гвоздене конструкције.

У човека је исконски уткано религиозно осећање – осећање вечности као емоционална свест о његовој бесмртности. То је тајанствено сведочанство душе о реалијама духовног света, који се налази ван граница чулног доживљаја – гносе (знања) људског срца, његових непознатих сила и могућности.

Човек, који је васпитан у материјалистичкој традицији, навикао је да сматра да врхунац знања представљају подаци из науке и технике, књижевности и уметности. Међутим, то је незнатни део знања у поређењу с огромним бројем информација, које поседује човек као живи организам. Човек поседује изузетно сложен систем сећања и мишљења. Осим логичког разума, он се састоји од урођених инстинката, подсвести, која бележи и чува сву његову психичку делатност; надсвест је способност интуитивне спознаје и мистичких созерцања. Религиозна интуиција и синтетичко мишљење представљају највиши облик спознаје – “куну” гносе.

У људском организму се непрестано одвија размена информација без којих не би могла да постоји ниједна његова жива ћелија.

Број тих информација, обрађених у току једног дана је неупоредиво већи од садржаја књига у свим библиотекама света. Платон је спознају називао “присећањем”, одсјајем божанствене гносе.

Емпиријски разум, пузећи по чињеницама као змија по земљи не може да схвати ове чињенице, јер он анализирајући разлаже предмет на ћелије, дробе и умртвљава. Он може да убије живи феномен, али не може да га оживи. Религиозно мишљење је синтетичко. То је интуитивно проницање у духовне сфере. Религија је сусрет човека с Богом, а такође је сусрет човека са самим собом. Човек осећа своју душу као нарочиту, живу, невидљиву супстанцију, а не као функцију тела и комплекс биоструја; осећа себе као јединство (монаду) духовног и телесног, а не као конгломерат молекула и атома. Човек открива свој дух као дијамант у медаљону, који је увек носио на грудима не знајући шта се налази у њему; открива себе самог, као што морепловац открива обале невидљивог, тајанственог острва. Религиозно мишљење је свест о циљу и смислу живота.

Циљ хришћанства је савладавање своје људске ограничености кроз заједницу са апсолутним Божанственим бићем. У супротности са хришћанством налази се атеистичко учење – гробљанска религија, која са сарказмом и очајем Мефистофела говори о томе да ће материјални свет, који је настао из неке тачке и који ће се раштркати по Вациони као капљице проливане живе на стаклу без трага и без смисла, бити уништен поново се скупивши у ову тачку.

Религија је богоопштење. Религија није само удео разума или осећања или воље, она, као и сам живот садржи у себи целог човека у његовом психофизичком јединству.

А пост је једно од средстава, која помажу да се поново успостави хармонија између духа и тела, између разума и осећања.

Хришћанској антропологији (учењу о човеку) супротстављене су две тенденције – материјалистичка и крајње спиритуалистичка. Материјалисти пост покушавају да објасне у зависности од околности или као плод религиозног фанатизма или као искуство народне медицине и хигијене. С друге стране, спиритуалисти негирају утицај тела на дух, рашчлањују људску личност на два нечела и сматрају да је недостојно религије да се бави питањима исхране.

Многи људи кажу: за општење с Богом је потребна љубав. А какав је значај поста? Зар није понижавајуће довести своје срце у зависност од желуца? Најчешће тако говоре они који би желели да оправдају своју зависност од желуца, односно робовање желуцу и недостатак жеље да се у било чему обуздају или ограниче. Високопарним фразама о привидној духовности они скривају бојазан да устану против свог тиранина – утробе.

Хришћанска љубав представља осећање јединства људског рода, поштовање људске личности као појаве вечности, као бесмртног духа, одевеног у тело. То је способност човека да емоционално доживљава у себи радост и несрећу другог, односно излазак из своје ограничености и егоизма – тако заточеник бежи на светлост из мрачног и тамног подземља. Хришћанска љубав шири границе људске личности, чини живот дубљим и засићенијим унутрашњим садржајем.

Љубав хришћанина је дарожљива, као сунчева светлост, она ништа не тражи заузврат и ништа не сматра својим. Она не постаје робиња других и не тражи себи робове, она воли Бога и човека као образ Божији, а на свет гледа као на слику, коју је насликао Творац, и на којој се виде трагови и сенке Божанствене лепоте. За хришћанску љубав је потребна непрестана борба против егоизма, као чудовишта с неколико глава; за борбу с егоизмом – борба са страстима, као с дивљим зверима; за борбу са страстима – потчињавање тела души, која је подигла бунт као “мрачна ноћна робиња”, како је тело називао светитељ Григорије Богослов, - против своје бесмртне царице. Тада се у срцу победника открива духовна љубав као извор у стени.

Крајњи спиритуалисти негирају деловање физичких фактора на дух, иако то противречи свакодневном искуству. За њих је тело само љуска душе, нешто спољашње и привремено за човека.

Материјалисти, насупрот томе, подвлачећи овај утицај желе душу да представе као функцију тела – мозга.

Старохришћански апологет Атинагора је на питање свог опонента-паганина о томе како телесна болест може да се одражава на делатност бестелесне душе навео следећи пример. Душа је музичар, а тело је инструмент. Ако је инструмент оштећен музичар не може да извуче из њега хармоничне звуке. С друге стране, ако је музичар болестан инструмент ћути. Али то је само фигуративна слика. У ствари, веза између тела и духа је неупоредиво већа. Тело и душа чине јединствену људску личност.

Захваљујући посту тело постаје танани инструмент, који може да хвата сваки покрет музичара – душе. Сликвито говорећи, тело се из афричког бубња претвара у Страдиваријеву виолину. Пост помаже да се поново успостави хијерархија душевних снага, да се сложена психичка организација потчини највишим духовним циљевима. Пост помаже души да побеђује страсти, извлачи душу, као бисер из шкољке, из заробљеништва свега грубо чулног и порочног. Пост ослобађа човеков дух од заљубљене везаности за материјално, од сталне усмерености на земаљско.

Хијерархија човекове психофизичке природе личи на пирамиду, окренуту врхом надоле, где тело притиска душу, а душа гута дух. Пост покорава тело души, а душу потчињава духу. Пост представља важан фактор очувања и поновног успостављања јединства душе и тела.

Свесно самоограничење служи као средство за постизање духовне слободе, о томе су учили још древни филозофи: “Човек мора да једе да би живео, а не да живи да би јео,” говорио је Сократ. Пост повећава духовни потенцијал слободе: чини човека независнијим од спољашњег и помаже да се на минимум сведу његове најниже потребе. Притом се ослобађа енергија, могућност и време за живот духа.

Пост представља вољну радњу, а религија је у многоме ствар воље. Онај ко не може да ограничи себе у храни неће моћи да победи ни снажније и истанчаније страсти. Распуштеност у храни води ка распуштености и у другим областима људског живота.

Христос је рекао: *Царство Небеско на силу се узима, и подвижници добијају га* (Мт. 11, 12)³. Без сталног напора и подвига воље јеванђељске заповести ће остати само идеал, који сија на недостижној висини, као далеке звезде, а не реалан садржај човековог живота.

Хришћанска љубав је нарочита, жртвена љубав. Пост учи човека да прво жртвује мало, али “велико почиње од малог”. Егоиста, пак, захтева жртве од других – за себе, при чему најчешће себе поистовећује са својим телом.

³ Руски текст: *Царство Небеско се силом осваја, и они који употребљавају напор освајају га* (Мт. 11, 12)

Древни хришћани су спајали заповест поста са заповешћу о милосрђу. Њихов обичај је био да новац, који су уштедели на храни стављају у посебну касицу и да га о празницима деле просјацима.

Дотакли смо се личносног аспекта поста, али постоји и други, ништа мање важан – црквени. Посредством поста човек се укључује у ритам богослужења у храму, постаје способан да реално преко свештених симбола и слика доживљава догађаје из библијске историје.

Црква је духовни живи организам, и као сваки организам она не може да постоји ван одређених ритмова.

Постови претходе великим хришћанским празницима. Пост је један од услова покајања. Без покајања и очишћења човек не може да доживи радост празника. Тачније, он може да осети естетску насладу, елан, егзалтацију итд., али то су само сурогати духовности. Истинска, препорађајућа радост, као дејство благодати у срцу њему остаје недоступна.

Хришћанство од нас захтева непрекидно усавршавање. Јеванђеље човеку открива бездан његовог пада, као што експлозија светлости открива мрачну провалију, која се отвара под ногама, и истовремено Јеванђеље човеку открива Божанствено милосрђе, бесконачно као небо. Покајање је виђење пакла у својој души и љубави Божије, оваплоћене у Христу Спаситељу. Између два пола – туге и наде – он пролази путем духовног препорода.

Низ постова је посвећен болним догађајима из библијске историје: у среду је Христов ученик – Јуда издао Христа; у петак је Господ претрпео распеће и смрт. Вара се онај ко не пости у среду и петак, а каже да воли Бога. Права љубав неће хранити своју утробу покрај гроба вољеног. Они који посте у среду и петак добијају дар способности да дубље саосећају с Христовим страдањима.

Свети оци кажу: “Дај крв и прими дух.” Покори своје тело духу – то ће бити добро и за само тело, исто као што је за коња добро да се потчињава јахачу, јер ће иначе обојица полетети у провалију. Стомакоугодник мења дух за утробу и добија сало.

Пост је универзална појава која постоји код свих народа и у сва времена. Међутим, хришћански пост се не може поредити с постом будисте или манихејца. Хришћански пост се заснива на другим религиозним принципима и идејама. За будисту нема принципијелне разлике између човека и инсекта. Зато је за њега употреба меса једење леша, које је блиско канибализму. У неким паганским религиозним школама употреба меса је била забрањена, јер је теорија реинкарнације (метампсихозе) човека приморавала да се боји да се у гусану или јарцу можда налази душа његовог претка, који је тамо доспео по закону карме (освете).

По учењу маздеизма, манихејаца и других религиозних дуалиста у стварању света је учествовала и демонска сила. Због тога су нека бића сматрана за плодове злог начела. У низу религија пост је био заснован на лажној представи о људском телу као о тамници душе и средишту сваког зла. Ово је рађало самомучење и фанатизам. Хришћанство сматра да такав пост доводи до још већег растројства и распада “триметрије човека” – духа, душе и тела.

Савремено вегетеријанство, које проповеда идеју састрадавања са живим бићима засновано је на материјалистичким представама, које бришу границу између човека и животиње. Кад би човек био доследни еволуциониста, требало би да призна за жива бића све облике органског живота, укључујући и дрвеће и траву, односно да осуди себе на смрт од глади. Вегетеријанци уче да биљна храна сама по себи механички мења човеков карактер. Али вегетеријанац је био, на пример, и Хитлер.

На ком принципу се бира храна за хришћански пост? За хришћанина нема чисте и нечисте хране. Овде је узето у обзир искуство деловања хране на људски организам и зато бића као што

су рибе и морске животиње спадају у посну храну. Истовремено у мрсну храну осим меса спадају и јаја и млечни производи. Свака биљна храна се сматра посном.

Хришћански пост има неколико видова – у зависности од степена строгости. У пост спада:

- потпуно уздржавање од хране (по Уставу Цркве такво строго уздржавање од хране се препоручује за прва два дана свете Четрдесетнице, у петак Страсне седмице, у први дан поста светих Апостола);

- сироједење – храна, која није спремљена на ватри;

- сухоједење – храна, која је спремљена без биљног уља;

- строги пост – без рибе;

- обичан пост – употреба рибе, уља и свих врста биљне хране.

Осим тога препоручује се да се за време поста ограничи број оброка (на пример, до два пута дневно) и да се смањи количина хране (приближно до две трећине уобичајене норме). Храна треба да буде једноставна, без специјалитета. За време поста храну треба узимати касније него у уобичајено време – после поднева, наравно, ако то дозвољавају околности живота и рада.

Треба имати у виду да у нарушавање хришћанског поста не спада само једење мрсног, већ такође и ужурбаност у јелу, празни разговори и шале за столом итд. Пост треба строго да одговара човековом здрављу и снази. Светитељ Василије Велики пише да је неправедно да се за човека снажног и слабог тела одреди иста мера поста: “Једни имају тело слично гвожђу, а други – слами.”

Пост је мање строг: за труднице, породиле, мајке које доје децу; за оне који путују и који су доспели у екстремне услове; за децу и старе особе уколико старост прате немоћ и слабост. Пост се укида у условима кад је човеку физички немогуће да набави посну храну и прети му болест или смрт од глади.

Уколико човек пати од тешке болести желуца у дијету онога ко пости може бити укључена одређена врста мрсне хране, која је неопходна уколико човек болује од те болести, али је најбоље да се то прво размотри са духовником.

У новинама и другим средствима мас-медија против поста су често наступали медицинари – са застрашујућим изјавама. Они су, у духу Хофмана и Едгара Поа осликавали мрачну слику малокрвности, авитаминозе и дистрофије, који као авети одмазде очекују оне који имају више поверења у црквени Устав него у Певзнерову “Хигијену исхране”. Медицинари су пост најчешће бркали с такозваним “старим вегетеријанством”, које је искључивало из исхране све намирнице животињског порекла. Они се нису много трудили да се снађу у елементарним питањима хришћанског поста. Многи од њих чак нису ни знали да је риба посна храна. Они су игнорисали чињенице, које је забележила статистика: многи народи и племена, који се углавном хране биљном храном, одликују се издржљивошћу и дугим животом, прво место по дуговечности заузимају пчелари и монаси.

Притом, јавно одбацујући религиозни пост, званична медицина исти уводи у лекарску праксу под називом “дана за олакшавање” и вегетеријанских дана. Вегетеријански дани су у санаторијумима и армији били понедељак и четвртак. Избацивано је све што је могло да подсећа на хришћанство. Очигледно је да идеолози атеизма нису знали да су понедељак и четвртак дани поста старих фарисеја.

У већини протестантских конфесија нема календарских постова. Питање поста се решава индивидуално.

У савременом католицизму пост је сведен на минимум; јаја и млеко се сматрају посном храном. Дозвољава се узимање хране на сат-два пре причешћа.

Код монофизита и несторијеваца – јеретика – пост се одликује дужином и строгошћу. Можда се у томе читује општа источно-религиозна традиција.

Најважнији пост у старозаветној Цркви је био дан “Очишћења” (у септембру). Осим тога, постојали су традиционални постови у знак сећања на рушење Јерусалима и спаљивање храма. Као својеврсна врста поста служиле су забране за одређену врсту хране, које су имале васпитно-педагошки карактер. Нечисте животиње су биле олицетворење грехова и порока, које је требало избегавати (зец – кукавичлук, камила – злопамћење, медвед – јарост итд.) Ове забране, прихваћене у јудаизму, делимично су прешле у ислам, где се нечисте животиње доживљавају као носиоци физичке нечистоте.

У Грузији је народ строго поштовао постове, што је забележено у хагиографској литератури. Ефимије Мтацминдели (Светогорац) је саставио драгоцену упутство о постовима. А у “Опису Колхиде” доминиканског монаха А.Ламбертија се саопштава и то да “Мингрелци поштују грчке обичаје (односно Православље – прим.аут.) – Велики пост поштују веома строго, чак ни рибу не једу! И уопште, једу само једном дневно на заласку сунца. Они тако строго поштују обред поста да ма како болесни, или стари, или ослабљени били, нипошто у то време неће јести месо. Неки петком уопште ништа не једу: последње недеље не пију вино, а последња три дана не узимају никакву храну.”

По учењу Цркве, телесни пост мора бити сједињен с духовним постом: уздржавањем од позоришта, од празних, а тим пре од нескромних разговора, од свега што буди чулност и расејава ум. Пост мора бити праћен осамљеношћу и ћутањем, размишљањем о свом животу и судом над самим собом. Пост по хришћанској традицији почиње од узајамног опраштања увреда. Пост са злоробом у срцу личи на шкропиона, који може да остане без хране најдуже од свих бића на земљи, али притом производи смртоносни отров. Пост мора бити праћен милошћу и помоћи сиромашнима.

Вера представља непосредно сведочанство душе о постојању Бога и духовног света. Сликвито говорећи, срце верника личи на нарочити локатор, који прима информације, које долазе из духовних сфера. Пост помаже истанчанијем и осетљивијем доживљају ових информација, ових таласа духовне светлости. Пост мора бити сједињен с молитвом. Молитва представља усмереност душе ка Богу, мистичку беседу створења са својим Творцем. Пост и молитва су два крила, која душу узносе ка небу.

Ако се хришћански живот упореди са храмом у изградњи онда ће његов камен-темељац бити борба са страстима и пост, а врх, венац – духовна љубав, која одражава у себи светлост Божанствене љубави, као што злато на црквеним куполама одражава зраке излазећег сунца.

Монаштво: трагање за Божанском лепотом⁴

У раној Цркви, до времена цара Константина, непрекидни прогони су чинили врло јак фактор моралног очишћења хришћанских заједница. Прогонства, гоњење, мучења, смртне казне – све то је представљало снажан филтер, који је просејавао све што је било случајно нането и лажно. У хришћанским заједницама првих векова није било номиналних хришћана; били су само они, за које је истина била изнад живота. Хришћанска Црква је у то време била Црква мученика.

У току следећих векова спољашњи свет се увукао у Цркву. За време Константина Великог, кад је хришћанству била дата слобода, а затим су јој дате и одређене олакшице, и кад је држава почела да га штити, црквена врата су се широм отворила за бујицу најразличитијих људи. Црква истовремено није могла сама да се чисти, као што је то раније било, у огњу прогона и крви

⁴ О монаштву, његовом смислу и суштини види такође беседу на Ваведење у храм Пресвете Богородице.

страдања. Зато је у њу почео да продире онај полухришћански, полупагански дух, који називамо духом света. Не може се рећи да ли је положај Цркве постао бољи или гори после реформи цара Константина. Црква је почела слободније да врши своје функције; мисионарење је попримило огромне размере; по читавој територији велике империје грађени су величанствени храмови и саборне цркве. Сам император Константин је био надахнут љубављу према Христу и Његовој Цркви и улагао је велике напоре у процват хришћанства. Црква га је канонизовала, и он није прибројан у свеце због својих спољашњих заслуга, већ зато што је унутрашње припадао Хришћанској Цркви. Овај богомудри човек се није трудио да Црквом прагматично управља као што тврде неки каснији историчари. Напротив, он је њено добро сматрао за главни циљ и задатак свог живота. Међутим, овде већ долази до кретања у другом правцу: не вертикалног, као што је то било у првим заједницама – ка Богу, већ хоризонталног. Црква се шири, у њу се непрекидно уливају нови људи. Међутим, заједно с овим људским бујицама у Цркву улазе гомиле прљавштине.

Раније би она потпуно изгорела у огњу искушења, и остало би само чисто злато; али сад, кад је наступило време мира и релативног спокојства, није било тако. Уосталом, овај процес “посветовњачења” се тicao само људске, спољашње стране Цркве. Оно главно јесте Црква као носилац благодати, као откровење вечности на земљи. Земаљска Црква је нераскидиво повезана у јединствено Христово Тело с Небеском Црквом. И ова Црква је увек остајала иста. Али сам ниво људског елемента, уколико се први хришћани упореде са хришћанима каснијих векова, ни из далека није исти. Најраније хришћанске заједнице су, да тако кажемо, представљале религиозни максимализам. Сад је пак, овај максимализам пронашао себе у другом облику – у монаштву.

Црква се назива Црквом у борби, она је водила и води духовну борбу са светом. Али с каквим светом? И шта подразумевамо под речју “свет”? Немамо у виду човечанство, већ одређену душевну средину, страсну, непрепорођену, унутрашње туђу Христу. О овом свету Господ говори: *Ако свијет на вас узмрзи, знајте да на Мене омрзну прије вас. Кад бисте били од свијета, онда би свијет своје љубио: а како нијесте од свијета, него вас Ја од свијета избрах, зато мрзи на вас свијет* (Јн. 15, 18-19). Сад, кад је облик, испољавање религиозног максимализма постао монашки живот, кад су људи, који желе да припадају само Христу, понели светлост вере у манастире и пустиње, овај страсни, греховни мир се, без обзира на то што се један његов део називао хришћанским светом, наоружао против монаштва, које он никада није схватао, не схвата и неће га схватати. Монаштво је за њега некакав тајанствени, страшни противник.

Ако су раније арене духовне борбе Цркве и света били пагански судови, на којима су људи били осуђивани на мучење и смртну казну за само Христово име, арене Колосеума, где су хришћани били бацани да их поједу дивље звери, сад су за монаштво бојно поље постале дубине људског срца, јер у сваком човеку живи овај непрепорођени, греховни свет. И монах води битку, бори се, труди се у дубини свог срца, у дубини свог духа, и то пре свега с овим – с овим светом, који није прихватио и не прихвата Христа – са светом чулности, гордости, греха, страсти, с оним светом, који не може бити оцрквљен.

У IV веку монаштво достиже свој највећи процват; његови центри су египатске пустиње, Нитријске горе, Тиваида. Само монаштво је појава, коју слабо разумеју не само светски људи, већ чак и они хришћани, који сами у свом личном животу на постају аскете. Свет је по својој суштини дијаметрално супротан монаштву, и зато је према њему непријатељски расположен. Свет овде, на земљи тражи срећу. Монаштво човека приморава на спољашња страдања. Свет жуди за насладом. Монаштво себе приморава на лишавања сваке врсте. Свет жуди за лепотом, али за земаљском лепотом у њеној разноврсности, шароликости и чулности. Монаштво на ову земаљску лепоту гледа као на шаку праха и пепела, оно тражи другу – једину, небеску лепоту,

коју свет не познаје. Због тога свет сматра да монаштво лишава себе оног најбољег и најлепшег у животу, да је монаштво фанатизам. И неки људи монаштво називају мржњом према човеку. Свет сматра да је љубав највиша добродетел, да је највећа срећа. Ја овде не говорим о чулној љубави: подразумевам другачију љубав – породичну, пријатељску. А монах се одриче ове љубави, чупа из свог срца сваку везаност за било шта, како би оно припадало само Богу. Зато су за свет монаси некакви духовни егоисти и себичњаци. За свет максимализам монаха представља суровост и нечовечност.

Осим тога, свет под речју “љубав” често подразумева само чулна осећања и различита дејства блудне страсти. Светска уметност најчешће приказује грех у привлачним и заманним облицима. Ту се крије опасност светске уметности, светске књижевности и поезије. Монах их одбацује, зато што је све то у својој основи апологија и “козметика” препорођеног света. Монах под тим види нешто друго: под спољашњом лепотом плоти он види кости скелета, лик смрти. Свет страст назива љубављу. А монаштво каже да страст ни по чему није љубав. То је мрачна сила, и напротив, само победа над страстима може људско срце да отвори за праву љубав. И када свет чује позив монаштва на борбу са страстима, њему се чини да неко из уста хоће да му отме неки слadak залагај, па зато мрзи људе у црним мантијама, камилавама и расама.

Светским људима⁵ изгледа да монаштво жели да окује човека у неке духовне окове и да од света направи тамницу. А монаштво сматра да свет и јесте тамница људског духа и да само Христова светлост човеку даје истинску слободу. Свет сматра да су мудрост и ум у разноврсним знањима. Најпаветнијим људима свет назива оне чија знања достижу енциклопедијске размере. Монаштво учи да ова разноврсна знања приземљују ум, расејавају мисли и да се због њих губи оно главно. С тачке гледишта монаштва, истински мудар је онај ко познаје апсолутну мудрост Бога. Разноврсност знања личи на огроман сандук с различитим предметима, које човек носи на својим плећима, а познање Бога на једини, драгоцен, дивни дијамант.

Свет религију замишља само као катехизаторство и оглашење, или као философију или уметност, поистовећујући је час са једним час са другим. Светски људи покушавају да докажу постојање Божанства спољашњим аргументима. Монаштво сматра да су ови спољашњи докази и ова полемика недостојни религије и Бога. Јер, религија не може да се докаже. У религију човек може да се укључи. И Бог Сам открива Себе онима, који теже ка Њему. Зато је монаштво вертикално кретање увис; то је молитва, очишћење срца. Свет не схвата да без очишћења срца не може бити ни богопознања. Свет не схвата да ван молитве људска душа не може да се приближи Богу. Свет жели да спозна Бога споља, у одређеним интелектуалним, па чак и историјским категоријама. А монаштво на религију гледа као на тајанствени сусрет људског духа с Богом у дубинама срца, жуди за овим сусретом и тражи га. Свет сматра да срећу представљају насладе, променљиви, разноврсни и снажни осећаји. Монаштво тврди да само уколико се ови осећаји угуше, човек може да осети Бога као светлост и душевни мир. За свет је динамичан, емоционални живот узбуђење, надахнуће, опијеност чулима. Монаштво каже да све ово припада земљи, да у екстазама и ентузијазму нема истинске благодати. Благодат Божија силази на човека као неки виши, небески мир.

Глас Бога се чује у тишини срца. Ако је човек, који није у себи победио свет (овде поново реч “свет” користим у јеванђељском смислу, односно имајући у виду свет као препорођени дух) религиозан, он своје спасење види у личном подвигу и као да сам себи планира пут ка Богу. Монах, пак, познаје своју слабост, свој пад, и узда се у помоћ Божију: не у сопствене снаге, већ у Божанску благодат.

⁵ Говорећи о светским људима, аутор, наравно нема у виду све људе који уопште живе у свету. Овде реч “светски” треба схватати у истом смислу као и реч “свет”, чије је значење о.Рафаил горе објаснио. – *прим.ред.*

Свет монахе сматра за непријатеље разума и прогреса. А монаси сматрају да се највиши разум и највиша мудрост садрже у молитви, да је управо у њој скривен неисцрпни потенцијал мудрости. Један мој познаник, стари монах, је говорио: *“Сва философија се састоји у речима: “Госпode, Исусе Христe, Сине Божји, смилуј се мени, грешном!”* Свет воли прогрес као своје рођено дете. Али шта је прогрес? Већина људи не може да одговори на дато питање. За њих је прогрес нека човекова сила, која се испољава и расте у историји. И заиста, моћ људског разума је створила спољашње предмете и савремену технику, која би у претходним вековима изгледала фантастично. Али је човечанство истовремено у овом извиканом прогресу у многоме изгубило себе. Технички прогрес је прогрес машина, а не човека. Међутим какав прогрес, какав развој видимо у главном – у религиозном животу? Ако се на човека погледа као на духовно и морално биће, онда је највиши ниво овог развоја био достигнут у раној Цркви. Тако да за нас прошлост у њеним духовним енергијама и примерима не представља прођену степеницу или минулу етапу, већ остаје садашњост и будућност, која се стално актуализује у Цркви (објаснићу своју мисао на примеру: доба Теофана Грка и Андреја Рубљова није прошлост иконописања, већ њена метафизичка садашњост и будућност).

Свет је заљубљен у земаљски живот и он не жели да зна за други живот. Смрт је за њега ужасно чудовиште. Свет не може да уништи смрт, и због тога он човеку предлаже само једно: да је човек заборави.

Смрт и време су најуниверзалнији фактори постојања на земљи. Царство живота је окружено царством смрти и сама смрт се претвара у смрт. Међутим, и у овој бујици битија светски људи заборављају на смрт, они су психолошки из ње искључени и зато не желе да знају за други живот и стално жуде за бесконачним трајањем земаљског битовања. Што се тиче монаштва сећање на смрт спада у само правило монашког живота. Сви наставници монаха, сви аскети нам заповедају да је се непрестано сећамо. Светски људи кажу: *“Ако се човек стално сећа смрти то ће парализати његову вољу и он ће престати да било шта чини и ствара.”* Монаси уче другачије: *“Онај ко се сећа смрти журиће да чини добро зато што зна за ограниченост свог живота.”*

Свет сматра да је људска гордост велики иметак, без обзира на то у каквим облицима – индивидуалним или друштвеним – да се испољава. А монаштво гордост дефинише као највећу слабост. Не схватајући монаштво, свет се према људима који желе да постану монаси односи као према живим мртвацима. Веома ретко светски људи с радошћу дају благослов и пуштају у монаштво своје блиске, препуштајући их Богу. Они их најчешће оплакују као покојника којег спуштају у раку.

Занимљива је чињеница да прогони Цркве почињу од рушења манастира и уништавања монаштва. И обрнуто: препород Цркве почиње од препорода манастира и монашког духа. Зашто? Уопште, шта је монаштво? Ми знамо за монашке завете: сиромаштво, послушање, целомудреност. А шта је монаштво у својој самој суштини, у својој главној идеји? Да ли то знамо? Монаштво је љубав према Божанственој лепоти, за коју свет не зна, која му је непозната и несхватљива, за коју он уопште не подозрева да постоји. То је љубав према лепоти, која се налази ван граница чулних доживљаја, према лепоти ван телесних облика. Највероватније је да се Божанствена лепота може упоредити с Божанственом светлошћу. Ова лепота је велика тајна, коју човек, кад с њом дође у додир, кад је види духом, макар на тренутак, не може да не воли, да не чезне за њом. Зато мислим да је монаштво трагање за Божанственом лепотом, пред којом у извесним тренуцима људска душа пада ничице у неизрецивом одушевљењу. У овој Божанственој лепоти се преображава сам човек, она приморава неке дубоке струне у његовом срцу да трепере и издају звук. И од њеног виђења сав земаљски свет му изгледа сиво, туђе и мртво. Душа тражи

лепоту ван граница света и чезне за њом. У његовој светлости она види своју сопствену лепоту, али и недостојност и пад. Зато монах трагично осећа како је далеко од Бога – Извора живота. Он тражи повратак ка Богу као што путник тражи пут према својој отаџбини, родној кући.

У чему се састоји монаштво? Опет бих поновио: то је љубав према Божанственој лепоти, чежња за њом, свест о својој недостојности и због тога – осећање покајања. Свети Антоније Велики је говорио: “Сав мој дуги живот је био дуготрајно плакање због мојих грехова.” Плач нису само сузе. Плач је унутрашња бол људског срца. Људи света кажу: “Човек истовремено може да воли и Бога и свет.” Заиста, можеш да волиш Бога и свет у Богу, али само кад очистиш срце од страсти и видиш свет у његовом преображењу. Ако тога нема, онда о истовременој љубави према Богу и свету, углавном може да говори онај ко уопште не воли Бога. Свеци су заиста волели и Бога и људе. Многи од њих су се спасавали у свету, али су због тога и знали како је то тешко. Због тога је већина желела да барем пред смрт прими постриг.

Монах каже: “Не осуђујем свет и оне који желе да воле и Бога и свет, али ја не могу да поделим своје срце између Бога и света, већ желим да своје срце у потпуности дам Богу.” Светски људи смарају да је монаштво духовни егоизам, духовна гордост, претпостављање свог личног спасења добру других људи, одбијање човека да служи људима и да им доноси корист, да им чини добро. Међутим, они једноставно не схватају да постоји највише добро – добро које се не може измерити као неки скуп добрих дела. Највише, вечно, неуништиво добро, јесте благодат Светог Духа, а монаштво по својој идеји јесте стицање благодати. Монаштво је очишћење свог срца и молитва за људе. Молитва је невидљива, али најмоћнија сила, која животвори свет. Молитва је невидљива за спољашњи поглед, као што су невидљиве подземне воде, које хране корење биљака и цветова. Али, да нема тих вода, да оне пресуше и земља би се претворила у мртву пустињу. Манастири и скитови, осамљене келије монаха, јесу извори Божанске светлости, највећег блага, које се људима може дати. Људи, који нису изгубили или нису отупили религиозна осећања, осећају нарочиту духовну атмосферу у близини обитељи или монашких скитова. Они осећају да су на том месту чак и земља и ваздух духовно нарочито чисти, као да су прожети невидљивим зрацима молитве и у свом срцу осећају дубоку радост, као да им се вратила некадашња дечја чистота и једноставност.

Монах одлази од света, али не оставља свет својим духовним присуством. Он постаје (говорим, наравно, о монаху какав би он требало да буде, о идеалном монаштву; као што знате, у реалном животу је то сложен процес) духовна карика између света и Бога. Највећи духовни подвиг је подвиг молитве за свет. Он је много тежи од свега осталог. Теже је молити се за свет него бити мисионар и проповедати Јеванђеље међу људождерским племенима. Под молитвом за свет се подразумева она врста подвига кад човек оставља лични живот, своју везаност за одређене људе, кад одбацује личну насладу и срећу и све своје снаге концентрише на једној духовној тачки – на молитви.

Молитва за свет јесте жртва паљеница, кад човек као да сагорева у огњу молитве. У овој молитви он осећа да је одговоран за свет и осећа духовну блискост са сваким човеком. То је парадоксално, али ето, постоји таква антиномија. Навешћу пример: човек се заљубио. И шта се са њим психолошки дешава у овом стању заљубљености? Други људи престају да постоје за њега. Он за њих престаје да постоји. Њему је важан само предмет његове чулне љубави. Он пати, осећа бол, брине се због онога што се догађа човеку који му је драг и истовремено је равнодушан према другима. Други у том тренутку за њега психолошки не постоје. А овде се дешава нешто потпуно друго: монах се не везује ни за што конкретно, али почиње изнутра, духовно, да осећа цео свет. И то не свет као апстракцију, већ управо свет у личностима, у живим бићима. Он у свом срцу осећа љубав према свкоме ко живи у овом свету. Преподобни Исак Сиријски пише да подвижник, који

је достигао праве духовне висине, не сажалева само људе, већ га обузима љубав према свим бићима, он саосећа са сваким. Душа таквог молитвеника бива до те мере истанчана да он почиње да осећа бол овог света. Један монах је говорио: “Љубав шири духовна познања, љубав даје слободу и љубав увећава патњу.” Молити се за цео свет значи унутрашње састрадавати с целим светом. Молити се за цео свет значи осећати да те туђи греси тако погађају и рањавају као твоји сопствени. Оваквој молитви подвижник не тежи вештачки. Вештачке су наше страсти. Оно што је наталожено, што је вештачко, јесте грех. Природно у највишем степену – не у нашем паду, већ у нашем првосазданом стању – јесте љубав према Богу и према људима коју је човек изгубио. Монах уклања препреке, које стоје између њега и Бога, и уклањајући их, открива у себи унутрашњи потенцијал љубави, који се скрива у човеку као образу и подобју Божијем: буди наш дух, који обично спава.

Монаштво представља духовно служење човечанству и неки људи монаштво негирају само због тога што добро виде искључиво у његовим чисто материјалним манифестацијама. Али ако, претпоставимо, неко одједном каже: “Нису потребни ни поезија, ни песници, ни музика, ни музичари, нека узму лопате у шаке и нека копају земљу.” Како бисмо се понели према томе? Шта ради музичар? Па он ништа не производи, јер је музика само хармонично спајање звукова. И без обзира на то, за човека који негира музику, у културном смислу бисмо казали да је дивљак. Зар није тако? А ако неко изјави да није потребно монаштво, овај носилац духовне светлости, он са још више основе може бити назван духовним дивљаком и религизном незналицом. Могу да кажем да су љубав и молитва оне везивне силе које одржавају свет. Ако не буде љубави и молитве свет ће пропасти. И сва земља ће се, сликовито говорећи, тада претворити у огромну санту леда која плута у тамном и мртвом простору.

О греху блуда

Свети оци су разликовали осам главних грехова или страсти као осам врела из којих извиру сви наши греси, душевни и телесни, у свој својој разноврсности. Овде је дата мање богословска, а више аскетска слика наше греховности. Свети оци су дефинисали конкретне грехове како би било могуће указати на средства за борбу против њих. По њиховом учењу, заправо постоји један главни извор греха – наше самољубље, односно неправилна љубав човека према себи, егоизам и егоцентризам. У томе је почетак свих грехова. Неки богослови су наводили три врсте самољубља: славољубље, сластољубље и среброљубље. Међутим, ова шема је прилично уопштена и апстрактна, тако да је притом тешко видети лице самог греха. И нису богослови и теоретичари хришћанства, већ монаси и аскети, чији је животни циљ било очишћење душе, пронашли осам главних непријатеља нашег спасења, осам примарних страсти. Уколико се човек не буде борио с њима, они ће њим завладати и претворити се у смртне грехове, односно, заувек ће одвојити људску душу од Бога.

Овде бих желео да испричам нешто о једној од најљућих страсти, која је нарочито тешка, која непрестано устаје против човека. Блуд представља извешан концентрат свих порочних наслада. Борба против блудне похоти је најтежа и најсуровија и хришћанин је води до саме смрти. Свети оци кажу: “Не веруј свом телу док не легне у ковчег и док ковчег не буде закован ексерима.” Природна жеља, природна тежња према другом полу је генетски уграђена у сваког човека. Борба против греха блуда, како кажу свети оци, јесте борба против непријатеља који се угнездио у нама.

Како се обично развија ова страст? За њен развој је потребна одређена слика. И зато она најчешће почиње од слике. Прва етапа је кад се нечиста слика појављује у човековом уму или на

биоскопском или телевизијском екрану. Међутим, то још није грех. То је само повод за грех, прилог, искушење, ђавоља удица, коју нам он баца. Човек поставља замку да би уништио неку штетну животињу, рецимо, пацова. Пацов се хвата у њу и умире. Али исто тако и нама ђаво баца удицу, саблажњиву слику, убацујући је у нашу свест. Међутим, ми изнутра можемо да одбацимо ову слику, да искључимо из ње своју вољу. И тада ће нам она остати спољашња и страна. Она постаје наша само у случају да почињемо да осећамо симпатију према њој и жељу да је задржимо у својој свести. Уколико човек одбаци страсну помисао или слику у самом почетку он ће из ове духовне борбе изаћи као победник.

Свети оци су разрадили учење о трезвености и контроли свог срца. Ова контрола се врши посредством непрестане молитве, у чијој светлости човек види зачетак помисли или слике у самом почетку. Ако човек нема молитву он не може да забележи прву етапу зачетка помисли (слике), бележи само касније етапе, кад унутрашњим напором воље већ почиње да задржава ову помисао (слику) у својој свести, да је созерцава, да се одушевљава и наслађује њоме. Зато су свети оци заповедали да у свом срцу имамо непрестану кратку молитву – Исусову молитву, која човеку осветљава дубине нашег срца. За непрестану молитву човек по свом избору може да изабере неке речи из псалма, кратку молитву: *“Господи, помилуј!”* или пак молитву *“Боже милостив буди мени грешном.”* Међутим, Исусова молитва је знатно дубља. Она је заиста свеобухватна. Како кажу свети оци, она је *“Јеванђеље, сажето у осам речи.”*

Да, тренутак зачетка помисли (слике) је најбоље време за борбу против ње, за њено уништење. Помисао личи на биљку: лако ју је ишчупати из земље кад је тек пустила изданак, а кад се укорени и кад је корење дубоко урасло у земљу, потребни су већи напори; ако се овај изданак претворио у дрво готово га је немогуће ишчупати и човек више не може да се бори с грехом својом снагом. Он мора да прибегне помоћи других, помоћи својих наставника.

Дакле, најбољи начин за борбу против сладострасне помисли јесте њено одбацивање на самом почетку, у првој етапи – етапи прилога. Међутим, хришћанин треба да се бори против греха и на следећим етапама. Чак и ако у тој борби буде оклевања и грешака, треба наставити борбу и молити Бога за опроштај почињеног мисаоног греха. У борби против страсне помисли треба користити природне снаге људског гнева, односно, треба се гневити на ђавола, на греховну помисао и на сам грех. Гнев је човеку дат као оружје, као мач против непријатеља. Овај мач смо ми употребили против себе самих и наших ближњих. Међутим, и гнев може бити свети праведан уколико научимо да се гневимо на демона и грех, који се рађа у нашем срцу. Гнев има моћ да уништава. Ако га усмеримо на свог брата ми у извесном смислу постајемо убице. Уколико се, пак гневимо на грех, гнев га уништава и чисти нашу душу. Дакле, човек треба да научи да се гневи на нечисте помисли. Свети оци уче: *“Кад пред тобом буде нечиста помисао, прво се разгневи на њу, као на несрећу која може да те лиши вечног живота, а затим се обрати Богу у молитви. Немој да анализираш ову помисао. Не ступај с њом у разговор. Немој оповргавати речима оно што демон буде говорио. Гневом истеруј помисао из свог срца и затим се обрати Богу да Он очисти твоју душу од нечистоте.”*

Шта је још потребно за борбу против демона блуда? Уздржавање. Свети оци су блудни грех, ову болест, ставили одмах после чревоугађања (стомакоугађања), јер је демон блуда тесно повезан с демоном чревоугађања. Чревоугађање распламсава блудну страст. Свети оци су говорили: *“Уколико желиш да се бориш против блуда не обуздавши своју утробу, знај да је то исто као да човек покушава да угаси ватру бацајући у њу грање.”* Како човек да одреди своју меру у храни? Свети оци уче следеће: *“Одреди колико ти је хране потребно да се наједеш, а онда поједи две трећине те количине, а остало остави; или устани од стола кад још увек не осећаш да си се потпуно најео, онда, кад би хтео још мало да једеш. То ће ти бити мера.”*

Код светог Јована Лествичника читамо: “У укроћавању стомака употребићемо благоразумну постепеност: прво ћемо укинути масну храну, затим ону која распаљује, а после и ону која наслађује.” Човек не може одмах да пређе на строги пост, човек се постепено учи уздржавању. Осим тога, у посту треба имати меру. Преподобни Јован Касијан Римљанин пише да понекад претерани пост не кроти, већ напротив, буди блудну страст. Опште правило умерености и уздржавања састоји се у томе да свако у складу са својим снагама, стањем тела и узрастом, једе онолико хране колико је потребно да би се сачувало телесно здравље, а не колико захтева жеља са храном. Крајности су и с једне и с друге стране подједнако штетне – и неумерена строгост поста и преједање. Монах тако разумно треба да пости као да ће живети у телу сто година; и треба тако да обуздава душевни немир – да заборавља на увреде, да одбацује тугу, да ни за шта не сматра жалости и губитке као човек, који свакога дана може да умре. Зато се, кад је реч о посту, има у виду разумно уздржавање, а не довођење себе до болесног стања које је често праћено унутрашњом гордошћу и прелешћу. Дакле, не заборавимо да умерена употреба хране служи као средство за обуздавање блудне страсти. Тако је за време нарочито јаке блудне узбуђености корисно пити мало воде, јер осећај жеђи отупљује и слаби ову страст. Отшелници нису само храну узимали с мером, већ и воду.

Свети оци кажу: “Уколико се вежеш постом, везаћеш демона блуда канапом, али да би га бацио на земљу потребно је смирење.” Један од древних египатских подвижника је тумачећи библијску причу о томе како је пророк и боговидац Мојсије убио Египћанина и закопао га у песак рекао да је то слика борбе с блудним демоном. Песак је пустиња, место где ништа не расте. “Закопати Египћанина у песак” значи победити демона блуда смирењем. За време борбе с блудном страшћу хришћанин мора дубоко да смири свој дух, да постане свестан да је он центар греха и да без помоћи Божије не може да се бори са овом страшћу, и да притом не пада духом, већ да се нада на помоћ Божију и да се моли. Демон блуда је повезан са демоном гордости. Понекад Промисао допушта нарочито јаку борбу са блудом да би се мањим грехом излечио већи, слабијом болешћу јача. Али ако се човек сам на време смири неће бити потребно овако сурово лечење.

Најефикасније средство у борби с блудом јесте исповест духовном оцу. Свети подвижници говоре да демон блуда не трпи разобличавање. Он воли да се скрива, да се крије у нашој души као шкорпион у својој рупи. Разобличити блудног демона пред духовником, испричати му о својој борби значи одмах добити олакшање. Међутим, ово треба учинити с вером у молитву свог духовника. У Патернику постоји прича о двојници монаха, које је нападао демон блуда. Они одоше код старца и испричаше му о својој борби. Један је осетио олакшање, а други није. И први на жалбу другог упита: “А како си своју борбу открио оцу?” Овај одговори: “Дошао сам, испричао му, поклонιο се и отишао.” Онај који га за ово упита рече: “А ја сам дошао код њега, као што бих дошао код Самог Христа Спаситеља: с вером да ће његове молитве отерати од мене демона блуда. Док сам причао о искушењу у себи сам се кајао и плакао, и кад сам отишао од њега осетио сам као да сам се поново родио.” Зато, ако пред својим духовним наставником откривате борбу против блуда то не сме бити обична сувопарна прича. Морате у себи да оплакујете своју грховност и да верујете да по молитвама духовника Господ може да вас избави од ове борбе, да је умањи или да вас учини победником.

Да бисмо се успешно борили против демона блуда морамо да се трудимо да никога не осуђујемо, нарочито оне који пате од ове страсти. Кад осуђујемо друге ми истовремено подразумевамо да на њиховом месту не бисмо учинили исто то и у себи на изванредан начин замишљамо себе као победника демона. И зато, због осуђивања других, Господ понекад допушта да нас исто тако нешто нападне и ми често не издржавамо и падамо. Једно од најважнијих

правила духовног живота јесте неосуђивање другог. То не значи да оправдавамо његов грех, већ да му састрадавамо, као што сажаљевамо болесника. Један светитељ је говорио: “Кад видим човека који греши или сазнам за њега говорим себи: “Гледај да и ти не учиниш то! Ко зна шта ће сутра бити с тобом?!”

Још једно од средстава борбе с демоном блуда јесте разумно осамљивање, осамљивање онда кад нас он нарочито јако напада. Осим тога, треба стално радити: демон блуда најљуће напада човека који се не бави нечим корисним.

Свети оци кажу да не треба претерано да водимо рачуна о својој спољашњости. Сасвим је довољно да човек буде уредно и чисто одевен. Сама мисао о лепој одећи, која ће се другима свидети садржи у себи тајни блуд. Свети оци не саветују да се људи претерано слободно понашају. Један подвижник је говорио: “Претерана слобода је почетак блудног греха. Слобода у понашању је налик ветру из пустиње, који спаљује и уништава семена на месту којим прође.” Дела светих отаца уче да се у смеху и шалама такође крије блуд. С аскетске тачке гледишта смех и шале прљају човекову душу. Они уништавају страхопоштовање као расположење срца. Црквено Предање нам говори да нико није видео Исуса Христа да се смеје или осмехује, као ни Његову Пречисту Мајку. А демон се често приказује како се кикоће. Ако бисмо схватили због чега нам је Господ дао земаљски живот, и ако бисмо чешће размишљали о ономе што нас очекује у вечности – рај или пакао, не бисмо се шалили, не бисмо се смејали и не бисмо се кикотали. Кад бисмо знали колико је грехова концентрисано у нашој души, какво огромно море греха представља овај свет, не би нам било до смеха. Међутим, ова ужасна слика је скривена од нас...

Свети оци нам заповедају да уколико је могуће, избегавамо општење с другим полом, јер ће ово општење у нама сигурно изазвати блудну страст, јавну или тајну. Неки изјављују: “Разговарао сам са женом и нисам осетио апсолутно никакву штету.” Свети су на ово гледали другачије: ово је штетно за човека, али он сам то није приметио. Један подвижник је писао: “Неколико дана после разговора са женом осетио сам напад блудне страсти и преда мном се појавила њена слика. Док смо разговарали изгледало ми је да сам бестрасан. Међутим, њена слика је оставила траг негде дубоко у души и затим је за време борбе као удица испливала из дубина подсвести.” Ми не знамо шта се дешава у нашем срцу. Сви наши разговори, сусрети и утисци су семена која падају у дубину срца, а затим дају своје изданке. У општењу са сваком женом треба да будемо максимално опрезни, чак и ако нам се чини да према њој не осећамо никакву нечисту жељу. Такође треба на све начине да избегавамо претерано општење, јер често не желимо да будемо са женама због неке важне или неодложне ствари, већ због тајног унутрашњег задовољавања блудне страсти. Свети Јован Златоуст пише: “Није обавезан пад са женом: понекад само присуство жене за човека већ представља скривену насладу.”

У књизи преподобног Јована Лествичника, великог игумана Синајске горе, читамо: “Демон плотског сладострашћа се веома често потпуно скрива, изазива у монаху крајње страхопоштовање и рађа у њему извор суза кад седи или беседи са женама и наводи га да их учи сећању на смрт, о последњем суду и чувању чедности, како би оне несрећнице, саблазнивши се његовим речима и лажним страхопоштовањем прибегле овом вуку као пастиру; али овај највећи несрећник, стекавши због блиског познанства дрскост, на крају бива подвргнут паду.” Због тога је у општењу са женама, чак и када им свештеник даје поуке и води духовну беседу, обавезно потребна мера. Треба говорити кратко и јасно. Онима које желе да изврше поуке и да се спасу нису потребне дуге беседе. Оне само треба да сазнају шта треба да раде.

Обично жене, које се често обраћају свом духовном оцу и дуго с њим разговарају непрекидно понављају једно те исто, као да стално жваћу исту жваку, а у ствари на тај начин задовољавају у себи своју блудну страст. Оне које се брину о чистоти говоре сабрано и лаконски.

У општењу са женама, по учењу светих отаца, без обзира на сву добру жељу и љубазност, треба поштовати строгост. Човек никада не сме да мисли да је победио блуд. У томе је једно од лукавстава демона. Свети Јован Лествичник каже: “Лисица се претвара да спава, а демон да је чедан; она жели да превари птицу, а он да погуби душу. Не веруј целог живота свом пропадљивом телу и не уздај се у њега док не станеш пред Христа.” Демон блуда може неко време да нас остави на миру да бисмо помислили како смо већ победили нечисту страст и изгубили опрез. После тога нас он неочекивано напада као своју жртву и по правилу затиче неспремне. Због тога никад не треба да имамо поверења у себе и да се сматрамо победницима у овој борби.

Преподобну Марију Египатску, која је живела у Јорданској пустињи, много година је демон блуда нападао кроз сећања на њен прошли грешни живот. За време непријатељских напада она је падала на земљу и викала на сав глас: “Боже, Сам ме спаси! Госпode, ја сам немоћна!” И због овог смирења благодат Божија ју је покривала. Подвижница је побеђивала непријатеља у овој суровој, веома тешкој борби. Дакле, сви ми треба да имамо на уму: победа над блудом јесте победа благодати над демоном. Без истинске самоспознаје у духу срдачне скрушености и дубоког смирења немогуће је победити блудну страст!

Потрудићемо се да укратко сумирамо све горе наведено. Борба с блудном страшћу пре свега представља стражење ума и срца, односно благовремено откривање и брзо одсецање нечисте помисли (слике), што је могуће само у светлости сталне молитве; усмеравање гнева против нечистих помисли (слика); стални труд, исповест и откривање помисли свом духовном оцу, наставнику; борба против чревоугађања, скромност у одевању и понашању, неосуђивање, ћутање и разумно осамљивање за време нарочито јаких напада блудног духа и оно што је главно јесте нелицемерно, дубоко смирење. Свети оци кажу: “Целомудреност је скуп свих врлина.”

Демони и људска гордост

Зло је извртање и замена истинског садржаја лажју. Зло има два аспекта. Зло као природа, као супстанција не постоји, међутим, свако од нас осећа његову моћ и насиље, његову црну енергију. Богослови с извесним правом говоре о томе да је зло активна сила, јер је нашло своју пуну афирмацију у анђелима пакла – демонима, чији се пад не састоји само у духовној грешки и неправилном избору пута, већ и у свесном вољном супротстављању вољи Божијој, која је највише добро. У демонима је зло добило олицетворење; може се рећи да се зло у демонима оваплотило. Због тога, ако је с једне стране зло недостатак добра, оно је с друге стране реална сила, која је усмерена против добра и која се са њим бори.

Човек се састоји од душе и тела, он је по својој природи сложен. Природа Анђела је једноставна. Због једноставности природе у њима не може бити поделе између добра и зла. Они се или потпуно руководе вољом Божијом и добром, или пак у потпуности стају на страну зла и супротстављају се вољи Божијој. За палог анђела нема покајања. Човек има непрекидни низ искушења, непрекидни низ падова, и истовремено сталну могућност да устане. Анђели су били искушани једном за време свог космичког бивства и ово једино искушавање и искушење – искушавање гордошћу је заувек, за свагда одредило њихово стање. Садржај демонског бивства и његов циљ јесте непрестано супротстављање вољи Божијој. Сама реч “сатана” означава “противник”. Овај дух је постао противник Бога. Унутрашњи садржај демона је мржња према Богу, мржња гигантске снаге, напетости и димензија. Ниједан човек нема представу о демонској мржњи према Божанству.

Зашто се демон бори против човека? Зато што у човеку постоји образ и подобје Божије, које он мрзи. Демон се бори с човеком, зато што Господ воли човека. У људском срцу су пали духови нашли поље за борбу с Богом. Демони утичу на човека преко извртања његових мисли, буђења похоти и греховних страсти у њему, навођења његове воље на зло и грех. Међутим, човек је слободно биће и може сам да бира. Демон не може да веже човекову вољу. Тамна сила само искушава и нуди. Али да прихвати или не прихвати демонске импулсе, да их следи или да им се супротстави – то је већ лична ствар и могућност сваког човека. У духовном животу човек спознаје реално супротстављање зле силе; нарочито су је често осећали монаси и пустињаци који су унутрашњи свет могли да созерцавају као што ми видимо предмете спољашњег света. Управо они су на основу свог унутрашњег искуства борбе с демонима и свог виђења људске душе и саставили аскетске поуке које су нам толико потребне, као што су на пример преподобни ава Доротеј, Јован Лествичник, Симеон Нови Богослов, Исак Сиријски и многи други. У њиховим делима нема демонологије као теорије, већ је описана борба с демоном, код њих је, ако могу тако да се изразим, наведена тактика и стратегија духовне борбе.

Дакле, у човековом срцу се одвија непрестана битка са злом. Међутим, како се рађа грех? Обично демон човеку нуди неку греховну слику или греховну идеју; то је *прилог*. Међутим, прилог не везује човекову душу; она може да га прими, да га одбаци или да остане равнодушна према њему. Прилог - греховна мисао или слика – на првом стадијуму се човеку још не рачуна као грех. Други стадијум јесте *спајање* с греховном мишљу или сликом, када их човек анализира, кад не покушава да ослободи своју свест од греховне слике или лажне мисли, већ улази с њима у везу. Затим следи *пристанак* воље на прихватање греховне мисли или слике. Ове фазе су већ греховне за човека, оне скрнавље његово срце. Међутим и овде човек може да пресече демонски утицај. Само што је дубљи тај процес, то му је теже да ово учини. Затим се код човека јавља *жеља*, односно емоционална солидарност са грехом; а после жеље – *одлучност* да се зла сугестија испуни на делу, сазрева извештан план за остваривање. Након тога следи само дејство.

Грех, који се почини делом, постаје издаја Бога и савез с демоном. Због тога сваки грех мора бити очишћен покајањем, јер у себи самом носи плату и казну; неокајани грех човека отуђује од Бога. Кад се понавља грех прелази у навику. Код човека се стварају одређени комплекси, затим навика прелази у сам човеков карактер, у његову природу. Грех не постаје човекова природа, али ураста у њега као рђа у гвозђе. Свети оци кажу да је на почетку греховна помисао слаба као новорођенче, али да затим израста у цина – од греха који је прешао у навику човек може да се избави само уз помоћ других (пре свега – духовног оца) и по молитвама Цркве. Тумачећи речи псалма *кћери Вавилонска, крвници!*.. *благо ономе који узме и разбије дјецу твоју о камен* (Пс. 137, 8-9), свети оци у њима виде указивање на начин духовне борбе. Вавилон је пакао, символ пакла. Вавилонска деца су греховне помисли; *благо ономе ко их разбије о камен* односно благо ономе ко одмах одбаци греховну помисао. Под каменом се у датом случају подразумева Господ Исус Христос и моћ Његовог имена. Разбити вавилонску децу о камен значи умртвити греховну помисао молитвом, која у себи садржи име Божије.

Свети оци говоре о томе да сатана на зна наше мисли и намере, међутим, он је вешт психолог и проучавајући живот сваког човека с већим или мањим степеном вероватноће он погађа шта човек мисли и шта ће урадити. Њаво сам убацује греховне мисли у наше срце, учествује у сваком греху и зна шта да сугерише нашој души. Он не зна тачну будућност, али има огроман број информација и с великом вероватноћом претпоставља и досећа се шта ће бити. Многа сатанска предсказивања се остварују, али не сва. И човек који је искусан у свом послу може да претпостави и погоди како ће се овај или онај догађај завршити, како ће се окончати овај или онај посао. А ум сатане умногоме превазилази могућности човековог познања. Зато сатана

преко својих лажних пророка може да говори о будућности. Међутим, то опет није виђење Светог Духа, пред Којим је будућност откривена исто онако јасно као садашњост, већ су то само више или мање вероватне претпоставке палог духа.

Сатана је отпао од Бога кроз гордост, односно умислио је да је он центар бића и саблазнио се својом тварном лепотом, лепотом првоанђела, али свеједно створеном лепотом и ограниченим бићем. Он се сам обоготворио и зато је изгубио Бога, а изгубивши Бога постао је дух таме и зла. Демон се налази у стању борбе са човеком; у томе је садржај његовог живота, у томе је његова мрачна паклена злурадост. Саблажњавајући човека на грех он себе сматра победником. За сатану су, као што је већ горе речено, покајање и устајање немогући, зато што они претпостављају борбу добра и зла у самој суштини и победу добра. У сатани и демонима нема ничег доброг, што би могло да ступи у унутрашњу борбу са злом. Сатана и демони, с обзиром на то да су анђели, личили су на пламен који гори, али се пламен неповратно угасио. Што се тиче човека, он није био пламен већ само угаљ који гори. И у томе је после пада у грех његово спасење, јер су у угљу који догорева остале искре и ове запретене искре се поново могу разгорети; оне и даље тињају у пепелу. За човека је пут покајања отворен до саме смрти. Међутим свети апостол и Јован Богослов пише да и човек може да падне у такво стање кад више не може да устане и кад молитве за њега немају моћ (1 Јн. 5, 16). То је случај кад се грех дубоко усели у саму човекову природу и када га човек заволи свим својим срцем. Ово ужасно стање погубно по душу ће се нарочито јако испољити у антихристу који треба да дође и који ће, иако ће доћи на земљу као човек, бити под потпуним утицајем сатане. Он ће бити човек, али ће његовом вољом толико завладати сатана да ће он живети у њему као душа у телу.

Демон је дух гордости; где је гордост – тамо је и демон. Зато је гордост толико страшна. Она човека предаје у руке палих духова. Свети оци пишу: “Ђаво искушава страстима, али ономе ко је горд ђаво није потребан, он је сам себи постао ђаво.” Хришћани највише од свих грехова треба да се чувају гордости, тајне и јавне, у свим облицима и под било каквим маскама, треба да се чувају гордости и под најбољим изговорима. Сатана се побеђује само смирењем; ван смирења нема победе над њим. Међутим, смирење не схватају сви правилно. Неки сматрају да је смирење некаква покорност злу. Нипошто! Сви истински подвижници су као главну врлину имали управо смирење, међутим они су више волели да умру него да згреше, односно да пређу на страну зла и потчине се греху. Због тога смирење за нас не претпоставља неку капитулацију пред силама таме. Смирење је човекова правилна унутрашња духовна оцена себе, виђење својих грехова и мана, стално осећање потребе за Божијом помоћу. Смирење је поштовање сваког човека као образа и подобја Божијег; чак и ако је овај човек наш непријатељ, ипак он је створење и образ Божији. Смирење је умеће човека да у свим животним ситуацијама и конфликтима налази своју кривицу. Смирење надомешта оскудне људске силе Божанственом помоћи.

А горд човек је увек задовољан собом. Он као да каже: “Ништа ми не треба; својом силом, својим врлинама могу сам да достигнем Небеско Царство; ја сам могу да победим сатану.” И тако понавља грех палог првоанђела: код њега нестаје осећај снажне зависности од Бога и почиње дивљење себи самом, односно нарцизам. Постоји мит о прелепом младићу Нарцису, који је видео одраз свог лица у води и није могао да одвоји поглед од сопственог лика. Суштина гордог човека је тајно дивљење себи самом, дакле – тајно одступање од Бога.

Горд човек не може бити хришћанин, чак и ако себе назива таквим, јер је горд човек емоционално и духовно стран Христу. Као пример могу да нам послуже старозаветни фарисеји. Уопште, Јеванђеље је књига у којој можемо да нађемо одговоре на сва питања ако је будемо пажљиво читали. Фарисеји су очекивали Месију, али Га нису препознали кад је дошао на земљу. Зашто? Зато што им Он у суштини, није ни био потребан. Фарисеји нису осећали свој

општељудски пад, нису били свесни да им је потребно покајање. Управо због тога је Христос као Проповедник љубави и покајања у њима изазивао само осећај раздражености, који је затим прешао у злобу и љуту мржњу.

Горд човек није способан за покајање. Дакле, он није способан за препород. Покајање је осуђивање себе пре Свеопштег суда над човечанством. Фарисеји су били задовољни собом и својим правилима, која су сами саставили, прихватили су као дужно свеопште поштовање и веома су волели да их људи називају учитељима. Они су се изузетно поносили својим телесним пореклом од Авраама и изгубивши осећај своје греховности апсолутно нису схватили о каквој слободи им Христос говори, па су Му одговарали: *Ми смо сјеме Авраамово, и никоме нијесмо робовали никад* (Јн. 8, 33). Међутим, Свето Писмо каже: *кога ко надвлада онај му и робује* (2 Петр. 2, 19). Онај кога грех победи роб је греха. И то је најмучније, тиранско ропство.

Обично светски људи не схватају да су робови – у смислу потчињавања духу света, паганском духу – света с његовом страсном уметношћу, философијом, идејама, условностима, бон-тоном. Већина њих, напротив, сматра могућност да испуњава све своје каприце и жеље знаком слободе. Међутим, унутрашњи хришћански живот нам открива да бивамо слободни само онда кад испуњавамо вољу Божију. Зашто? – Зато што испуњавајући своје каприце и страсти ми потчињавамо дух – души, разум – чулности, односно боље – горем. Страсти, уколико их човек не савлађује, осећања, уколико их човек не контролише, постају човекови тирани. Њему изгледа да је слободан, да остарује своје жеље, а заправо је роб своје горе стране; ако се тако може рећи, он је роб своје сопствене болести. Човек добија истинску слободу тек кад живи у хармонији с Божанском вољом. Само испуњење заповести Светог Писма јесте истинска слобода. Зашто? Зато што ове заповести човеку нису туђе и нису спољашње; оне су у суштини најдубље, најбоље испољавање његовог истинског “ја”. Због тога испуњавајући заповести човек живи истински достојанственим људским животом. Тад је он заиста слободан.

Горд човек никад не може да буде ни миран ни срећан. Горди се налази у конфликту с целим светом који га окружује, јер сматра да је управо он центар света, а пошто је немогуће да натера друге да верују у то, он се осећа увређеним и погођеним. Чак и ако горде људе на извесно време везује нека заједничка идеја то је свеједно лабав савез. То је савез који ће се распасти и завршити непријатељством свих против свакога и свакога против свих. Надмен човек не може имати ни мира ни спокоја. Он је стално нерасположен, стално је раздражљив, никад није задовољан.

Горд човек не може да поштује другог човека, јер је гордост лажна свест о свом умишљеном превасходству. Горд човек у дубини душе сматра да сви остали могу да буду само његови робови и да врше његову вољу. Горди људи су увек насилни према другима. Ово насиље може да се испољава у различитим облицима и различитим размерама. Веома често поприште таквог насиља постају односи између супружника. И у томе је један од разлога лабавости савремене породице: уместо савеза љубави она се претвара у непрестану борбу за власт између својих чланова, од којих је сваки уверен да ће бити добро ако он у својој породици постане наредбодавац и цар.

Горд човек наизглед може бити религиозан, али то је само наизглед, зато што срце гордог човека никада неће моћи ватрено и покајнички да се моли. Горд човек личи на болесника који је убеђен да је здрав. Такав човек ће се дубоко увредити ако му неко каже да му прети смртна опасност од болести, иако ће се истовремено жив распадати од неког унутрашњег чира или рака.

Да, свака страст, свака лаж, свако зло су од ђавола. Али је гордост најстрашније од свих зала за духовни живот, највеће уподобљење демону. Горди чак и своје способности претвара у зло. Зато је за гордог добро да нема никаквог талента. И Господ их често одузима од гордог

управо ради његовог спасења. Постоји духовно стање које се назива прелест, кад гордост доводи човека до помрачења ума и он себи приписује способности чудотворца, пророка, духовица, прозорљивца итд. Људи који су пали у прелест споља личе на безумне, али сваки горд човек у суштини и јесте безуман, зато што је ван Бога – област таме и безумља, а горди излази из центра живота, удаљава се од Бога. Стога свештеник који има задатак да буде проповедник Јеванђеља, вршилац тајни и духовни отац највише треба да се брине о томе да код своје духовне деце искорени гордост.

Горд човек је отрован човек. Вероватно су људе највише волели пророци и апостоли, међутим, и они су сматрали да је за њихове ближње добро да разобличавају њихове недостатке и пороке и најчешће су због тога страдали. Управо у томе се и испољавала њихова љубав. Они су желели да се други спасу, волели су човека и због тога су мрзели грех у њему. Духовни отац који подстиче, или макар не искорењује код своје духовне деце осећање надмености, гордости, уображености и таштине у сваком облику, личи на човека који трује бунар, који тајно баца отров у бунар, и ко пије из њега бива отрован и умире. Због тога свештеник мора бити веома опрезан кад су у питању похвале. Човек се може похвалити у случају кад пада у унијине и очај – како не би изгубио наду. Али ласкати човеку значи правити од њега духовни леш. Уколико човек поверује у своје наводне врлине преостаће му само да се радује што је “тако добар”. А када пресуши покајање, више нема напретка и тад се појављује друга – центрифугална сила и човек клизи наниже, не подозревајући да је то тако. Свети Јован Лествичник пише да ће у смртном часу многи проклињати своје духовне оце због тога што нису били строги према њима. Истинска љубав се не огледа у похвалама и слатким речима. Истинска љубав се огледа у жељи да се сви спасу. Сав земаљски живот је време испитивања, избора између добра и зла и борбе с грехом, бојно поље, где може бити остварена или победа или пораз. Човека стварно воли онај ко жели да се он ослободи својих порока и грехова и ко је спреман да му у томе помогне. Уколико се духовни отац равнодушно односи према пороцима своје пастве то значи да је он не воли.

Наш живот је борба с мрачним духовима. Јерма пише да поред сваког човека стоји тамни и светли дух; поред сваког од нас стоји демон-кушач. Сви се ми налазимо у страшној духовној опасности, сви ми као да стојимо на ивици амбиса. А горд човек на то заборавља. Он личи на пијаног; пијаном изгледа да је најјачи, да ће ако пожели – прећи море, ударити зид и зид ће се срушити. А са стране гледано он је јадан и смешан. Тако је и са гордим човеком. Међутим, не само да је горд јадан и смешан. Сва трагедија је у томе што он пада у власт гордог духа – демона – и постаје његов покорни слуга.

Хришћанин пре свега у свом срцу треба да стекне смирење. Смирење и грешника уздиже из бездана, а гордост је и првоанђела свргла са неба. Свети оци су имали различите дарове, и они су смиривали себе овим даровима приписујући их само Богу, а не себи. Што им је Господ више давао, они су тим више постајали смирени и говорили су: “Ми нисмо достојни такве милости Божије,” и себе су сматрали чуварима туђег блага. А ми и најмање добро приписујемо само себи самима. У Цркви данас нема тако очигледних дивних чуда као што су исцељења, појаве натприродних сила као у привим вековима. Зашто? Ради нашег спасења. Зато што ни то нећемо приписати Богу, већ себи самима и обавезно ћемо пасти у надменост, хвалисавост и умишљеност. Данас Господ одговарајући на наше молитве и творећи чудеса непрестано то чини скривено знајући да можемо да постанемо надмени и због самих Његових милости.

О прелести

Словенска реч “прелест” се етимолошки састоји од корена “лест”, односно лаж, обмана и заблуда, и префикса “пре-“ који појачава и повећава дејство или особину. Дакле, прелест је нарочито опасна, нарочито страшна заблуда, покварена обмана демона. Прелест је губитак правилних духовних оријентира. Прелест је понављање греха Адама и сатане, кад човек изван правилног духовног развоја, ван аскезе и учења о спасењу Православне Цркве жели да достигне духовне висине; кад он без уподобљења Богу кроз живот по јеванђељским заповестима и борбе с грехом жели да буде једнак Богу. Наравно, многи људи, који се налазе у прелести, одрицаће да желе да буду једнаки Богу; међутим, у њиховој подсвести постоји погубна идеја о сопственом духовном значају, мисао о висини сопственог унутрашњег живота.

Како се рађа прелест? Како се испољава? Прелест почиње од непослушања Цркве, од тражења некаквих нарочитих путева спасења и усавршавања, односно од некаквог духовног експериментисања.

Почетак прелести је претерано поверење у себе. На пример, поверење према својим субјективним доживљајима и њихово култивисање; услед тога код човека могу да се појаве извесне визуелне и аудитивне слике. Сlike своје фантазије и демонске појаве такви људи често доживљавају као Божанствено открочење или посету Анђела.

Основа прелести, као и основа сваког греха јесте гордост и надменост. А сама гордост има неколико аспеката, неколико облика. Гордост пред људима – светска гордост – јесте оно што ми називамо охолошћу. Други облик гордости јесте духовна гордост, гордост пред Богом, кад човеку изгледа да има пуноту врлина и све што му је потребно за спасење, да му нико и ништа није потребно. Горди човек у прелести је уверен да му није потребна чак ни помоћ благодати Божије, већ да све сам може да постигне, својим умом и подвигом своје личне воље. Овде започиње премештање центра духовног живота од Бога на самог себе, овде започиње духовни егоцентризам. Човек жели да црпи духовне снаге у себи самом, у својим мистичким доживљајима и својим личним открочењима. Слично се сличним привлачи, то је закон духовне симпатије. Због тога гордост доводи човека у везу, односно у нарочиту блискост с духом гордости – сатаном. Душа гордог почиње да прима информације од демона, информације од света палих, одбачених, тамних духова; информације у виду блиставих идеја, које он доживљава као духовна открића и сматра да још ниједан подвижник није имао таква познања каквих се он удостојио.

У области осећања и емоција сатана му даје некакве чудне екстазе. Оне му изгледају као благодат Духа Светог, као највише духовно стање, као рај његове душе. А у ствари ове екстазе представљају само истанчана дејства страсти, које рађа и преображава демонска сила. Дакле, сличну нервну узбуђеност, узбуђеност тела и крви он доживљава као духовна, Богом дата стања. Међутим, треба рећи да он ова сатанска надахнућа и екстазе у дубини своје душе ипак осећа као нешто страшно и туђе. Због тога се код обманутих људи приливи “радости” смењују с падом и очајањем. Готово код свих обманутих људи периодично наступају стања паклене тескобе кад они желе да заврше живот самоубиством.

Прелашћени човек добија информације и на нивоу осећања. Он може да има некакве чудне визије које личе на визије наркомана: понекад су то хаотичне слике, а понекад – читаве сцене, које пред њим приказује демон. И за време молитве он на визуелном плану такође често замишља оно о чему се моли, замишља слике раја и пакла. (Фантазија и визуелне представе за време молитве већ представљају патологију молитве. А често, премда не и увек – један од симптома прелести). Понекад он чује гласове које доживљава као гласове Анђела-чувара или као херувимско појање. И на крају долази до закључка да му више нико није потребан: ни учитељ, ни књиге, ни искуство Цркве, да га је Бог изабрао за пророка, за Свог сабеседника и да он добија све

своје сугестије и мисли непосредно од Њега. Тад овај човек потпуно престаје да прихвата оно што му други говоре. Уколико га уверавају да он противречи светим оцима, то за њега није аргумент, јер он у дубини душе сматра да су свети оци можда и достигли извесну висину, али да се он узнео изнад њих и да види више него они. Ако га убеђују да је то од демона он сматра да с њим говоре непросвећени људи, који једноставно не схватају његову духовну висину, јер говоре с позиција свог незнања и ништавности. Због тога прелашћени у свом срцу дубоко презире оне који покушавају да му отворе очи и да га изведу из овог погубног стања.

Често су у прелест падали људи који су напредовали у духовном животу и затим “се одушевили” сами собом. До овог стања обично не долази одмах; оно по правилу започиње од противречења, а затим – непослушања оним лицима која су постављена изнад нас; за мирјанина је то црквена хијерархија, за монаха – игуман и духовни отац. Затим непослушање прелази у потпуно презирање свих савета и мржњу према ономе ко разобличава човека. Човек сам постаје себи кумир, не може истински да се моли Богу, макар и веома дуго молитвословио. Јер права молитва подразумева осећање сопствене немоћи, а он обраћајући се Богу, подсвесно сматра да већ има све што му је потребно за спасење. И Бог за њега постаје сувишан и непотребан. Прелашћени човек у молитви стално тражи нова “потресна” откровења, “снажна” духовна осећања. Он као да постаје гурман својих сопствених страсти које му ђаво показује у виду високих духовних осећања. Мрачни духови иду у сусрет његовој души, која је за њих отворена, иду ка његовом унутрашњем зову, и човеку изгледа да он овде, на земљи доживљава исто што и Анђели на небу; сматра да овде на земљи, он зна и види оно што у рају созерцавају зборови светаца.

Овакав човек себе постепено боготвори, постепено почиње да осећа да је он неки центар целог света. Он не може да воли друге људе, јер воли само себе. Он воли себе с некаквим религиозним страхопоштовањем и зато га нервирају људи, који се не односе према њему исто тако. Често човек, који се налази у прелести као да је у непријатељству и рату са свим осталим људима; он може да призна само онога ко поверује у његове умишљене врлине и његову наводну светост. Ови људи деградирају и умно, и духовно; они често постају предмет смеха за околину. Код њих понекад за време молитве у нервном, страсном узбуђењу почињу конвулзије, грчеви, цури им пена из уста; они прекидају молитву неким страним усклицима и крицима. Међутим, без обзира на овако тешко стање они се ипак не освешћују. Чини им се да је свет неправедан према њима, да их прогони и мучи као све пророке.

У житијима светаца читамо о случајевима прелести, о визијама које су обманути људи сматрали за појаву Спаситеља, Мајке Божије и Анђела; о захтевању од околине да их поштује. Обично они који падну у прелест, као људи који упадну у вучију замку остају у њој, не могу да се ишчупају; човека од прелести може да спаси само нарочита благодат Божија. Само неки снажан и страشان потрес може да врати човеку изгубљено смирење и да васпостави усмереност његове душе ка Богу. Управо зато се, ако се и дешавају случајеви исцељења, оно одвија кроз огромне патње, дуготрајне болести или неки очигледан уплив Божанствене силе. Због тога на духовном путу гордост представља највећу опасност. Да, сви греси удаљавају човека од Бога, сваки грех је тајни савез с демоном, али је гордост најстрашнија од свега. Она човека чини својим међу палим духовима; јединственим духом са сатаном.

Може ли се веровати сновима?

Понекад човек пада у “грешку”, у прелест, под утицајем снова – демон га обмањује, прави од њега некаквог “пророка”. Не можемо да негирамо феномен снова као такав. У стању сна

човекова душа је осетљивија за импULSE из ванматеријалног света. Међутим, невоља је у томе што смо ми због отупелости наше религиозне инутиције све мање и мање способни да разликујемо из каквих сфера нам долазе ови импULси, од кога потичу снови: од мрачне или од светле силе. Због тога је, да не бисмо пали у заблуду, најбезбедније да уопште не верујемо у снове. Можемо да се односимо према њима с поверењем само у неколико случајева – када нас они позивају на покајање.

Снови личе на полице на којима једни поред других могу да стоје и лекови и отров, а на којима се натписи не могу прочитати. Због тога нам је боље да не дирамо непознате флашице и да мислећи да узимамо лековито средство, погрешимо и узмемо отров.

Један светац је испричао следећу причу: муж је отпутовао од куће и рекао жени: “До мог доласка немој никоме да отвараш врата.” Међутим, кад је мало одмакао одлучио је да провери да ли ће жена испунити његову молбу. Пошто се вратио поче да куца на врата и да зове супругу. Међутим, она одговори: “Муж ми је забранио да отварам било коме.” Супруг рече: “Али ја сам твој муж, зар ме не препознајеш по гласу?” “Можда си ти мој муж, али је могуће да неко други имитира његов глас и зато је боље да испуним оно што ми је рекао.” Муж је целе ноћи стајао покрај прага, а ујутру је ушавши у кућу похвалио жену зато што је правилно поступила. Дакле, чак и ако сан буде од Бога, али га ми одбацимо из бојазни да не одступимо од свог Творца овакво одбацавање неће бити увреда Господа.

Преподобни Јован Лествичник каже: “Онај ко верује у снове личи на човека који трчи за сопственом сенком.” Неког подвижника, који је веома дуго живео у пустињи, ђаво ничим није могао да победи. И решио је да га обмане кроз снове – приказујући у њима како треба да му дођу неки људи. И заиста, кроз неко време су ови људи долазили: сатана је знао да се људи који су далеко живели спремају да дођу код пустињака. Затим је почео да му показује – такође у сновима – где се налазе различите изгубљене или сакривене ствари, и он их је стварно тамо проналазио. Тако су се демонски снови један за другим потврђивали и на крају је монах-пустиножитељ потпуно поверовао у своје моћи. Онда је пали херувим почео да му показује два народа – јеврејски и хришћански. Јевреје заједно с праоцима – у слави, а хришћане у паклу. Ови снови су се наставили и монах је помислио: значи, истинита религија је религија Јевреја, а хришћанство је погубно. И прелашћен, он је одбацио монаштво, отишао у свет, примио јудаизам, оженио се и умро је од тешке болести не покајавши се.

Атонски оци имају следеће правило – да не одбацују и не прихватају снове; да не говоре да је тај сан или визија од Бога и да не тврде да је од ђавола, већ да кажу: “Не знам,” и да прођу поред. У неким случајевима сан који је оставио нарочит утисак можемо да испричамо свом духовном наставнику, али под условом да он има одређено духовно искуство.

Особености религиозног мишљења Истока и Запада

Енглески песник Киплинг је своју поему започео речима: “О, Запад је Запад, Исток је Исток, и са места се померити неће док не стану небо и земља на Страшни Господњи суд.” Овде под Истоком и Западом не треба да подразумевамо делове света који су подељени географски Уралским и Кавкаским венцима. Под Истоком пре треба подразумевати онај широки регион, који је некада заузимао источни део Римског царства, а затим – Византију и земље Блиског Истока (пожељно је овде укључити и Египат и Етиопију), а под Западом – западноевропске државе и уопште све државе западноевропске културе.

Свети оци су сликовито говорили: “Светлост је засјала са Истока”; Исток је симболички означавао рај, Едем, земљу вечне Божанске светлости.

Запад није стар у културно-историјском погледу. Запад је млад. Исток је стар. Запад је делатан. Исток се одликује созерцавањем. Запад је сав у емоцијама, сав је у покрету, сав је у динамици. Исток је пак, задубљен у себе, он као да не склања поглед с блага која поседује. Запад је у надахнућу, у потрази, у храбрости. Исток чува. Запад машта и сања. Запад одева своје светитеље у снежно беле одежде, овенчава њихове главе венцима од ружа, а Исток види светост подједнако и у ритамима, и испод злата, не чини атрибутом светаца ни дроњке просјака, ни власеницу монаха, ни пурпур царева, он као да пролази поред спољашњег.

Запад шаље крсташку војску ради ослобађања Гроба Господњег. Исток шаље монахе у пустиње Египта и обитељи Атона. Запад обнажује мач против непријатеља вере. Исток даје духовне војнике за невидљиву битку с демонима. Запад, да би угушио зло, ствара институције као што је инквизиција, а Исток – велике философске системе.

Врхунац западног богословља представља блажени Августин, сјајан песник и мислилац; међутим, он је потпуно психологичан. Источни богослови: светитељи Григорије Богослов, Василије Велики, Григорије Ниски су мистични. Августин и његова школа су генијално показали човека у његовим падовима и мукама трагања, а источни богослови су показали човека у његовом преображењу. Запад је устима својих светаца испевао величанствену химну Богу; Исток је у тајанственом тиховању созерцавао Бога. Запад је тежио ка тиркизним небесима, а Исток је тражио сусрет са Богом у дубинама срца.

Западни подвижници су се трудили да спољашње подражавају Христа; источни су сматрали да постоји само један пут подражавања Христу – кроз стицање благодати Светог Духа: човек који је стекао Духа Светог, само се по благодати, невидљиво, уподобљава Христу. Западни подвижници су с песмом на уснама ишли на Голготу; источни су сам свој живот чинили Голготом, коју свет није могао да види.

Неки западни подвижници су тако јарко визуелно замишљали Христов лик да су се поистовећивали с Њим; на њиховим рукама и стопалима су се појављивале ране из којих је цурила крв. Стигматизација се код католика поштовала као знак светости. А свети подвижници Истока су се трудили да виде само једно – море својих грехова, сматрајући страшном гордошћу поређење себе са Христом.

Запад је личио на младог војника који је исукао свој мач, Исток – на старца косе поседеле од мудрости. Запад је желео да Царство Небеско спусти на земљу, да изгради рај на земљи земаљским средствима. Исток је увек плаћао данак – цару царевом – и припремао пут у Царство Небеско, у човеково срце, прелазак у Царство, али не земаљско, већ вечно.

За Запад је поприште борбе са злом била земља, ова пролазна, живот са свим својим догађајима и перипетијама, а за Исток – људско срце, које је он видео дубље од читавог видљивог света.

Запад је активан, али је сва његова делатност усмерена на спољашњост. Исток је динамику духа усмерио унутар себе. Западна цивилизација је као неки широки талас светлости, али расејане светлости, светлости преломљене кроз земаљске призме различитих боја. А Исток је концентрација светлости у једној тачки, и због тога ова светлост има нарочиту моћ да се претвара у пламен. Запад је волео земљу и на небу је видео земаљско. Исток је волео небо и у земаљском је видео симболе небеског; у пролазном је тражио слике вечности.

Већ трећи епископ Рима – свети Климент, наследник светог апостола Петра, поредио је Цркву с војском и позивао је хришћане на строгу дисциплину како би ова војска била победоносна. А на Истоку су Оци говорили: “Победи самог себе – то је највећа победа.” Аскетско учење источних Отаца и јесте стратегија ове духовне борбе – борбе с демонима, са сопственим страстима. За победу армије је потребна централизована управа, потребна је јака

власт и безусловно потчињавање, зато је Запад створио црквену структуру налик на монархију. За борбу с исконским непријатељем људског рода Исток је тражио другу силу – то је сила смирења, у којем се испољава истинска моћ духа.

Запад је оријентисан на спољашњу моћ: за рачун спољашњих средстава он је стварао различите организације, утицао је на културу, свугде је тражио савезнике – у свету уметности, у књижевности, у политици, у социологији. А Исток је говорио: “Истинско добро се увек може творити само у благодати Божијој” и због тога је увек одбацивао сумњиве савезнике; споља је изгледао сиромашније, беспомоћније, слабије од Запада, али није тражио ни силу, ни моћ света, већ је тражио Христа Који је победио овај свет.

Аскетизам Запада душе подвижника испуњава екстазом и усхићењем, аскетизам Истока – покајањем. Запад у лепоти света жели да созерцава лепоту Бога. За Истока је Бог пре свега Неизрецив, Непојаман и Неисказив. Бог за Исток није сличан никоме и ничему од Својих створења, Он је вечна тајна. Западни подвижник жели да загрли Бога, а источни преклиње и моли само за једно – за опроштај грехова; тражење у молитви било каквих узвишених стања за њега већ представља греховни пад.

Западни подвижник види светлост, која на њега силази споља (то су визије Фрање Асишког и других), а источни – Светлост, која обасјава његово срце изнутра; притом он дрхти пред милошћу Божијом као онај који је ње недостојан.

Западни подвижници су, демонстрирајући покајање ишли градовима у групама, читавим заједницама, које су се називале “покајничким”; на трговима и улицама су збацивали са себе одећу и бичевали се, ударали се конопцем и каишевима до крви уз присуство огромне масе народа и егзалтирана гомила их је славила као велике угоднике Божије, као јунаке вере. Источни су у тиховању пустиња приносили покајање, невидљиво свету; једном је неко од великих египатских отаца гласно уздахнуо у храму за време молитве, али се одмах тргао и обративши се монасима, који су стајали поред њега рекао: “Опростите ми, браћо, ја још нисам монах,” зато што покајање, као и све добродетељи мора бити тајно.

За Запад су главна дела. Дела за њега представљају вредност сама по себи: као и добро дело и грех за њега има одређену, јасну форму и цену. За Исток је главно духовно стање, а дела само као његова манифестација. Стога за Исток и мали подвиг може да буде велик уколико исходи из чистог срца, и велики подвиг – ништаван ако није посвећен Богу или ако је учињен недостојним средствима. Морал западних подвижника се заснива на “принципу количине”: ко је учинио више спољашње добрих дела, а морал источних – на чистоти срца коју зна Једини Бог.

Запад је тежио да оствари идеју Царства Божијег на земљи, али су методе државе: награде, санкције, интриге и т.сл. пренете у Цркву, профанисале и сам циљ. “Циљ оправдава средства,” овај неписани мото језуита с највећом јасношћу и категоричношћу је изразио расположење оних који су заиста спремни да граде “рај на земаљи” на сваки начин, по сваку цену. Источна Црква је учила: чист циљ, чиста средства, чист предмет, - тако је то формулисао још свети Дионисије Ареопагит.

Запад каже: “Воли и чини подвиге самоодрицања”, а Исток пре свега чисти срце страхом Божијим у борби са страстима ради стицања благодати Светог Духа. На Истоку постоји само један монашки устав, једна идеја: монах се одриче света и постаје молитвеник за њега; монах је као звезда, која се узнела са земље на небо: он је далеко од свих и светли свима.

Западни монаси служе људима и свету. У току многих година “хоспиталијери” су неговали путнике, монаси Фрањиног ордена, “фрањевци” су васпитавали децу. Језуити су се бавили политиком, обучавањем омладине и сличним стварима.

Једном је католичке монахе неко упитао да ли читају аскетску литературу. Они се зачудише и одговорише да сличне књиге код њих користе само професори и предавачи историје, а њихово је да се потчињавају игуману.

На Западу готово да нема учења о Исусовој молитви и духовном созерцању. Култура, наука и само друштво стално трпе промене и због тога се непрекидно мења и облик западног хришћанства: тамо влада принцип модернизма, тамо је прихваћено еклесиолошко учење о еволуцији, рађају се нове догме и очекују се нова откровења.

Одговори на питања

Питање: *Неки кажу да сви ми – и Јевреји, и муслимани и ми имамо једног Бога Оца. Да ли је то стварно тако?*

Одговор: Сви ми имамо истог Творца, без обзира на то да ли у Њега верујемо или не, без обзира на то да ли Га признајемо или не, без обзира на то да ли су наша поимања о Богу тачна или нису. Међутим, питање треба другачије формулисати: да ли муслиманска или јудејска религија чине Бога нашим Оцем? Другим речима, да ли ми путем религије усходимо ка Богу као деца ка Небеском Оцу? Господ Исус Христос каже: *И нико се не попе на небо осим Који сиђе с неба, Син Човјечиј, Који је на небу* (Јн. 3, 13); *Нити Оца ко зна до Син и ако коме Син хоће казати* (Мт. 11, 27). У јудаизму и исламу нема Посредника, нема Искупитеља, нема Ослободитеља. У хришћанству између човека и Бога постоји Богочовек Исус Христос и Његов Крст. У другим религијама између људске душе и Бога постоји несавладива метафизичка и морална провалија. Бог је вечан и бесконачан, а човек је коначан; Бог је свет, а човек грешан. Због тога само кроз Господа Исуса Христа Који је у Својој Богочовечанској Личности сјединио Божанствено и људско и Који је узео на Себе грехове света човек може да се сједини с Богом и може да му се врати изгубљено синовство. Због тога само истински хришћани с правом могу да називају Бога својим Оцем. У јудаизму и исламу се не афирмише, не оправдава се реч “Отац”: она подразумева најблискије односе између Бога и човека, а ти односи су били раскинути нашим падом у грех. Дакле, без Искупитеља не може бити ни истинског очинства, ван Христа Спаситеља реч “Отац” губи свој истински јеванђељски смисао.

Питање: *Шта може да се учини за јачање вере и приближавање Богу?*

Одговор: Религија не треба да буде апстрактна идеја, апстрактно знање, већ животна норма. Потчињавање себе јеванђељским заповестима, усвајање верских догми и концентрација ума у молитви шире човекове могућности духовног познања. Изговорили сте реч “вера”. Међутим, под вером се могу подразумевати два фактора религиозног живота. Први фактор јесте вера као признавање постојања Божанственог бића. Ову веру сви ми у извесном степену поседујемо. Међутим, мало је да човек *верује у Бога*, треба још да *верује Богу*. А за то су потребни непрекидан напор воље, непрекидна борба са собом, са својим егоизмом, с нашом палом природом.

Степен укључености у религиозни живот зависи од интензитета човекове унутрашње делатности. Религија је у многоствар унутрашњег људског искуства, али не субјективног искуства, већ искуства целе Цркве, које човек усваја. Другим речима, своје лично духовно искуство човек треба да коригује у складу с универзалним црквеним искуством, односно руководећи се учењем светих отаца Православне Цркве.

Хришћанске догме нису апстрактне философске истине. Хришћанске догме су идеје, које у себи носе светлост, енергију и живот. То су животворне идеје, ако могу тако сликовито да се изразим. А лажне догме су идеје, које убијају и умртвљавају дух. Због тога греше људи, који

религију своде само на морална начела, који желе да створе неку адогматску заједницу свих религија.

Један философ – Јакоби – је рекао: “По вероисповести сам хришћанин, а по свом уму паганин.” Шта значе ове речи, које тако тачно карактеришу велики део савремених хришћана? Он је примио хришћанску веру, а сам се није укључио у њу. Хришћанство је за њега постало спољашња чињеница коју је он прихватио; међутим, ову спољашњу чињеницу он није учинио унутрашњом чињеницом свог живота. Због тога његов ум није усвојио догме и остао је пагански, богоборачки.

Управо вера у догме чини наш ум хришћанским. Догме освећују нашу свест, оцрквљавају наш ум. Без правилне догматске вере, без усвајања догматских истина у човековој души постоји стални дуализам: вера говори једно, ум – друго. Човек је без чврсте православне догматске вере биће, које вечито сумња, колеба се, које разједају унутрашње противречности. Управо због тога је тако важна догматска страна вере. Свети оци су чак догме сматрали важнијима од моралних заповести. Не зато што човек може да се спаси само догмама ван моралности. Никако. Већ због тога што догме представљају основу саме моралности, а не обрнуто. Тако, на пример, да би човек имао духовну љубав треба да исповеда догму да је Бог Љубав. Апстрактне догме и заповести као моралне догме су нераскидиво повезане, али основу моралности представља правилна догматика. Ван правилне догматике не може бити моралности, која чини хармоничним само човеково биће. Ван правилних знања о Богу не може бити умне нетрулежности, умног просвећења. Човеков ум, како је у датом случају рекао Јакоби, остаје паганин.

Људима који су слабо упознати, који мало долазе у додир с реалијама духовног живота догме изгледају као неке спољашње форме, које се могу занемарити. Због тога ови људи тако лако прихватају адогматске позиве на свакојака, с догматске тачке гледишта, непринципијелна удружења. Међутим, човек који познаје животворну силу истинских догми и убиствену силу лажних, никад неће пристати на то да истину помеша са лажју. Догме су канали кроз које светлост Божанства озарује наш ум. Ван православних догми људски ум остаје непросвећен, импулсиван и страстан, остаје адвокат себичности и осталих страсти. А лажне догме воде човеков ум у мрак и таму. Лажне догме сеју у човеков ум семена смрти, уништења и распада. Због тога су се свети оци с таквом упорношћу, с таквом напетом борили за чистоту догми на Васељенским Саборима. Хришћанске догме су управо зато тако избушене, тако кристализоване свешћу Васељенске Православне Цркве. Исправан догматски темељ остаје основа нашег спасења, нашег вечног живота.

Догме су главне истине вере. Догме се садрже у Божанском Откровењу, али их је црквена свест издвојила и дефинисала на основу овог Откровења. У чему се састоји једна од главних разлика између православне и католичке догматике? Православна догматика говори о откривању догми, које се садрже у Откровењу, а римокатоличка учи о еволуцији догматике. Она претпоставља могућност појаве нових, древној Цркви непознатих догми. На пример, за нас је догма о непогрешивости Римског папе неприхватљива и то не само с еклесиолошке тачке гледишта, већ и зато што раније није постојала ни у каквом облику, није је било у Откровењу. Ова догма ни по чему није преузета из Откровења. Она је донета из спољашњег света.

Дакле, догме су истине вере, које су изведене из Божанског Откровења и формулисане саборном свешћу Цркве.

Питање: *На земљи има много неправде и у будућем животу ће такође постојати вечне муке. Зашто Бог није уредио ствари тако да сви буду срећни?*

Одговор: Бог је све уредио управо тако да сви буду срећни. Међутим, човек је одступио од Божије воље и због тога је човечанство несрећно. Уколико се просјаку да посао и стан, а он не

буде радио, нити свој стан поспремао ко је крив што ће остати просјак у неуредном, прљавом стану?

Грех и несрећа представљају индивидуална и колективна одступања од воље Божије, односно супротстављање Богу. Зато овде треба поставити другачија питање: да ли је Бог требало да да човеку слободну вољу или не? Шта би било с човеком да му је Бог одузео слободну вољу? Слободна воља подразумева могућност избора између добра и зла: могућност да човек поштује заповести Божије или да их крши или чак потпуно игнорише. Авај, већина људи бира ово друго. Дакле, суштина проблема је у човековој слободној вољи. Да ли је човеку требало даровати слободну вољу или не? И шта би било с човеком да није имао слободну вољу и да није могао сам да доноси одлуке, да одлучује о својим поступцима, већ да је био само извршилац “доброг програма” који је у њега инсталиран? На пример, да ли плоча одговара на оно што је на њој снимљено? Не, наравно да не одговара. Тако и човек, да нема слободну вољу он би потпуно изгубио образ и подобје Божије и претворио би се у плочу с већ одређеним садржајем, а свој однос према животу не би могао да одреди. И био би то само неки биоаутомат, механички извршилац задатог програма, односно престао би да буде морално биће.

Због чега постоји патња? Патња је последица зла које представља противприродно понашање човека и човечанства, свесно супротстављање вољи Божијој. – А због чега постоји зло? Зато што је човеку дарована слободна воља и дат му је избор између слободног потчињавања себе вољи Божијој и по душу погубног непотчињавања.

Питање: *Да ли Анђели имају слободну вољу?*

Одговор: Анђели имају слободну вољу, која је и одредила њихов вечни однос према Богу. Наш избор између добра и зла траје читавог живота до последњег даха. Код Анђела је избор између добра и зла био тренутан. Они су доживели тренутно страшно искушење колосалне дубине, интензитета и снаге, неупоредиво теже од свих заједно узетих човекових животних искушења. И због тога је само то искушење, искушење гордошћу заувек, за читаву вечност одредило њихово стање. Једни су пали, други су га одбацили и укрепили се у својој оданости Богу толико да ће вечно боравити у стално благодатном стању, у којем више не могу да отпадну од Бога.

Човек, као и Анђели, има слободну вољу која треба да га одреди као личност у вечном животу. Кад наступа човекова смрт открива се да ли је он с Богом или је ван Бога. Показује се да је онај ко је успешно прошао кроз цео циклус земаљских искушења до те мере духовно укрепљен да у вечности добија само непрестано, поступно кретање ка Богу. Он ће вечно пребивати у благодати Божијој и никада неће отпасти од Бога.

Питање: *Човеково искушење је било од ђавола, а одакле је било искушење Анђела?*

Одговор: Многи Анђели су отпали до Бога и претворили се у демоне управо зато што су се погордили и видели центар бића, извор живота не у Богу, већ у својој сопственој тварној лепоти, у својој сопственој тварној величини која је, премда је била неупоредиво већа од човекове, ипак била ограничена и због тога није могла да служи као вечна основа њиховог живота. Био је померен центар.

Питање: *Значи, зло раније није постојало?*

Одговор: Зло је постојало као могућност злоупотребе слободне воље и одступања од воље Божије. Зло је постојало у потенцији, као што за путника, који иде путем постоји могућност да погреша и да скрене са пута. Слободна воља крије у себи опасност од злоупотребе и могућност моралних грешака. Човекова слободна воља је с једне стране повезана с његовим достојанством као бића, које је створено по образу и подобју Божијем, а са друге стране, с великом одговорношћу.

Сатана је изашао из центра свих центара – љубави према Богу, неповратно је изгубио ову љубав и остао ван везе с Богом. Нема неутралног у духовном свету. Остати без Бога – значи бити против Њега. Сатана је сам пожелео да постане бог, и отпавши од Божанске љубави постао је оваплоћење зла, које до његовог пада није постојало. Љубав се у њему претворила у своју потпуну супротност – у мржњу. И због тога је садржај демонског бића бесконачна мржња према Богу.

Питање: *Реците, молим вас, шта је “унутрашње хришћанство”.*

Одговор: У савременом друштву се појављују гностичка учења о томе да постоје две врсте хришћанства: спољашње – *езотеричко* и унутрашње – *езотеричко*. Међутим, треба рећи да кад би заиста постојало некакво “езотеричко хришћанство”, хришћанство онда не би било универзално, не би било свесветско, не би било спасење за све већ би било само мистерија за посвећене философе, односно, хришћанство би онда било елитарно, било би удео само нарочитих аристократа духа.

Господ је рекао: *Царство Небеско на силу се узима, и подвижници га освајају* (Мт. 11, 12) зато што хришћанство захтева борбу човека са собом, борбу с егоизмом, борбу са грехом. Овде своју вољу треба потчинити бесконачно дубоким и истовремено бесконачно једноставним заповестима Исуса Христа, заповестима које може да испуни и научник и неписмен човек, и дете и старац. Христос је дошао да би спасио људе свих друштвених слојева, свих народа, свих нација, свих узраста; у Јеванђељу ће сви наћи пут ка спасењу. Човек у интелектуалном смислу може да буде незналица, али да у духовном смислу буде изнад најсјајнијег научника или философа ако подвигом очисти своје срце, ако се силом воље одупире греху и страстима, ако се узда у Бога. Притом, шта је само езотеричко учење, како се оно схвата? У виду паганских мистерија у којима се откривају некакве тајне? Хришћанство има Тајне, односно дејства Светог Духа, али тајне као нешто што се крије од других хришћанство нема. Хришћанство је отворено за све и сваки човек из њега захвата у складу са својим духовним стањем.

Уколико се верници поделе на “профане” и “посвећене” шта то треба да знају ако су “посвећени”? Неки посебан језик знакова којим су шифриране неке тајне и нешто што се крије од других? Онда је то понављање Адамовог греха, који је забрањени плод такође сматрао за символ, талисман за који је мислио да ће, када њиме овлада постати слободан владар свог бића, владар васељене – други бог – ван Бога.

Сва ова такозвана посвећење се свODE на једно: људи путем некаквих спољашњих “тајанствених” знања не желе себе да потчине Богу, да се приближе Богу, већ да себи потчине Бога и зато је таква врста елитарних посвећења некада отворени, некада маскирани демонизам. Наравно, Свето Писмо, обреди и ритуали имају свој симболички језик, али симболички језик је потребан управо зато да би се они открили у многостраном јединству и многопланским аспектима. Духовно познање зависи од очишћења срца и стицања благодати.

Ко може да се сматра “изабраним”, “посвећеним”? Какве су особине за то потребне? Истанчани интелектуализам? Истанчани интелектуализам постоји и у источњачким религијама, али уз сав свој интелектуализам њихови представници остају пагани-пантеисти. Какав је још знак ових посвећења? Интелектуална екстаза? Али интелектуална екстаза је постојала и код гностика, код неоплатоничара. Управо Платиново учење јесте интелектуална екстаза, самосозерцање душе; међутим гностицизам је остајао паганство и најподмуклији противник хришћанства. Емоционална егзалтација? То је у суштини исто оно шаманство, само можда у другом, цивилизованом облику.

Кога је Христос дошао да спаси? Философе, мудраце или читаво човечанство? Хришћанство је ушло у свет као религија народа. У хришћанским заједницама је у прво време

било више обичних људи, више сиромашних и робова – оних који су Христа спознали кроз патњу, који су Христа спознали својим срцем, него оних који су главно место у религији давали свом плотском разуму. Међу хришћанима су тада били и истакнути филозофи, али су они поседовали нарочиту умну културу која им је омогућавала да виде границе и ограниченост људског разума.

Питање: *Имамо много прилике да читам о различитим тајним, по свом карактеру антихришћанским друштвима, на пример, о масонима. Како да се боримо, како да се супротставимо овим силама?*

Одговор: Масонство је конспиративно учење. Шта је масонство, који су његови највиши задаци, који су циљеви – веома је тешко рећи, јер то тачно не знају чак ни људи који припадају масонским круговима. Међутим, народ је интуитивно схватио огромну опасност, која од њега прети, видео је у њему неки мрачни злослутни облак који се надвија над светом. Један од истакнутих идеолога масонства, Прудон, је имао девизу: “Освета Богу.” Има чак масонских ложа за неверујуће, за атеисте – за све. Притом нека “раскринкавања” масона организују сами масони; дакле, ни томе се не може веровати.

Дух антихришћанства је разнолик. Он продире у свет различитим путевима, на пример, преко окултизма, преко демонских секти, преко савеза астролога и тако даље. Али све лажне идеје могу бити усвојене тек онда када опада побожност. Уколико је дух побожности довољно снажан, хришћанство у свом земаљском аспекту представља здрав организам у којем не могу да постоје бактерије – оне ће угинути од заштитних сила овог организма ако се уселе у њега. Међутим, кад је организам ослабљен дејство бацила и микроба може да се испољи са свом снагом. Због тога, кад говоримо о антихришћанском духу морамо имати у виду да се најделотворнија борба против њега састоји у нашем личном хришћанском подвигу.

Апостол Павле говорећи унапред о потресима које ће Црква доживети на крају света додаје да постоји “сила која задржава” (2 Сол. 2, 7) – то је дух побожности, молитве и љубави. И кад он ослаби тада ће због наше слабости бити јаке тамне силе зла – међутим оне саме по себи уопште нису јаке. Ако хришћани смогну снеге да остану на духовној и моралној висини, ако сачувају љубав и молитву за свет то ће бити најбољи облик борбе с космичким злом, оваплоћеним на земљи у конкретним облицима.

Један светитељ је рекао: “Појава једног праведника у свету је већ рана на телу зла која не може да зарасте и која крвари,” односно страхан ударац задат тамној сили. И због тога, кад радимо било шта морамо имати на уму да се добро и зло никада не ограничавају нашом личношћу или уским кругом наших ближњих и познаника, они имају космичко дејство, иако о далеким последицама ми не можемо да знамо. Због тога се сваки хришћанин назива и заиста мора бити војник Христа Спаситеља. Сав овај живот је борба и њено главно поприште је људско срце.

Глава 2.

Рождество Пресвете Богородице (8./21. септембар)

Стари су имали пословицу: “Што више у брда – ближе си Богу.” Строга лепота гора, јасни обриси стена на плавој позадини неба – као да је изнад земље преврнут кристално плави океан, по којем бескрајним непознатим путем плове облаци налик на санте леда или бродове с раширеним једрима – ова величанствена слика наводи човека на размишљање о вечности. Није

случајно велики пророк Мојсије 40 година напасао стада у планинама, припремајући се молитвом и тиховањем за Синајску Теофанију, Богојављење.

На гори Кармил људи показују пећину у којој је живео пророк Илија. Ту је блажени Јероним начинио свој бесмртни превод Светог Писма. У брдовитој Зајорданској путини је живео највећи хришћански светац – пророк и Претеча Господњи Јован Крститељ.

“Ако си монах иди у планину,” говорио је преподобни Арсеније Велики. Колевка самог монаштва, и старозаветног и новозаветног је на горама Синаја и Тиваиде, Либана и Мртвог мора. Лепота планина је посебна. Тамо нема онога што расејава поглед, што буди чулност, што у душу уноси буку и узнемиреност страсти. Планине су хијероглифи вечности. Планине су симбол љубави и чежње земље за бескрајним небеским просторима. Планине, које се својим врховима уздижу до тиркизног океана неба су слика сједињења коначног с бесконачним.

Град Назарет је смештен на планинској висоравни, у брдима, он као да је на длану земље подигнут увис. Његова лепота је задивљујућа – нежно-девичанска. Један познати оријенталиста, који је много година путовао по Блиском Истоку писао је да нигде није видео тако прекрасно пољско цвеће као у околини Назарета. Био је зачуђен како каменито планинско тле може у себи да скрива толико предивних боја, које се такмиче са сјајем рубина и бисера. Овде је расло нарочито много љиљана. Изгледало је да снежно бели звончићи цветова, који се њишу чак и од слабог дашка ветра испуњавају сву околину кристалним звуком звона, који не чује слух, већ срце...

Назарет је град у којем се родила Дјева Марија. Назарет значи “изабран, издвојен”. То је градић који стоји по страни од караванских путева, од житних поља Палестине, од великих трговачких градова; Господ као да га је оградио од света, као да га је сакрио као бисер у дубину мора. Он се не помиње у Старом Завету, о њему ћути Јосиф Флавије. Тек неколико векова касније Назарет доспева на странице историјских књига.

Овде се родила Дјева Марија, овде су прошле године детињства и младости Исуса Христа. Назарет је град Мајке Божије. Он не личи ни на нарцисе Саронских долина, ни на љиљане Јерусалима, али личи на цвет који је посвећен Мајци Божијој – крин, који као монах воли планине, тиховање и осамљеност.

У Назарету су живели свети супружници – Јоаким и Ана. Јоаким је пореклом био из Јудиног колена, његов предак је био цар Давид, Ана је била из свештеничког Ароновог рода. У њиховој породици су се спојили благослови царева-помазаника и првосвештеника.

Они до позне старости нису имали деце. Код свих народа света деца су сматрана Божјим благословом. Рођење детета није било радост и празник само за родитеље, већ и за све рођаке и пријатеље. Породица у којој није било деце поредила се с кућом са угашеним огњиштем, где је уместо ватре само пепео, где је хладно и мрачно. Ако људи нису имали деце изгледало је да је њихова кућа осуђена на пропаст, и да ће се претворити у усамљени гроб, у којем неће пожелети да живе ни путници ни дошљаци као на месту које је Бог оставио.

Неки сматрају да се у древној свету породични живот ценио више него девственост и целомудреност и да међу Јеврејима није било монаштва. Ипак, није тако. Монаштво је постојало увек, у сва времена, код свих народа – као неуништива потреба људске душе. У Палестини су постојале читаве монашке насеобине. У пустињама на стеновитим обалама Мртвог мора живели су јесеји, у другој пустињи, на југу, на планинама Синаја – терапеути. Аскети су били врло поштовани у народу и сматрани наследницима пророчких братстава. Њихов живот су описали Јосиф Флавије и Филон.

Јоаким и Ана су се читавог живота молили да им Бог дарује дете. Њихов живот је био дуга молитва; тек када су већ били у позним годинама Господ им је даровао Кћерку. Зато се може

рећи да је Дјева Марија плод молитве Својих родитеља. Светитељ Јован Златоуст пише: “Господ не испуњава молбу одмах учећи нас на тај начин постојаној усрдности (у молитви) и жели да ми и за стрпљење добијемо награду.” Јоаким и Ана су дали завет да ће своје Дете посветити Богу.⁶ Живот Јоакима и Ане, рођење Дјеве Марије и године Њеног детињства су описане у Јеванђељу по Јакову – најстаријем сину Јосифа Заручника. Јеванђеље по Јакову је послужило као основа за црквено богослужење на празнике Пресвете Богородице.

Није било и неће бити девојке, која би сијала таквом светошћу и чистотом као што је Дјева Марија. Смирење ју је учинило Кћерју Небеског Оца, чистота – Невестом Духа Светог, Параклита, љубав – Мајком Сина Божијег. Свети оци су Је од давнина називали Богородицом. А коначно је ово име утврдио III Васељенски Сабор у Ефесу.

Постоје две врсте пророчанства: пророчанство кроз реч и пророчанство кроз радњу и слику. Свети оци у свештеној историји Старог Завета налазе праобразе и симболе Дјеве Марије, Мајке Спаситеља и Месије. Међутим и Она Сама је слика духовног савршенства, и Она Сама је символ Цркве, чије се бивство састоји у вечном усавршавању душа, у њиховом вечном приближавању Богу. Своје поимање пророчанстава о Мајци Божијој Црква је оваплотила у химнама и канонима, који су сачињени у част Небеске Царице.

Прво Божије обећање палом човечанству је било обећање да ће семе жене сатрти главу змије (1 Мојс. 3, 15). Дјева Марија је Мати Победника смрти и пакла.

Дјева Марија се пореди с Нојевим ковчегом. Међу разјареним таласима светског потопа плива ковчег чуван од стране Провиђења. Таласи га уздижу изнад узаврелог бездана, где су скривени врхови Хималаја и Арарата, бацају га у повлачење таласа као у провалију. У непрозирној тами ковчега као да се зауставило само време, али људи знају да ковчег чува Божији благослов као невидљива рука. Овај ковчег је молитвени покров Мајке Божије; они који Је призивају у покајању спасиће се чак и ако су у најмрачнијим дубинама греха.

Дјева Марија се пореди с Небеском лествицом, коју је у сну видео свети праотац и патријарх Јаков. Лествица се уздизала од земље ка небу, њоме су се пели и силазили Анђели. Дјева Марија је Мати Божија. Господ, Који је од Ње примио плот сишао је на Земљу. Молитве Дјеве Марије јесу духовна лествица којом ми усходимо ка Богу.

Дјева Марија се пореди с чашом мане која се чувала у олтару старозаветног храма. Мана је небеска храна, образ Христа Спаситеља. Златна Чаша је праобраз Богомајке. У хришћанској литургици Евхаристије Чаша из које се хришћани причешћују је такође символ Дјеве Марије.

Свети оци, који су написали своје коментаре за најтајанственију библијску књигу “Песму над песмама” сматрају да се овде под сликом Соломона подразумева Сам Бог, а под сликом Суламифе – Цркве, људска душа и Богомајка.

Кад је Дјеви Марији било шест месеци мајка Ју је ставила на ноге и почела да учи да хода. Она није имала дадиљу, била је окружена непорочном децом како никаква нечистота не би дотакла најчистију душу. До треће године Дјева Марија је живела у Назарету, у кући Својих родитеља. Предање говори о необично проницљивом уму Детета. Када је напунила годину дана свети Јоаким је позвао у свој дом свештенике и левите као на највећи празник у свом животу. Рекао је да је одлучио да посвети Дете Богу, да Је да на служење у храм. После трпезе сваки свештеник је узимао Марију у руке и благословио Је. Када је Дјева напунила две године Јоаким је хтео да однесе своју Кћерку у храм, али је Ана замолила супруга да причека још годину дана како би Она могла Сама да иде из Назарета у Јерусалим.

⁶ Завет посвећивање детета Богу се састојао у томе што је дете довођено у храм, над њим је обављан нарочит ритуал и затим је дете васпитавано при храму, ишло је на богослужења и у току одређеног времена је обављало рзличите послове и послушања (поспремање просторија храма, шивење свештених одежди итд.) – прим. аут.

Од треће до тринаесте године Пресвета Дјева је живела у Јерусалимском храму. Њено послушање је било да прави одежде за свештенике и тканине за храм. Такође се бринула о ходочасницима за које је била саграђена просторија поред храма и често им је давала Свој дневни оброк. По црквеном предању завесу, која је затварала улаз у светињу над светињама (олтар старозаветног храма) сашила је Дјева Марија Својим рукама.

У Јерусалимском храму је Марија Богу дала завет девствености. У 13. години била је заручена са Својим даљим рођаком – осамдесетогодишњим старцем Јосифом Заручником, који је постао чувар Њене девствености, у суштини – други отац. После Спаситељевог Рођења у Витлејему Она је била принуђена да напусти Палестину заједно с Младенцем Исусом у пратњи праведног Јосифа и његовог најстаријег сина Јакова. Света породица се од Ирода крила у Египту; тек после смрти овог цара вратили су се у Палестину и настанили у граду у којем се Марија родила – у Назарету.

Кућа Јосифа Заручника се састојала од две просторије, које су биле исклесане у стени и налазиле се једна изнад друге, а до њих је водило камено степениште. У горњој соби је живела Дјева Марија. Доле, у малом дворишту налазила се радионица праведног Јосифа у којој се он бавио столарским занатом. Ту му је помагао Исус Христос; по предању Спаситељ је често правио јарамове за упрезање бикова и ваге.

Јарам је симболички означавао закон Божји уз помоћ којег Господ управља човеком. А вага – Божанствену праведност и будућу награду или казну. Под јармом се такође подразумевају тешкоће и труд земаљског живота, који су по духовном закону потребни за наше спасење, а под вагом – награда или казна који нас очекују.

Мати Божија је помагала старцу Јосифу у домаћинству, а у слободно време је ткала предиво и шила одећу. Из куће је излазила само до извора који је протицао недалеко од њихове куће. О празницима је света породица ишла у Јерусалимски храм.

Када је Исус Христос напунио 29 година Јосиф Обручник је умро на Његовим рукама. Кад је Господ напунио 30 година Он и Његова Мајка су отишли из Назарета.

Дјева Марија се настанила у Капернауму, у кући апостола Петра. Овде, у овом граду, Господ се дуго задржавао у току последње три године Свог земаљског живота. Овде је учинио многа Своја чуда. За Капернаум је Господ рекао: *И ти, Капернауме! који си се до небеса подигао до пакла ћеш пропасти* (Мт. 11, 23). Боравак Спаситеља у овом граду је његовим житељима који су се показали као духовно слепи видећи чуда Господа и глуви слушајући Његове проповеди послужио само на осуду.

Господ каже: “Ко је близу Мене, близу ватре је.” Ватра даје светлост и топлоту, али такође спаљује и претвара у пепео. Неколико векова касније од Капернаума су, као од Вавилона остале само развалине.

После распећа и Васкрсења Спаситеља Дјева Марија је остала у Јерусалиму, у кући апостола Јована Богослова, Свог блиског рођака. Она је свега неколико пута напуштала Јерусалим. Богородица је на Кипру посетила светог Лазара којег је Господ васкрсао из мртвих и поклонила му је епископски омофор, који је извезла Својим рукама.

Црквено предање говори о томе да је за време овог путовања брод којим је пловила Дјева Марија пристао уз стеновите обале Атона и Богородица је казала: “Ово место нека буде Мој удео, који Ми је дао Син и Бог Мој! Нека почива Његова благодат на овом месту и на онима који овде живе с вером и страхопоштовањем и чувају заповести Сина и Бога Мој!”

После неколико векова Атон су почели да насељавају монаси. Он се претворио у читаву “монашку државу”. По грчким законима, које је после пада Византије поштовала и турска држава

мирјани нису имали права да се настањују на територији Атона, а женска нога није имала право да крочи на његову земљу. Ови закони важе и у савременој Грчкој.

Дјева Марија је посетила Ефес, где су Јеванђеље проповедали свети апостол Јован Богослов и света равноапостолна Марија Магдалина. До сада у планинама у околини Ефеса људи показују кућицу у којој је живела Дјева Марија.

Мајка Божија се спрема да посети Грузију, земљу у којој је по жребу требало да проповеда Јеванђеље. Међутим, Господ је заповедио Богородици да остане у Јерусалиму. Грузија је требало да се просвети проповеђу друге деве – равноапостолне Нине.

Грузија и Атон - два удела Мајке Божије – су одавно повезани духовним везама. Иверска икона Мајке Божије се чува на Атону, Њена чудотворна копија је послата у Грузију као благослов атонских манастира.

Црквено предање нам је сачувало лик Богородице. Она је била мало виша од средњег раста, лице Јој беше овално, коса – златаста, боје зреле пшенице, усне налик на процветале латице руже, очи боје маслине, прсти нешто издужени.

Свети свештенотученик Игњатије Антиохијски који је назван Богоносцем – оно дете које је Исус Христос узео на руке и казао: *ако... не будете као дјеца, нећете ући у Царство Небеско* (Мт. 18, 3), ученик апостола Павла и Јована – даје нам драгоценост сведочанство о Дјеви Марији: “Многе наше жене,” пише антиохијски Светитељ Јовану Богослову, “желе да посету Пресвету Дјеву како би од Ње чуле многе и чудесне тајне. Код нас се о Њој пронела слава да је та Дјева и Мати Божија испуњена благодаћу и свим добродетељима. Прича се да је у прогонима и несрећама увек весела; у оскудици и сиромаштву не тугује; на оне који је вређају не само да се не гневи, већ им и добро чини; у изобиљу је кротка; према сиромашнима милостива. Чврсто штити веру против непријатеља и служи нашој још увек младој побожности као мудра Наставница и Учитељица свих верних за свако добро дело. Највише воли смирене, зато што је Сама пуна смирења према свима; и сви који се удостоје да је виде, узносе је у похвалама. Људи који су достојни потпуног поверења говоре да су у Марији, Мајци Исусовој, због Њене светости видљиво спојене анђеоска и људска природа.”

Ваздвижење Часног и Животворног Крста Господњег (14./27. септембар)

Сваки народ је дао свој допринос историји цивилизације: Кинези су пронашли компас, Индуси – ракету, Халдејци су направили сунчев календар; Грци су одредили обим Земље, а римски државни геније је светску културу обогатио двама сјајним достигнућима: опширним закоником (“Римско право”), који је ушао у основу свих европских законодавстава, и крстом – најмучнијим обликом смртне казне, који је био предвиђен за разбојнике, државне издајнике и робове, који би се побунили.

Свод римских закона, који је становницима провинције изгледао величанствено, као небески свод изнад империје, с временом се у рукама политичких и правних пробисвета претворио у шпил карата. Међутим, крст је заједно с победоносним римским легионима непоколебљиво стајао на стражи мира, граница и поретка у метрополи. Он је изгледао као гвоздена пета Рима, која је спремна да згази све непријатеље државе и цара. Крст је као глас судбине, као мач Немезиде најављивао неумољиву и неумитну освету и неминовну казну јавним, тајним и евентуалним противницима Рима.

Мучење на крсту је било ужасно. Човек прикуцаван челичним клиновима, а понекад, да би му се појачале муке, привезиван је за крст канапом и тада су његове патње и агонија трајали неколико дана, дугих као векови. Смрт је распетом човеку изгледала као највећа милост.

Човек осуђен на распеће лишаван је свих људских права, чак и права на сахрањивање. Обично је његово тело висило на крсту док не иструни до костију или је његов леш бацан ван града као цркотина, да га поједу птице-грабљивице и шакали, и зато су изнад места погубљења као црни облаци или дим изнад ватре кружила јата врана. Казна на крсту је требало да застрашује и паралише вољу оних који смишљају зло, зато су војници терали људе да гледају распеће; међутим, гомила је најчешће сама журила на овај мрачни приказ. Погубљење је привлачило више гледалаца него позоришне представе. Овде није глумац играо познату улогу, већ се стварни човек трзао у грчевима од боли: овде није текла боја из бочице скривене испод одеће глумца, већ крв живог човека. Зато је дан погубљења за плебс био празник. “Хлеба и игара!” – повике гомиле, који су се чули на улицама Рима за време Тиверија, заменили су повици: “Хришћане – лавовима!” у Нероново доба.

За Римљанина је Царство било божанство, а цар његово олицетворење. На заставама и амблемима Рима цар је приказиван у окружењу паганских богова; он је седео на високом трону као заповедник “вечног града” и екумене (насељеног дела Васељене).

На слици из III века римске провинције су биле приказане у виду прекрасних девојака које приносе дарове Риму – Диоклецијану. Император Тиверије је изразио своје негодовање александријским Јеврејима сазнавши да су се они молили за њега, а не њему. У част генија (духа) императора као покровитеља Рима грађени су храмови, смрт императора се претварала у апотеозу. Земаљска, хтонска божанства која су свој родослов водила од Нимрода – градитеља Вавилонске куле нису желела да деле своју власт с Небеским Богом. Римске сатурналије, јудејски хилијазам (учење о хиљадугодишњем царству избобиља) и источњачке мистерије су људима давале наду да ће мудраци и месије изградити рај на земљи, рај – као пехар неисцрпних наслада.

Христос је био осуђен на смрт. Многи се питају зашто је Христос распет, одакле таква суровост? Треба се чудити другом: како су пакао и богоборни свет могли да трпе Христову проповед читаве три године. Христос је осуђен на распеће. Христос је осуђен као непријатељ јеврејског народа – *Нама је боље да један човек умре за народ, неголи да народ сав пропадне*, каже првоствештеник Кајафа (Јн. 11, 50); као непријатељ императора – *Сваки који себе царем гради противи се ћесару* (Јн. 19, 12); као непријатељ религије – *Хули на Бога* (Мт. 26, 65). У поређењу с безбедношћу цара и срећом народа живот једног човека није имао никакву вредност. Пресуда је била донета, Крст – већ одавно спремљен. Христос је сав у крви ишао на Голготу посрћући и падајући под тежином Крста. Месија је био одбачен, лажне месије прихваћене с ликовањем. И ускоро је на месту обећаног Соломоновог царства лежао побеђени Јерусалим, претворен у развалине и згариште које се дими, напојен крвљу као да је обучен у јарко црвену ризу.

У старозаветно време крст је означавао апсолутно одбацивање и потпуну погубљење. Ако пакао има дно крст је представљао дно пакла. Зато је Христос, пошто је био жртва за читаво човечанство, изабрао распеће као облик страдања, које је садржало у себи све душевне и телесне муке. Христова крв, која је окропила Крст искупила је људске грехове. Син Божји, Божанствени Логос је предвечно у Својој идеји имао цео створени свет, читаво човечанство и на Крсту је Себе принео на жртву за Своју творевину.

Христос је страдао као човек, али је Његово Божанствено достојанство људским страдањима дало степен свеискупљујуће жртве.

Секташи православце прекоревају због поштовања Крста. Њима се чини да се оруђе смрти и страдања не сме поштовати. У томе одјекује инерција старозаветног ужаса пред Крстом. Њих смрт асоцира на пораз, али је Крст за нас једина сила која спаја земљу с небом, пребачена преко бездана као тајанствени мост, којим се човек приближава Божанству. За нас су Крст и Васкрсење неразделиви.

Пре крсних страдања Господ је рекао: *Сад се прослави Син Човјечиј* (Јн. 13, 31). Крст је Његова слава, Крст је вечни сјај Његове љубави. По речима светог Јована Златоуста, “Крст није само спасио људе, већ је и Анђеле приближио Богу.” У опроштајној беседи са ученицима Господ је изговорио: *Нову вам заповијест дајем да љубите један другога, као што Ја вас љубих, да се и ви љубите међу собом* (Јн. 13, 34). Без Голготског Крста ова заповест о жртвеној љубави не би била откривена и остала би нејасна.

Господ је рекао: *Нијесам дошао да донесем мир него мач* (Мт. 10, 34). Крст је духовни мач који уништава срамни мир са грехом, који ће у вечности раздвојити истинске хришћане од умишљених.

Тајну Распетог Бога нису могли да појме ни јудејски формализам, ни пагански аполонизам и дионисијство, ни хеленска философија, ни римска култура, зато је Хришћанска Црква одмах постала прогањана. Крст за Јевреје представља саблазан, а за Грке безумље (1 Кор. 1, 23). И данас, у наше време тајна “Распете Љубави” (израз свештеномученика Игњатија Богоносца) остаје камен спотицања за многе од оних који носе име хришћанина.

Празник Ваздвижења Крста спаја у себи сећање на два догађаја: обретење Крста за време цара Константина (IV век) и његово враћање у Јерусалим за време Ираклија (VII век).

Јудејском кнезу, члану синедриона, Јосифу Ариматејском је од стране римског јавног тужиоца Пилата била указана нарочита милост – он је добио дозволу да сахрани Погубљеног на Крсту у својој гробници. Тела разбојника су због наступајуће Пасхе била хитно однета ван града, а три крста закопана у пећини испод Голготског брда.

У доба владавине светог равноапостолног Константина у Јерусалим се са циљем да пронађе највећу светињу – Крст Спаситеља – упутила царева мати Јелена. Уз помоћ неколико житеља светог града, који су од својих предака знали где се чува крст, почела су откопавања. Пагански храм, који је био изграђен на Голготи у време цара Адријана, познатог по својим прогонима хришћана, био је срушен заједно с темељима. Испод земље је пронађена пећина у којој су се налазила три крста и ексери. Ексери са Спаситељевог Крста су изгледали као исковани од сребра. Крсту Спаситеља су људи приносили болеснике и они су добијали исцељење. Крст је био пронађен пред Васкрс. Мноштво ходочасника се те године окупило у Палестини. Улице и тргови Јерусалима су били препуни народа као да су бујице вода потопиле град. Није било могућности да се сви богомолници приближе Крсту или чак да га издалека виде.

Јерусалимски патријарх Макарије је заједно с клиром узео Голготски Крст у руке и донео га је на високо брдо. Неколико пута су дизали, подизали Дрво Крста да би народ могао да га види; људи су притом падали на земљу узвикујући: “Господи, помилуј!” Цар Константин је подигао огроман величанствени храм Васкрсења Господњег, под чијим сводовима су се као у свештеном ковчегу, као у драгоцену ризници нашле главне светиње хришћанског света – Христова Голгота и Гробница.

Дрво Крста је стављено у олтар храма Васкрсења на горње место. Део светог Дрвета, подножје Крста и један ексер је цар Константин поклатио Грузијској Цркви. Подножје се чувало у горњим тврђавама. За време грузијског цара Георгија XII оно је нестало без трага. Ексер се налазио у Манглијском храму. Цар Арчил га је приликом пресељења у Русију понео са собом. Постоји документ руске владе, који потврђује право потомака цара Арчила на ову велику

светињу. Данас се ексер налази у Тбилисију у олтару Сионске саборне цркве. Део Дрвета Животворног Крста је уграђен у крст Мцхетске цркве Светицховели.

Почетком VII века Јерусалим је заузео персијски цар Хосровом, који је међу осталим трофејима у Персију однео и Дрво Крста.

У ово, за Византију тешко време, њен престо је освојио владар Египта Ираклије I. Његови походи на Персију се пореде с походима Александра Македноског. Иран је претрпео пораз. Најстарији син Хосрова је убио свог оца. Крст је био враћен у Палестину, Цар Ираклије је на својим раменима носио Крст од капија Јерусалима до храма Васкрсења. Због страхопоштовање према Крсту цар је скинуо са себе круну и царски плашт и ишао улицама светог града одевен у рите.

Међутим, ускоро се на Истоку појавио нови противник – Арапи, којем Византија и Иран, ослабљени у дугогодишњем рату нису могли да се супротставе. Палестина и свети град су пали под власт мухамеданаца. Јерусалимски патријарси су морали да плаћају огроман данак како би сачували хришћанске светиње од рушења и уништења.

У XI веку Јерусалим су напали и заузели витези-крсташи. Православни хришћани су се овоме радовали као ослобађању од јарма и заробљеништва. Али ускоро је наступило горко разочарење. Крсташи су освајали храмове, истеривали православни клир и на силу почели да шире католицизам. Јерусалимски патријарх је био принуђен да напусти свети град. Испоставило се да је за православне власт њихове западне браће тежа од муслиманског јарма.

Притом су крсташи са собом у походе носили Дрво Крста, као што су за време судија Јевреји у бој са собом носили Ковчег завета.

У XII веку египатски султан Салах-ед-Дин је потукао крсташе до ногу. У жестокој бици на “Гори блаженства” била је уништена сва њихова војска. Херојски отпор је пружио одред витезова, који су чували Крст. Муслимани су Крст узели тек са смрћу последњег од њих.

Византијски император и европски владари су Салах-ед-Дину за Дрво Крста нудили огроман откуп, али је султан био неумољив, јер је Крст сматрао понижењем Божанства. Крст је био враћен хришћанима тек након смрти Салах-ед-Дина. Сада је Голготски крст подељен на делове који се налазе у свим земљама хришћанског света. Његов највећи део се чува у олтару Јерусалимског храма Васкрсења Христа Спаситеља (католици од времена крсташких похода Јерусалимску саборну цркву називају храмом Гроба Господњег).

Четворокраки Крст симболише четири стране света, односно искупљење читавог човечанства и четири годишња доба – вечну жртву. Црквени химнографи Крст називају оваплоћењем љубави. Његова вертикална линија је љубав између Бога и човека, хоризонтална – љубав међу људима.

Осмокраки крст има дашчицу с натписом о кривици Осуђеног и подлогу (подножје Његових ногу) – разапети човек није висио, већ је стајао прибијен на крст. Натпис на Спаситељевом Крсту је гласио: “Цар Јудејски”. То је био Пилатов подсмех Осуђеном и Његовим непријатељима, али је у мистичком значењу реч “јудејски” по древној етимологији значила “славан”: Цар Јудејски – Цар Славе. Подсмевање Христу је постало откровење мистичког значења распећа: слава је у жртвеној љубави. Слика Распећа је икона Христа и као икона носи у себи елементе симболике. Искошено подножје означава силазак Христове душе у пакао и извођење старозаветних праведника из паклених дубина.

Осмокраки крст симболички означава вечност. Осам је знак вечности, осам је знак Васкрсења (Христово Васкрсење се догодило у дан после суботе – седмог дана).

Махатма Ганди је у својој биографији изговорио познате речи. Рекао је да се чуди због чега Христова смрт тако потреса срца хришћана кад у Индији има мученика који су претрпели

дужа мучења. Индијски националиста није схватио и није могао да схвати тајну Крста. За њега Крст представља само физичку патњу, бол мишића и жила, телесне муке. А религиозна интуиција хришћана осећа у Крсту много више. То су духовне муке Спаситеља, Који је на Крсту преживео све патње читавог човечанства заједно, казну за грехове целог света, паклени пламен, који су упалили људски греси и злочини. Творац вечности и времена је скупио на Крсту вечност у границе времена. Вечне муке и бол васељене су се скупили у једну чашу и ову чашу црног пламена је до дна испила Богочовекова душа. У Христовом Крсту су скупљени сви крстови и све муке земље и пакла, страдања свих људи – од праотаца човечанства до оних који ће својим очима видети Други и славни долазак Господњи.

Тек ће вечност открити тајну онога што се догодило на Голготи.

Ваведење Пресвете Богородице у храм (21. новембар/4. децембар)

Празник Ваведења у храм Пресвете Богородице по својој структури подсећа на цртеж вишеспратног дворца. Историјска основа празника је посвећење Дјеве Марије Богу по завету Њених родитеља, светих и праведних Јоакима и Ане; симболички и духовни план је мистика храма, његов значај за хришћанина, посвећење људске душе Богу, циљ и смисао православног монаштва.

Кад је Дјева Марија напунила три године Њени родитељи су се заједно с Кћерком у пратњи многобројних рођака из Назарета пешке упутили у Јерусалим. У зору трећег дана дошли су надомак светог града. Чудесна слика им се указала пред очима. Храм на заравни горе Морија је био налик на брод у затону с раширеним снежно белим једрима и чинило се да је спреман да се подигне увис и почне да плови тиркизним океаном неба. Зраци излазећег сунца, одбијајући се и искрећи се на златним иглама куполе⁷, окруживали су храм попут облака светлости, која се преливала као блистави нимб.

Ходочасницима је у сусрет изашао првосвештеник, по предању – праведни Захарија, отац Јована Претече. Дјева Марија се, оставивши родитеље, брзо попела високим степеницама храма, а да је нико није придржавао и загрлила је ризу првосвештеника. Он је узео за руку и увео у храм, на запрепашћење свештеника и левита – у олтар који се називао светиња над светињама. Десет година је Марија живела при храму. Њена душа је под свештеним сводовима и сама постала живи храм Божанства.

Храм је икона Неба, храм је место невидљивог присуства Божијег, поље Божанствених сила и енергија. У храму је земаљска Црква сједињена с Небеском Црквом. У храму се непрестано лију, као речни таласи, песме Анђела, човекова душа погружена у молитву чује њихове небеске хорове; храм испуњава духовна светлост, невидљива за око, али видљива људском срцу омивеном сузама покајања. У храму се у свештеним симболима и сликама одвија сва историја човечанства. У храму време губи своју праволинијску усмереност, будућност и прошлост у циклусима који се узајамно прожимају постају садашњост. У храму време, оцрквљено ритмовима богослужења, одражава светлосну слику вечности. На богослужењу у храму звучи глас пророка који објављују Христов долазак и проповед апостола о томе да се спасење света остварило; у храму неућутно звучи појање Серафима, којим су они славили Бога приликом стварања света; у храму се објављује о будућем Страшном суду над Анђелима и људима. У храму се сами простор и време откривају у новим тајанственим дубинама и

⁷ На крову храма су биле постављене оштре златне игле како птице не би слетале на њега (в. Јосиф Флавие, “Јудејска историја”). – прим. аут.

димензијама, у огромним унутрашњим просторима у које се смештају сва историја света и сав простор васељене. Храм је Библија оваплоћена у камену, то су хијерархијски нивои свештених симбола, кроз које људска душа усходи ка Богу. Храм је место скривеног сусрета душе с Божанством.

Круг црквеног богослужења постаје златни прстен, којим се човек венчава с вечношћу. Људи који нису укључени у духовни живот обично храм доживљавају као синтезу неимарства различитих епоха, култура и народа, као достигнуће људске мисли и оваплоћење естетског генија уметника. Међутим, није тако: храм је откровење Божанственог Логоса на Земљи, део свештеног Предања. Хришћански храм носи у себи вечан и непромењив садржај, због тога форме храма и његов знаковно-символички језик морају бити чврсти и постојани, заједнички за све регионе и времена. Обличје старозаветне скиније – покретне цркве – је било показано Мојсију за време Теофаније на Синајској гори.

План Јерусалимског храма су сачинили цареви-пророци Давид и Соломон. Један од њих је написао “Псалтир” – основу богослужбених молитава, други “Песму над песмама”, коју су древни мистици поредили са светињом над светињама храма. Све је у храму свето, све има тајанствени смисао. У Библији су подробно наведени облици и пропорције храма, описани су унутрашњи изглед и сасуди, одређен је чак и материјал за његову изградњу и за израду богослужбених предмета (можда зато што свака материја поседује нама непозната зрачења – еманације).

Апостоли Павле и Јован су Небеско Царство созерцавали као слику величанственог храма. Идеје и пророчанства старозаветног храма су се откриле и оваплотиле у новозаветном храму. Овде је њихово генетско јединство и историјска разлика – као између самих Завета – Старог и Новог. Старозаветни храм је храм наде; новозаветни храм је храм благодати.

Мистички значај богослужења у храму се састоји у томе што молитва сваког укључује све и молитва свих присутних се узноси за сваког. Молитва у храму постаје јединствена и целовита као што је нераздељива светлост мноштва упаљених свећа, као што су неодвојиве капи кише у заједничком потоку.

Што је већа духовна култура човека, што је дубље његово религиозно искуство тим му је дража традиција – као ризница из које се боји да изгуби макар и један драгоцен камен. Неки кажу: “Ако је храм слика неба, а наша представа о Космосу се мења, дакле и облик храма мора да се мења и еволуира.” Међутим, као прво, храм је обличје духовног Неба о којем се знања у току историје човечанства више губе него што се стичу, храм није модел и није одраз васељене у огледалу, већ сложена симболика.

Храм је жива Библија. Храм човеку омогућава да сам учествује у догађајима свештене историје као активно лице. У богослужењу у храму човек кроз свештене симболе и ритуале присуствује стварању света, моли се у скинији, прати Господа за време Његовог земаљског живота, налази се на Тајној вечери с апостолима, причешћује се из руке Спаситеља, чује вест мирносица о Христовом Васкрсењу из мртвих, види слике Страшног суда. Као што бела боја није одсуство боја, већ синтеза боја целог дугиног спектра, тако и тишина храма садржи у себи молитве и свештено појање Небеске и земаљске Цркве. Храм је слика изгубљеног Едема и враћеног раја.

Симболика храма учи човека да гледа на видљиви свет као на слике и симболе, сенке и подобија духовног света, да осећа бесконачно у коначном, да види одражавање вечног у пролазном као блесак у магли.

У Јерусалимском храму је Дјева Марија дала завет девствености. Монаштво је постојало у сва времена, код свих народа. Ипак, монаштво остаје несхватљива појава за страсни и чулни свет,

загонетно као сфинга, која чува тиховање пустиње. Многима монаштво изгледа као одрицање од свега ради ничег, као бесмислено самомучење, губитак најбољег што човеку живот може да пружи. Други се према монаштву односе толерантно, али га не схватајући његову суштину сматрају као zgodnu форму за бављење научном делатношћу и добротворством. Што се тиче пустињака и отшелника они обично светским људима изгледају као фанатици или човекомрси попут Тимона Атињанина. Одговорити на питање шта је монаштво је подједнако тешко као објаснити шта је љубав онемо ко никада није доживео ово осећање.

Још су древни философи учили да се Бог свету открива као савршена Сила и Моћ, као највиша Мудрост и Добро, као Неизрецива Лепота. Већина људи Бога доживљава као свемогућу Силу и због тога Му се људи најчешће обраћају у несрећи и жалости кад нарочито јасно осећају своју слабост, немоћ и усамљеност, кад се руши свака нада у људску помоћ, као што замак од облака нестаје када дуне ветар.

Други аспект је Мудрост и Добро. То је религија оних који траже смисао човековог постојања. То је вера подвижника, који људима служе ради вечног спасења.

И трећи, скривени план је Бог као Неизрецива Лепота. То је углавном религија мистика. Тежња ка Божанственој лепоти, заробљеност Божанственом лепотом, опијеност њоме и могућност уподобљења овој лепоти представљају тајну монаштва.

Монаштво је потпуна љубав према Богу, која не може да се дели између Бога и Његове творевине. Монаштво је чежња за изгубљеним рајем и жудња за Небеском Лепотом. У погледу воље оно је непрестано тражење Бога, борба с оним што стоји између душе и њеног Творца, непрестано стицање Божанствене светлости, усхођење на духовни Тавор.

На интелектуалном плану монаштво је концентрација и усредсређивање ума на главним, онтолошким истинама вере. Монаштво је сједињење разума, осећања и воље у непрестаној молитви, у непрестаној тежњи ка Богу. Монаштво је за монаха највећа радост не само у будућем животу, већ и овде, на земљи. Манастир и пустиња су предуслови за монаштво, али никако само монаштво. Монаштво је стална усмереност душе ка Богу, стална битка с демоном у дубини људског срца, сједињење срца са Јединим.

Монаштво је песма над песмама, која се чује у срцу, душа која је њом заробљена затвара свој слух за страсне мелодије. Оне су за њу бесмислене и грубе. Монах пати у свету као заточеник у тамници, не зато што презире свет и мрзи људе, већ зато што у поређењу са Божанственом лепотом видљиви свет представља само сумрачне, нејасне сенке. Што се монах више удаљава од света и приближава Богу тим више воли људе, али другом – духовном, светлом љубављу. Он сажалева сва бића и састрадава с њима. Он воли свет, али не у његовом распаду и трулежи, већ у софијској идеји света и његовом будућем таворском преображењу. Монах воли човека, али не због његовог достојанства и талената или телесне лепоте, него воли у њему образ и подобје Божије.

Монаштво је одбацивање свих и свега ради Бога и љубав према свима и свему такође ради Бога. Противници и критичари монаштва, како ван Цркве, тако и у Цркви говоре о томе да монаштво осиромашује људску личност и чини живот сивим и монотоним. Да ли је тако?

Хришћанско богословље представља најузвишенију философију о вечности и циљу постојања, а Псалтир је најдубља и најнежнија поезија, која се икад зачула на људском језику. Монах ограничава општење с људима, али беседи са Апсолутним Умом, с Богом.

Има једна источњачка прича: неки цар је позвао на свој двор кинеске и византијске мајсторе и наложио им да украсе зидове тек саграђеног дворца. Кинезима и Византинцима је дат подједнак део зидова да их осликају. По завршетку радова цар и народ је требало да одлуче чији је рад лепши, чија је уметност узвишенија и савршенија. Поред дворца је подигнута грађевинска

скела и затворена платном како нико пре времена не би могао да види рад уметника. Кинески мајстори су зид покрили слојевима цемента који је изгладио све неравнине, а затим су почели да сликају слике планина, које су се врховима дизале у висину, бајковите шуме, птице с јарко црвеним перјем, чудесне биљке и цвеће, сплетене у раскошне букете. Били су сигурни у своју победу.

А византијски мајстори нису одмах приступили послу. Прво су испитали од чега је сачињен зид и видели су да је изграђен од драгоценог камења, само необрађеног и небрушеног. Пажљиво су га очистили и почели да брусе – камен по камен. Док су кинески мајстори осликавали зид византијски су радили на сваком камену, брусећи сваку ивицу. Прошло је неколико година, истекло је време за рад. Кинези склонише скелу. Гомила забруја, поче да узвикује од одушевљења поздрављајући их унапред као победнике. Затим Византинци скинуше завесу и гомила се скамени у немој запањености. Драго камење је сијало у дивној хармонији боја. Изгледало је да звезде сијају из дубине кристала тајанственом, меком, искричавом светлошћу, а да њихове ивице светlucaју као сунчеви зраци. Разнобојно камење се преливало и горело је у необичним бојама, час је врцало као блесак муње ноћу, час је светлело нежним, прозрачним бојама зоре. Увек је било ново и непоновљиво као небо које се одражавало у сваком од њих. Народ узвикну: “Победили су Византинци!”

Рад Кинеза су спољашња знања, оно чиме се свет поноси. Рад Византинаца је унутрашња молитва, непрестано призивање имена Исуса Христа и покајање.

Прича се да је живот монаха непотребан и јалов за друге. Ако се на живот гледа с тачке гледишта примитивног утилитаризма, који негира духовне вредности религија уопште није потребна. Међутим, хришћанство сведочи да је молитва она невидљива светлост, која се супротставља све гушћем мраку и наступајућем хаосу – апокалиптичкој ноћи. Молитва је онај дијамантски ослонац, она невидљива сила, која спречава да се свет коначно распадне и буде уништен. Монашки живот није будистичка ниравана, већ подвиг највишег духовног напора. Кад нестане дух побожности и Православља угасиће се и духовна молитва, а манастири – острва светлости – ће потонути у таму и тада ће човечанство само потписати своју смртну пресуду.

Празник Ваведења у храм Пресвете Богородице је већи од празника Њеног Рођења. То је дан Њеног духовног рођења. Под сенком старозаветног Храма израстао је цвет Новог Завета – Дјева Марија.

Вазнесење Господње

Вазнесење Господње спада у дванаест највећих празника Православне Цркве.

Хришћански празници су налик на нераскидиво повезане прстенове златног ланца. Четрдесет дана после Васкрса наступа празник Вазнесења. Десет дана после Вазнесења слави се празник Свете Тројице, завршни акорд у симфонији богослужбеног годишњег круга.

Пре него што нешто кажемо о Вазнесењу треба да се задржимо на питању значења и смисла библијске симболике храма и везе између свештене историје и литургије храма. Учествовати у религиозном празнику не значи само сећати се догађаја свештене историје већ се и мистички укључивати у њих, духовно их доживљавати.

Кроз службу у храму, њене обреде и ритауле, њене симболичке слике, човек постаје реалан учесник догађаја, који су се дешавали у историји света и који се понављају у ритмовима црквеног календара. Вазнесење Господње је завршетак земаљског живота Христа Спаситеља које сија блиставом светлошћу. Вазнесење је венац хришћанских празника. То је видљиви облик

враћања Сина Божијег Свом предвечном битију. То је откривање пред човеком бесконачних даљина духовног савршенства.

У Свом земаљском животу Христос је Себе потчинио времену и историји и уједно Он стоји изнад времена и историје као њихов Творац и Владика. За хришћанина живот Христа из Назарета није прошлост као нешто што је прошло, већ је актуелна садашњост и бесконачна будућност. Хришћански празник је додир вечног и пролазног, земаљског и небеског, то је откривење духовног еона на земљи и у сакралном простору храма.

Христово Вазнесење има онтолошко, морално, духовно и есхатолошко значење. У Јеванђељу по Марку је дата величанствена слика Вазнесења Исуса Христа. Али мало је имати и читати Јеванђеље. Треба још познавати његов нарочити језик, симболику и друга изражајна средства. То уопште не значи да јеванђељска симболика претвара догађаје у апстрактну и условну алегорију. Не, Јеванђеље је истина, али је она многострука и вишепланска. У земаљском присуствује небеско, у историјском – вечно. Символ не замењује, већ продубљује смисао и открива сакрални план догађаја.

Јеванђеље је откривење Божанственог ума кроз људску реч. Откривење о духовном свету, о вечном животу, о савезу људске душе с Божанством, о највишој реалности бића, која се налази ван граница феноменологије, о ономе што не може бити предмет чулног доживљаја или логичке анализе. Њега душа доживљава само кроз мистичку укљученост, кроз интуитивно проницање у свет духовних суштина, у свет Божанствених енергија, у свет надлогичких категорија. Због тога Свето Писмо користи символ, који ум треба да узноси од познатог и уобичајеног ка тајанственом, непознатом, од видљивог ка невидљивом.

Библијски символ је духовна карика између интелектуалне могућности човека и бездана Божанствене гносе. Када узимамо Библију у руке стајемо пред велику тајну. Човек може да се дотакне те тајне само ако према њој осећа страхопоштовање.

Четрдесет дана је прошло од Васкрса до Вазнесења. Четрдесет дана је Господ био са Својим ученицима, учећи их, по речима светитеља Јована Златоуста “тајнама Небеског Царства”. До Христовог Васкрсења су им ове тајне биле несхватљиве и недоступне.

Број четрдесет симболизује време духовног искушавања и земаљски живот. Четрдесет година је Мојсије водио народ по пустињи у Обећану земљу. Четрдесет дана је Исус Христос постио пре Јеванђељске проповеди. Четрдесет дана је Он боравио на земљи јављајући се Својим ученицима и апостолима и припремајући их за примање Божанствене благодати и за будућу проповед Јеванђеља.

Апостолска проповед може да се замисли у виду три концентрична круга, три етапе све јачег интензитета:

1) слање апостола њиховим сународницима за време земаљског живота Христа Спаситеља;

2) после Васкрсења Христа и до Његовог Вазнесења – мисионарство по свој Палестини, што је захтевало већу духовну припрему и самоодрицање;

3) светска проповед Апостола после силаска Светог Духа, проповед коју су готово сви завршили мученичком смрћу.

Четрдесетог дана по Васкрсу Господ је окружен ученицима изашао из Јерусалима и упутио се ка Елеонској гори. У опроштајној беседи је говорио о чудотворној сили коју човеку даје вера. Неким људима није јасно зашто се данас не дешавају тако очигледно она дивна чуда вере о којима је Христос говорио.

Постоје разни степени вере:

1) вера као хипотетичка могућност и вероватноћа. То је вера рационалиста са сниженим и угушеним религиозним осећањем. Она личи на светлцуави сјај звезда од којих ноћ не постаје светлија;

2) други степен вере је човеково убеђење, које, међутим, није загрејано љубављу срца. Она личи на хладну и мртву светлост месеца;

3) и на крају, она вера која укључује у себе и спаја у једно ум, осећања и вољу човека, која постаје главна потреба душе, циљ и садржај његовог живота, непрестано горење његовог срца. Таква вера је налик на светлост сунца чији зраци носе топлоту и живот. Таква вера је подвиг душе, таква вера је чудотворна и победоносна.

Јеванђеље говори о Христовом Вазнесењу на небо. Небо се у светом Писму употребљава у три смисла:

1) атмосфера око земље – оно што ми доживљавамо као огроман плави океан, у којем као брод плови наша Земља;

2) космички простор. То је врста необухватног звезданог неба које је изазивало надахнуће и трепет не само песника већ и философа и великих научника. “Две ствари ме усхићују – звездано небо нада мном и морални закон у мени,” писао је Кант.

Кад су Гагарина који се вратио из лета у космос неки упитали да ли је видео Бога на небу он је одговорио: “Не.” Овај одговор је одушевио антирелигиозне примитивисте. Гагарин није схватио, или пре није хтео да схвати да је лет у космос био кретање у физичком простору, у “царству материје”, и да није имао везе с духовним светом;

3) ванматеријална духовна сфера, која нема везе с физичким категоријама и мерама. Она већ представља други план бића. Међутим, ова сфера није антисвет, није антиматерија, које наука хипотетички допушта, већ еон вечности. У систему сакралних библијских знакова и слика видљиво небо може да послужи само као символ духовног неба. То је и било у догађају Вазнесења – догађају, историјски реалном и истовремено мистичком.

Вазнесење Христа Спаситеља има *онтолошки* значај. Син Божји је примио људску природу која је после Вазнесења ушла у Божанствену славу. Вазнесење има *есхатолошки* смисао. Оно је завршетак земаљског живота Христа, а Други долазак ће бити завршетак циклуса земаљског човековог бивства. Вазнесење за нас има *морални* значај. Не смемо да заборавимо да не припадамо само земљи него и небу, не само времену него и вечности, не само материји, него и духу. И живећи на земљи треба да се трудимо да се мислима и срцем уздигнемо изнад свега ниског, грубо чулног и греховног. Говорећи о Христовом Вазнесењу јеванђелиста Марко уводи образ-символ: Исус Христос је сео с десне стране Бога Оца. Бог је ванвремен и ванпросторан. Шта значи ова алегорија, ова антропоморфна метафора? Кад је император бирао свог савладара или кад је његов син-наследник постајао пунолетан обављао се нарочит ритуал: интронизација. У сали дворца су постављана два трона један до другог. На једном је седео император, до другог је довођен сина-савладара и он је седао с његове десне стране. То је означавало њихово једнако достојанство и јединствену власт.

Овај образ-символ још више истиче *аксиолошки* значај Вазнесења. У личности Богочовека – Христа Спаситеља цело човечанство је добило могућност бесконачног духовног усхођења.

Исус Христос се узнео с рукама раширеним у благослову. Апостоли и ученици који су стајали крај Елеонске горе представљали су прву Хришћанску Цркву. Ова слика, пуна љубави и наде јесте знак и обећање да ће благослов Божји увек бити у Цркви и да ће је заувек чувати.

Дан Педесетнице представља почетак нове духовне ере у историји Цркве, човечанства и космоса. Христово Вазнесење је земљу сјединило с Небом, с еоном вечности, а Педесетница је само Небо спустила на земљу, уништила је провалију између пролазног и вечног, између материје и духа. У изливању Божанствене светлости и Божанствене енергије Духа Светог пред човеком се открио нови живот као могућност превладавања његове тварне ограничености кроз заједницу с Апсолутним Бићем. Људско тело је за Платона “тамница”, за Сакја Мунија – “спој костију, крви и слузи”, а за хришћанина – дивни инструмент душе, облик неуништиве човекове индивидуалности, златни рам у који је као драгоцен камен смештен бесмртни дух. У тајанственом дану Педесетнице Божанска благодат је поново саздала монаду људске личности од дијаде душе и тела, која се распадала у противречности.

По учењу Цркве човек је ипостас, представник космоса, карика између духовног и материјалног света, зато је освећење човека (микросвета) залог и почетак освећења васељене (макросвета).

На Дан Педесетнице Свети Дух је основао Новозаветну Цркву и сјединио је с Небеском Црквом. Хришћани су постали чланови духовне породице чији је Отац – Бог, а старија браћа – Анђели.

Педесетница је вечна вододелница између Хришћанске Цркве, благодатне Цркве пуне Божанствених сила и енергија и других религија света у којима постоје сенке и разбијени делићи истине, али нема Христа и Духа Светлости и Живота; Педесетница је просекла дубоку провалију између мистике Православне Цркве и екстаза древних и нових дионисијских култова; Педесетница је постала непролазна граница између Божанственог Откровења, које се чува у живом организму Цркве и плитког рационализма религиозних богоградитеља, софиолога и реформатора с њиховим немоћним убиственим интелектуализмом, као и са замковима од ваздуха, које граде религиозни пијетисти и сањари.

На дан Педесетнице апостоли и ученици Исуса Христа су се окупили на молитву у кући апостола Марка-Јована, која се налазила у Јерусалиму на Сионској гори. За време молитве Дух Свети је сишао на њих у облику раздвојених пламених језика. На дан Педесетнице у изливању небеске светлости, у бучним налетима буре, у сјају и блеску дивних пламених језика родила се Новозаветна Црква. После Силаска Духа Светог Сионска горња одаја је постала први хришћански храм, а заједница Христових ученика – Васељенска Црква. У раној Цркви је било свега 120 људи, али је она била васељенска по Божанственој идеји и задатку, по неисцрпном духовном потенцијалу који је добила. Цркву васељенском не чине број чланова и спољашњи атрибути, већ присуство Духа Светог и верност истини. У вечном онтолошком смислу Црква је благодат, која обухвата Божија створења у јединству њихове вере и љубави. Зато је Црква као мистичко тело Христа Спаситеља, као изливање Духа Светог, као носитељка вечних истина непроменљива и увек иста, без обзира на то што њена “порта” због историјских разлога може да се повећава и смањује.

Дух Свети је сишао на апостоле у сликама које су могле да се осете и виде, зато што је дан Педесетнице био почетак преображаја целог видљивог света, васцелог космоса. Силазак Светог Духа није требало да постане само субјективни доживљај апостола – чињеница њиховог унутрашњег живота – него и да се открије свету у виду величанствене Теофаније.

У мцхетској саборној цркви Светицховели постоји слика сунца с дванаест зракова: символ Христа – духовног Сунца – и апостола – зракова, који су просветили свет.

У новозаветној књизи “Дјела апостолска” описан је живот ране хришћанске Цркве, живот препун натприродних појава Божанствених сила, чуда, исцељења и пророчанских надањућа. Али највеће чудо је била духовна љубав, која је владала у хришћанским заједницама, где је свако

осећао бригу целе Цркве, где су нестајале мрске разлике и преграде, где није било туђих, где су сви били блиски и рођени једни другима, где је свако другог грејао топлином свога срца.

Религиозна и философска учења древног и новог времена такође говоре о љубави. Али како се та љубав разликује од јеванђељске!

Свету је нарочито страна и несхватљива заповест о љубави према непријатељима; она му изгледа као рушење свих друштвених и етичких начела.

“Ако будем волео непријатеље шта ће остати за пријатеље?!” рекао је Конфуције. Кинески моралиста није схватио да волећи непријатеље човек побеђује своју гордост, чисти своје срце од себичности и зла и због тога његова љубав према пријатељима постаје још јача и светлија; Конфуције није знао да је духовна љубав, која извире из Бога, неисцрпна и неразделива. О љубави је говорио и Буда, али је у контексту његовог учења будистичка љубав пасивна и хладна добронамерност. Љубав као осећање за будисту представља окове душе који је вежу, као и мржња, уз точак космичког битија који се окреће. Најузвишеније стање за будисту јесте бестрасност и равнодушност према свему.

О љубави говоре и Веде, али је то љубав према својој касти. Браман сматра да се оскрнавио чак и од случајног додира парије. Љубави и милосрђу учи шинтоизам, самураји су имали нарочит витешки кодекс у који су спадали заштита сиромашних, беспомоћних, старих и болесних. Али су по предањима шинтоизма богови створили Јапанце, а остало човечанство су створили нижи духови. Зато је љубав према свом народу код самураја заснована на осећању националне надмености.

О љубави и пријатељству су писали антички философи, али се та љубав ограничавала или уским кругом пријатеља или границама полиса и државе. Роб је у античком свету био само ствар свог господара. Чак је и стоик и моралиста Сенека, који се сматра најближим хришћанству писао: “Сажаљиве су само старе жене, а мудрац – никада.”

Савремени вишнаитски и шиваитски проповедници говоре о некаквој универзалној љубави. Али, као прво, њихове књиге, које су нам доступне јесу производ, који је штампан специјално за Европљане и који рачуна на психологију човека из хришћанског поднебља, где чак и међу неверујућим људима и људима који су индиферентни према религији делује инерција хришћанског морала и културе. Они у својој домовини говоре другачије. Ведизам је поделивши народ на касте такође створио елитарне степене и међу својим присталицама и адептима. Он личи на вишеспратницу, где они који живе на нижем спрату не знају шта се дешава на вишем. Међутим, чак ни то није главно. Сви хиндуистички правци, који за основу свог погледа на свет имају Веде признају само једну реалност – реалност безличног Апсолута, а лични и космички живот сматрају илузорним.

Поистовећујући свој дух с Апсолутом – Брамом, негирајући реалност личног и индивидуалног битија, ведиста самим тим лишава себе објекта љубави. Док се на нижим спратовима хиндуистичког храма љубави певају химне, на вишима се говори о томе да су добро и зло, биће и небиће – две стране исте монете. Уосталом, сама бахти-јога (која је чак предвиђена за почетнике) учи о некој безличној и беспредметној љубави према апстрактном човечанству као безличном универзуму. Затим се и овај универзум признаје за фикцију, а једина реалност постаје апсолутно “ја”; љубав бахти-јоге се претвара у самообожавање и самообожење.

Постоје још и некаква страсно-екстатичка стања (вештачке нервно-психичке егзалтације), која се у неким сектама и заједницама издају за љубав, али о њима овде једноставно не желим да говорим.

Велико чудо и необјашњив историјски феномен је била сама апостолска проповед. Да је Христос за Своје ученике изабрао мудраце и философе, интелектуалце хеленског и јудејског

света, могло би се претпоставити да су они својом личношћу, сјајном красноречивошћу и философским знањима раширили и утврдили хришћанство међу народима света. Међутим, то су били обични рибари, земљорадници и занатлије који се ничим нису издвајали из своје средине. Није њихова проповедничка обдареност већ Божанствена сила моћно привлачила људска срца Христовом учењу. Против хришћанске Цркве је као ратнички табор стајало Римско царство. Његове сјајне интелектуалне снаге, паганске религије и окултни системи са својим привлачним мистеријама, моћни и еластични административни апарат, непобедиве римске легије – сав идолопоклонички свет је сјединио своје снаге у борби против Цркве, устремио се на њу свом својом тежином, запалио је пламен ватре прогона на хришћане на три континента, напојио је земљу империје мученичком крвљу као кишом и пао, смртно рањен у тој борби. Црква је остварила духовну победу и изашла из крвавих прогона још светлија, још сјајнија у својој духовној лепоти.

Апостоли, укрепљени Духом Светим, донели су Јеванђеље, односно радосну вест, до “граница земље” – најудаљенијих земаља и предела античког света. Они су оснивали хришћанске заједнице, рукополагали епископе и презвитере, са мајчинском бригом и очинском строгошћу пратили живот новоутврђених Цркава, као да су их носили у свом срцу.

Апостолска проповед је пронета као на крилима изнад ужареног песка Сахаре, изнад снега Скитије, на Западу је стигла до туробних стена Албиона, а на Истоку до равнорја Арабије и острва Индијског океана. Апостоли су сведочили о истини своје радосне вести појавама силе Божије и дивном љубављу, а завршавали су животни подвиг мучеништвом – сведочанством исписаним крвљу.

Празнично богослужење на дан Педесетнице започиње певањем молитве Духу Светом: *Царју Небесниј, Утјешитељу...* Бог је наш Владика и Сведржитељ. Он је Цар небеског света, света светлих и светоносних Анђела, и када се зацари у људској души Он је чини Небом.

Хришћанин себе назива “рабом Божјим”. Неке људе ове речи шокирају, они их сматрају за непријатан архаизам, нешто што је у супротности с појмовима “слобода и људско достојанство”. Начинићу малу опаску, навешћу пример из живота познатог древног философа Сократа. Кад је Сократу био рођендан ученици су дошли да честитају свом учитељу и донели су му поклоне, ко је шта могао. Један младић који је последњи пришао Сократу рече: “Ја сам сиромашан, поклањам ти једино што имам – себе самог да радиш са мном шта хоћеш.” Сократ одговори: “Твој дар је најдрагоценији од свих које сам добио. Примам га, само да бих, обучивши те, касније вратио себи самом, али у бољем облику.”

У ропству Божијем човек добија слободу од страсти и грехова – најсрамнијег ропства, најсуровије тираније. Он добија моралну снагу да поступа по наређењу своје савести.

Ми смо слуге Божје, али Бог није робовласник. Он у наше срце долази као Ослободилац, као Живот и Светлост.

Антирелигиозни агитатори воле да понављају фразу која је ушла у њихове хрестоматије: “Христос је победио зато што је Спартак претрпео пораз.” Они ову фразу преписују једни од других, понекад наводећи, а понекад не наводећи извор. Међутим, шта би се догодило да је победио Спартак, шта би се променило у државној структури? Највероватније би била уништена римска аристократија и интелигенција, појавила би се нова друштвена елита од дојучерашњих гладијатора, била би основана владајућа династија Трачана, а ропство би остало исто као што је било или би било још суровије.

Хришћанство декларативно није укинуло ропство, али је уништило његов корен. Антички свет с најистакнутијим представницима – Платоном и Аристотелом – је признавао ропство за неопходну институцију државе и природан облик социјалног живота. Христово учење је објавило

подједнако достојанство роба и његовог господара. Оно је лишило ропство сваког моралног оправдања. Ропство је историјски наставило да постоји, али сад већ као наказна форма друштвених односа, као болестан израштај на људском телу. Хришћанство је донело пресуду ропству, и није његова кривица што ова пресуда није одмах била схваћена и извршена.

Свети Дух је назван “Утешитељем”. Сви људи жуде за срећом, али је свако схвата на свој начин: већином – у спољашњем и пролазном, у мртвој материји – тамо где је нема. Зато су људи несрећни, а историја човечанства трагична. Човек мисли да ће наћи срећу у самопотврђивању, у задовољавању својих жеља и страсти, понекад грубо чулних, понекад – префињених и опеваних. Међутим, чим душа достигне жељено она осећа празнину и разочарење. “То није оно што сам очекивала”, говори она. Само Бог, Који је створио човека из небића може Собом да испуни бездан његовог срца и да му дарује Свој мир и спокој.

Дух Свети је на дан Педесетнице основао Хришћанску Цркву. Древни и нови теософи кажу да је хришћанство само један од многих путева ка Богу. Међутим, Христос је рекао: *Нико неће доћи Оцу до кроза Ме* (Јн. 14, 6). У другим религијама постоје опојне мистерије, ватромет блеска мисли, привиђење некаквих висина и дубина, у њима се могу наћи изреке, које вербално личе на јеванђељске (најчешће су позајмљене из Јеванђеља), али тамо нема Христа Божанственог Логоса и Духа Светог – Божанствене Силе.

Педесетница није само почетак Цркве, већ и њено битије које стално траје, изливање Светог Духа и освећење верника у молитви и тајнама.

Господ је на дан Педестнице основао Цркву на земљи, да би људска душа, преображена благодаћу, заувек постала диван и прекрасан храм Божанства.

Преображење

У каменој скупини Галилејских гора, које окружују Тиверијадско језеро као низ зидина тврђаве с моћним кулама од камена и кречњака, уздиже се планина Тавор. На њеном врху се налази невелики грчки храм, а недалеко – костур древне цркве и рушевине здања, која су разрушили време и ратови, а који су некада били места страже римских легионара или тврђава коју су изградили бунтовни Јевреји бацивши изазов моћној империји.

За време земаљског живота Христа Спаситеља то је била пустињска планина, обрасла жбуњем и ониским дрвећем. На њен врх се Господ попео заједно с тројицом апостола. Тамо је Он у видљивом облику показао Своју Божанствену величину: вечну светлост Божанства, блиставију и чистију од сунчевих зрака, светлост која није заслепљивала, већ испуњавала душу необјашњивом радошћу, небеским спокојством и блаженством. Ова светлост је била откровење дивне красоте Божије у поређењу са којом је сва чулна земаљска лепота изгледала као тамна, мрачна ноћ, а земаљске насладе, кад би се све скупиле у једну чашу као напитака, горак као пелин. Ова светлост је била почетак, извор и пунота бића. На гори Преображења људска мисао ништа није хтела да зна, већ само да созерцава вечну, нестворену светлост. Људско срце ништа није могло да жели осим једног – да увек борави у зрацима Таворске светлости.

Пред апостолима се открила тајна вечног живота као вечна озареност Божанственом светлошћу где је у сваком тренутку присутна пуноћа потпуне среће; и истовремено се ова срећа стално увећавала и отварала новим таласима Божанствене светлости. Због тога је вечни живот увек нов, увек непознат, увек неочекиван, увек дивно прекрасан и непоновљив у својој лепоти.

Унутрашњи живот хришћанина је усхођење на духовни Тавор, изнад понора и провалија греха, кроз бодљикаво трње својих страсти; то је пут на којем хришћанин стиче Духа Светог, онај Небески Огањ и Светлост Који ће у вечности њега самог претворити у светлост и учинити

сличним преображеном Христу Спаситељу. Господ се преобразио ноћу. Преображење је тајна будућег века; ноћ означава тајну.

Божанствена светлост не може да се појми мишљу, немогуће је наћи њену аналогију у земаљском бићу, оживети је у емотивном сећању. Кад се она јави души ум ћути у запањености, умире страст, буде се нека префињена осећања духа. Човек ни не зна да ли је ова светлост у њему или ван њега, али је доживљава као живот, као излазак из своје људске ограничености и условљености у слободу Божанственог бића.

Свештеномученик Дионисије Ареопагит је јављање Божанствене светлости назвао “пролазном вечношћу”, односно вечношћу, која се открива у времену и кроз време.

Господ се преобразио ноћу, Божанствена светлост је далека од свих других облика светлости као сунчеви зраци од мрака дубоке и глуве ноћи.

Због чега је Господ повео са Собом тројицу апостола, а не све Своје ученике? Зато што је међу дванаесторицом био Јуда – богоодступник и издајник, недостојан виђења Преображења и озарености Божанственом светлошћу. У Јудином срцу је владао пакао, у њему се димио црни адски огањ. Јуда није могао и није смео да доживи Божанствену светлост коју је већ био пристао да прода за тридесет сребрњака. Три ученика су постала три сведока Преображења. Предстојало им је да за време надоласећих искушења укрепе друге апостоле у вери и нади да је Христос – истинити Син Божји.

Апостоли су са запањеношћу видели како су пред Христа стала два старозаветна пророка – Мојсије и Илија и беседили с Њим. Илија је у Старом Завету окружен нарочитим поштовањем. Његово служење је скривено и мистично. То је ватрени дух вере који се супротставља трулежном духу паганских цивилизација и култу људских страсти. То је духовни пламен, који сатански дух оваплоћен у тиранима и диктаторима није могао да угаси у току читаве светске историје и који се спрема да се с нарочитом снагом испољи у лику антихриста који долази – “апостола” и медијума сатане.

Илијин дух је потпуна преданост Богу, унутрашње очишћење људског ума и срца, које човека још за живота чини анђелоподобним. То је огањ љубави према Богу, љубави захтевне, бескомпромисне, која може да изгледа сурова па чак и свирепа, која жртвено помаже сваком добру и истовремено као пламен спаљује грех и зло. Илија треба да дође на крају света. Он је Претеча Другог Христовог доласка. Он ће доћи у време кад зло поприми раније невиђене колосалне димензије и истанчане форме, кад се одједном испостави да су земаљска власт и сам владар историје у рукама антихриста. Антихрист ће завршити ону богоборачку грану људског рода која је почела од Каина, пружила се ка Нимроду, дала свету као отровне плодове старе и нове тиране, убице и насилнике човечанства. Антихрист представља квинтесенцију светског зла.

Први Христов Претеча – Јован Крститељ, постао је жртва Ирода, цара из духовног рода антихриста. Претеча Другог Христовог доласка – Илија – постаће жртва самог антихриста. Илијина појава на земљи ће затворити последњу карику светске историје. Црном бездану греха мора се супротставити заслепљујућа светлост.

Са Христом је беседио и пророк Мојсије. Он је назван боговицем. Мојсије је на Синају примио закон од Бога, али је овај закон требало да се открије и засветли у својој дубини на Голготи. Овај закон је најављивао Јеванђеље; оно се садржало у њему као срце у грудима човека или као што семе у себи носи зачетак предивног цвета. На Синају је Мојсије молио Господа да му покаже Своје лице, али је зачуо одговор да може да види само траг Божанства.

Тумачи Библије објашњавају да је “трагом” и “сенком” Божанства назван видљиви свет који учи боговиђењу и богопознању, а такође – писани закон. Лик Божанства је сама суштина

Божанства, која остаје непозната чак и светозарним духовима. Најјаснија дефиниција Божанства јесте да је Бог непојаман за мисао и речју неизрецив.

Илија је жив узнет на небо, односно пренет је у други еон постојања, у друге ванвременске сфере бића, у инобиће. На крају света он треба да дође како би се одужио смрти, да умре као човек, али и да васкрсне као заједничар и причесник Светог Духа.

Мојсије је умро на планини Нево. Одатле је видео пространства Обећане земље која су се простирала пред његовим ногама, а духовним погледом је созерцавао Небеску отаџбину, у коју је народе требало да уведе не мач Исуса Навина, већ Крст Исуса Христа. Пре Голготске жртве Мојсијева душа се, као и душе свих људи које Спаситељ још није био искупио, налазила у аду. Али ад за праведнике није био место и стање мучења, већ туге због раздвојености од Божанства, која је била озарена надом у долазак Месије. Због тога егзегети сматрају да је Христос беседио с пророцима Илијом и Мојсијем о Својим страдањима, распећу и Васкрсењу из мртвих.

Треба рећи да теозофи антропозофи⁸ који своје погледе на свет заснивају на паганској космологији и антропологији Веда и Упанишада, гностика и манихејаца често покушавају да Светим Писмом потврде теорију реинкарнације (метапсихозе) коју проповедају. У својим тумачењима Јеванђеља под упадљивим називима: “Јеванђељски езотеризам”, “Тајна је откривена” итд. они покушавају да докажу да је Јован Крститељ реинкарнација пророка Илије. Овде имамо посла, као прво, са непознавањем библијске симболике и сликовитог језика Јеванђеља; као друго, са фрагментом узетим ван икакве везе с одређеним контекстом и целом јеванђељском причом.

Спаситељеве речи *Илија је већ дошао* (Мт. 17, 12) означавају сличност пророчког служења Илије и Јована Крститеља. Јован Крститељ је Претеча Првог Христовог доласка којим се затвара историјски циклус Старог Завета. Илија је Претеча Другог доласка, којим треба да се заврши новозаветни, последњи циклус земаљског постојања човечанства, јер трећег Откровења и другог Јеванђеља неће бити. У усменим старозаветним предањима Илија наступа као Претеча Месије, зато је Јован назван Илија, по величини и значају свог пророчког служења. Јован је проповедник покајања, Илија – разобличитељ светског зла.

У Јеванђељу се каже да су Јевреји Јована Крститеља питали: *Јеси ли ти Илија?* Он је одговорио: *Не* (Јн. 1, 21). Дакле, по мишљењу антропозофа самоспознаја највећег пророка је била много испод окултних знања њиховог вође – Рудолфа Штајнера.

За време Преображења Господу се јавио Илија, а не Јован Крститељ. Антропозофи указују на то да се овај догађај десио после смрти Јована Крститеља и опет доспевају у логички ћорсокак. Ако теозофи и антропозофи реинкарнацију повезују са ступњевима духовне лествице онда то значи да сматрају да живот Јована Крститеља – отшелника, проповедника покајања и мученика за правду ништа није додао његовом прошлом животу, односно да реинкарнација у Јована Илији ништа није ни додала ни одузела. Чему онда сама реинкарнација? За хиндуисте и теософе личност као морално-вољна монада не постоји. За њих су лица позоришне маске. Завршава се космички циклус, дан Бrame, глумци збацују маске и нестају иза кулиса. Сцена космичке историје тоне у таму. Брама спава. Затим се Апсолут буди с несхватљивом жељом да поново започне маскараду, поново се одиграва сценарио, још једна трагикомедија у низу на сцени светске историје коју је сам измислио и где је гледалац и глумац сам Апсолут. Омиљени Штајнеров философ је био Јакоб Беме, који је учио да је свет одраз трагедије и противречности који се рађају у недрима Самог Божанства, (односно Бог је узрочник зла), а такође и пантеиста Гете за којег су Христос и сатана у емоционалном доживљају једно исто.

⁸ О антропозофији и њеном оснивачу Рудолфу Штајнеру види даље у делу “Црква и окултизам”. – прим.ред.

Христос је у Преображењу показао Своје Божанство, али не “Свог Бога”, пошто је Сам Бог. Мајстор Екхарт – један од Штајнерових претеча, чије је учење инспирисало Андреја Бјелог и Пшебишевског својом сатанском декаденцијом је негирао Бога као Личност и Биће, допуштајући Његово постојање само као неког безликог Божанства, као неке супстанције светске љубави и тврдио је да не треба човек да буде захвалан Богу, већ Бог човеку зато што је у њему нашао објекат за Своју љубав. Овај примат човека над Богом пролази кроз сву неопаганску, такозвану “идеалистичку немачку философију” и подједнако уништава личност, како Бога тако и човека. Притом “бог” код Хегела и уопште у немачком неопаганству игра још жалоснију и мучнију улогу него Апсолут хиндуизма, који се забавља својим илузијама и вечно игра шах са самим собом.

На Тавору је Господ показао Светлост Божанства. У XIV за време познатих спорова паламита⁹ с њиховим противницима атонски монаси су у Константинопољ послали томос, у којем су на основу светоотачких предања и мистичког искуства Атона тврдили да је таворска Светлост вечна, нестворена Божанствена енергија која се од Божанственог Бића разликује по томе што је ова енергија иманентна (својствена, може да се преда) створеном свету, док је Божанствена суштина трансцедентна, односно ван граница, и будући да је ванпросторна увек у свему остаје изнад свега. Божанственом Бићу припада појам “Личност”. Због тога Га ми називамо Богом, а Божанствену надсветску светлост силом и дејством Божанства.

Светогорски монаси су писали да постоје три врсте светлости. Једна светлост је чулна, којом човек доживљава боје, линије, обресе, односно реалије земаљског света. Ова светлост није доступна само човеку него и нижим бићима. Преподобни Антоније Велики је познатом вероучитељу Дидиму, слепом од детињства, када се овај жалио што је Свето Писмо морао да учи само по слуху рекао: “Не жалости се што не виде твоје телесне очи, које имају и мрави и цврнци, већ се радуј што поседујеш око срца, које види Анђеле и созерцава духовни свет.”

Друга светлост је светлост интелекта, светлост разума; то је светлост наших мисли и представа; светлост, која достиже нарочит интензитет код философа, научника, уметника и песника; светлост логичких суђења и стваралачке маште. То је светлост душе, створена светлост којој су недоступне реалије вечности.

Трећа светлост је светлост Божанствених откровења, то је светлост Духа, светлост Тавора, светлост аскета и подвижника, светлост која озарује срце за време молитве. То је светлост у чију се тајанствену област не може проћи путем логизације или уз помоћ распламсале маште. Она се души открива као нови живот, као духовно прогледавање. То је светлост мистика и богослова, светлост боговиђења и богоопштења, светлост коју душа доживљава као пуноћу бића, као пуноћу гносе и пуноћу среће.

Интелектуална светлост је светлост Атине, а духовна светлост је светлост Тиваиде и Јерусалима, Атона и Гаречија¹⁰. То је светлост која је озарила мученике, која је ватреним учинила речи проповедника; светлост која је била једино благо оних који су себе лишавали свега ради Христа. Они који су је имали осећали су се богатије и моћније од царева. То је светлост која се души открива у црквеним тајнама, у молитви и аскези, светлост, која зрачи од чудотворних икона и моштију светаца; то је нетрулежна светлост догми Православља и мистичког живота Цркве. Свет не зна за духовну светлост. За њега је интелект највиша вредност и због тога он на основу апстрактних интелектуалних представа жели да расуђује о духовном. Отуда потичу јереси и

⁹ *Паламити* су присталице истакнутог православног богослова из XIV века светитеља Григорија Паламе, архиепископа Солунског, који је у полемици са Варлаамом Калабријским и његовим истомишљеницима доказивао нетварност вечних Божанствених енергија. – *Ред.*

¹⁰ Има се у виду позната Лавра преподобног Давида Гаречијског у Грузији. О њему види даље у чланку <Икона “Слава Грузинске Католичанске Цркве”>, *прим.ред.*

секте, лажна мистика и реформаторство у Цркви, занемаривање црквене традиције и жеља да се духовна светлост замени интелектуалном, страсном, ограниченом, која о небеском суди на земаљски начин и сама је себи критеријум истине.

Паламитски спорови су између осталог открили још једну разлику између Источне Цркве и Рима, која пролази кроз област аскезе и мистике. За католичко богословље нема разлике између Божанственог Бића и Његових енергија-дејстава, а Таворска Светлост се сматра за нешто пролазно и створено; не за јављање Божанства и тајне вечности, већ за неку илуминативну демонстрацију силе. Због тога је Западна Црква, изгубивши учење о духовној светлости после раскида с Источном почела да се профанише: прво кроз рационализам схоластике, потом кроз натурализам Ренесансе.

А Православље се сачувало без обзира на све нападе свепрожимајућег духа времена. Сачувало се не само у православним догмама, већ и у целом животу Цркве и њеној целовитости и неразделивости, у њеној мистици, обредима и песмама, у њеним предањима о унутрашњој молитви, у њеној сјајној патристици. Православна Црква је чуварка Таворске светлости, светлости Преображења и само ако јој припада и живи у њој људска душа може да се озари вечном духовном светлошћу и да осети мистичко васкрсење пре свеопштег Васкрсења из мртвих.

...Запањени величанственом сликом беседе Господа и двојице Његових пророка апостоли падоше на земљу. Али све се завршило. Христос је стајао сам.

Госпoде! добро нам је овдје бити (Мт. 17, 4) – рече Петар. Он је желео да заувек продужи време Преображења. То је била радост будућег Небеског Царства. Само у зрацима Божанствене светлости човеково срце добија праву утеху и спокој, његов ум поима надлогичну и натчулну тајну бића. Међутим, светлост се угасила. Био је потребан подвиг живота, апостолски труд и мученичка смрт да би се заувек стекла Божанствена светлост у себи, да би се ушло у њено бесконачно Царство. Господ је показао ученицима светлост Божанства. Сад им је предстојало да је достигну у духовној борби с телом, светом и демоном. За Христа је Тавор претходио Голготи, за Његове следбенике Голгота претходи Тавору.

Апостол Петар је писао хришћанима у својој Саборној Посланици: *А ви сте избрани род, царско свеиштенство* (1 Петр. 2, 9). Божанствена светлост Преображења човекову душу чини олтаром храма, а срце жртвеником, на којем се Богу стално приноси свештенодејство молитве.

Божанствена светлост се на иконама приказује као нимбус око светитељевог лика. То је драгоцену круну којом Господ венчава победнике. Божанствена Светлост Преображења је тајна будућег века, кад ће у ватри сагорети небеса и земља и биће нова земља и ново небо.

Успење Пресвете Богородице
(15/28. август)

Јерусалим је један од најстаријих градова на свету. По хришћанском и старојудејском предању основао га је најстарији Нојев син Сим и сам је у том граду био првосвештеник и цар. Јерусалим значи “мир Божји”. Голготска жртва је требало да помири Небо и земљу, човека и Бога, а силазак Светог Духа у Сиону да открије човечанству Царство Божије, царство бесконачног мира. Само царство духа се у срцу открива као савршени мир, где нема сумње, нема противречности, подела, сукоба и непријатељства. У Јерусалиму је требало да се зачује прва проповед о спасењу човечанства – како би се као ехо одавала у свим местима и крајевима земље. У Јерусалимском храму Васкрсења приказан је круг са натписом “Центар света”. Овај натпис изазива чуђење и подсмех оних, који под центром земље подразумевају неку географску тачку. Међутим, Јерусалим, а пре свега Голгота и Гроб Господњи, јесу центар земаљске и космичке

историје. У космографском смислу Земља је зрнце у бездану галаксија, који сија од звезда – у једној од небројених скупина звезда. Али је Земља у мистичком значењу центар космоса. Од ње је Своје тело узео Христос Спаситељ. На земљи је Христос остварио победу над демоном, због тога Земља остаје центар и срце васељене.

Јерусалим као да је сакупио у себи све противречности, све сукобе, јарку светлост и дубоку таму. То је град свет и преступан, град пророка и богоубица, град хероја и трговаца, који за новац предају Месију на смрт.

Код Јездре је речено да је Господ од свих цветова изабрао љиљан, а од свих градова Јерусалим (уп. 3 Јездр. 5, 24-25). Јерусалим је град Божији, али је и демон тамо свио своје гнездо. У Јерусалимском храму су старешине обављале паганске мистерије и клањале се Бафомету.

Овде су за време Антиоха хиљаде јунака, не само мушкараца, већ и жена и деце ишле на муке и смрт од мача у име Јединог Бога. Овде су пак, тајна братства Луцифера као пауци плела паучину, како би ухватила цео свет. Овде је дошао Христос да би овај град учинио тајанственим пехаром Своје Крви – “каменим Гралом”. Али је Христос у њега дошао и због тога што су овде могли да Га разапну пре него у било ком другом граду.

Дивна слика се ходочасницима пружала с горе Сион. Град је личио на чудну, зграду сливену у једно. Он се дизао у терасама по падинама гора и брда. На обронку горе Морија стајао је Јеховин храм. Изградио га је Соломон, обновио Зоровавел, украсио и проширио Ирод. Јерусалимски храм је називан осмим светским чудом. У Јерусалиму су апостоли први пут изговорили речи, које су постале радосне и благословене на свим језицима света: “Христос Васкрсе”. Овде је била основана прва хришћанска заједница.

Господ је Цркви оставио Свој велики дар – Своју Пречисту Мајку благословивши Је дугим животом на земљи. Прве главе Јеванђеља по Луци јесу прича о Мајци Божијој и Христовом рођењу и детињству. Али је о Самој Дјеви Марији у Јеванђељу мало речено. Свето Писмо о Њој ћути, зато што је живот Мајке Божије тајна. Тај живот је скривен од људских погледа. Цар Давид је пророчки писао о Њој: Сва је украшена кћи Царева изнутра¹¹ (Пс. 45, 13). Речима се не може описати оно што је изнад речи.

Недуго пре Успења Божије Мајке јавио Јој се Арханђео Гаврило – Њен Анђео-Чувар – с гранчицом палме у руци и рекао да ће Је Господ ускоро узети к Себи. Гранчица палме је символ победе.

Дјева Марија је једина међу људима сачувала потпуну чистоту душе и срца, никад није преварила Бога ни једном мишљу ни једним покретом срца.

Кад су апостоли, Христови ученици, сазнали за блиски растанак били су ожалашћени веома дубоком жалошћу. Али их је Дјева Марија тешила обећавајући да их смрт неће раставити, већ да ће им после смрти бити још ближа. На дан Успења Богородице апостоли су се окупили крај Њеног одра. Изненада су угледали Христа Који је узео на руке душу Своје Мајке. Дјева Марија је на Својим грудима носила Христа-Младенца, а сад је Њен Син и Бог узносио Њену душу у Вечно Царство, из земаљског Јерусалима у Небески Јерусалим. Уз појање химни и псалама апостоли су понели одар са телом Мајке Божије кроз Јерусалим у Гетсимански врт; сахранили су Дјеву Марију поред гроба Њених родитеља – светих праведних Јоакима и Ане.

...Кад сунце на заласку спуштајући се иза хоризонта својом меком светлошћу обасјава земљу као да се опрашта с њом, кад небеско плаветнило изгледа нарочито прозачно и дубоко, а ивице облака бивају обојене златастом бојом осећање унутрашње тишине и мира обузима срце.

Тако је једном свети Јерусалимски патријарх Софроније у мислима седео на врху горе Сион. Мухамеданци су се потукавши византијски гарнизон приближавали светом граду, али је

¹¹ Руски текст: Сва слава кћери Цареве је унутра (Пс. 45, 13).

вече било тихо и спокојно. Зраци сунца на заласку осветљавали су небо дугиним бојама. У тим тренуцима патријарх је осетио како га прожима необично осећање неземаљског спокоја, осетио је дах вечности, као да се време са својим недаћама и ратовима зауставило.

Патријарх је на пергаменту написао речи, које су се излиле из његовог срца: *Свјете тихиј, свјатија слави (Светлости тиха, свете славе)*... Ову бесмртну химну Црква пева за време сваке вечерње. И Успење Мајке Божије личи на опроштај сунца од земље.

Много је у свом веку видео свети град. Војске Вавилоњана и Римљана су га освајале у нападима, рушиле зидине тврђаве до темеља, спаљивале светиње, претварале град у рушевине; у опустелим кућама становале су сове и дивље звери. Улицама Јерусалима на својим пегазима су галопирали војници-Арапи, кретали се у уредним низовима оковани витези-крсташи – изгледало је да гранитне плоче на калдрмисаном путу стењу и дрхте под копитима њихових коња. Изнад градских капија су се смењивале заставе с римским орлом, двоглави византијски орао, полумесец са звездама, бели барјак с крстом, либански кеदार и шестокрака звезда. Јерусалим је претваран у рушевине и поново изграђиван, као да је васкрсавао из пепела. Али међу огромним изненадним ударима гробница Мајке Божије је остајала недирнута. Као да су таласи разбеснелог океана замирили крај ногу Дјеве Марије.

Дан Успења Мајке Божије је велики празник Православне Цркве. Смрт је постала празник. Сама реч Успење означава “тихи сан”, успокојење од земаљских напора и жалости, а затим буђење за вечну радост, вечни дан, где нема ноћи, где су небеске сфере испуњене сјајем, налик на море светлости. Свети су говорили: “Дан смрти је већи од дана рођења.” Смрт човеку открива њега самог.

Смрт осветљава дубине душе, тајне одаје човековог срца, где се у подсвести чува шифриран, као у поверљиву тајну претворен запис целог његовог живота, његових речи и поступака, жеља и тајних помисли. Ништа не пролази без трага. Све остаје у тајнопису сећања срца. Оно што је наизглед заувек нестало у тамним провалијама прошлости сачувало се у подсвести.

Велика је мудрост упознати себе. Међутим, ми обично видимо само саму површину нашег психичког живота, њен горњи спољашњи слој, а дубине нам остају скривене.

У Светом Писму се људско срце пореди с морем. Кад гледамо бескрајно, бездано море које се простире пред нама, које је час тихо и нежно као да је осликано тиркизом, час потамнело од гнева пред буром, час уздигнуте таласе, који личе на небеске гребене покривене снегом, видимо само његову површину, а дубина нам остаје недоступна. Не зна се шта море крије на дну, у својој дубини: драго камење или чудовишта, биљке које личе на морске цветове или мртве подводне стене.

У срцу се скупља све што се човеку дешава. Смрт је последњи тренутак избора људске личности. У вечности нема промена. Тамо је откривање добра и зла, које је човек за време живота скупио и сакрио у свом срцу, као богаташ у дубоком подземљу. За једне је дан смрти светао и предиван, за друге је ужасан као дан смртне казне. За праведника је смрт буђење у дивно прекрасном свету светлости, међу светлим духовима. За грешнике је то ужас, који стално постаје све већи.

Буђење грешника у паклу је страшније него човека, који је заспао летаргичним сном у мртвачком сандуку. Онај ко се пробудио у ковчегу не схвата где је и шта му се десило. Он виче, зове у помоћ, али га нико не чује – као у огромној безљудној пустињи; он покушава да подигне поклопац ковчега, али не може чак ни да га помери. Чврсто је прикуцан ексерима, на њега су наваљене тоне земље, одозго камен на гробу лежи као печат. Долази смрт. А за грешника смрти као уништења неће бити. Он вечно умире у клупчету истих таквих змија с људским ликом. Краја

нема, време се зауставило у вечности; то је пакао. Пакао је место заборављања, место где нема љубави; то је море мржње. Тамо душа постаје слична демонима. Како се ово дешава са човеком? Знате да историја даје запањујуће примере људи-чудовишта, али и у свом свакодневном животу срећемо одвратне појаве суровости и садизма, кад човек постаје ако не демон онда ситан злодух, осећа сталну потребу и налази тајну насладу да наноси бол и патњу другима – иако “ситни злодуси” то нипошто не признају.

Како се може спојити љубав Божија и постојање вечних мука? Рај и пакао пре свега представљају унутрашње стање. Неки људи пакао замишљају као огранат затвор, као ГУЛАГ космичких димензија и бивају у недоумици зашто се грешницима не би дала потпуна амнестија, зашто да се не отворе врата ове тамнице? Али хоће ли грешнику који пакао носи у свом срцу негде бити боље него у паклу? Хоће ли човеку који трули од рака бити лакше и радосније ако се пред њега стави чинија са најдивнијим плодовима ако он не може да прогута ни мрвицу хране? Зар ће онај ко пати од беснила и кога мучи жеђ бити срећан кад види воду, ако код њега истог тренутка почињу трзаји и грчеви у грлу? Сама Божанствена светлост ће мучити и ужасавати грешнике као што је јарка светлост мучна за болеснике с упалом очију. Сваки грех у свом мистичком значењу представља непријатељство с Богом. Грех у оностраном свету саму душу грешника претвара у црни и непробојни пламен мржње према Богу.

Спасење је синергизам, узајамно дејство две воље – Божанске и људске. Слободна воља је човеково највеће достојанство. Без слободне воље личност не постоји. Али велики дар богоподобја крије у себи велику опасност лажног погибелног избора. Поставља се ново питање: зашто Господ онда није уништио саму могућност греха, која се садржи у слободној вољи? Међутим, у том случају би се човек од личности претворио у прост предмет овог света. Он би престао да буде морално биће као што не можемо да назовемо моралним аутомат с раније инсталираним програмом ма како тај програм био диван. Сама моралност подразумева слободу избора и деловања, потенцијалну могућност зла, али истовремено и победу над њим.

Земаљски живот је човеку дат због слободе избора. Овде, на земљи, у дубинама људског срца се решава судбинско питање: “С Богом или без Бога?” Љубав спаја, мржња раздваја. Без љубави је богоопштење немогуће, без богоопштења је немогуће спасење. Ван Божанственог Логоса и Његове вечне светлости открива се област таме и безумља, област пакла и хаоса.

Пакао је унутрашња усамљеност, вечна богоостављеност, вечна деструкција и распад самог људског бића. Тешко је наћи поређење за стање потпуне богоостављености. Замислите свемирски брод, који је изгубио правац и лети у бескрајним мртвим међузвезданим просторима. Земља постаје све удаљенија и удаљенија, као да се сама страшном брзином удаљава од брода. Земља се претвара у једва видљиву тачку, а затим се губи у космичкој ноћи као у огромном гробу – заувек. Људи осећају да су у необухватном царству смрти, знају да спасења нема, да су осуђени, да су заувек одвојени од Земље као дете од мајчинских груди. Они знају да ће ускоро наступити смрт, али да њихова тела неће лећи у земљу, неће се претворити у топлу земљану прашину, већ ће се изгубити у космосу као на огромном гробљу; да су избрисани из самог сећања Земље.

Познати богослов из III века, Ориген, насликао је грандиозну слику апокатастазе – свеопштег повратка Богу, сапасања по нужности, по некаквом “надзакону” којем су подједнако потчињени Бог и човек.

Ова “нужност” која затвара читав ток светске историје у круг, где је крај једнак почетку, личи на судбину код пагана. Ориген је као и сви либерали-утописти обећао човечанству бесплатан рај, који се затим, као у рукама илузионисте, претвара у пакао. Оригеново учење је у моралном аспекту било тајна апологија греха и зато је представљало већу опасност од крвавих

култова Молоха и ритуалних убистава индијских “давитеља”. Оригенова јерес је била одбачена и осуђена на V Васељенском Сабору као лажна нада. Црква не ласка страсном људском срцу; она учи истини, макар та истина била реалност сурова као мач. Она учи о паклу да би људе спасила од пакла; о вечној смрти да би људима даровала вечни живот...

За време страдања на Крсту, обраћајући се Дјеви Марији и апостолу Јовану Богослову Христос је рекао: Ево Сина Твога; ово је Мати Твоја! (Јн. 19, 26-27). Егзегети у овоме виде тајанствени смисао: усвајање од стране Мајке Божије свих хришћана које је представљао Јован Богослов.

У Дјеви Марији су хришћани стекли Небеску Мајку. Њено срце, раширено од страдања, својом љубављу је обухватило читаво човечанство. Тајна Мајке Божије је тајна љубави.

Највише има чудотворних икона Пресвете Богородице. То је видљиви знак Њеног невидљивог присуства. На икони “Умилење” је Њено лице девствено-чисто, готово дечије. На икони “Кипарска” Она је царски прелепа. На икони “Седмострелна” Дјева Марија је приказана са седам стрела које су забодене у Њене груди, на Њеном лицу је покорност вољи Божијој. На икони “Огњевидна” Она је погружена у молитву, окружује је Пламен благодати.

Као што дете своју мајку назива најнежнијим именима, тако су и хришћани своју љубав према Мајци Божијој изразили називима икона: “Свих жалостних Радост”, “Утоли моју тугу”, “Помоћница грешних”, “Омекшање злих срца”, “Радост” (“Утеха”), “Избавитељка”, “Државна”, “Тражење грешних” “Неразрушава Стена”. А преподобни Серафим Саровски је Дјеву Марију називао “Радост над радостима”.

За хришћане празник Успења представља преображење саме смрти, победу над грехом, повратак путника с далеког пута у очински дом.

Мајка Божија је с нама; Она нас неће напустити док се сунце не окрене од земље напојене крвљу и сузама.

Мучење на точку светог великомученика Георгија,
Кападокијског Победоносца
(10/23. новембар)

Једна од највеличанственијих слика, које се откривају пред човеком је поглед на небо ноћу. У ведру безоблачну ноћ далека острва звезда у модро-црном океану неба изгледају као упаљена кандила, огњени цветови и расути дијаманти бачени у бездан и бескрајне просторе, у бездан васељене.

Химнографија Цркву често пореди с небом, а свеце с безбројним скупинама звезда. Изгледа да звезде као жива бића својом удаљеном треперавом светлошћу немо беседе с човековом душом и откривају тајну вечности његовом срцу. Звездано небо је налик на лист Свете Књиге, где је у шифрованим и светлећим хијероглифима скривено откровење о Творцу света. Звездано небо је симбол виших духовних сфера, у којима Анђели и Божји угодници сијају као упаљене светиљке.

Има имена светаца, чији живот нарочито много говори људском срцу, њихови подвизи и страдања дирају најдубље струне наших душа. Једно од таквих имена налик на драги камен у небеској круни јесте име светог великомученика Георгија названог Победоносцем. С овим именом људи иду на далеки пут, с овим именом ступају у бој, овим именом се куну на верност, њиме родитељи благосиљају своју децу. Ово име је прослављено у свим хришћанским земљама – од Сирије до Француске, од песка пустиње Сахаре до снегова Сибира. Сребрне иконе великомученика су војници спремајући се да ступе у бој стављали на своје груди.

У Грузији су храмови у име светог Георгија подигнути у сваком крају, он се нарочито поштује у планинским крајевима. Живот горштака је налик на живот аскете. Уместо богатства он има слободу, уместо светских забава – обичаје планина, које житељима долина изгледају као манастирски устав. Пут пастира и ловаца често пролази на вртоглавој висини, под њиховим ногама пуца бездан. Стазе на високим планинама су често тако уске да на њима не могу да се мимоиђу два човека; овде човек нема за шта да се ухвати да не падне ако се спотакне о камен: једини ослонац за путника, који се пробија једва приметном стазицом прилепљеном уз стену јесте молитва и снага воље. Ако срце затрепери, ако не издржи, провалија ће прогутати човека као змија, која привлачи своју жртву очаравајућим, хипнотичким погледом. Због тога су горштаци тако поштовали храмове светог Георгија – чак и њихове развалине, рушевине и камење. Свети Георгије човеково срце у планини чини чврстим као мач у бици.

На грбу царева Грузије из династије Багратиона свети Георгије је приказан како убија аждају. Раније је лик великомученика на заставама грузијске војске био извезен од свиле. За време битке заставу је држао Руставски епископ, а свештеници – иконе. Често је лик светог Георгија био искован на оклопима војника.

На многим светским језицима Грузија се назива земљом Георгија. Али оно главно у свести грузијског народа јесте то да је свети великомученик Георгије његов покровитељ. Постоји нека тајанствена цикличност у историји. Последњи грузијски цар је носио име Георгије, као изванредан знак да се са његовом смрћу судбина земље поверава светом Георгију. Последњи руски цар је био Николај II – познато је да Руси нарочито поштују светитеља Николаја; последњи византијски император је био Константин XII, а свети равноапостолни Константин Велики је основао Цариград и Византијску државу; последњи бугарски цар је Борис, а за време равноапостолног Бориса је у IX веку била просвећена Бугарска; последњи етиопски цар био је Соломон (Саласије): династија етиопских императора – једна од најдревнијих у свету, води своје порекло од библијског цара Соломона и царице Савске. Чиме то објаснити, случајном подударношћу или тиме што људска историја има свој духовни потекст? Она се често у својим ритмовима и појавама одгонета као прича, и открива као пророчански запис. Само поштовање светаца од стране народа, нарочита, изузетно топла љубав према њима сведочи да ови светитељи постају његови покровитељи. Због тога су и грб и војнички барјаци Грузије заједно с чудотворним иконама и моштима светог Георгија служили као штит земље у току многих векова.

Горштаци су такође имали предање да је у пећини стене Казбек у стара времена живео подвижник по имену Георгије, којег они поштују као свог просветитеља. Обично оваква предања као подлогу имају историјску чињеницу и представљају сећање народа, због тога се према њима треба односити с највећом пажњом.

Празник светог Георгија у новембру је установљен као сећање на његово мучење на точку. Овај празник је ушао у тело и крв народа Грузије, чија историја представља сам мартиролог – летопис о мучењима. Мучење светог Георгија Победоносца на точку је вероватно једини празник у Цркви кад се прославља један од мученичких подвига, посебно изабран из целог живота свеца. У време најезде Џалал-ед-Дина који је Тбилиси претворио у пехар крви, Тамерлана, који је као авет смрти с косом у рукама прошао од истока до запада Грузије, шаха Абаса, који је градове претворио у рушевине, а села у брлоге дивљих звери овако необичан празник као што је сећање на мучење великомученика Георгија на точку је био нарочито близак души народа Грузије. У новембру је Црква установила још један празник у част великомученика – у сећање на преношење његових моштију из Рима у Палестину у град Лиду – домовину његове мајке, где је касније у име Георгија Победоносца био саграђен и освећен храм. У старим грузијским календарима новембар се назива месецом светог Георгија.

Уопште, у Грузији осим црквених празника светог Георгија постоје и локалне народне светковине по називима храмова и крајева: “Бели Георгије”, “Млетски Георгије” итд.

Јудејски и пагански свет, који су представљали Кајафа и Пилат је осудио Христа на смрт. Проповед хришћанства је свуда наилазила на мржњу и прогоне, свуда су капљице мученичке крви постајале зрно будућег узласка Цркве. Неки истраживачи ово објашњавају само особеностима римског паганства, за које је сама држава била божанство. Али ништа мање сурове прогоне хришћанство није искусило ван граница империје. Римски пантеон је у својим зидинама скупљао богове свих побеђених народа и освојених провинција. Идоли су живели мирно као истокрвна и сложна породица. Вероватно је онај ко је касније пантеоном назвао елитарна гробља поседовао изузетну проицљивост. Пантеон у преводу значи “Храм свих богова”. Међутим, пагански свет је хришћанство дочекао као што гладијатор с исуканим мачем у циркуској ацени дочекује свог непријатеља. За време паганских царева Црква је доживела десет великих прогона. Најстрашнији од њих, који је однео више жртава него сви ратови с варварима обрушио се изненада после дугог затишја, као ковитлац на мору, за време цара Диоклецијана.

Диоклецијан је био син роба, који је добио слободу и попео се на трон расклиматаним степеницама захваљујући свом проицљивом уму и ватреној енергији. Рим је у то време личио на Помпеју, коју су потресале подземне експлозије. Међусобне борбе и најезде варварских народа су претиле да сахране државу испод лаве и пепела. Диоклецијан је у земљи и војсци брзо спровео потребне реформе. Он је за своје савладаре узео двојицу августа и двојицу цезара, повећао је број војника, проовећао је број и проширио аутономију провинција, у Никомидији је основао нову престоницу. Међутим, цар је своју у почетку тако блиставу владавину завршио мрачним злоделом – дугогодишњим прогонима хришћана.

У свести народа историја Рима с његовим славним победама била је нераскидиво повезана с паганском религијом, држава – с култом императора. Хришћани који су одбијали да се клањању идолима и да одају божанствене почести императорима су изгледали као непријатељи државе и узрочник свих зала. Нерон је хришћане окривио за подметање пожара у Риму, Диоклецијан – за подметање пожара у целом царству. Нерон се из ложе Колосеума наслађивао гледајући како лавови и гладијатори убијају хришћане, сачињавајући притом дирљиве песме. Стари Диоклецијан је из свог дворца у Никомидији као с куле-стражаре гледао страшну хекатомбу¹², која се одвијала по читавом царству у току неколико година. За време ових прогона на мучење и смрт је био предат и Диоклецијанов војсковођа – великомученик Георгије Победоносац.

Свети Георгије је рођен у III веку у Кападокији. Потицао је из кнежевског рода; његов отац је заузимао високо место у римској војсци, међутим, убрзо је претрпео смрт за Христа, и мајка се с дететом преселила на своје имање у Палестини, у град Лиду. Живот је посветила васпитању сина, научила га је Светом Писму, често му је причала о хришћанским мученицима и о херојском подвигу његовог оца.

Свети Георгије је ступио на војничку службу и захваљујући својим способностима и храбрости показаним у борби већ у младости је добио звање војсковође и трибуна. У то време је Диоклецијан под утицајем жречева и свог зета Галерија решио да уништи све хришћане у Царству. Он као да је на хришћанима хтео да испуни Калигулину жељу: “Кад би човечанство имало једну главу ја бих је посекао једним ударцем мача.”

У Риму је постојао сенат, али је он одавно почео да личи на позоришну декорацију. Сва главна питања државног живота су решавана на тајном савету, у којем су учествовали само цар и његови најближи пријатељи. Једном је, окупивши такав савет ноћу (као што је Платон прописивао у својој књизи “Закони”), Диоклецијан објавио одлуку да огњем и мачем искорени

¹² *Хекатомба* је масовно приношење жртава. – прим.ред.

хришћанство. Присутни су изразили своје одобравање. Било је одлучено да се изда едикт против хришћана: забрањивано је хришћанско богослужење, прописивало се да се храмови сруше или предају паганима, све хришћанске књиге је одмах требало спалити. Само исповедање хришћанства је изједначено с најтежим државним преступима за које је следила смртна казна. А одступници од хришћанства су ослобађани сваке одговорности и казне само ако би изразили спремност да учествују у паганским ритуалима.

Кад је све ово било изречено свети Георгије, који је присуствовао савету устаде и обрати се цару и августима речима: “Дуг цара и владара је да поштују правичност и да штите живот и права својих поданика, а ви сте одлучили да предате смрти невинне људе и да у злоделима превазиђете варваре који немају закона.”

“Ко те је научио да то кажеш?” упита антипат¹³ Магнеције.

“Истина,” одговори Георгије.

“А шта је истина?”

“Христос, Којег ви хоћете поново да разапнете.”

Император је дао знак слугама. Они су се бацили на Георгија, везали су га, почели да га ударају по лицу и бацили у тамницу. Тирани су у дворцима имали нарочите затворе – подземља, где су чувани најопаснији преступници, а најчешће лични непријатељи. Тиранин је увек могао да провери како се затвор чува или да, одмарајући се од државничких послова, чује јецаје заточеника у оковима и крике мучених људи. Ова “музика” је тиранину била најпријатнија.

На груди светог Георгија стављен је огроман камен. Следећег јутра Диоклецијан је сишао у тамницу и упитао:

“Како си, Георгије?”

“Добро,” одговорио је он.

Одговор је разбеснео цара и он је наредио да се свети Георгије преда мучењу на точку – суровом и истанчаном мучењу. Мученик је канапом привезиван за точак испод којег се налазила даска, препуна оштрица ножева, ексера и оштрих кукица. Целати су окретали точак, оштрице се урезивале у тело и секле га на комаде; кукице су убадајући се у њега, откидале делове живог меса. Обично је човек умирао за време таквог мучења. Свети Георгије је остао жив – за нова мучења.

Речи светог Георгија “добро сам”, које је Диоклецијан схватио као подсмех биле су истините: за време страдања Господ Својим страстотрпцима даје небеску утеху, није случајно у једној проповеди светитељ Јован Златоуст рекао: “Са Христом је и у паклу добро.” Свети Георгије је био погубљен шест месеци након мучења на точку: глава му је одсечена мачем.

Промислу Божијем је било угодно да просветитељка Грузије постане рођака светог Георгија – света равноапостолна Нина. Живот и подвизи великомученика су постали познати грузијском народу из уста његове сестре; име Георгија Победоносца је у Грузију дошло истовремено с њеном проповеђу. Од тада оно сија на небу Иверске Цркве сјајем јутарње звезде. Највише храмова у Грузији је освећено у част Мајке Божије и светог Георгија. Занимљиво је да је храм, који је изграђен над гробницом свете деве Нине назван именом светог Георгија, као да је сама равноапостолна Нина пред смрт беседила са својим братом о будућности Грузије.

Приказивање светог Георгија као коњаника, који копљем убија аждају није само сећање на двобој са обоготвореним чудовиштем и на спасење либанске принцезе од смрти, то је симбол победе хришћанства над паганством; победе хришћанина над змијом греха и страсти у људском срцу, победе добра и светлости над злом и духовном тамом.

¹³ *Антипат* је у Римском царству проконзул, владар веће или мање провинције. - *Ред.*

Икона “Слава Грузијске Католичанске Цркве”

Крајем XIX века у духовном животу Грузије десио се знаменити догађај. Познати хагиограф и иконописац, Михаил-Гоброн Сабињин је на основу древних грузинских икона, фресака и минијатура, које је брижљиво изучавао у току свог живота, насликао икону “Слава Грузијске Католичанске Цркве”, која личи на величанствени свод грузинске хагиографије.

Пошто је био дубоко религиозан човек, он је од детињства обилазио манастире и светиње Грузије, дуго је живео међу монасима, био је подвижник у личном животу и у позним годинама је насликао ову величанствену икону - као да је написао свештену поему, духовно завештање потомцима, химну Грузијске Цркве. Овде је на изузетно малом простору оваплотио духовну историју Грузије у ликовима њених светаца: мученика и преподобних, царева и војника, епископа и монаха.

У његовом делу, као у светлосном пољу осликана је сама душа верујућег народа. У овој икони у молитвеном тиховању се чује како куца живо срце Грузијске Цркве. Сабињин није само иконописац него заиста и изванредан хагиограф и историчар. Он је сакупио житија светаца Грузије у опширан зборник, који је издао на грузијском и на руском језику. Свако житије се завршава молитвом, коју је сам саставио. Древне иконе и фреске он није просто проучавао као уметник, већ их је молитвено созерцавао и мистички доживљавао, због чега се његова икона одликује непревазиђеном унутрашњом композиционом хармонијом, историјском тачношћу и високом духовношћу.

Православна икона је откровење Божије, то је реално присуство светаца на земљи. То је испољавање духовног света на визуелном плану, то је поље Божанствених сила и енергија, то је јављање Цркве Небеске у земаљској Цркви, то је мистички прозор у небо одакле се на земљу излива невидљива светлост. Због тога икона “Слава Грузијске Католичанске Цркве” није толико достигнуће самог Сабињина колико је дар Божји целој Грузијској Цркви. На њој су приказани мистички творци икона – преподобни и мученици.

Грузијски летопис “Картлис цхвореба”, саборна црква Светицховели и икона “Слава Грузијске Католичанске Цркве” су појаве, које се не могу упоредити по својим димензијама и значају. Ипак, имају нешто заједничко. Оне су оваплотиле историју Грузијске Цркве: једна - на пергаменту, друга – у камену, трећа – у бојама.

У горњем делу иконе приказан је Исус Христос као на икони Вазнесења – са рукама раширеним у благослову. Од Христа исходе светлосни зраци обасјавајући две сфере – небо и земљу, чинећи их узајамно прожетим, обједињујући јединствену Цркву Божанственог Логоса, Који се открива као живот и светлост. Са Христове десне стране је приказана Богомајка, у Њеним рукама је омофор – дугачка уска марама коју су носиле јеврејске девојке. Мајка Божија простире светли омофор изнад Грузијске Цркве исто као што га је распрострла над људима који су се молили у Влахернском храму кад су непријатељи опколили Константинопољ и кад као да је био прикљештен пипцима огромне хоботнице.

По предању, Иверија је апостолски жреб Дјеве Марије. После Вазнесења апостоли су се окупили у Сионској горњој одаји како би одлучили ко од њих треба да иде у коју земљу. Дјева Марија је пожелела да учествује у апостолској проповеди и запао Јој је жреб – Иверија. Богомати се спремила на пут, али Јој је Господ заповедио да остане у Јерусалиму и обећао Јој је да ће се Њен Жреб просветити касније. И тада је Богородица, позвала апостоле Андреја и Симона и уручила им је Своју нерукотворну икону за благослов Грузије. Подаци о овоме постоје у грузијском и руском летопису, као и код Никона Црногорца. Грузију је уделом Мајке Божје

назвао велики светац последњих времена, преподобни Серафим Саровски, којем се Царица Небеска јављала много пута за време његовог земаљског живота.

У књизи пророка Данила описује се тајанствена борба Анђела код престола Божијег. Један Анђео је симовлично назван персијским кнезом, други – грчким кнезом; Арханђео Гаврило се бори против ових кнезова.

Егзегети, тумачи Светог Писма, објашњавају да Небеска Црква учествује у Божанственом Промислу о народима света, да су свакој земљи, народу и племену дати Анђели-чувари и символичка борба Анђела јесу њихове молитве за народе на земљи. У датом случају небески покровитељ јеврејског народа, Арханђео Гаврило, се молио за завршетак Вавилонског ропства и враћање јудејског народа у домовину како би се обновио Јерусалимски храм. Анђео-покровитељ персијског народа се молио да се ропство продужи како би Персијанци преко Јевреја дошли до вере у Јединог Бога. Оба Анђела су ревновала за славу Божију, оба су се молила за спасење људи. Због тога је њихова молитва била благочестива, била је исказивање љубави према народу, који је сваки од њих чувао.

Анђео-чувар Грузије је Сама Царица Небеска. То је велика милост, али је у земаљском смислу – то Божији позив на подвиг и пожртвовање. Љубав Божија се познаје у искушењима, за која је Господ апостолима рекао: *Чашу дакле коју Ја пијем испићете* (Мк. 10, 39). Живот Мајке Божије је био ћутљиво служење Богу, био је крст и страдање, био је духовна Голгота. Историјски пут Грузијске Цркве је мученички пут, то је многовековни пут борбе за Православље с паганским и муслиманским светом. Историја Грузије је књига написана крвљу страсотрпаца и сузама преподобних, освећена јарко црвеним пламеном згаришта и заслепљујућим муњама битака. Било је времена кад је Грузија представљала острво у уморном мору иноверног света које се са тутњавом и завијањем обрушавао на њене планине, које су се пениле од таласа крви и кад је изгледало да ће Грузију неповратно прогутати мрачна, свирепа пучином. Али је милост Царице Небеске била са Грузијом, Њен светли омофор је прострт над Грузинском Црквом.

Велика царства Хуна, Хазара и Монгола су нестала са лица земље. О многим народима, који су раније постојали знамо само по неком излизаном натпису на камену или случајно нађеној монети; други народи и племена су отишли не оставивши чак ни трага у историјским аналима. А Грузија је победивши буре векова као своје срце сачувала Христово име, Православље као своју душу.

Дјева Марија је дивни цвет свих добродетељи, али она нарочито зрачи смирењем, чистотом и љубављу. Ако хришћани у својој души не продају ове три врлине за друга, привидна блага, Њен светли омофор ће као анђеоска крила, као и раније чувати Грузијску Цркву за време свих искушења.

Одмах поред Дјеве Марије приказан је свети великомученик Георгије Кападокијски, рођак равноапостолне Нине. Он је био сјајан војсковођа и царев љубимац, али је више волео муке за Христа од светске славе и умро је, како приличи војнику, у духовној борби у којој је сама смрт постала његова победа. Лик светог Георгија који побеђује аждају – лик неустрашивог витеза, небеског покровитеља војника – постао је близак Грузији, која је често морала да ступа у бој са страшним и моћним непријатељима; овде је после Исуса Христа и Дјеве Марије његово име најчешће призивано у молитвама, нарочито у планинским крајевима.

С леве стране Христа, Који благосиља стоје апостоли Андреј Првозвани и Матеј.

Андреј Првозвани је први од апостола кренуо за Христом. Он је проповедао Јеванђеље у Мегарској колонији у Византији (будући Константинопољ), Колхиди, Иверији, на Северном Кавказу, у Тавриди (на Криму) и Скитији. А завршио је свој живот у грчком граду Патри, где је био разапет на крсту.

Апостол Матеј је био изабран међу 12 Апостола по жребу – уместо Јуде Искариотског. Он је проповедао у Абхазији, обратио је у хришћанство Сване и њихову царицу Диодору, а затим се вратио у Јерусалим, где је умро истом смрћу као првомученик Стефан: синедрион га је осудио на каменовање.

Треба истаћи да су у Грузији такође проповедали апостоли Симон Кананит, чији се гроб налази у Анакопији (Нови Атон) и апостол Вартоломеј, који је проповедајући обишао југо-источну Грузију. По неким подацима Колхиду је посетио свети апостол и јеванђелиста Матеј – пре свог путовања у Етиопију. Апостоли су оснивали прве хришћанске заједнице, рукополагали су за њих апостоле и презвитере. Њихова проповед је била налик на прозрачну и чисту светлост сунца у свануће – њени зраци су златним бојама обојили планинске врхове, али су долине још увек биле у магли и тами.

Хронолошки прва светица Грузијске Цркве јесте блажена Сидонија, мцхетска Јеврејка, сестра рабина Елиоза.¹⁴ Она није видела Христа, али је чувши за Њега одмах поверовала у Њега као Месију и Спаситеља света, поверовала је свом снагом и љубављу свог срца. И кад се њен брат заједно с ходочасницима упутио у Јерусалим (то је било оне године када је Спаситељ погубљен) она га је преклињала да са собом у Мцхету као велики благослов донесе било коју ствар, која је припадала Христу. Елиоз је испунио молбу своје сестре. Налазио се на Голготи кад је Спаситељ био разапет, купио је Његов Хитон од једног од војника-извршилаца смртне казне и ово драгоцено благо је донео у Мцхету. Света Сидонија је дочекала брата на капији. Он јој је испричао шта се догодило на Голготи и дао јој хитон. Сидонија је привила хитон уз груди и од велике жалости због крсних страдања Спаситеља и велике благодати која је зрачила из хитона Господњег без даха је пала на земљу. Цео град се окупио око мртве девојке.

За то је сазнао цар Амазаер (Адарнас) и пожелео је да узме хитон како би га сам обукао, али никаква сила није могла да раздвоји руке мртве девојке. Сахрањена је у царском врту заједно с хитоном на грудима. На том месту је израстао велики кеदार, који је покрио Сидонијин гроб својим корењем. Становници Мцхете су приметили да су болесне птице које су летеле на кеदार, слетале на његове гране и кљуцале иглице, одлетале здраве; да су чак и дивље звери долазиле до кедра и јеле отпале иглице. Прошло је много година, људи су заборавили на хитон Господњи и Сидонијин гроб, али је народ према самом кедру гајио страхопоштовање.

Хитон Господњи је највећа светиња Грузијске Цркве. У сакралном смислу хитон Господњи, који се данас као у царском кивоту чува у саборној цркви Светицховели¹⁵ може се упоредити с духовним сунцем, које из недара земље излива своју невидљиву светлост, или с подземним извором, који је невидљив за око, али храни корење цветова и биљака. То је онај хитон, који је био изаткан рукама Пречисте Марије Дјеве и окропљен крвљу Спаситеља на Његовом крсном путу од Гетсиманије до Голготе. Због ове светиње је Мцхета названа “другим Јерусалимом”. Унутар саборне цркве Светицховели изграђена је капела, која по свом облику подсећа на кувуклију – ону коју је цар Константин изградио изнад гроба Господњег у јерусалимском храму Васкрсења. Хитон Господњи који је доведен у Мцхету из Јерусалима духовним нитима је повезао Палестину и Грузију, храм Васкрсења и Светицховели. У сакралном смислу хитон Господњи је стуб духовног пламена, који достиже до неба, дивнији од оног који је водио Мојсија и народ кроз Синајску пустињу међу непријатељским племенима у Обећану земљу. То је место где Анђели силазе на земљу, а људске душе у молитви усходе ка небесима. У Јеванђељу се говори о томе, како је жена која је патила од неизлечиве болести пришавши Спаситељу у гомили тајно дотакла Његов хитон и одмах се исцелила од болести (Лк. 8, 43-48). И

¹⁴ Спомен на свету Сидонију слави се 1/14. октобра. – *Ред.*

¹⁵ Саборна црква Светицховели је саграђена на гробу свете Сидоније. – *прим.ред.*

данас исцељење од хитона Господњег добијају они који му прилазе са вером и страхопоштовањем.

Сабор Светицховели, у којем се хитон чува јесте срце Грузијске Цркве, заковано у камен и гранит. Име “Сидонија” на феничанском језику значи “риба”. Риба је символ хришћанина, јер у води приликом крштења човек добија вечни живот.

Сидонија је постала прва хришћанка Грузије. Не видевши Христа она Га је заволела свом душом, као једна од жена-мироносица и у мислима Га је пратила као Марија Магдалина. Кад је чула страшну вест о Христовом погубљењу њена љубав се претворила у патњу и бол и она је мртва пала на земљу, као срна, коју је ловчева стрела погодила право у срце. Њене груди су постале свети престо хитона Господњег. Тако су у древној Цркви у тамницама на грудима мученика заточеници-хришћани служили Литургију. Постоји предање да ће за време другог Доласка Господа нашег Исуса Христа Сидонија изаћи Њему у сусрет држећи у рукама хитон као сведочанство своје вечне љубави.

Светицховели је мистички центар, у којем се скупљају и из којег се разилазе светлосни зраци-радијуси, који спајају Светицховели са сваким манастиром и храмом у Грузији. А Сидонија је његова вратарка, која достојнима отвара двери у свештени простор храма, у Светињу над светињама, невидљиво испуњену духовном светлошћу и напаја благодаћу хитона Господњег као водом бесмртности све оне који са вером улазе у Мцхетску саборну цркву. Хитон Господњи, окропљен Спаситељевом крвљу јесте камен-темељац Грузијске Цркве и њен блистави венац.

Композициони центар иконе “Слава Грузијске Католичанске Цркве” је Животворни Стуб, а испод њега – тело Сидоније с хитоном на грудима. Унаоколо у молитвеном созерцању стоје сведи Грузијске Цркве. Њихова лица, усредсређена у духовном подвигу, осветљава блага, тиха светлост, која исходи од Животворног Стуба и Хитона Господњег. Као рајски цветови, као запаљене светиљке, као драго камење у Небеском Јерусалиму, као струјање миомирисног мира, које исходи од хитона Господњег, као венац који не вене, сплетен рукама Богомајке као љиљани Кавкаских планина и руже Карталиније, као звезде које су с неба сишле на земљу, као дијаманти и рубини који се чувају у ризници Цркве, као земаљски Анђели, стоје око Сидонијине гробнице мученици, преподобни, исповедници, светитељи, затворници, пустињаци, Христа ради јуродиви, столпници и праведници – тврђава, заштита, слава и сјај Грузијске Цркве. Овај збор светаца, који окружују Хитон Господњи личи на златну царску дијадему која венчава Грузијску Цркву.

II век је у Грузији обележен прогонима хришћана, али су прогони у Закавказским земљама за разлику од Римског царства и Ирана били случајног и ограниченог карактера и нису улазили у државну политику ових држава.

Први познати мученици Грузијске Цркве јесу 17 кнезова названих Месухевијским по имену стратега, а касније њиховог духовног наставника Сухија.¹⁶ Ови кнезови – Грузијци по пореклу су служили у војсци аланског цара и заузимали висок положај на књеговом двору. На планинама Кавказа примили су рштење од ученика апостола Тадеја и почели тајно да воде подвижнички живот кријући власенице под одећом велможа и војничких оклопа, окупљајући се ноћу на молитву. У свити аланске принцезе допутовали су у Јерменију, али их је престонички живот оптерећивао као мучно ропство и кнезови су одлучили да по узору на Јована Крститеља и пророка Илију постану пустињаци. Тајно су напустили дворац као заточеници тамницу, заменили су кнежевску одећу просјачким ритама и ноћу су изашли ван капија престонице, као Лот из осуђеног града – не осврнувши се за собом. Зашто су се одрекли богатства и славе? Нека то исприча планински орао, који се отргао из позлаћеног кавеза где је до ситости хранен лешинама и који сад раширивши моћна крила лебди у тиркизном океану; градови с велелепним

¹⁶ Спомен на свете мученике Месухевијске – Сухија и његову дружину слави се 15/28. априла. – *Ред.*

дворцима и села у зеленом оквиру од поља с висине изнад облака изгледају му као мравињаци. Домовина орла и отшелника су небо и планински кланци.

Сухије и његова духовна браћа су се настанили на дивљој каменитој планини на врховима Еуврата. Живот им је протицао у тиховању и непрестаној молитви. Пустиа је постала њихов храм; зидине тог храма су биле стрме стене, које су се дизале према небу и отварале се у амбис испод ногу; запаљене свеће – звезде, а кристална купола – тиркизно небо, бојено сунчевом светлошћу излазака и залазака у пурпурним и златним бојама. Они су се као планинске срне хранили корењем и травом и гасили жеђ кишницом, која се сачувала у пукотинама стена и росом, која се појављивала на камењу. Од летње жеге и зимске студени њихова тела су поцрнела, покрила су се дугим длакама као животињско крзно и сасушила и прилепила за кости, али су њихове душе, очистивши се од грехова и страсти сијале као зраци светлости. Њихов подвиг, за који је знала само ћутљива пустиња ближио се крају.

Албански кнез Барнанас их је са својим војницима пронашао међу стенама, где је изгледало да људска нога никада није крочила – тако ловци проналазе орлиће у гнезду које виси над безданом. Наредио је отшелницима да се одрекну Христа и врате у престоницу, али су они одговорили: “Ми смо већ мртви за овај свет, а наш живот је Христос.” Војвода је наредио својим слугама да их вежу изнад земље уз колац, обложе грањем и спале на тихој ватри. Отшелници су пред смрт запевали псалом о изласку Израилља из Египта. Планина на којој су пронашли уточиште од света као срне у камењу од дивљих звери постала је заједничка гробница њиховим костима и пепелу.

У II и III веку хришћанство се и даље ширило у Грузији. Међу ученицима свештеномученика Климента, који је протеран у Тавриду били су Колхи и Иверијци. Познате су епископске катедре у Понту и Колхиди. У Источној Грузији је у то време преовладавао маздеизам – учење Заратустре, које се обично назива поклоњењем ватри, а у Западној – хеленски паганизам и нарочито култ Хекате, богиње смрти и магије, која се приказује у облику месеца или жене обавијене змијама. Хришћанске заједнице су постајале оазе у овој духовној пустињи.

Дошло је време кад је Пресвета Богородица просветила Иверијску земљу преко Своје изабранице – свете Нине. Приснодјева је на апостолски подвиг благословила девојку. Невеста Параклита, Духа Светог изабрала је инокињу, која је себе од детињства посветила Богу и учинила ју је апостолом Грузије.

Света Нина је родом била из Кападокије, земље која је свету дала велике светитеље. Цео њен живот је био подвижништво, бескрвно мучеништво и непрестана борба с пакленим силама. Као што је свети Георгије победио аждају и спасио либанску принцезу од смрти тако је и света Нина крстом, којим ју је даривала мајка Божија, победила паганство у Грузији, свргла је идол, ишчупала је из паклених чељусти Картли и Кахетију.

Постоји веза између човека и његовог имена. Једни име Нина изводе од “Нин” (асирски) – “плодан”, други од “Нона” (грчки, коптски) – “монахиња, пустиножитељка”. Ова значења се допуњују и њеном имену придају нови смисао. Девојка је постала Христова невеста и духовна мајка целе земље. Кападокија је била славна по подвижничком животу монаха и анахорета (отшелника), по пустињама које су скривале хришћане за време прогона и по пештерским манастрима. Нинина душа је од детињства горела као светилник анђеоском љубављу према Богу. Њена рана младост је протекла у светом граду Јерусалиму. Била је налик на дивну палму која је расла крај јерусалимских светиња као на извору воде. Као Дјева Марија некада, она је живела при храму и у густо насељеном источњачком граду била је осамљена као у пустињи. Бука гомиле као огромне кошнице, блејање оваца, узвици уличних трговаца и возара камила, свадбене песме и нарицања на сахранама, звук оружја легионара, бука града, која личи на буку ударања таласа

разбијала се и постајала је нечујна покрај зидина храма. У његовој невидљивој светлости и тајанственом тиховању света Нина је слушала глас вечности. Њена дадиља Нианфора јој је испричала како је хитон Господњи био пренет из Јерусалима у Мцхету. Света Нина је пожелела да се упуту у земљу у којој се налази хитон Господњи, да пронађе Сидонијину гробницу, да се поклони Христовој ризи, и да затим посвети себе проповеди Јеванђеља становницима Грузије. Господ се јавио светој Нини у виђењу и благословио ју је на апосолски подвиг, а Дјева Марија јој је на чудесан начин дала крст од виноградне лозе.

Лоза је символ Грузијске Цркве. Ова чудесна лоза је брзо почела да расте и да се размножава, дала је обилне плодове, досегла је својим гранама до врхова Кавказа, а сенком листова је покрила долине Грузије.

Код Јездре је написано: “Од свих биљака Господ изабра Себи виноградну лозу”. Лоза је слика јеванђељског учења. Она је код мистика слика љубави према Богу, која испуњава човеково срце духовном радошћу. Лоза је символ евхаристијске Путира с Крвљу Спаситеља и пехара мучеништва, који је до ивице напуњен крвљу светаца.

У Тбилисију, у саборној Сионској цркви, чува се крст од виноградне лозе, обавијен власима свете Нине. Услед времена гране лозе су се повиле, као спуштена крила птице – као под тежином, коју је носила Грузијска Црква у многовековној борби с паганством и исламом, видљивим и невидљивим непријатељима Крста. Дјева Нина се срела са смрћу лицем у лице у Јерменији, кад су слуге цара Тиридата мачевима раскомадали тела њених духовних сестара – Рипсимије, Гајане и других девојака, које су себе посветиле Богу. Али је њој Господ уместо мученичког венца дао сјајнији венац апостола. Кад је Пресвета Дјева са Младенцем Исусом кријући се од Ирода дошла у Египат идоли у Мемфијском храму пали су као да се земља под њима затресла. Сад су се у престоници Иверије у Мцхети по молитвама свете Нине идоли расипали у прах, који је наговештавао пад паганства.

Света Нина се настанила у царском врту, у колибици исплетеној од гранчица дрвета. У њој није било ничега осим простирке, на којој се она молила и спавала. Код свете Нине су долазили житељи Мцхете и суседних села да чују њену проповед о Христу, да је замоле за молитве и духовну помоћ. Код ње су доносили болеснике и она их је исцељивала стављајући на њих са молитвом крст, којим ју је благословила Пресвета Богородица. Није се одвајала од крста као војник у боју од мача. Тешки болесници, опседнути демонима и људи на умору, добијали су исцелење у колибици свете Нине као у Јерусалиму у Очијој бањи где је силазио Анђео.

Прошли су векови, од царских двораца у Мцхети није остало ни трага. Река времена је све однела са собом, али је убого станиште свете Нине постало место сталног ходочашћа, како за њеног живота, тако и после смрти. У грчким хроникама света Нина је названа заробљеницом. Она је постала заробљеница, али не људи, већ своје љубави према Христу. У старом свету је постојао закон: кад је господар куповао роба одсецао му је прамен косе и чувао код себе као доказ да тај човек припада њему. Овај обичај се симболички одражава у тајни крштења и у монашком постригу. Света Нина је добивши крст од Дјеве Марије обавила овај крст својим власима у знак да се одриче себе и да сав свој живот посвећује служењу Богу. Заробљеница Христове љубави донела је народима Грузије вест о ослобађању од духовног робовања вечной смрти. Као што су крсташи са знамењем Крста приказаним на грудима и на штитовима ишли на Исток да ослобађају Гроб Господњи, тако је и света Нина – Иверска крстоносица, ишла с крстом Мајке Божије како би у бици с пакленим силама ослободила од Армаза и Задена, од паганских храмова и богомоља место, на којем се налазила велика светиња хришћана целог света – хитон Господњи, да би дала духовну слободу и светлост народима Иверије.

Време је протицало, и сваке године се све више народа из свих крајева Картлија окупљало под знамење крста. Пред царем Мирианом је стајало мучно питање: шта даље? Хоће ли Грузија остати паганска земља, савезница Ирана или ће примити хришћанство по угледу на Византију? Цар је био налик на коњаника, који се зауставио на раскрсници у недоумици: куда да усмери корак свог коња? Мириан је знао за божанствену силу и дар чуда девојке Нине, у свом срцу је тежио ка хришћанству, али га је пагански свет још увек држао у власти својих чулних страсти, религиозних представа и магијских ритуала на које је био навикао. Персијски цар је свог сина Мириана васпитао у кругу жреца-мобидана и песника, који су опевали некадашњу величину Ирана и подвиге његових јунака. А сад, пошто је постао цар Грузије Мириан је морао да реши судбину своје нове домовине. Он ју је већ више пута штитио с мачем у рукама, али... тада му је помагао персијски шах. Жреци-огњепоклонци, који су били у царевом окружењу прорицали су гнев Ормузда и Митре, њихове претње су личиле на грактање врана и крике лешинара над бојним пољем препуним лешева.

Због прихватања хришћанства претила је освета Ирана. Цар је почео да се приклања одлуци да погуби свету Нину и да поубија све хришћане у земљи, али му глас савести није давао мира и он се у тешким мислима удаљио у планину у лов како би остао сам. Пагански свет је већ преживљавао стање агоније, али као што је дивља животиња пред смрт нарочито свирепа и сурова, тако је и овај свет могао да умре грцајући у крви својих жртава. Ипак, Промисао Божји није допустио да цар Мириан постане Диоклецијан Грузије. Небеско знамење је обратило цара ка Христу.

Свој даљи живот је посветио ширењу хришћанства у Грузији и изградњи храмова. Постоји предање да је цар ишао на ходочашће у Свету земљу за време којег је срео цара Константина, који је Мириану поклонио део земље у Јерусалиму, где је у древна времена расло дрво Крста (дрво од чијег стабла је био направљен Спаситељев Крст). На овом месту је био изграђен познати иверски Крстовски манастир унутар чијих зидова су монаси први пут превели на грузијски језик књиге Старог и Новог Завета. Овај догађај је имао огроман значај за Грузијску Цркву.

Библија је преведена на грузијски језик тамо где су пророци објављивали народу вољу Божију, где су се дешавали главни догађаји у духовној историји света, тамо где је Христос установио тајну Евхаристије, био разапет и васкрсао, тамо, где је Дух Свети сишао на апостоле, где је чинило се, сам ваздух чувао звуке гласа Христа, Који је беседио с ученицима и молио се Небеском Оцу, а земља – трагове Његових стопа. Превод Библије у Крстовском манастиру је неугасиви пламен упаљен од Благодатног Огња на Гробу Господњем, ту су зраци светлости од Сионске базилике – прве хришћанске цркве – где је на апостоле сишао Дух Свети. Манастирски зидови, као и иконостас храма не скривају, него откривају човеку даљине и дубине величанственог света, само другачијег света, света вечних суштина и вечних светлосних еманација.

Светитељ Јован Златоуст је писао да је Антоније Велики поред апостола. Подвиг православне монашке аскезе даје човеку могућност да уђе у мистичко општење с апостолима, да прочита Јеванђеље њиховим очима, да види скривене дубине Светог Писма, да ухвати оне боје, нијансе, звучање и вибрације речи, ону светлосну симфонију за коју је слеп и глув човек потонуо у светску испразност. Као што путнику који се пење на врх планине звезде изгледају нарочито јарке, као да су живе, тако и душа која се очистила у пламену тиховања и молитве као живу осећа сваку реч Библије у њеним мистичким дубинама, снажним таласима и вечној лепоти. Због тога ће древни преводи Библије на грузијски језик остати заувек непревазиђени, заувек ће остати драгоцено благо и сакрални језик Грузијске Цркве.

Равноапостолни цар Константин је 326. године на поклон Грузији послао део дрвета Животворног Крста, један од ексера, којим је Тело Спаситеља било прибијено на Крст, мошти светаца, богослужбене сасуде, књиге и свештене одежде. С царевим изасланицима који су донели писмо цару Мириану дошао је и клир предвођен епископом Јованом, као и неимари.

У прозачним водама Арагве као у сребрној крстионици било је обављено крштење Грузије. Прво су се крстили цар и велможе, затим – остали народ. Тог дана су јаке струје Арагве спрале с лица Грузије крв с идолских жртвеника. Грузија је била налик на невесту испод венца, одевену у снежно беле ризе, блиставу од лепоте. А цар Мириан и света Нина су уз помоћ грчких неимара приступили изградњи храма на месту, где се на грудима Сидоније налази Хитон Господњи.

У центру иконе приказан је стуб направљен од стабла мироточивог кедра који је Анђео подигао увис налик на Ваздвижење Крста. Он је требало да послужи као главни ослонац за куполу храма у изградњи. Ова слика осим буквалног има и симболичко значење:

1) она указује на метафизичку страну православног храма. Храм је свето место, концентрација духовне светлости, где реално присуствује вишњи свет. Храм је појава вечности у времену и бесконачности у простору;

2) мистичка изградња храма је ширење хришћанства на земљи, она ће трајати до Спаситељевог Другог доласка;

3) Небеска Црква невидљиво, али стално учествује у судбини земаљске Цркве. Обе Цркве чине јединствен мистички организам;

4) Анђео-чувар нам помаже у зидању храма нашег срца. Главни стуб овог духовног храма је православна вера, зидови су нада, врх је љубав.

Света Нина је завршила свој животни пут у Кахетији. Пред смрт је замолила цара да испуни њену последњу жељу – да не пренеси њене мошти у престони град Мцхету, већ да их остави где јесу – као благослов и заштиту Кахетије.¹⁷

Цар Мириан није дуго живео после опроштаја од деве Нине. Пред смрт је завештао свом сину Бакару да обрати у хришћанство кавкаска племена. Цар Мириан и његова супруга, царица Нана, сахрањени су под сводовима Самтавријског храма.

Ревносни помоћник свете Нине у проповеди Јеванђеља био је потомак Елиоза Авијатар, јеврејски рабин, који је примивши хришћанство, као апостол Павле, целог живота трпео муке и ишао за Христом трновитим путем. Његова смрт и гроб су остали непознати свету.

Освета Персије је била брза и свирепа. Још за Мириановог живота персијска војска је упала у Картли, али је њен напад био одбијен. Нарочито дугу и крваву борбу с Ираном Грузија је морала да води у време цара Вахтанга Горгасала.¹⁸ Византијски орао је летео далеко од Грузије разгледајући своја непрегледна имања, а ирански лав је лежао крај самих њених граница увек спреман на смртоносни скок, због тога је Картли често морао сам да се бори са својим моћним непријатељем. Вахтанг Горгасал се борио у биткама као обичан војник. О његовој храбрости су писане песме, његово име је плашило непријатеље, али се више прославио изградњом градова и храмова, манастира и тврђава него војничким подвизима. У његово време је био основан Тбилиси, а над гробом Сидоније на месту дрвене цркве подигнут је камени храм. Он је био велики неимар Грузије као Јустинијан Византије. Храброст је у њему била спојена с кротошћу, а мудрост с трпљењем. Кад је архиепископ Михајло пред војском и народом ударио цара по лицу

¹⁷ Спомен на свету равноапостолну Нину се слави 14/27. јануара. – прим.ред.

¹⁸ Спомен на светог благоверног Вахтанга Горгасала, грузијског цара, слави се 30. новембра/13. децембра. – прим.ред.

цар није одговорио на увреду дајући пример својим поданицима: духовног оца треба поштовати више од цара.

За време Вахтанга Горгасала у многим манастирима и храмовима су отворене школе, где су свештеници учили народ, и скрипторије, у којима су се калиграфи, углавном монаси, бавили преписивањем Библије и богослужбених књига. Познат је манастир Капата у Палестини, у којем су живеле грузијске девојке из аристократских породица. Њихово главно послушање је такође било преписивање књига које су се затим слале у Грузију. За време цара Вахтанга поново је био изграђен Крстовски манастир. Многи грузијски младићи су се образовали у Антиохији, Едеси, Низбији и другим градовима Мале Азије. Веран помоћник цара Вахтанга у просвећивању Грузије и нове организације Цркве је био католикос Петар.

Већи део свог живота цар-војник није провео у дворцу на трону, већ у ратничком седлу, не са скиптром, већ са мачем у руци. У једној од битака с Персијанцима ранио га је његов слуга, као што је нашег Господа на смрт издао његов ученик.

У доба царства Горгасала чашу мучеништва је испила до дна света Шушаник, ранска царица, кћи знаменитог јерменског војсковође Вардана, који је умро смрћу јунака и страсотрпца у борби с Персијанцима штитећи хришћанство у Закавказју. Његов живот и подвиге, налик на дела Јуде Макавејца, описао је очевидац и учесник у тим догађајима Егише.

Име Шушаник (Сусана) значи “љилиан”. Света Шушаник је снежно бели љилиан, она је своје латице окропила крвљу страдања и мучења. Шушаникин муж – Питахш Варскен – дошао је код персијског цара и да би му се додворио прихватио је маздеизам и обећао да ће у поклоњење ватри обратити своју породицу и народ. Вест о вероломству и издаји мужа погодила је Шушаникино срце ужасом и жалошћу, али ни претње, ни молбе нису могле да сломе њену вољу и да поколебају њену љубав ка Христу. Као што се Варскен одрекао Христа, тако се Шушаник одрекла мужа и он је постао њен мучитељ и целат. Варскен је заточио своју жену у тамницу близу дворца; у њој је она провела 7 година као зазидана у камену гробницу. Питахш је се сећао само зато да би је подвргао новим батинама и мучењима.

Света Шушаник је боравила у својој тамници као схимница у затвору – у молитвама и појању псалама. Носила је окове, у које ју је муж оковао као подвижничке вериге. Од безбројних метанија и клечања на коленима окови су се урезали у њено тело до костију. Под антиохијском мантијом скривала је власеницу, коју никада није скидала са свог тела покривеног чиревима и ранама. Још за живота Шушаник је добила дар исцелења. Народ је долазио пред њену тамницу као пред зидине светилишта молећи је за молитве. Кад се цар Вахтанг Горгасал вратио из индијског похода и сазнао за мучење и смрт Шушаник погубио је Варскена. Шушаникино тело је било пренето у Тбилиси у Метехски храм Пресвете Богородице.¹⁹

Гробница Шушаник је пламена свећа упаљена на каменом свећњаку Метехске стене. То је духовна румена светлост, која сија изнад Исана – колевке Тбилисија. Две тврђаве Исани и Нарикала су за 15 векова постале ковчези костију и крви мученика. Касније је у нашем веку због сатанске мржње према светињи Метехи – први храм, који је саграђен у Тбилисију – претваран час у складиште барута, час у затвор, час у позориште, као да је историја града почела од затвора или позоришта. Међутим, и тада су верници јавно и тајно долазили на осрамоћену и оскрнављену светињу и добијали крај зидина Метехског храма исцелење, опроштај грехова и небеску помоћ. Сад се завршило време другог ропства и заточеништва свете Шушаник: храм је отворен, упаљена су кандила у његовом олтару, гроб светитељке је ослобођен ропства. Света мученица услишује наше молитве као мајка патње и боли своје деце.

¹⁹ Спомен на свету великомученицу Шушаник се слави 28. августа/10 септембра. – прим.ред.

Метехи је свето место Тбилисија. Као што река извире из извора, тако је од храма Пресвете Богородице започео живот град са својим многовековним летописом. Пред гробнице Шушаник ишле су колоне мученика; овде је Вахтанг Горгасал размишљао о будућој престоници Грузије, као цар Константин о плану Цариграда; овде су у паклу ратова и прогона биле спаљиване невине жртве претварајући се у дивне небеске цветове.

У другој половини V века Иран је, одбивши најезду номада из Турана концентрисао своје снаге на борбу са хришћанством у Закавказју. Грузија је постала поприште ове борбе попут арене римског Колосеума, којим је три века текла мученичка крв. Пламен рата је захватио сву земљу. Дању се сунце није видело због дима од градова и села у пламену, који се дизао изнад земље као олујни облаци и надносио над долине као црна магла. Ноћу су небески свод осветљавале експлозије као крв црвене румене светлости од пожара. Иран није водио борбу само против живих већ и против мртвих. Персијанци су скрнавили гробља, избацивали трупове хришћана да их поједу пси и грабљивице.

Најближи друг у рату цара Вахтанга Горгасала је био Раџен, Персијанац из рода Сасанида, који је примио хришћанство у Грузији и остао до смрти веран Христу и својој новој отаџбини. Цар му је поверио да штити прилазе Мцхети. Раџен је извојевао неколико победа, али је у једној бици код тврђаве Армази заробљен. Персијски шах је наговарао свог заробљеника да се одрекне Христа и врати у маздеизам, користећи сву своју обилну красноречивост. Раџен је одговорио: “Твоја обећања су прах и дим, а смрт за Христа је бесмртност.”

Шах је наредио да се подвргне мукама. Раџена су целати тукли по лицу, чупали му косу, избили чекићем зубе, вукли су га по земљи тако да се читаво његово тело претворило у рану. Међутим, никаква мучења из уста заробљеника нису извукла јецај или молбу да га поштеде. Личио је на стену за време буре на коју су се обрушавали таласи, али су се разбивши се о камење у капљице и пену, поново враћали назад. Шах је схватао да губи битку са ненаоружаним заточеником, који умире у крвавим ранама. Неке велможе су дале савет да се Раџен пусти у Мцхету да се опрости од рођака, али да се закуне да ће се вратити у дан у који је било заказано погубљење. Цар се сложио надајући се да ће заточеник погазити реч и да ће остати у Мцхети, те да ће у очима Грузијаца и Персијанаца испасти кукавица и лажов.

Међутим, Раџен је изабрао судбину мртвог лава, а не живог пса. Дошао је у Мцхету, благословио децу, опростио се од рођака и пријатеља, поделио милостињу убогима и пожурio да се врати у персијски логор. Персијанци су били зачуђени видевши Раџена, који је налик на јагње Божије сам дошао до жртвеника на клање. Цар је одлучио да се Раџен на мучење и погубљење преда цромском владару. Подвргли су га бичевању, и окованог бацили у тамницу. Али му се у дивном сијању светлости јавио Христос и благословио га је на последњи подвиг. Сами целати су се уморили мучећи заробљеника. Настао је дан његовог погубљења. Војници су привезали Раџена за крст и затим, такмичећи се међу собом почели су да га гађају стрелама као мету. Умро је прободен отровним стрелама - од отрова – као од уједа змијских зуба. Цар Вахтанг је по Раџеново тело послао епископа.

Рођаци и пријатељи су два пута оплакивали Раџена: кад се враћао из Мцхете у персијски логор и кад је његово тело довежено како би било сахрањено. Раџенове мошти су биле положене у Икортски манастир и људи су одмах почели да га поштују као свеца. Због тога је Грузијска Црква Раџена назвала првомучеником.²⁰

Црква прославља мученике-младиће Колијске, који су живели у селу Кола у горњем току реке Куре. Они су примили хришћанство, а убили су их њихови родитељи и рођаци-пагани. На њима су се испуниле Спаситељеве речи: *Пустите дјецу нека долазе к Мени; и не браните им, јер*

²⁰ Спомен на светог Раџена Персијанца Карталинског, првомученика Грузијског слави се 3./16. августа. – прим.ред.

је таковијех Царство Божије (Мк. 10, 14). Деца-мученици личе на љиљан који је израстао међу копривом и трњем, на непроцвало цвеће које је срп покосио у пољу, на птиће који су још без крила, које је у гнезду прождрла ноћна птица-грабљивица. Дух Свети, обасјавши чиста срца младића учинио их мудријим од стараца-идолопоклоника, јер је највећа мудрост – живети и умрети са Христом.

На икони је приказан великомученик Евстатије Мцхетски, који је потицао из највишег слоја жречева-огњепоклоника, који су се називали маговима и мобиданима. Растао је у подножју светилишта Ормузда, пазио је на неугасиви “свети” огањ, којем су се људи клањали као божанству, учио је у школи жречева и по угледу на своје родитеље и претке припремао се да постане мобидан. Ирак није био супарник Византије само на бојном пољу, он је био штедар покровитељ науке, уметности и философије. Многи философи и песници, хеленисти, који су остали тајни или јавни пагани, долазили су у Иран и овде налазили уточиште и склониште. Магови-огњепоклонци су знали хеленску и индијску философију.

Старозаветни платоничар Филон је заједно с браманима персијске магове убрајао у мудраце старог света. Али ни префињена философија Грчке и Индије, ни демонска теургија Истока, ни сјај ватре Заратустре нису могли да укажу на циљ и смисао живота, да осветле тамну тајну бића и да дају мир немирној Евстатијевој души, која је жудела за истином. Он је решио да тражи непознатог Бога, Којем је у древна времена у Атини био подигнут жрвеник. Тако је Евстатије напустио очински дом, населио се у Мцхети, изучио је кожарски занат и зарађивао хранећи се трудом својих руку.

Син мобидана – кнеза магова, раније окружен слугама и жречевима, сад је живео у убогој колиби и радио од ујутру до увече. Молио је непознатог Бога да му открије истину макар га та истина коштала живота. Једном је дошао у саборну цркву Светицховели и тамо га је дочекао архиђакон Самуил (касније католикос Грузије) као Богом послани Анђео да би га просветио. Беседа са Самуилом и благодат храма Светицховели су духовном погледу Евстатију открили онај скривени јеванђељски бисер ради којег је оставио све и сваког. Његова душа је срела Христа као слепац, који је прогледао у Јерусалимском храму и срео се са својим Исцелитељем славећи и проповедајући Христа Сина Божијег и Спаситеља света. Самуило је постао његов наставник, отац и вођа у духовном боју, Грузија – домовина, Мцхета – родна кућа, а Светицховели – камене таблице богословља и крстионица.

Евстатија су препознали његови рођаци. Они су персијском владару пријавили да је син жреца-огњепоклоника примио хришћанство. Довели су га на суд у Тбилиси код марзапана,²¹ бацили су га на муке, проболи су му ноздрве гвожђем као животињи, оковали су га у ланце и заточили у тамницу. У мрачном подземљу је он, заборављајући на своје ране, које су крвариле саветовао заточенике да не падају духом и да буду верни Христу. Кад је Евстатије на суду чуо смртну пресуду обрадовао јој се као великој милости – да постане мученик за Христа. Пред погубљење Евстатије се молио да Господ испуни молитве оних, који буду долазили да се поклоне његовим моштима и призивали га у помоћ. Молио је да његово тело буде пренето у град Мцхету у којем је као слепац од рођења, који је одједном прогледао, видео светлост.

Зачуо се глас с неба да је његова молитва услышена. Католикос Самуил је Евстатијево тело ставио испод престола главног олтара у Светицховелију. Благодат којом зраче његове мошти излива се као златострујна киша на све оне, који с вером и побожношћу улазе у Мцхетску саборну цркву²².

²¹ *Марзапан* је владар, којег је Персија постављала у освојеним земљама. – прим.ред.

²² Спомен на светог мученика Евстатије Мцхетски, Тифлиског, слави се 29. јула/11. августа. – прим.ред.

VI век је у духовном летопису Грузије познат по доласку сиријских подвижника у Иверију – преподобног Јована Зезаденског и његове дванаесторице ученика.

После проповеди свете Нине Грузијска Црква је личила на башту, однеговану рукама католикоса и епископа, напојену као потоцима вода мученичком крвљу. Дивни цветови хришћанства, које је девојка Нина донела из Јерусалима у Грузију учинила су земљу Таргамосових синова налик на другу Палестину. Ипак, испоставило се да паганство у Грузији није потпуно убијено, већ је као рањена звер, која је почела да оживљује и да се спрема за нову борбу са Христовом Црквом. У обе престонице Грузије - Мцхети и Тбилисију поново су се разгореле ватре светилишта Заратустре. У планинским крајевима поново су се читава племена вратила у паганство.

Раније је Иран за борбу против хришћанства у Грузију слао своју војску: борбене слонове, који су све чистили с пута као ледници, који се спуштају са планине; легионе пешадије, оковане у гвозђе, парћанске стрелце, који су убијали противнике погађајући их у галопу тачно у отворе за очи на шлему. Али моћни Иран није могао да сахрани испод рушевина градова Јеванђеље и да огњем пожара сажеже у срцу народа Христово име.

Тада је Иран прешао на други облик борбе, подмуклији и опаснији: почео је да припрема за Грузију проповеднике маздеизма у философским школама, који су се често претварали да су хришћани и чак су били на црквеним дужностима, а такође је у самој Грузији давао покровитељство манихејцима и јеретицима како би Цркву разрушио изнутра као тврђаву.

Кроз Грузију су водили трговачки путеви из Ирана у Византију, из Индије у Скитију. Сад су каравански путеви постали канали, којима је паганство поново продирало у Грузију, нарочито у велике градове. Трговци и занатлије, који су примили маздеизам уживали су олакшице и заштиту Ирана. У Тбилисију су поред хришћанских храмова подизани молитвени домови пагана.

И управо у то време је Дјева Марија у Свој удео као духовну војску, као 12 нових апостола, послала Јована Зезаденског и његове ученике.

Преподобни Јован је био познати сиријски подвижник.²³ Живео је у планинама недалеко од Антиохије и попут Јована Лествичника, Синајског игумана, управљао је монасима, који су живели у скитовима и у келијама, ископаном у недрима стена. Монаси су живот проводили у тиховању и непрестаној молитви; само су се у ноћ између суботе и недеље окупљали у цркви, где су се причешћивали Светим Тајнама, а затим беседили са својим игуманом.

Монашки живот је непрестана, свету невидљива борба са чудовиштима пакла, која се одвија у људском срцу као некада борба са зверима у арени Колосеума. Монаштво је љубав према Богу, коју човек не жели да дели између Творца и Његове творевине. Монаштво је жеља душе да созерцава Божанствену лепоту. На путу ка Богу као ружне авети, као црне сенке, стоје људске страсти и грехови. То је тамна дебела завеса, која скрива Божанствену светлост; због тога је монашки живот пре свега – борба са самим собом. Мрачне силе се испречују човеку на духовном путу; оне показују слике греха у најсаблажњивијем облику и налик на сирене из бајке певају своје песме. Оне, који се храбро противе чулним искушењима покушавају да саблазне духовном гордошћу и да их одведу од Божанствене лепоте Јеванђеља обећањима других мистичких дубина и других духовних висина.

Један од главних дарова наставника монаха јесте дар расуђивања: умеће разликовања истине од лажи, сурогата од истине, светлих духова од демона, који узимају обличје Анђела.

²³ Спомен на преподобног Јована Зезаденског и његове ученике: Авива, епископа Некреског, Антонија Маркопског, Давида Гаречијског, Зенона Икалтског, Тадеја Степанциндског, Ису (Јесеја), епископа Цилканског, Јосифа, епископа Алавердског, Исидора Самтавријског, Михаила Улумбијског, Пира Бреског, Стефана Хирског и Шија Мгвимског слави се 7./20. маја. – прим.ред.

Живот монаха је непрестана молитва: без ње његово срце постаје мртво и хладно као пепео, а душа смрадна као леш препун црва. Духовни наставник мора у свом срцу да има молитву налик на текући извор; и не само да учи него и да напаја овом молитвом оне који код њега долазе. Духовни наставник мора да осећа, као да види душу сваког свог ученика, да као мајка чак и у сну чује како куца срце њеног детета.

Зато је наставник више од учитеља и оца; назива се речју “ава”, речју која је непреводива на друге језике. Монаштво је духовна светлост света, срце земаљске Цркве.

Тринаест монаха је требало да се супротстави Ирану и Турану, од чијих напада су често падале у пометњу и повлачиле се прослављене римске легије. Дјева Марија се јавила преподобном Јовану у сну и заповедила му је да иде у Грузију. Он је одмах почео да се спрема на пут – као Авраам који је зачуо глас Божји како му заповеда да напусти Халдеју и да заједно са својом породицом иде на север у далеку земљу. Најтеже је преподобном било да од својих ученика, које је волео више него отац своју децу изабере дванаест сапутника. Решио је да поступи као Апостоли који су бацали жреб у Сионској горњој одаји: написао је на пергаментима имена ученика, ставио их је на жртвеник, одслужио Литургију, а затим је извукао 12 имена. Велика је била жалост оних ученика који су морали да се растану од свог учитеља, али их је тешила вера да је таква воља Божија и да ће Дјева Марија невидљиво бити с њима као Мајка са Својом децом. Сви монаси су изашли да испрате свог вољеног наставника са свештеним барјацима и иконама као за време литије. Знали су да се растају телесно, али да духовно остају заједно.

Преподобни Јован је с дванаесторицом ученика дошао код свог духовног брата – преподобног Симеона Дивногорца-Стопника, којег су људи називали “Сунце Истока”. Преподобни Симеон их је с високог стуба, као с царског трона, благословио да иду у Грузију и обећао је да ће се стално молити за сваког од њих. Преподобни Јован и његови ученици ништа нису понели на пут, као апостоли, које је Христос послао. Сваки је имао само крст и штап, а један – преподобни Антоније – је носио на грудима нерукотворну икону Спаситеља. Али са њима је било благо веће од богатства свих земаљских царстава – духовна светлост, коју су носили из Антиохијске пустиње у своју нову домовину. Ова светлост се оваплотила у манастирима и обитељима Картлија и Кахетије; ова светлост је постала дијамантски стуб Грузијске Цркве. Они су са собом носили мистичко искуство и устав сиријског монаштва, на чијем извору је стајао тајновидац и девственик Јован Богослов.

Мцхетски католикос Евлавије је у сну зачуо заповест да иде заједно са клиром ван капија Мцхете како би на путу дочекао Божије људе. Обукавши свештене одоре, он је заједно с ђаконима, који су држали упаљене свеће и кандила и свештеницима у снежно белим одежама изашао из престонице. На путу није било никога. Католикос је упорно гледао у даљину; и ево, угледао је како су се иза кривине појавили путници идући у Мцхету. То су били монаси у старим и од дугог пута прашњавим одежама, изнемогли од јаре и умора, али по обичају Антиохијаца с камилавкама и у мантијама. Пред њима је као војсковођа, који предводи своју војску, ишао преподобни Јован. Католикос је угледао светли облак око монаха. Њихова лица су сијала анђеоском лепотом. “Нека је благословен ваш долазак,” рекао је католикос и поклонио им се до земље – тако је у стара времена домаћин куће дочекивао госте. Монаси су се у одговор поклонили пред његовим ногама молећи за благослов. Затим су се упутили у Светицховели ка хитону Господњем, као према извору воде после дугог пута.

Три године је свети Јован с ученицима провео у Мцхети, и били су као апостоли, који до силаска Светог Духа нису напуштали Јерусалим. Монаси су се молили код хитона Господњег као да су ковали оклопе за будуће духовне битке. Али једном је преподобни Јован на северу угледао

црне облаке, који су као ковитлаци лебдели изнад врха Зедазени и уздизали се изнад околних планина као тврђава изнад града. Схватио је да то демони, као вране изнад трупа круже изнад планине на којој је сахрањен Картлос – родоначелник Грузијаца, и схватио је ће да док овај акропољ Грузије не буде ишчупан као трофеј у духовној борби из власти паклених сила, црна крила сатане остати раширена изнад земље.

Узевши благослов од католикоса преподобни Јован се с дванаесторицом ученика попео на Зедазени – станиште демонских војски, као што победници улазе у град захваћен пламеном. Монаси су, заштићени благодаћу Божијом остали неповређени и неопалени пакленим огњем. Затим су, по обичају Антиохијаца, направили келије у планинским пећинама, које су ископали. На месту идолског светилишта подигнут је храм у име Јована Претече – небеског покровитеља игумана – као да је непријатељски барјак, који се виорио над Грузијом био ишчупан и на његовом месту је почео да се виори барјак са знамењем Крста.

Реч “Зедазени” означава “увис и увис”. Зедазенски манастир личи на орловско гнездо, свијено на врху планине. Као млади орлови, ово гнездо су први напустили двојица монаха – Иса и Авив, који су по вољи католикоса и цара били рукоположени у епископе двеју древних епархија – Цилканске и Некреске. Иса се прославио даром чудотворења, Авив – борбом против поклањања ватри, која је за њега завршена мученичким подвигом. Своје остале монахе преподобни Јован је, након што му се по други пут јавила Мајка Божија, послао у све крајеве Карталиније и Кахетије, а сам је остао на Зедазенију заједно с ђаконом Илијом.

Као дванаест пламених светила дванаесторица Јованових ученика обасјала су Карталинију и Кахетију неугасивом духовном светлошћу јеванђељске проповеди од Триалетских до Кавкаских планина.

Грузијска Црква прославља преподобног Шиа као анахорету и пустиножитеља, духом сличног пророку Илији и преподобном Антонију Великом. Он је имао власт над дивљим зверима и разумео њихов језик као Адам у Едему. Његова монашка мантија је прекривала таласе Арагве као милот пророка Илије Јордан. Он је основао Шио-Мгвимску обитељ у планинском кланцу као преподобни Сава Лавру близу Јерусалима, с келијама исеченим у стени које су се степенасто спуштале наниже на дно дубоке јаруге. Стене око Мгвимског манастира биле су прошаране пештерним келијама као да је планина постала кошница за пчелиње саће, где монаси скупљају мед благодати са цветова молитве и тиховања. На крају свог живота преподобни је заточио себе, као судија заточеника у камено подземље налик на дубоки бунар. У тами затвора његова душа је созерцавала Божанску светлост. Смрт је дочекао у свом каменом гробу као вечни живот. Црква га назива “тврђавом и заштитником Грузијског царства”.

Преподобни Давид Гарецијски се настанио на планини, која се уздиже западно од Тбилисија. Имао је нарочити дар молитве. Чинило се као да се каје за све становнике Тбилисија, чак и за оне који су одступали и одвраћали се од Христа и да је својим молитвеним сузама налик на мученичку крв желео да угаси ватру на светилиштима Заратустре, која су светлела у ноћи као очи вучијег стада, окупљеног у подножју планине.

Шест дана је преподобни Давид проводио у усамљеној молитви, а сваког четвртка је силазио у град где је проповедао Јеванђеље. Многи одступници од Христа, паљени ватром своје савести кајали су се и поново примали хришћанство. Гомиле народа су окруживале Давида за време његових проповеди, као да су дочекивале свог цара који се из похода враћа с победом. Против преподобног је била скована завера: огњепоклоници су решили да осрамоте Давида да би сами хришћани протерали свог проповедника из града као губавца. Пала девојка, коју су поткупили златом оклеветала га је пред целим народом, као александријска блудница коју су поткупили аријевци – светитеља Атанасија Великог. Сама реч “ђаво” значи “клеветиник” и због

тога је друго име клеветнице – ђаволица. Као паклени дух у људском облику она је свеца називала – развратником и девственика – блудником.

Људи су се поколебали и одлучили да суде свом наставнику и духовном оцу. Али је чудо Божије показало невиност преподобног Давида. Младенац се зачуо из мајчине утробе разобличавајући мајку у лажи. Народ је замолио свеца за опроштај и преклињао га је да не напушта Тбилиси, међутим он је, огорчен погубљењем пале жене (гомила ју је каменовала) одлучио да заувек напусти престоницу. Благодат Божија га је позивала на пређашњи подвиг пустиножителства. Људи су затворили градске капије, преградили су све путева како свети Давид не би могао да оде од њих. Тада је преподобни бацио своју мантију на воде Куре, попео се на њу као на лађу заједно са својим учеником Лукијаном и они су отпловили низ реку на исток. Народ је, запањен новим чудом плачући трчао за њима обалом реке. Али је преподобни стајао погружен у молитву не одговарајући на повике и не окрећући се назад, док се град није сакрио иза кривине реке. У каменој и дивљој пустињи Гареци, налик на египатске пустиње, преподобни је основао манастир који је касније постао величанствена лавра, коју је народ називао Иверском Тиваидом.

Преподобни Антоније је поновио подвиг Симеона Столпника. На заравни високе камене куле зими и лети, под белим покривачем од снега и под врелим зрацима сунца које је жарило и топило чак и камење он је стајао као живи стуб, исклесан од дијаманта. Проповедници су обилазили градове и села, а ка подножју куле преподобног непрекидно су ишле гомиле народа не само из Грузије, већ и из удаљених земаља као потоци који непрестано теку. Његове речи је пажљиво слушало више људи и крај његовог стуба је у хришћанство преобраћено више пагана него да је он сам с проповеђу прошао сву Иверију.

Подвиг столпничества превазилази људске снаге; он је могућ само уз помоћ нарочите благодати Божије, која мења не само душу, него и само човеково тело. У очима људи столпник је личио на Анђела, који је сишао на земљу. Живот столпника је непрестано чудо, које народ види својим очима.

Свети Иса, епископ Цилкански добио је у наслеђе од свог духовног оца, игумана Јована, дар непрестане молитве и његов монашки штап. Овим штапом налик на Мојсијев жезал он је чинио дивна чуда: отварао је у стени извор воде, исцељивао болеснике додирујући их њиме, терао демоне од бесомучних. Паклене силе нису могле да му се супротставе као Мојсију египатски врачевани Јаније и Јамврије. Једном је после Литургије заједно с народом отишао на обалу реке Ксани и помоливши се три пута спустио је штап свог духовног оца у реку, а затим се упутио назад у Цилкани и ове струје су потекле, кренуле су за његовим жезлом као стадо оваца за пастирем.

Огњепоклоници су поред самих врата Некреске цркве изградили свој молитвени дом, у којем је дању и ноћу горела ватра – као неугасиви паклени пламен. Они су хватали хришћане, који су ишли у цркву на молитву и приморавали их да се клањају ватри. Свети Авив је на празник Ормузда изашао у бој с демоном као Георгије Победоносац са змајем и победио је персијско божанство бокалом воде.

Свети Неофит, арапски војсковођа је видевши изнад Шио-Мгвимског манастира Анђеле и самог преподобног Шио у небеској слави, био потресен дивном визијом и заменио је свој мач крстом, војнички оклоп монашком мантијом и постао је Христов војник. Прошао је кроз сва монашка послушања и због свог подвижничког живота био је изабран за игумана обитељи, а затим је постао војсковођа духовне војске добивши епископско звање. Ноћу су огњепоклоници ухватили Неофита, одвезли су га ван града и каменовали као првомученика и архиђакона Стефана. Хришћани су тело светитеља-страстотрпца донели у Шио-Мгвимски манастир где је он

започео свој монашки пут. Вратио се као победник после битке у свој родни град даровавши обитељи као трофеј своје мученичко тело окропљено крвљу.²⁴

Јосиф Алавердски је проповедао Јеванђеље у горњој Картлији и Кахетији. Непреступачне стене и стрмени Кавказа биле су његова епархија. Посећивао је села која су изгледала као гнезда прилепљена за испусте стена; пео се стазама на којима нису могла да се мимоиђу два путника; пролазио је кроз провалије и брзе потоке мостовима исплетеним од грана. Често би га ноћ затекла у снегу, а свануће на путу. Изгледао је као горски орао, који лебди високо изнад врхова Кавказа. Основао је Алавердски манастир и тамо завршио свој живот као затворник. Јосиф је прошао све степенице духовног савршенства: од искушеника до затворника. Игуман припада свом манастиру, епископ – својој епархији, а затворник – целом хришћанском свету.

Црква прославља ученике Јована Зедазенског: преподобног Стефана, обдареног духовном мудрошћу; Зенона, који је себе разапео на крсту послушања; Пира, који је живот проводио у плачу и покајању, попут великог Јефрема; Михајла, који је достигао простоту и чистоту детета по Спаситељевим речима: “будите као деца” (Мт. 18, 3); Тадеја – ревнитеља вере и разобличитеља јереси; Исидора – миомирисну башту свих врлина, чија је ограда – тиховање, а кладенац непрестана молитва.

Ђакон Илија, који је остао са својим авом на Зедазенију, сваког дана је доносио у бокалу воду из Арагве на врх планине као Лот из Кедронског потока – у Јерусалим. По молитвама игумана Јована и због послушања преподобног Илије Господ је учинио да вода потече из стене Зедазени. Учитељ и ученик, који се нису одвајали за живота ни после смрти се нису растали: сахрањени су један поред другог крај олтара.

Гробнице светаца су неисцрпни извор духовне светлости; њихове пештерске келије и подземља затвора су бунари благодати, дивнији од Јаковљевог бунара, поред којег је Господ Самарјанки – грешној људској души обећао да ће дати “воду живу”.

VII век је дошао у Грузију као апокалиптички коњаник на коњу боје горућег пламена, као авет надолazeћих ратова. Под нападима мухамеданаца пала је Персија. Лав Ирана је пао на колена пред калифом Омаром као десет векова раније пред Александром Македонским. Византија која је губила своје провинције једну за другом личила је на корално острво које су разбијали таласи мора. Исламски свет се приближавао границама Грузије брзином шумског пожара. Убрзо се муслиманска војска као ударац бodeжа урезала у њено тело. У градовима Картлије и Кахетије појавили су се арапски гарнизони.

Нарочито сурова била је најезда калифа Мурвана-Кру, којег су због свирепости назвали “глувим”. Прогонећи јерменског цара Сумбата Мурван-Кру је кроз Сурамски прелаз упао у Западну Грузију. Недалеко од Кутаисија пут му је преградила грузијска војска под вођством двојице Арагветских кнезова – браће Давида и Константина. Одреди предводнице Мурвана били су разбијени, али је после тога арапска војска опколила грузијску војску. Пао је Кутаиси. Кнезови Давид и Константин пали су у заробљеништво. И главни Мурванов трофеј није постао Кутаиси, нису то били оружје и коњи палих војника, већ управо они. Мурван је сматрао да ће ако кнезови приме ислам то за њега бити већа победа од победе коју је остварио на бојном пољу.

Калиф се двојици браће није обратио као заробљеницима него као владарима једнаким њему по части. Понудио је Давиду да постане владар Ирана – бившег супраника Рима и Византије, а Константину је обећао да ће га поставити над арапским кнезовима и сматрати га својим братом и да се неће одвајати од њега као од своје сенке. Али, за то су кнезови морали да испуне само један услов – да се одрекну Христа и да приме ислам. Кнезови су то одбили. Калиф је наредио да се подвргну мучењу. И стари и нови тирани имају један закон: мучења питају, а бол

²⁴ Спомен на свештенмученика Неофита, епископа Урбниског слави се 28. октобра/10. новембра. – прим.ред.

одговара. Тела кнезова су секли бодежима, палили су им ране ватром, вешали су их главом надоле, наливали су им сирће у ноздрве, а затим су бацивши их у подземље морили глађу и жеђу. Слани су им имама који су говорили: “Ми нисмо пагани, него верујемо у једног Бога, као и ви, зато се ви нећете одрећи Бога ако пређете у ислам.” Они су одговарали: “Христос је наш живот, а одрицање од Њега – вечна смрт. Зар није свеједно где ћемо потонути – на сред мора или поред саме обале?” На крају, кад су се сами целати уморили од мучења уследила је пресуда – погубљење мачем.

У последњој молитви кнезови су молили Бога да се после смрти не раздвајају и да испуни молитве оних који их буду призивали у помоћ. За тела погубљене браће везано је тешко камење и бачени су у Риони, али се догодило чудо: тела су испливала на површину и пристала уз обалу. Изгледало је да силна речна бујица није у стању да их помери с места и повуче за собом – лежали су на таласима реке Риони као на непокретној постељи. Војници из кнежевске дружине, који су се скривали од Арапа у близини Кутаисија угледали су светлост изнад Рионија – као да је сунце стајало изнад реке. Прикрали су се до обале. Светлост је окруживала тела кнезова. Војници су их извадили из воде и одлучили су да их с почастима сахране, али ноћу су у сну угледали Давида и Константина како им заповедају да њихове мошти носе на исток и сахране на месту где их затекне јутро. Тела мученика умотана су у војничке плаштове као погребне завоје. Прво су их носили на рукама, али затим, плашећи се да не сретну арапски одред ставили су их на кола, у која је био упрегнут пар младих бикова, прекрили травом и тако наставили пут.

Кад су се појавили први зраци у свануће бикови су сами стали као укопани на једном месту, као да их је невидљива рука задржавала. Зауоставили су се на испусту стене изнад понора, на месту које је изгледало као да је било предвиђено за тврђаву, која штити прилазе граду. Овде су војници сахранили тела кнезова. Касније је изнад њиховог гроба био основан манастир назван Моцамета – обитељ мученика. Њихове кости почивају у једној гробници, чије подножје представљају дрвени лавови. Сећање на арагветске мученике је окружено страхопоштовањем. На празник Давида и Константина²⁵ код манастира се окупљају богомољци из свих крајева Западне Грузије, и гробницу мученика окружује народ многобројнији од војничке дружине, која је учествовала у мегдану с Мурваном.

Цар Арчил је на трон ступио као на подножје крста. Његов дуги живот је био духовно мучеништво за народ. Страшно искушење задесило је Грузију, чим је он на своју главу ставио круну Вахтанга Горгасала и узео у руке скиптар, као жезал Самуила – неподмитљивог судије. Упади Мурвана, чије је само име изазивало ужас на Истоку било је налик на ковитлац из арапских пустиња. Арчил се са својим старијим братом Миром утврдио у Анакопији као у орловском гнезду. Почела је тешка опсада. У тврђави се налазио гроб апостола Симона Кананита. Његове молитве су штитиле град као молитве пророка Јелисеја Самарију окружену сиријском војском и због тога је Анакопија била неосвојива за победника Истока. Крвави Мурванов мач се ударивши о зидину Анакопије као о стену иступио и савио. Срећа, која је наизглед свуда пратила калифа окренула је од њега своје лице. Арапска коњица се заглибила у мочварама Колхиде као Ксерксова војска у песку Сахаре и само су се њени остаци вратили у калифат.

Наступио је мир као дан после дуге ноћи, али се само сунце ужаснуло угледавши опустелу и разорену земљу као поље с којег су узлетели облаци скакаваца. Цар Арчил је дао народу оно што је могао – своје срце и све што је преостало у царским ризницама и узео је оно што му је народ дао – пехар пун суза. У годинама мира цар Арчил је подигао земљу из рушевина и окупио је народ под сенком Стуба и хитона Господњег. Кад су подизане зидине разрушених градова

²⁵ Спомен на свете мученике Давида и Константина, кнезове Арагветске слави се 2./15. октобра. – *Ред.*

поред мајстора-зидара стајали су штитови и копља за случај војних узбуна, а сељак излазећи на поље са собом није носио само срп него и мач.

Царев животни подвиг ближио се крају као што сунце клизи ка заласку. Емир Асум га је позвао у свој логор и ту је затражио од њега да се одрекне Христа. Цара су неки наговарали да се само прави да прихвата ислам, али да притом у души остане хришћанин, али је цар поступио као старац Јелеазар који је својом мученичком смрћу инспирисао браћу Макавејце на подвиг. Одбио је да купи свој живот за 30 Јудиних сребрњака – по цену одступништва и вероломства и – погнуо је своју седу главу под мач целата као за време другог крунисања. Његов живот је био достојан мученичке смрти, а смрт – праведног живота. Погубљење мученика је крвљу исписан “Символ вере”. И жив и мртав цар Арчил је био и остао пример за народ.²⁶

У VIII веку се арапски калифат као огромна мрља проширио по карти света. По својој величини превазишао је Римско царство из доба његових великих цезара: срећног Августа и победоносног Трајана. Западне обале Калифата су запљускивали оловни таласи Атлантика, источне границе су пролазиле кроз острва Индијског океана прекривена палмама и досезале до великог Кинеског зида; на југу се сливао с пустињом Сахаром, где се у песку набораним у виду морских таласа границе одређују по звездама; на северу се урезао као крива оштрица сабље у земљу Хазара и Скита.

Овде, у земљи Скита и Хазара Арапи су час задобијали блиставе победе, час су трпели неочекиване поразе и тад би се откотрљавали назад кроз Дербендску капију – као што се мач скрива у корицама до нове битке. Багдад – престоница Калифата постао је један од највелелепнијих градова света: по својој раскоши као из бајки и замамној красоти он је превазишао градове Индије. Док су средњевековни алхемичари марљиво покушавали да пронађу начин како да метал претворе у злато арапски калифи су умели да у злато претварају крв покорених народа, а од камења разрушених градова и храмова подижу дворце складне као статуе.

У то време се мученичким подвигом прославио арапски младић Або²⁷, родом из Багдада. Он је допутовао у Грузију у свити картлијског владара Нерсеса. Земља се налазила под влашћу муслимана као Јудеја у време апостола под влашћу Рима. У тврђавама Тбилисија био је смештен арапски гарнизон. Поред храмова су се уздизале џамије и минарети; недалеко од Сионске саборне цркве се налазио дворац емира који је могао да смењује и поставља, да суди и шаље у прогонство грузијске ериставе²⁸. Хришћанима је био наметнут тежак данак као неки откуп за право на живот. Многи кнезови и велможе су примали ислам да би добили високе положаје у Калифату, а обичан народ да би се заштитио од намета, насиља и самовоље: становници Тбилисија, који су примили ислам имали су иста права као Арапи. И баш у то време арапски младић Або примио је хришћанство, што му је обећавало само једну награду – мучеништво за Христа. Крстио се у Хазарији, затим се удаљио у планине Абхазије ради осамљене молитве и укрепивши се благодаћу Божијом у пустињском тиховању и посту, као војник обукавши оклоп и припремивши се за битку вратио се у Тбилиси како би проповедао Јеванђеље својим сународницима-Арапима.

Сваког дана је Або после службе у цркви ишао у арапске квартале и војничке касарне; тамо је читао Јеванђеље и причао о Христу. По шеријатском закону муслиман, који је примио другу веру је морао бити убијен. Због тога је Або сваког дана ишао на проповед као на смрт. Сваке ноћи је очекивао да чује кораке страже, која ће га везати и повести на испитивање и суд, а

²⁶ Спомен на светог мученика Арчила, цара Иверског, слави се 21. јуна/4. јула – прим.ред.

²⁷ Спомен на светог мученика Аба Тбилиског слави се 8./21. јануара. – прим.ред.

²⁸ Еристав – кнез, буквално значење – “глава народа”. – прим.ред.

затим бацити у тамницу из које води само један пут – на место погубљења. Изгледало је да Або сам тражи страдање и смрт као што људи од овога света траже спокој и насладу.

Три године је Або проповедао тбилиским муслиманима скриван благодаћу Божијом од очију кадија и имама. Већ је и то било чудо. Три године је трајала проповед Спаситеља, три године је трајала проповед Његовог слуге. Господа је издао Његов ученик, Аба – његови сународници. У тамници би ноћу заточеник напамет певао Давидове псалме као погребне песме себи самом. На празник Крштења Господњег он се крстио крштењем мученика – у својој крви. Да хришћани не би узели мошти погубљеног као светињу, његово тело је било доведено до подножја Метехске горе, обложено кучином, поливено нафтом и спаљено, а кости и пепео завијени у овчију кожу и бачени у брзи ток Куре. Судије су мислиле да ће река постати место заборављања за свеца и његов ћутљиви гроб, али његове мошти заједно с каменом, који је за њих био везан испливале су близу Мехетског моста. Хришћани су их тајно узели и однели на север, у планине. А изнад моста је три ноћи стајао ватрени стуб као пламен огромне свеће, и звезде су као венац час сијале високо изнад града, а час су се спуштале до речних таласа.

На месту где је спаљено Абово тело била је изграђена капела. Свети Або је од давнина сматран покровитељем и заштитником Тбилисија, у његовој капели су служени молебани, кад је граду претила опасност од непријатеља, међусобних сукоба, глади и епидемија. Ову капелу су у XX веку разорили нови вандала и срушили је до темеља, као да су хтели да наставе емиров суд над Абоом. Занимљиво је да је неколико дана после тога букнуо Други светски рат. До дана данашњег капела није поново саграђена. Као да је покровитељ Тбилисија остављен без куће. Чудотворна икона Аба пред којом су у капели служени молебани сад се налази у Метехију поред гробнице свете Шушанике као да је мученица пружила прибежиште свом духовном брату.²⁹

Грузијска Црква је канонизовала два света брата – мученике Исака и Јосифа.³⁰ Мајка им је била хришћанка, а отац Арапин. Иако су по законима Цркве били забрањени бракови између хришћана и иновераца ситуација у освојеној земљи је била таква да је народ остајао беспомоћан, и чак су принцезе из рода Багратиона често удаване за муслиманске кнезове и емире да би се нашли савезници или спречили напади. Сматрало се да је довољан услов договор да невеста неће бити приморавана да пређе у муслиманску веру, али су деца из мешовитог брака сматрана за муслимане. Често су Арапи крали грузијске девојке, али је такође било случајева кад су такви бракови закључивани из љубави по договору двеју страна.

Арапи су освојивши од Византије Сирију и Египат искористили оргоман арсенал хеленистичке философије и науке. Два века након стварања калифата Арапи су у погледу културе били изнад Европљана. За Арапина из тог доба је реч “Франак” била синоним за варвара. Иако се по Корану дозвољавало многоженство многи Арапи су сачували древни обичај и имали само по једну жену. У таквој породици су васпитавана два брата. Мајка их је тајно учила хришћанству, а отац је био убеђен да су они муслимани и спремао је синове за службу у арапској војсци. Пошто су достигли младићки узраст браћа су да би сачувала хришћанску веру одлучила да се тајно пребаце у Византију и ступе на службу код цара Никофора. За ову замисао сазнале су власти. Подвргнути су испитивању и емировом суду. По шеријатском закону је муслиман, који прими хришћанство подлегао смртној казни – чак и да је био калифов син. Браћу су почели да испитују: због чега су хтели да пређу у Византију код императора Никифора, непријатеља калифата, који је своју владавину провео у непрестаном рату с Арапима? Исак и Јосиф су одговорили да су хришћани и да су због тога одлучили да служе православном цару. Овај

²⁹ Данас се на месту разрушене капеле гради црква у име светог Аба. – *прим.ред.*

³⁰ Спомен на свете мученике Исак и Јосиф Теодосиполске (Ерзерумски) слави се 16/29. септембра. – *прим.ред.*

одговор је судије погодио као гром из ведре неба. Скаменили су се и ћутке су гледали браћу као авет која је устала из гроба.

Отац Исака и Јосифа – један од арапских кнезова, човек поштован у граду Карнуу, присуствовао је суду. Зачувши да су деца сама себи изрекла смртну пресуду почео је, показујући им своју седу косу, да их преклиње да избеаве себе од мука и смрти, а њега од бруке и да кажу да су одлучили да приме ислам. Он није претио, већ је плакао као дете и молио их је као роб своје господаре. За браћу је ово било невидљиво мучење страшније од мучења гвожђем. Љубав и сажалење према оцу раздирали су њихова срца, али је победила љубав према Христу. Исаак и Јосиф су поновили да нису грчки шпијуни него хришћани и да су се упутили у Византију како би слободно исповедали веру коју су посисали с мајчинским млеком.

Међу судијама је било очевих рођака и пријатеља... Они почеше да убеђују браћу да пређу у ислам, тепајући им, сећали су се како су их носили на рукама кад су били деца, молили су их да не терају оца у гроб од жалости. Али су браћа била непоколебива. Благодат Божија укрепљује мученике у њиховом подвигу и открива пред њима духовни свет. Браћа су угледала како демони заседају заједно са судијама, да сузе које теку очевим лицем личе на пепео растворен крвљу. Чули су његове молбе као змијску песму, као ђавоље саблажњавање, које хоће да их одведе од Христа у црни бездан.

Гомила муслимана, која је окруживала суд гласно је тражила смрт Исаака и Јосифа. Саме судије доспеле су у улогу талаца, с којима је гомила могла крваво да се обрачуна. Гласине, које су путујући дервиши ширили о томе да су кадију поткупили Грци већ су се шириле градом и претиле да се претворе у пожар. Судије нехотице, трудећи се да не гледају заточенике потписале су смртну пресуду као сведочанство своје немоћи. Браћа су је прихватила с радошћу: сад их саме судије и рођаци шаљу на далеки пут – не у Византију код императора, него у Царство Небеског Цара. Ноћу је стуб светлости налик на стубове храма стајао изнад тела погубљених. Рођаци се нису осмелили да их однесу на гробље где су сахрањивани муслимани и оставили су тела да их поједу гладни пси, који су ноћу лутали градом у чопорима. Али хришћани су тајно узели мошти мученика и сахранили су их ван града... Касније је на том месту била саграђена црква у име Свете Тројице.

У IX веку је у Грузији живео подвижник Иларион, који је поновио подвиге древних отаца и поседовао такво обиље дарова да га је Црква назвала истим именом као светитеља Николаја – Чудотворцем.³¹ Потицао је из познате кнежевске породице, али се већ у раној младости одрекао свог имања као Антоније и Арсеније Велики, дошао је као путник-ходочасник у Гаречијску Лавру и живео у пештерској келији у сиромаштву немајући чак ни други огртач. Као што рудари копају земљу на месту, где се налази златоносна жила не би ли нашли зрна драгоценог метала, тако је Гаречијска Лавра била прошарана пештерама које су ископали монаси. Ту су они у непрестаној даноноћној молитви тражили небеско благо – благодат Духа Светог. Као што гусеница сакривши се у ларву као у добровољну тамницу излази из ње као друго биће – крилати лептир налик на латице цвећа, тако и људска душа у затвору стиче крила и у мраку пештере види духовну светлост.

Глас Божји наредио је Илариону као Авраму да иде у туђу земљу, и он се оставивши Гаречијску обитељ као родни дом, упутио на далеки пут немајући са собом ништа осим имена Божијег. Као што пчела скупља мед са свих цветова тако је он скупљао благодат крај светиња Палестине и Рима, Синаја и Хеладе. Јеванђеље није проповедао паганима већ хришћанима, који су заборавили Христа, није проповедао речима већ даром чуда и исцељења. Свој пут је завршио у

³¹ Спомен на преподобног Илариона Грузијског, чудотворца, слави се 19. новембра/2. децембра. – *прим.ред.*

Солуну, граду великомученика Димитрија, у граду који је стајао као тврђава на граници Византије и варварских народа.

Византија је личила на копно хришћанства, а варварски свет на разбеснело море, чији су се таласи час обрушавали на обалу, час откотрљавали назад. Када је император пожело да пренесе мошти светог Илариона у Константинопол становници су се успротивили говорећи да Цариград има зидине тврђаве високе као стене, а да је Солун заштићен молитвама светих Димитрија и Илариона. Један монах је имао виђење: разбеснели пламен као из вулканског ждрела са риком се истраго из пакла; и зачуо се глас: “Овај пламен је запалио цар Василије својим гресима.” Нико не само да није могао да угаси овај паклени огањ, него није смео чак ни да му се приближи. Затим је монах угледао старца као Анђела, који се моли Богу: пламен се смањиао, а затим угасио, као да су га залиле струје кише.

У дивном старцу монах је препознао преподобног Илариона. О својој визији испричао цару Василију којег су због ратничких подвига људи поредили с Александром Македонским, а због суровости са Ел-Харуном. Цар је наредио да му се изгради келија поред Иларионове гробнице и често се тамо осамљивао на молитву као што се човек крије у неприступачном замку од непријатеља који га окружују.

Црква истог дана заједно са Георгијем Победоносцем слави светог мученика кнеза Константина³², који се од детињства одликовао строгим побожношћу. Обично кнезови у своје наследне храмове са свитом последњи улазе у храм на богослужење, где их дочекују свештеник и народ, а свети Константин је први, као светитељ Николај, много пре службе долазио у цркву са својом децом и последњи из ње излазио. Његова кућа је била отворена за сиромаше и путнике, као за најпоштованије госте. Он не само да је хранио сиромашне већ им је и служио за трпезом као Филарет Милостиви и као Авраам прао ноге путницима који су долазили. За његовим столом су увек седели свештеници и монаси с којима је беседио о спасењу душе.

Свети Константин је често одлазио на далеко ходочашће с богатим даровима и отуда је доносио највеће благо – благослов манастира и обитељи, као трговац, који из туђих земаља доводи караване натоварене богатством. Бринуо се за украшавање храмова, подизао је из рушевина разрушене цркве, даривао иконе, сасуде и одежде, имајући на уму да је храм – образ Едема и место присуства Божанства. Кнез је слао жртве на Гроб Господњи исто као што су древни праведници део свог иметка одвајали за Јерусалимски храм; давао је милостињу сиромашнима, као данак својим господарима. Своје срце је учинио храмом Господњим где је узносио непрестане молитве Богу. Константин је видео ону тајанствену лепоту небеског Јерусалима, пред којом сунчева светлост изгледа као тама. У бици с Арапима био је заробљен и послан на суд у Вавилон. Због одбијања да прими ислам кнез је био погубљен и удостојен велике части – да пије ону чашу страдања из које је пио Христос. Одрубљена Константинова глава причвршћена је за високи штап и подигнута изнад зидина тврђаве као војнички трофеј, како би се уплашили непријатељи ислама, али је она окружена нимбусом зракова сијала изнад града као победоносни барјак вере.

Грузијска Црква слави светог кнеза Гоброна, мученог до смрти за Христа у X веку.³³ То је било столеће кад се време није мерило годинама него најездама Арапа. Гоброна називају “храбрим” – он је образац грузијског витеза, који у многеме личи на онога кога на Западу називају “витезом без страха и мане”. Он је у Тао-Кларцетију штитио своју потомствену тврђаву, која се испречила Арапима на путу исто као што је некада спартански цар Леонида с одредом

³² Спомен на светог мученика Константина, кнеза Грузијског слави се 10./23. новембра. – *прим.ред.*

³³ Спомен на светог мученика Гоброна (на крштењу Михајло) Кахетинског кнеза и 133 војника с њим слави се 17./30. новембра. – *прим.ред.*

војника на уској стази преградио пут персијској војсци. Опсада је дуго трајала, изгледало је да ће се пре срушити камене куле од удараца овнова него што ће се предати Гобронови војници. Области ватрених стрела и делова стена као град су се обрушавали из катапултова на опседнути замак. Црни дим се дизао изнад тврђаве као тело змаја у грчевима. Један за другим падали су војници са зидова у ватру која је захватила замак и на оштрице копаља. Капије су срушене, Арапи су упали на врата тврђаве, битка се наставила у свакој кули. Гоброн је штитио замак као што орао који крвари штити своје гнездо. Међу живима су остали само он и 133 војника којима су од изнемоглости и рана мачеви испадали из руку.

Емир је захтевао да Гоброн прими ислам, обећавајући да ће му сачувати живот, вратити му наслеђена имања и учинити га војсковођом у арапској војсци. Гоброн и његови војници су изабрали смрт. Желећи да уплаши Гоброна емир је наредио да се заробљеници убијају на његове очи. Он је стајао испрскан крвљу, међу лешевима, као на бојном пољу. Кад је убијен последњи војник емир поново упита Гоброна: да ли пристаје да прими ислам, – јер, сада више неће бити сведока његовог одступништва. Гоброн је стајао непомично као статуа уперивши поглед ка небу. Изгледало је да не чује звекет оружја, да не види крв и мртва тела, која га окружују као брда, да у молитвеном пориву као апостол Стефан пред смрт созерцава Сина Божијег и Његове Анђеле. Целат је ударио Гоброна мачем; Гоброн је замочивши прст у крв нацртао на свом челу крст. Овај крст је засјао заслепљујућом светлошћу муње. После трећег ударца тело мученика је без даха, као храст под секиром дрвосече, пало на земљу. Гоброн је заједно с убијеним војницима био погребен у заједничкој гробници у дворцу замка поред гробница својих предака.

Ближио се крај првог миленијума од Рођења Христовог. Време је циклично; сваки циклус у себи садржи елементе историје која следи. Због тога је крај века, а тим више миленијума есхатолошки, он носи на себи печат Апокалипсе и освећен је руменом светлошћу будућих светских катастрофа. У то време људи се налазе у мучном ишчекивању неумитних непознатих несрећа, сам ваздух као да је напојен таласима бриге. Чак и звездано небо, које човеку открива величину и бесконачност Божанства изгледа као пергамент с тајанственим знацима налик на слова, која су се изненада појавила на зиду вавилонског дворца за време Валтазаревог пира последње ноћи осуђеног града. На граници између два миленијума сенке есхатолошких несрећа прекриле су земљу као месечева сенка за време помрачења.

У то време Господ је даровао Грузији и целом свету велике светитеље, који су засјали на Атону: Јована³⁴, Гаврила³⁵, Јефимија³⁶ и Георгија³⁷ Светогорце. Света Гора је нарочито царство где живи посебан народ, који не личи на остале народе и племена – монаси. У тој земљи лавре стоје као царски дворци на обали тиркизног мора, манастири – као замкови на планинским падинама; скитови и пештерске келије као куле на тврђави. Атонска гора, издвојена као острво у мору изгледа као брод, који плови ка небу. Гора Атон је Удео Мајке Божије, нерукотворни храм, тврђава Православља и слика небеског Јерусалима на земљи.

Као четири драга камена блеште и сијају у небеском Јерусалиму имена четворице монаха – Јована, Гаврила, Јефимија и Георгија. Преподобни Јован, у миру Тао-Кларцетски кнез – изградио је Иверску обитељ и окупио грузијске монахе, који су се подвизавали на Светој Гори као што пастир скупља јагањце у тор.

Једном су за време Великог поста монаси угледали светлост, која је долазила с мора како сија ноћу и не гаси се дању. Светлост је исходила од иконе, која је стајала на таласима као у

³⁴ Спомен на њега се слави 12./25. јула. – прим.ред.

³⁵ Спомен на њега се слави 12./25. јула. – прим.ред.

³⁶ Спомен на њега се слави 13./26. маја. – прим.ред.

³⁷ Спомен на њега се слави 27. јуна/10. јула. – прим.ред.

каменом иконостасу. Монаси су спустили чамце у воду, неки од њих су скочили да допливају до иконе, али се икона удаљавала од њих и они су угледали њену светлост на хоризонту, где се море спаја с небом. Сви монаси Атона окупили су се покрај мора, и као јата голубова покрили обалу. Монаси су служили молебана Небеској Царици, у манастирима се непрекидно читао Псалтир.

Наступила је Страсна седмица. Цео Атон се облачио у црнину. Монаси су се кајали за своје грехове – од манастирских игумана и схимника, који десетлећима нису напуштали затвор до искушеника, који су недавно дошли из света. Они су знали да грехови неомивени сузама покајања као зид стоје између Неба и земље, да загађују пут Небеској Царици као дим, који тера ластавицу од светских насеобина.

Али дође и Васкрс. Дјева Марија, јавивши се преподобном Јовану рекла је да само један монах – Гаврило – може да узме икону из мора. Гаврило је наставио подвиг древних воскова³⁸. Он је био туђиноватељ на Атону, није имао ни станиште, ни келију, лутао је по непроходним шумама и стенама, где је ретко ступала човечија нога, певајући дању и ноћу химне Богу. Хранио се плодовима дрвећа, корењем трава и оним што су му као просјаку давали у манастирима Атона. Ноћио је где би га затекла кратка јужна ноћ: у пукотинама стена у дупљама дрвећа или је правио себи колибе од прућа. Овај подвижник није имао ништа осим имена Исуса Христа и слободе од свега земаљског. Био је слободнији од птице-селице, која налази напуштено гнездо; није имао ништа, али је био тако радостан и срећан као да му је све припадало као цару.

Преподобни Јован је послао монахе у шуме и кланце да нађу свог духовног брата, који се као срна скривао у стенама. Преподобни Гаврило је сазнавши да га тражи иверски игуман одмах дошао у манастир. Помоливши се Мајци Божијој крочио је у морске таласе као Петар на водама Галилејског језера и пошао ка икони као по путу калдрмисаном гранитом. Узео је икону и однео ју је на обалу. Дрхтећи и бојећи се Гаврило је са страхопоштовањем у својим рукама држао чудотворну икону Богомајке, а благодат иконе га је невидљиво држала изнад воденог бездана. Монаси су радосно примили икону – као Саму Пресвету Богородицу, Која је ступила на земљу Атона.

Икона је смештена у манастирску капелу и остављена у њој – док се за њу не припреми место у цркви, где је требало да седи као царица Атона на трону. Затим је икону пренета у храм и стављена у олтар. Али је воља Дјеве Марије била другачија – следећег јутра се испоставило да Њена икона виси изнад врата обитељи. Поново је унета у храм, али се и следеће ноћи поновило исто чудо. Научени од Саме Царице Небеске монаси се више нису противили Њеној вољи. Икону су оставили тамо где је то било угодно Мајци Божијој. Постоји предање да ће Атон док се она налази у Иверском манастиру изливати чисту светлост Православља и паклене силе га неће савладати. Али ће доћи време и икона ће нестати исто тако тајанствено као што је дошла. Тада монаси брзо треба да напусте Свету Гору као што су хришћани за једну ноћ напустили Јерусалим кад се Титова војска спремала за нову опсаду. На Атону је раније постојао обичај: сваке недеље су посланици из свих манастира долазили до врата Иверске обитељи да виде да ли икона стоји на свом месту; клањали су јој се као Игуманији Свете Горе и враћали у своје манастире са радосном вешћу да Мајка Божија није напустила Атон, да је дух Православља Свете Горе светао и чист као ватра у кандилу и да јереси и лажна учења не могу да поколебају Атон као буре његове стене.

³⁸ Воски – нарочита врста отшелника, који су сазревши за највише подвиге одлазили у пустињу и тамо водили номадски живот прелазећи с места на место. Као покривач им је служило небо, као постеља – земља или под усамљене пећине. Нису употребљавали храну спремљену на ватри, хранили су се само корењем и травама. Највише воскова је својевремено било у Месопотамији; сретали су се примери такве врсте отшелништва у Палестини и Сирији, али знатно ређе. – *прим.ред.*

Преподобни Јефимије је био син преподобног Јована и постао је син свог оца и по духу када се замонашио. После Јованове смрти Јефимије је уместо кнежевског наследства добио Иверски манастир и високо звање – чин игумана. Као што син умножава блага родитеља тако је и он проширио Иверску обитељ. Јефимије је био пример за монахе. Није пропуштао ниједно богослужење у храму и стајао је на игуманском месту непомично као запаљена свећа. Јефимије је од младости до смрти носио на телу гвоздену кошуљу као војник оклоп у боју. Мајка Божија му је, јавивши му се у виђењу, заповедила да преведе Свето Писмо на грузијски језик и дотакла се жезлом његових уста. Од тада су Јефимијева уста постала златострујни извор, који је као врело напојио сву грузијску земљу небеским вином. После службе, кад су се монаси разилазили по келијама, а манастир је тонуо у сан, прозор куле у којој је живео Јефимије светлео је као звезда над Иверском обитељи: игуман је, погнувши се над столом, преводио Свето Писмо и дела светих отаца на грузијски језик. Осећао је сваку реч Библије као живо биће, видео је њене духовне слојеве созерцавајући боје и сјај њених кристала и драгог камења; светлост Светог Писма је запалио као неугасиви огањ у кандилу грузијског језика.

Трећи игуман Иверске обитељи – преподобни Георгије, завршио је дело преподобног Јефимија. Он је био мистик и песник. Његови преводи Библије личе на иконе Бека и Бешкена, исковане од злата и сребра. На гробници преподобног Георгија стоји натпис: “Ја сам утврдио стубове храма, нека се не помере до века.” Преподобни Јефимије и Георгије су два последња апостола Грузије, они су просветили иверски народ преводима Светог Писма и својим делима. У сваком грузијском храму на богослужењу чује се њихов глас – у речима Светог Писма; њега ће са страхопоштовањем слушати потомци док небо и земља не стану на Страшни суд, док се у свету чује грузијски говор...

Други миленијум од Рођења Христовог открива нови циклус у историји Грузије. Сенке надозаћних недаћа наднеле су се над земљом као узнемирана звоњава звона. Народ, припремајући се за рат на брзину је подиже тврђаве, гради зидине око градова, поправља мостове и чисти ровове – тако је почетком XI века Грузија подизала духовне тврђаве. Прва од њих је Светицховели, венац Грузијске Цркве, млађи брат цариградске Софије, рукотворни чврсти бедем, који се уздиже изнад таласа времена и кружења историје. Изгледа да Светицховели и јерусалимски храм Васкрсења повезује златна нит. Друга тврђава – храм Алаверде, који се уздиже изнад Кавказа, изгледа да је у себи оваплотио лет у небо и даровао крила камену. Он личи на стуб, који придржава тиркизно небо. Алаверди је лишен украса; он је једноставан као аскетска одећа, његова строга лепота личи на лик пророка, који је изашао из пустиње. Трећа тврђава је Кутаиски храм Баграта. Његов орнамент и барелјефи личе на филигрански рад древних јувелира; његове зидине од белог камена изгледају као одежда од визона, која се може протурити кроз прстен. Изгледа да су храм Баграта градила тројица браће од којих је један био богослов, други мистик, а трећи – песник.

Тек што су ове тврђаве биле завршене на границама Грузије се појавио нови непријатељ – Турци-Селџуци као злослутна авет смрти с косом. Дошли су као Хуни за време Атиле с Алтаја и Турана на запад. У потрази за земљом и пленом Турци су упадали у Грузију сваке године. Градови и села су били пусти као после куге. Куће на згариштима и развалинама у којима дуго није паљена ватра изгледале су као црни споменик на гробовима. Незасејана поља су обрасла шибљем и копривом. Три јахача Апокалипсе – рат, глад и смрт исуканих мачева су галопирали Грузијом. Земља је личила на брод са сломљеним јарболима, поцепаним једрима, с рупама на броду кроз које је продирала вода. Изгледало је да нема спаса: бура ће подићи брод као рвач свог противника изнад главе и из све снаге га бацити на стење.

Турци-Селџуци су били страшнији од Арапа. Док су Арапи, који су сачували обичаје бедуина били племенити разбојници, Селџуци се нису разликовали од крадљиваца гробница, који су спремни да с тела мртвог човека скину последњу кошуљу. У то време Господ је Грузији даровао њеног највећег цара – Давида-Неимара “човека по срцу Своме” (Дап. 13, 2), потомка Давида Псалмопојца. Народ га је назвао обновитељем Грузије. Царев дан је почињао молитвом још пре сванућа и завршавао се у дубоко у ноћ читањем Библије. Кад је ишао у рат са собом је носио покретну цркву налик на скинију. Присуствовао је Литургији свакодневно и често се причешћивао. На његовим грудима је изнад оклопа била сребрна икона Архангела Михајла који му је више пута спасио живот. Цар се чак се ни на бојном пољу није растајао од Јеванђеља. Ишчупао је Тбилиси из руку Агарјана као пророк Давид - Јерусалим из руку Хананејаца. Из ниске Грузијске Цркве он је избацио лажно камење и заменио га дијамантима, које су избрусили јувелири Руиси и Урбниси. Цар Давид је оставио “Покајнички канон”, који као да је написан крвавим сузама и дао је пример покајања завештавши да се његово тело сахрани поред прага Гелатског манастира како би свако ко дође у обитељ газио његов гроб.³⁹

Сећање на свету царицу Тамару звучи као песма изнад планина Кавказа, а њено име блиста на небу сјајем јутарње звезде. Она је отерала непријатеље с равница Грузије као орао – јато врана. Она је на врховима стена изградила капеле и храмове, као да је на планинске главе ставила венце, а у равницама је подигла храмове као статуе извајане од камена, и манастире као замке од ружа, који су миомирисом испунили целу земљу. Њена гробница је свету непозната као гроб пророка Мојсија, али она и жива и мртва припада васцелој Грузији; у сваком кутку иверске земље чују се откуцаји њеног срца.⁴⁰

Прошло је 20 година од дана смрти царице Тамаре, окренула се страница летописа и друга слика се појавила пред очима: исте су силуете планина, исти је ток река, али уместо градова који су кипели од живота као пехар вина – сад су биле развалине и згаришта око којих се скупљају стада вукова и певају туробно и сетно песму смрти. На пољима су уместо класја пшеница налик на златни брод – коров и спаљена земља. Цркве стоје с поломљеним крстовима. Уместо богослужења из отлара се чује рика стоке; освајачи-Монголи су цркве претворили у штале. По предсказању Андреја, Христа ради јуродивог, отворила су се бронзана, врата која је Александар Македонски подигао на Истоку и хорде из пустиње Каракум и с Хималаја навалиле су на Запад уништавајући све на свом путу као снежна лавина.

Умрла је царица Тамара као што тихо залази сунце иза хоризонта. Оплакавши своју господарицу царски двор у Тбилисију се препустио пировима и весељу као да је по сјају хтео да превазиђе Багдад. Изгледало је да се цареви и дворјани играју земљом; као што се мало дете игра дијамантом бацајући га увис и хватајући у лету.

Један од малобројних сабораца царице Тамаре, који су преостали у животу – ахалцихски кнез Шалва, упозоравао је грузијске владаре на наступајућу опасност – упорно, али безуспешно као Лаокон Тројанце. Изгледало је да он чује бат копита монголске коњице, који је потресао свет као подземни гром Помпеју док је Везув још увек ћутао.

И ево на граници Грузије се појавио хорезмијски царевих Далал-ед-дин с огромном војском као Атила пред зидинама Рима. Победоносни Тамарин мач у рукама њених наследника изгледао је као мач са златном дршком, али с дрвеним сечивом. Зато је бодаж издаје погађао без грешке. Тбилиси је пао. Само се цитадела Исанија и даље супротстављала Хорезмијцима као

³⁹ Спомен на светог Давида Обновитеља, цар Иверије и Абхазије, слави се 26. јануара/8. фебруара. – прим.ред.

⁴⁰ Спомен на свету Тамару, царицу Грузијску, слави се 1./14. маја, као и у Недељу светих жена-мироносица. – прим.ред.

тврђава Масада која је одбијала нападе римских легиона на руменој светлости Јерусалима у пламену.

Џалал-ед-дин је одлучио да освоји још једну победу: да обрати становнике Тбилисија у ислам или да претвори Тбилиси у пехар крви. Са Сионске цркве збачена је купола и на кров је постављен трон на који је сео Џалал-ед-дин. Изгледало је да је он као Нимрод хтео да руком досегне до неба, а ногом да згази светиње Грузије – као што гладијатор стаје на груди пораженог противника и ставља оштрицу сечива на његово грло.

Из храма су на Метехски мост изнете иконе. Дуж ограде су стајали су Хорезмијци с исуканим мачевима. Хришћани Тбилисија су морали у редовима да прелазе мостом на другу страну реке у знак одрицања од Христа и да плују на ликове са икона, које су целог живота поштовали целивањем са страхопоштовањем, пред којима су се од детињства молили и молили Бога за благослов. Хришћани су ишли преко моста, као мученици ареном Колосеума окружени чопорима гладних звери, које су се бацале на њих и кидале њихова тела на комаде. Хорезмијци су секли хришћане мачевима и бацали су с моста рањене и мртве. Иконе су били заливане крвљу мученика. Преко лешева се могло прећи с једне обале на другу, а да човек не покваси ноге у води.

Војвода Шалва је био заробљен. Џалал-ед-дин га је наговарао да прими ислам обећавајући му веће богатство и славу него што је имао у младости. Али пошто је био одбијен он нареди да га муче и баце у тамницу. Кнеза је затворен у подземље као у вучји брлог – тамо није било ни грејања, ни свтлости, - тукли су га, морили глађу, а затим удавили канапом.⁴¹

Џалал-ед-дин је месец дана провео у Тбилисију, месец дана је трајао масакр који је по свирепости превазилазио асирске царе, који су број убијених заробљеника записивали на стенама за поуку потомцима. Таласи Куре били су јарко црвени од крви.

У историји постоје запањујуће подударности: такве су судбине Ашота Куропалата и цара Димитрија Самопожртвованог. Један је владао земљом после арапске најезде, други – после упада Монгола. Обојица су из рушевина и згаришта подизали Грузију као Зоровавелъ после вавилонског ропства – Јерусалим и његову светињу – храм. Обојица су кротко трпела разобличавања својих духовних отаца Ашот Курполат – светог Григорија Ханзодијског, човека пророчког духа, а Димитрије Самопожртвовани – преподобног Пимена јуродивога, прозваног “Натан Грузијске Цркве”. Ашот Куропалат је био издајнички убијен у храму као пророк Захарија између жртвеника и олтара, а цар Димитрије је самог себе принео као жртву за Грузију Монголима како би својом крвљу утолио њихову јарост, као глад вучијег стада. Народ га је назвао Самопожртвованим, најлепшим именом.

А име Шаха-Абаса⁴² народи Закавказја помињу у клетвама. Изгледало је да је његов животни циљ да уништи Грузију или да је претвори у татарско ханство, као што је Катонов животни циљ био да савлада земљом Картагину, а да камење њених зидина ископа из темеља и баци у море. Много недаћа је у својој историји искусила Грузија. Огњепоклоници су се светили чак и мртвима: раскопавали су гробове, вадиле лешеве и кости да их поједу птице и звери; Монголи су уништавали све живо на свом путу, а Шах-Абас није само градове и села претварао у руине, него је наређивао да се сече дрвеће, да се уништавају виногради, да се газе и спаљују усеви на пољима, као да је хтео Кахетију – врт Грузије – да претвори у долину Мртвог мора.

⁴¹ Спомен на светог мученика Шалву Ахалцихског кнеза и свете мученике Тбилиске слави се 31. октобра/13. новембра. – *прим.ред.*

⁴² Шах Абас I (умро 1629. г., на трону од 1587.г.) – персијски шах, који је предузимао освајачке походе на Грузију запањујуће по својој крвавој свирепости. – *прим.ред.*

За њега су сви хришћани били непријатељи, које је он унапред осудио на смртну казну. Више од свих људи на земљи Шах-Абас је мрзео Картлијског цара Луарсаба, који га је више пута побеђивао на бојном пољу у биткама: у умећу да баца копље и јаше коња. Шах је умео да чека. Мржњу и завист, који су киптели у његовом срцу скривао је под маском пријатеља као што убица скрива бодеж у наборима своје одеће. Шах-Абаса су Персијанци називали “лавом Истока”. Али цар пустиња и шума никад не напада с леђа или из заседе. Он је племенит чак и према својим непријатељима. Шах је пре личио на змију која се сакрила покрај пута како би изненада зарила своје зубе у тело путника, пренела смртоносни отров у његову крв, а затим гледала непомичним хладним очима како се њена жртва грчи у трзајима агоније. Међутим, за разлику од змије тиранин смрт сматра за прелаку казну своје жртве. Он противника жели да проведе кроз пакао понижења, да сломи његову вољу, да га учини презреним у очима народа. За тиранина је највећа победа да види да његов непријатељ није умро као мученик већ као пас. Персијски цар Сапор, који је заробио цезара Валентијана није га убио него га је поставио на нову дужност на свом двору: о празницима је цезар морао да пада на колена, да сагиње главу и Сапор му је чизмом стајао на врат као на подножје кад је требало да узјаше коња.

Шах-Абас је лукаво намамио цара Луарсаба у свој логор, као што птицоловац намамљује сокола у мрежу свирањем фруле. Царски гост је постао његов заробљеник. Шах је знао да никакве муке неће натерати Луарсаба да се одрекне хришћанства и зато је одлучи да његов дух сломи постепено, као што се осваја опседнута тврђава. Мали грехови су налик на рупице на броду; оне се шире под пристиском воде и брод, грцајући као ослабели пливач тоне на дно као у гроб. Греси лишавају хришћанина благодати; он постаје беспомоћан као Самсон с ошишаном косом у којој се садржала његова некадашња гигантска снага.

Шах је на пиру почео да моли Луарсаба да наруши пост из поштовања према њему. Луарсаб је схватио да жели да га исмеје као кукавицу, да је то почетак краја, а затим ће уследити наредба да прими ислам. Устао је и изашао из шаховог шатора осуђујући себе на муке и смрт као осми Макавејац ради закона отаца. Седморица браће Макавејаца испила су огњену чашу мучења одмах, не одвајајући је од уста; “Иверски Макавејац” је ову чашу пио током многих година, којима је изгубио број у тамници налик на гробницу.⁴³

Оштрица сече, копље убада, а света великомученица царица Кетеван⁴⁴ је била подвргнута погубљењу у којем је изгледало да су се све врсте мука спојиле. Њено тело је сечено ужареним сечивима, груди су јој чупане клештима, којима ковач из ужарене ватре узима врело гвожђе. Бацали су је на ужарене ексере, али је дух царице био јачи од пламена и челика. Ни крик, ни молбе нису се зачули из њених уста. Она се тихо молила: “У име Оца и Сина и Светога Духа”, док није изнемогла од мучења и док су само струје њене крви шумећи текле на ужарено гвожђе. Име Кетеван је постало симбол храбрости за грузијски народ – као војнички барјак.

Једне ноћи пред Васкрс Персијанци у планинама Гареџија угледали ватре како се померају. Шах-Абас се зачудио што је у животу остало још људи тамо где је пролазила његова војска, као да су остали нетакнути цветови на пољу покривеном облаком скакаваца. Речено му је да монаси обилазе Лавру у литији с упаљеним светиљкама и свећама. Шах је наредио да се убију сви до једног. Персијска војска је опколила Гареџи као што су римски легиони изненада окружили Јерусалим у дане празновања старозаветне Пасхе. Коњички одред је дошао до манастира; у сусрет му је изашао игуман Арсеније и као велику милост замолио их је да им дозволе да заврше Литургију.

⁴³ Спомен на светог мученика Луарсаба II цара Карталинског слави се 21. јуна/4. јула. – *Ред.*

⁴⁴ Спомен на свету великомученицу Кетеван, Кахетинску царицу слави се 13./26. септембра. – *Ред.*

Персијанци су пристали. Монаси су исповедили грехове, замолили једни друге за опроштај и причестили се последњи пут. Изгледало је да је сав њихов живот усредсређен у овој молитви, у њу су уложили сву снагу као рањени орао у последњи замах својих моћних крила. Причестивши се монаси су почели да излазе из храма; смрт их је чекала иза врата: војници су их секли на делове и бацали у дубоки кланац. Касније су њихове кости биле скупљене и стављене у капелу у пећини у једну гробницу као благо скривено у срцу стене.⁴⁵ Гаредијска гора, освећена молитвама и сузама монаха била је напојена њиховом крвљу као гора Сион јутарњом росом; она је бела од благодати као врхови Либана од снега; над њом се разлива невидљиви сјај као Божанствена Светлост која је обасјала Тавор.

После смрти Шах-Абаса I на персијски престо је ступио Шах-Абас II – као да је то било зато да Грузија не би заборавила његово проклето име. За време његове владавине турска номадска племена су под заштитом персијске војске преплавила Кахетију. На местима вртова и винограда напасана су стада коња и оваца. Номади су читаве села узимали у заробљеништво и продавали у ропство на тржницама Истамбула и Трапезунда. Угасиле су се светиљке у олтарима. Алавердски храм – лепота Кахетије – постао је станиште летећих мишева. Уместо завесе изнад олтара је висила паучина. За време непогоде пастири су у храм утеривали стоку. Остацима иконостаса и дасака од икона палили су ватру да би се угрејали и припремили храну. Свештени жртвеник олтара претворили су у сто за којим су пировали и играли коцкице. Гробови који су били светиња за Кахетинце били су прекривени слојем прљавштине, коју су за собом остављала стада; у прозоре, тамне и празне као очне шупљине лобање, с продорним звиждуком улазио је зимски ветар, а лети се, налик на плач и нарицање чуо крик сове – ноћне птице – као жене која оплакује мртваца.

У то време кнезови Бидзин, Шалва и Елизбар⁴⁶ одлучили су да спасу Кахетију или да умру. С малобројном војском и одредом горшатака ксански кнезови су брзо као Гедеонов одред, напали војску Персијанаца и Татара. Одлучна битка се одиграла код Ахмете. Свети Георгије, покровитељ Алавердског храма видео се на небу изнад војске у борби. Гоњени необјашњивим страхом номади су бежали побавивши оружје као Сиријци са зидова Самарије где се молио пророк Јелисеј. Они који су недавно газили ногама груди Кахетије као груди своје заробљенице сада су тражили спас у бекству – тако се бацају људи с брода који тоне разбијен буром: неко на лађама, неко загрливши сломљену даску јарбола, неко – пливајући. Разбеснели таласи сахрањују их у својој пучини и само један пливач стиже до обале и с ужасом гледа море, које је постало гроб његових сапутника. Од читаве војске номада само се султан спасао и остао је у животу – захваљујући свом арапском пегазу, а такође и томе што се досетио да први напусти место битке.

Шах је захтевао да се кнезовима суди. Да би спречили нову најезду Персијанаца они се добровољно упутише у Исфахан; тако су хришћански мученици за време Нерона, који су били осуђени на смртну казну сами неустрашиво ишли у сусрет гладним лавовима и у огањ запаљене ломаче. Шах је тројицу кнезова предао у руке рођака убијених Татара.

По муслиманском обичају предложено им је да се одрекну Христа и да приме ислам, уз обежавање опроштаја и слободе. По шеријатском закону човек, који је примио мухамеданство ослобађао се сваке одговорности за ранија дела. За то је требало у присуству сведока да прочита прву суру из Корана. Три кнеза у одговор гласно изговорише *Символ вере* и *Оче наш...* Прекрстивши се и загрливши један другог у опроштај припремили су се за погубљење. Татари су

⁴⁵ Спомен на свете преподобномученике, оце Давидо-Гарецијске слави се у уторак Светле седмице (прелазни празник). – прим.ред.

⁴⁶ Спомен на свете мученике Бидзина, Шалву и Елизбара, кнезове Ксанске слави се 18. септембра/1. октобра. – прим.ред.

им скинули одећу до појаса и намазавши тела медом посадили су их на земљу насред градског трга тако да су их окруживали облаци оса и бумбара. Од отровних уједа и врелих сунчевих зрака кнезови су отекали и поцрнели. Ово мучење налик на спаљивање на тихој ватри трајало је цео дан. Сунце је мученицима било као немилосрдни целат, а ројеви оса које су летеле изнад њих и слетале у уста и ноздрве – као гомиле змија, које се обавијају и заривају зубе у тело. Елизбару и Шалви су одрубљене руке и ноге. Ова част је била дата најближим рођацима убијених Татара. Затим су одрубљени делови тела били истурени као мете и сваки Татарин је могао да сматра да је испунио дуг освете ако их погоди метком.

А за Бидзина су припремили мучење које је у древној Персији било намењено онима који су увредили Ормузда или његово “земаљско оваплоћење” – персијског цара; сличном мучењу био је подвргнут великомученик Јаков Персијанац. Целат му је клештима ишчупао нокте из прстију на рукама и ногама, а затим је почео да сече његово тело по зглобовима. За време таквог мучења несрећна жртва урла од боли као дивља звер забрављајући људски језик; али чак се ни јецај није отео из кнежевих уста. Он је тихо изговарао *Вјерују...* и *Оче наш...*, док га није напустила последња снага. Затим му је целат уобичајеним покретом расекао груди, ишчупао срце као јарко црвену ружу и бацио га на земљу. Оно је лежало под ногама гомиле као срце Игњатија Богоносца у циркуској арени међу дивљим зверима.

Икона “Слава Грузијске Католичанске Цркве” није само велика прошлост него и будућност Грузије. Свечи Грузије стоје пред Животворним Стубом као војници испод војничког барјака, као Анђели пред Небеским Престолом. Они су обасјани зрацима који исходе из Хитона Господњег, као из сунца које излива тиху светлост из Сидонијине гробнице из недара земље. Сумрак постаје све гушћи. Сенке апокалипсе су се као облаци наднеле над свет. Свечи су погружени у молитву тиховања.

Глава 3.

О секуларизацији Цркве

Секуларизација значи одсецање, одузимање. Раније су секулаторима називани целати, који су одсецали главе осуђеницима. Данас је секуларизација изузимање из компетенције, из власти Цркве материјалних и духовних вредности, које јој припадају и њихова предаја у руке светске власти, светских установа. Осим тога секуларизација је и процес профанације Цркве, који може бити, како унутрашњи тако и спољашњи. Чини ми се да је сувишно говорити о спољашњим процесима: познато је како су се они одвијали, довољно је погледати голе зидове храмова и манастира, који и дан-данас стоје у нашим градовима и селима као скелети. Обрнути процес је почео тек последњих година.

Што се тиче духовне секуларизације, то је замена духовних вредности земаљским пролазним вредностима: историјским, културним и томе сличним, односно срозавање живота Цркве с духовног нивоа на душевни ниво, претварање Цркве из Дома Божијег, који људима отвара врата вечности у једну од земаљских установа, које служе земљи.

Секуларизација може да се одвија у разним равнима, на разним нивоима, али она представља уношење у Цркву традиција, погледа, етике и вредности туђих самој Цркви, узетих из света, света, који је у многоме пагански. Секуларизација је процес разводњавања, растварања Цркве у житејском мору света. То није једноставно процес физичког сузбијања и уништавања Цркве, него и њеног срозавања, профанације, потчињавања утицају света.

Господ је рекао: *Који љуби оца или матер већма него Мене, није Мене достојан; и који љуби сина или кћер већма него Мене, није Мене достојан* (Мт. 10, 37). У суштини говорећи, ван

Христа ни нема праве љубави; права љубав је дар Божанске благодати. Другачија љубав, која није од Бога, претвара се у нешто друго: у биолошку везаност, у културно јединство или неке другачије облике групне солидарности. Само Христова љубав човеку може да пружи снагу да истински и несебично воли друге људе. Она такође преображава и човекову љубав према његовим ближњима, чини је чистом и дубоком, приморава га да не повлађује њиховим слабостима и грешним навикама, да не воли у њима материјална и вештаствена добра, већ да воли бесмртну душу, да им жели највеће благо: вечни живот, спасење њихових душа у вечности. За хришћане постоји одређена хијерархија вредности, њихова одређена “скала”, на којој за нас највишу вредност представља Христос и вечни живот који је Он обећао. Ако неко или нешто друго заузме њихово место у нашем срцу јасно је да се дух секуларизације дебело увукао у наш религиозни живот и ми у суштини престајемо да будемо хришћани. Тако на пример у многим протестантским савезима, деноминацијама и друштвима, наши верници с чуђењем откривају да се о Богу и о вечном животу готово ништа не говори: дискутује се о различитим социјалним, економским и еколошким проблемима, о добротворним установама, али не о вечности; о Богу, о унутрашњем животу, о очишћењу душе код њих практично ништа не може да се чује. Тамо нема не само развијеног, разрађеног учења као у Православној Цркви – уопштеног искуства подвижника, искуства унутрашње борбе – већ нема ни помена о томе, као да их се то питање уопште не тиче. Кад у њиховом присуству неко почне да говори о непрестаној молитви, о стражењу над својим срцем и томе сличним неопходним облицима унутрашњег делања они на тог човека гледају као на неког “егоисту” који се бави само самим собом, који “се од светских проблема сакрио у себе”. Ево једног од примера како пролазне вредности, не негирајући само хришћанство, подмећу себе уместо вечног; иза овог пролазног вечно нестаје из човековог видног поља. То је једна од последица секуларизације, замене животних оријентира лажним, кад се човек не оријентише на оно што ће опстати до краја, него на оно што настаје и пропада.

Једна од манифестација процеса секуларизације у савременом друштву јесте развој идеје обожавања човечанства. Црква учи: чак и најмање добро човек може да чини само благодаћу Божијом, уз помоћ Божију. Сад се, пак, Бог као Онај Који делује у нама, одбацује, човечанство се ослања само на своје снаге, и зато у први план избијају другачији, а не духовни фактори, на пример, наука, уметност и други њима слични.

Секуларизација Цркве се огледа у оријентацији на земаљске установе. Црква има свој симболички духовни језик. Светска култура је такође изградила своје симболичке језике: језик позоришта, језик музике, језик поезије и т.сл. Садржај сугерише форму: светска уметност, пошто је по свом садржају приземна и страсна, такође се излила у одређене одговарајуће форме. Ако се ове форме, које су Цркви туђе буду у њу преносиле заједно с рушењем црквених традиција почеће да се уништава и разводњава сам духовни садржај њеног живота.

Ево анегдотског примера.

У Енглеској је одржан састанак представника разних Цркава: методистичке и англиканске; и католици су такође били присутни. Разматрано је питање: која врста савремене, популарне уметности може да се искористи за добробит Цркве како би се у њу привукло што више народа. Питање је разматрано и констатовано да је то... *циркус!* Он је најперспективнији и било би добро да служитељи Цркве изуче правила илузионизма... Варате се ако мислите да је то шала. Представници протестантских заједница често прибегавају различитим необичним поступцима како би привукли пажњу и повећали број чланова заједнице. Један протестантски пастор је научио низ акробатских трикова и демонстрирао их је на трговима, близу пијаца и других места на којима је било много људи: тако је привлачио народ. И кад би видео да је гомила

koja ga okružuje već prilično velika, on bi, oslonivši se na штап започињао религиозну проповед.

Ето такве облике може да поприми процес посветовњачења, срозавања Цркве.

Црква је Богочовечанска установа: у њој су Божанско и људско заједно. Али Црква као таква јесте откривање Царства благодати на земљи и увођење људи у ово Царство. Црква је у свету и она је изнад света. Црква спасава свет, али се она не раствара, не сме да се раствори у њему: Црква мора да узвишава свет до себе, она треба да оцрквљава свет. Међутим, у процесу секуларизације дешава се нешто друго: Црква се спушта до нивоа света како би му наводно постала схватљива и приступачна. Више Црква не оцрквљава свет, већ се сама посветовњачује и на крају крајева губи своју духовност, и чак и на земаљском нивоу губи своју паству. Уколико Црква почиње да личи на свет људи у њој више не налазе ништа принципијелно ново за себе. Овај процес секуларизације се управо и дешава због тога што људи не желе сами да се промене. А Црква од човека захтева да се непрестано мења.

Црква укључује вернике у богоопштење; богоопштење од човека захтева напету борбу с грехом, ван ове борбе је оно немогуће, немогућ је живот у Цркви. А савремени човек се веома невољно бори с грехом: он је превише размажен, превише је навикао на забаву и задовољства, често већи део свакодневних послова уместо њега обављају машине и апарати, због тога је он слабо способан на стални напорни унутрашњи подвиг. Управо овде се рађа саблазан да се овај подвиг који Црква захтева прогласи за нешто преживело и застарело и да се започне с њеном реформацијом – а не да човек сам себе мења, као што Црква захтева, већ да се Црква мења да бисмо ми задовољили своје страсти. И то је заиста један од најозбиљнијих разлога савременог секуларизма – недостатак жеље да човек себе исправи, одсуство човекове жеље да буде у сталном унутрашњем подвигу, жеља да се нађу најлакши, најприхватљивији услови живота у Цркви. А пошто их човек не налази у њему се рађа жеља да реформише саму Црква.

Ово реформисање може да протиче под различитим, наизглед добронамерним изговорима и маскама, на пример: превода богослужбених текстова на савремени језик, календарске реформе, различитих модернизација богослужења и тако даље. Међутим ово уопште није тако безопасно! За древне језике је карактеристичан другачији тип мишљења, у њима има више динамике и способности за молитву и дубока созерцања. Савремени језици имају више описни, информативни карактер, а древни – више комуникативни. И кад се древни богослужбени текстови преводе на овај секуларизовани језик сама молитва губи динамичност и дубину: она тада више делује на разум него на срце, она тад постаје страна човековом духу.

Свети оци кажу да сваки човек има унутрашњи логос, унутрашњу реч, неки унутрашњи језик, не језик спољашњих речи, већ језик непосредног созерцања, непосредних доживљаја; овај језик је исти код свих људи и управо због тога људи схватају једни друге, због тога ми схватамо психологију људи који су живели у различито доба у разним земљама, на пример кад читамо старогрчку књижевност: “Илијаду”, “Одисеју”, кад читамо народне творевине народа Африке или узимамо у руке наше класике. Васцело човечанство има јединствени унутрашњи логос, сам човек се у делима светих отаца назива *словесним* бићем. Услед одређених историјских услова и познатих историјских потреса настали су спољашњи, такозвани профористички језици – то је интерпретација унутрашње речи, која се у нама одвија на нивоу рефлексije. Они (ови језици) се налазе у различитом степену блискости с унутрашњим логосом, код древних језика је ова блискост већа него код савремених. Због тога се реалије духовног и религиозног живота боље изражавају кроз древне језике, кроз њихове структуре, него кроз њихове унутрашње димензије речи. Није само синтакса и граматика, већ је и етимологија древних језика много дубља и разгранатија. Тако да кроз њих људи пре могу да се приближе садржају богослужења, дубље да

се уживе у њега, да постану причесници богоопштења. Усвајање речи, која је преведена на нови језик одвија се само спољашње, површно, више разумски него емоционално.

Процес секуларизације такође атакује и на наш календар. Воде се спорови о замени *јулијанског* календара *григоријанским*. Јулијански календар је био створен у Римском царству пола века пре рођења Христа Спаситеља. Григоријански календар је “дете новог доба” – родио се у католичкој средини: његовим стварањем је руководио папа Григорије (Гргур) XIII, који је и сам био астроном. Јулијански календар је цикличан, а григоријански је праволинијски. Јулијански календар Црква није прихватила ради утилитарног мерења времена, већ ради одражавања својих унутрашњих ритмова, унутрашњих ритмова њеног духовног и религиозног живота и хронологије догађаја свештене историје. У том смислу он има све предности над григоријанским.

Секуларизација је оријентација на спољашње, и она се и оријентише на сезоне – климатске периоде, на спољашњу тачност у односу на сунчеву годину. Сличне појаве се дешавају у случају поређења иконе и слике: тако, на пример, на икони нема перспективе, приказивања волумена, нарушене су анатомске пропорције. Због тога се често мисли да је древна икона несавршена, њен особени симболички језик се сматра непознавањем уметничких начина приказивања. И тек касније људи почињу да схватају: да су управо у икону уграђене огромне информације и силе, које слика не може да одрази иако је наизглед прецизнија.

И ова два календара се могу посматрати као икона и слика: јулијански календар – као икона, а григоријански – као слика времена, иако је време неодређива супстанца. Наравно, овде не може бити никакве слике, говорим условно – само о извесним сличностима.

Због оријентације на спољашње губимо оно што је за нас најбитније и најважније. Иако смо потпуно свесни да наука има *своја* средства, *своје* циљеве, да има *своје* материјалне објекте изучавања – ми то признајемо и не мешамо се у област науке, - али истовремено треба да признамо да и религија има *своје* вредности, *свој* духовни свет, *своја* изражајна средства. Ево због чега за нас јулијански календар не представља просто мерење времена – он је за нас такође постао одређени симболички језик.

Процес секуларизације се такође дотакао и нашег иконописања. Он покушава да га претвори у сликарство, у живопис. Икона нас гледа из вечности, због тога у њој ни нема директне перспективе (у икони је обрнута перспектива); тамо је другачији доживљај простора и времена. Тамо ни простор ни време нису тродимензионални већ сферни. Икона је форма откривања унутрашњег духовног садржаја, који се на њој приказује, а слика је портретско приказивање одређених материјалних реалија. Слика се као и икона, често ствара на основу типских норми, али увек изражава нечију психологију, расположење; слика изражава стање осећања, а икона – унутрашњу реалност, унутрашњи свет. Икона је сједињена с Божанством, кроз њу се испољава дух, слика је пак, сједињена са светом. Због тога су велики уметници ренесансног доба били ништавни иконописци: они су стварали уметничка ремек-дела, али ова ремек-дела припадају земљи, не откривају човеку пут ка небу, него га остављају у пољу земљине гравитације, под тежином страсти, у текућој бујици емоција.

Процес секуларизације дотиче и најскривенији, унутрашњи живот хришћанина: не само да се скраћује трајање наших молитава, већ се догађа и нешто горе – наша свест се оптерећује хаотичним неконтролисаним информацијама, које у себи носе мноштво страсти и противречности.

Човек добија огроман број “страсних информација” из позоришних представа, биоскопских филмова и телевизијских емисија. Свети оци су се негативно односили према позоришту. Не треба мислити да је такав однос био изазван тиме што је позориште у то време било нарочито вулгарно, развратно – не, познато је да су многе старогрчке трагедије по

“земаљским мерилима” моралне. Али ради се о томе што овде нема нарочите разлике између класичног позоришта и уличне представе, овде се говори о принципу: позориште је страшно само по себи, оно буди машту, фантазију, снове, оно распламсава страшно уживљавање у игру глумаца, у неочишћена, земаљска, а често и очигледно грешна осећања. И због тога Православна Црква никад није гледала на позориште као на средство за проповедање хришћанских вредности. А данас су на Западу присутне другачије методе: не да се само дају комади, већ и балети на религиозне теме, где се светогрдно приказује земаљски живот Господа Исуса Христа; неки Јеванђеље желе да претворе у фарсу, Спаситеља света у балетана.

Настају читаве серије филмова на тему живота нашег Спаситеља и Његових ученика. С црквене тачке гледишта је то апсолутно недопустиво! Уметничка игра је умеће оваплоћења: како човек – није важно да ли је он високо моралан или аморалан, али човек земаљски, страшни – може да замисли себе у улози Христа Спаситеља, односно да се “оваплоћује” у Христа?! За нас је то апсолутно светогрђе.

Свети оци су увек учили да што се човек више духовно уздиже то више види себе као грешника, види огромну провалију између себе и Бога. Ову провалију као две обале – мост, спаја Свети Крст Господњи. У “сликама” се човек пореди и поистовећује с Богом, а ми се сећамо ко је био први ко је себе поистоветио са Богом – то је сатана. Ствараоци сличних филмова налазе себи оправдање: “То је, кажу, таква врста проповеди хришћанства, популаризација Јеванђељске историје”; они као да на тај начин позивају народ у Цркву, развијају у њему интересовање за религију и тако даље. Међутим, они не говоре да лажу на Христа, да лажу на апостоле! Кога може да привуче лаж и куда? Да, она може да привуче, али не ка Богу, него ка оцу лажи – ђаволу. Богу може да привуче само благодат Божија, која делује на људско срце. У свему томе је најстрашније то што профанисани лик Христа, који ће уметник приказати заувек може да остане негде у човековој подсвести и он ће нехотице поистовећивати Христа с оним кога је видео на позоришној сцени или на телевизијском екрану. На тај начин се овде дешава секуларизација и оног најсветијег за нас – лика Христа Спаситеља.

Секуларизација захвата приватни живот хришћана кад они не поштују пост сматрајући га непотребним, преживелим. Не поштујући постове и уставе Цркве овакви људи испадају из унутрашњих ритмова црквеног живота, губе способност да саосећају са страдањима Господа Исуса Христа, да осећају небеску радост празника, да примају Свето Причешће срцем као светлост и живот.

Секуларизација је такође избацивање из круга нашег штива религиозне православне литературе и њена замена светском и страшном књижевношћу.

Ево шта је секуларизација данас! И најужасније је то што овај процес непрестано нараста као лавина снега која се обрушава.

Хришћанство и савремене култура

Чини се да ниједан појам није подвргаван таквом извртању, таквој фалсификацији, тако истанчаној “еквилибристици” и најразноврснијим могућим шпекулацијама као појам културе.

Данас је приметна тенденција да се и сама религија сматра делом културе. Због тога је потребно да унесемо извесну јасност, макар да дамо опште обресе ове универзалне појаве која се назива културом.

Као прво, под културом подразумевамо одређени ниво људских знања: науке, философије и књижевности, укључујући и материјалне споменике протеклих векова, техничко-друштвени ниво нама савременог живота и т.сл.

Као друго, култура је стваралачка способност одређеног народа, његове традиције и особености, ако се тако може казати, земаљско лице етноса.

Као треће, култура је област узајамних односа између људи, то су етичке норме – правила људског понашања, односно прилично сложен историјски формиран знаковни систем општења међу људима.

Религија и култура ни у ком случају нису адекватни појмови. (Због тога ми хришћани, говорећи о религији подразумевамо хришћанску вероисповест.) У основи религије налази се Божанствено Откровење. А култура је сложени производ људске делатности и историје. Објекат религије, њен коначни циљ и главни садржај јесте Само Божанство, тачније – мистичка љубав између човека и Бога, кроз коју се човек укључује у вечни живот и постаје причесник Божанских савршенстава. Објекат културе је човеков земаљски живот; циљ и садржај културе се састоје у човековој реализацији кроз интелектуалну делатност, моралне принципе и норме понашања. Другим речима религија је усмереност душе ка Богу и реалијама вечности, а култура је усмереност душе ка земљи и постојању у времену.

Да ли култура има везе с религијом? – Има, али не директно, већ индиректно. Хришћанство је људску личност подигло на за пагански свет недоступну висину; оно је човекову личност ослободило од насиља колектива, дало јој могућност моралне слободе и снагу за остваривање те слободе. Оно је послужило као критеријум за поновну оцену пређашњих моралних вредности, оно је ослободило човека, положивши у темељ међуљудских односа не насиље, не правилник спољашњих ситничавих прописа већ љубав. У овом смислу је хришћанство култури дало нови импулс, али ниједно друштво никад није било у потпуности хришћанско, и чак су и његови (друштва) најбољи представници ишли путем ка идеалима Јеванђеља, који су увек били испред њега, пред човеком и човечанством. Чак је и за светитеље спасење било дар Божји и надомештање благодаћу њихових људских слабости и несавршенстава. Због тога култура, као синтеза разнородних и у моралном смислу неспојивих величина никад није била и не може бити хришћанска.

У одређена историјска времена хришћани су сачињавали већи део становништва многих региона, али ниједна држава није била хришћанска у пуном смислу те речи. Хришћанска држава је Небеско Царство, вечни живот. Такав поглед може да изгледа у неку руку ригористично, али ако ми хришћани покушамо да проследимо и забележимо свој унутрашњи живот и спољашње појаве видећемо како је он далек од хришћанства. Видећемо да су главни садржај овог “мисаоног производа” страсти, гордост, тежња ка успеху и власти, овоземаљске бриге, празна маштања и читаве бујице мржње и зла. Свети Јован Кронштатски је писао да барем 40 процената његових мисли припада ђаволу. То је видео свети човек у стању духовног прозрења, а који тек део нашег духовног потенцијала припада мрачним силама! А шта рећи о људима који су индиферентни према вери, о неверујућим људима и атеистима, који с мржњом говоре о Христу? Зар су они изоловани од онога што називамо културом? Управо ови људи, кад имају, тако да кажем, одрешене руке, и који као да немају моралне одговорности за своје речи и дела, развијају нарочито бурну делатност у земаљском самоизражавању - кроз уметност, књижевност, философију итд. Блажени Августин је у време спољашњег процвата хришћанства (V век) видео Цркву као град Божји у огромној паганској држави, као путника који иде путевима паганског света. Августин и Тертулијан, који су до дна испили пехар мудрости античког света, и који су били представници највише културе – по нашем мишљењу два самосвојна мислиоца, су с нарочитом упорношћу утврђивали границу између старе Атине и Новог Јерусалима – између области душе и царства духа.

Човекова тежња ка Богу се испољила у култу. Отпадање од Бога и усмереност на земљу је створила културу и изразила се у њој.

Ми нипошто не желимо да окарактеришемо културу једним општим знаком негације. Само подсећамо на то да је овај неиздиференцирани појам постао сфера разноразних шпекулација и да у њему неки желе да разводне, асимилиују и униште без остатка оно највише што човек има – Божанствено Откровење.

Оне који критички гледају на душевни живот савременог друштва, који у историји културе не виде прогрес, већ нарастајућу ентропију, по правилу добијају етикете као што су: “секташ”, “незналица”, “дивљак” и “фанатик”. На тај начин присталице “културизма” религије примењују веома некултуран начин за ућуткивање својих опонената, управо методу психолошког терора и позивање јавности да њихове опоненте протера из средине “културних” као парије и гојеве.

Говори нам се о томе да човек треба да буде образован и просвећен. Ми се с тим потпуно слажемо, али корени ових речи су “образ” и “светлост”. Антоним речи образовање не представља реч “незнање”, већ реч “безобразност”⁴⁷ – губитак образа, беструктурност, хаотичност; антипод речи “просвећење” је мрак, замрачивање суштине, губитак оријентира. Ми тврдимо да лажно знање није образовање, већ напротив – веће одступање од истине него просто незнање; то је некаква величина са знаком “минус” ако се упореди с незнањем као нулом. Лажна знања представљају већу опасност од незнања; она су чврста препрека, која стоји између душе и истине, брана коју треба савладати да би човек постао способан да види истину; то није пут у беспућу, него лавиринт у којем се човек налази. Због тога је култура која у себи носи лажне информације и лажна знања како у интелектуалном тако и у моралном аспекту пре антикултура, која скрива своје лице испод туђе маске.

Као што смо рекли, не постоји култура адекватна хришћанству, али сам принцип културе, уколико се узме у обзир етимологија ове речи, би требало да постане (чега у ствари нема) природна моралност уткана у човекову душу.

Реч култура означава “умеће поштовања, умеће уважавања”. Човек се може заиста поштовати тек као образ и подобие Божије, као бесмртни дух, као појава вечности. У том смислу културу – у њеном призивању на поштовање човека – можемо да назовемо религиозном. Међутим, пошто је култура друштвена појава за нерелигиозно или вишеконфесионално друштво њен критеријум може да постане поштовање човека, које се заснива на осећању солидарности и принципу права. Погледајмо, међутим, колико савремена култура одговара овом принципу и задатку; како православни хришћанин који не жели да вара религиозну савест и да ступа с њом у компромис, треба да се односи према култури краја XX века.

Размотримо прво културу као ниво знања, као развој науке, философије, књижевности и уметности.

Научна знања пре спадају у појам цивилизације него културе. Сама по себи она су морално неутрална, односно могу да служе, како добру тако и злу. Култури не припада производ техничког генија, већ сам однос човека према техници и другим гранама науке. Овде можемо да приметимо да човек с обзиром на то да се налази у свету са сложенем електроником и аутоматиком стиче бездушно-утилитарни однос, како према личности тако и према природи. Заповедајући машинама које покорно испуњавају његову вољу он постепено преноси принцип инструментализма и на људе с којима долази у контакт. Човек човеку постаје инструмент: он се њиме користи за достизање својих циљева, ван тога инструмент престаје да буде нужан.

⁴⁷ Безобразный – ружан, наказан, гадан, непристојан, безобразан, одвратан.

Ова емоционална хладноћа и гордост затворена у себе јесте карактеристична црта наше савремености. Како ову појаву оценити у културном смислу? Као раст и прогрес или као губитак и ентропију?

Човек је на машину пребацио велики део послова, које је раније сам обављао. Он задаје програм – машина решава задатак; он се поноси овим достигнућем, али се у ствари с његовим душевним силама дешава исто што и с телом, које је лишено уобичајених оптерећења – оне постепено слабе и деградирају. Рад с машинама захтева строгу специјализацију, која сужава поље човековог умног вида, чини га једностраним. Да ли је таква техничка специјализација прогрес у смислу човекове културе?

Обратимо се савременој уметности и књижевности – многи њихови аутори покушавају да се представе као хришћански. Да ли њихова дела могу да се пореде макар с делима из прошлог века?

Да би носила хришћанске идеје сама интелигенција мора бити хришћанска, али да ли многи њени представници воде црквени живот? – Готово нико или ретки појединци. Како се из празног бокала може наточити вода која у њега није наливена?

Културу народа представљају историјске традиције, које су за њега карактеристичне. Да ли су оне данас сачуване – не као бутафорија него као животна сила? Можемо да приметимо да се ове традиције руше. Чеге су препуни излози и полице књижара, шта представљају телевизијски програми и видео-филмови – шта игра улогу канала савремене културе? Пред нашим очима се шарене слике убистава, насиља и секса. Чак се ни класична литература, која ни сама по себи ни из далека није религиозна и хришћанска, готово не штампа. Књижаре је ретко прихватају објашњавајући то тиме што се слична литература слабо продаје, нема потражње. И заиста: светска књижевност, која још није прекинула све везе с моралношћу је већ постала незанимљива; потиснули су је детективски романи, многобројни уџбеници из секса и еротике. Ова бујица крви и прљавштине, која је обезличила и обесчеловечила људе нашег века уништава народне и националне традиције, развраћа човекова осећања, лишава га представе о хришћанској моралности. Шта је то: нова култура или губитак културе?

На уличним штандовима и у киосцима видимо разгледнице и слике, које су се раније показивале тајно у некаквим мрачним јазбинама. А сад су оне постале украс наших градова и ако човек окреће главу од њих, у најбољем случају га сматрају за чудака попут Дон-Кихота, а у најгорем за фанатика, човекомрца па чак и секташа. Хришћанин мора бити против такве шпекулације речју “култура”, кад се само човеково достојанство понижава и газује у блату. Савремени апстракционизам рађа осећај безизлажности, ћорсокак, погибел. Сам човек се у таквој уметности најчешће појављује у виду конструкција, које се распадају. Савремена музика својим ритмовима рађа масовну психозу и хистерију. Шта је то – култура или антикултура? Ми хришћани смо против такве културе макар нас оптуживали за опскурантизам (мрачњаштво).

Култура подразумева међуљудске односе и њихове одређене облике – изванредан симболички језик ових односа, заснованих на поштовању човекове личности. Данас се ови односи граде на другом темељу: новац, корист и користољубивост, потискују не само пријатељство него и рођачке везе. Еталон живота постаје богатство. Шта је то? Културни прогрес као умеће уважавања и поштовања човека или његова ентропија?

Обично људи који проучавају светску културу, укључујући и хришћане, заборављају на запањујућу и истовремено универзалну чињеницу људске психологије и антропологије, а то је: да такозвано човеково “природно” стање није нимало природно већ је погођено грехом као тешком болешћу.

Испоставља се да су социјалне и моралне утопије, које сматрају за постулат “природно добро” у човеку, и које све зло сматрају за спољашње услове и васпитање беживотне и осуђене на пропаст. Најбољи спољашњи услови који дете окружују, најузвишеније методе васпитања нису у човековој души могли да победе гордост, егоизам и најниже страсти. Грех је са подједнаком снагом деловао и у колибама сиромаша и у дворцима властелина, у демократској Атини и царском Риму. Самоизражавање човека, који није просвећен хришћанством у уметности и књижевности, науци и другим врстама интелектуалног стваралаштва увек је остајало култ гордости, који се крије иза речи о људском достојанству и култ страсти који се често издавао за префињени естетизам.

Уметност је саосећање, емоционална гноса. Човек који чита књижевна дела или созерцава слике уживљава се у осећања и страсти ликова. Ове страсти пролазе кроз његово срце и свест, он саучествује у њима. Светлост хришћанства је показала ругобу паганске лепоте. Нуди нам се да се у име земаљског божанства културе одушевљавамо као вредном по себи лепотом статуа Венере – оваплоћењем саблажњивог сладострашћа или пак идолима хималајског пантеона – оваплоћењем демонизма. Овде је могућа једна од две ствари: или мора да отупи човеково религиозно осећање или ће се он с одвратношћу окренути од ове фантазмагорије.

Занимљив је историјски детаљ: грузијска култура у периоду, који је уследио за примањем хришћанства све до XI века практично нема споменике светске књижевности. Зар су у то доба људи били мање културни зато што су црпели најузвишеније и најчистије идеје и ликове из Библије и дела отаца? Међутим, касније су опадање духовног нивоа, промена интересовања и започета морална преоријентација изазвали друге потребе које су и нашле свој одраз и оваплоћење у светској књижевности.

Како се хришћанство односи према светској култури? Хришћански живот је унутрашња човекова борба за чистоту мисли и жеља, које се оваплоћују у речима и делима; то је борба с грехом који се крије у недрима људског срца и с тамним демонским светом који тежи да потчини себи човека кроз његову гордост и страсти.

Чему служи поље, које се назива људском културом? Да ли оно помаже победи светлих сила у човековој души или испуњава његову свест страсним ликовима и гордим маштањима? Да ли оно људски дух ослобађа од терета афективних емоција и непрестаног лутања мисли, које личи на авети у колу? Да ли оно ум од мрачног и пролазног усмерава ка вечном или прикива срце за видљиво и пролазно? Да ли светска култура даје целисходност људској души као личности моралној у хришћанском смислу те речи, или је дрогира, приморавајући је да доживљава различита осећања: страсну љубав, мржњу, жудњу за осветом, похоту и т.сл.?

Чему помаже ова култура: да Бог постане коначни циљ и главни садржај људског живота или да свет са својим страстима, представама, са својом гордошћу и самообожавањем упадне у људску душу и препуни је собом учинивши земаљски живот главним човековим садржајем и циљем? Култура је увек била и биће култ љуских осећања, непросвећених благодаћу. Међутим, њен морални ниво у смислу природног морала или ниво аморалности колеба се у границама широке амплитуде. Најбоља дела светске уметности могу да усхићују, да надахњују човека, али нису у стању да препоруде његову душу, да дају мир узнемиреном срцу. Ми нисмо против културе, али инсистирамо на потреби да јој се диференцирано приступа.

Светска култура је у земаљским димензијама универзални, свеобухватни фактор, и не обраћати пажњу на њу значи свесно се затворити у област сопствених илузија, изабрати пут волунтаризма. Мало је оних, који могу потпуно да се посвете Богу, због тога се у људским душама ствара вакуум, који они нечим покушавају да попуне. За нерелигиозне људе то уопште није уобичајено, то је њихово стално стање. И овде најбоља дела културе могу да послуже као

средство, које ће човека задржати од потпуне моралне деградације. Што се тиче људи, који су се у потпуности предали религиозном и црквеном животу они ће у њему, у овом животу наћи све најбоље што је у мрвицама разбацано у светској култури. Али главно је то што им религија даје оно што је свету недоступно и непознато. Човек, који је био изузетно образован за своје време, који је у младости изучио сву паганску философију, светитељ Василије Велики, је писао да је кад је приступио изучавању Светог Писма схватио: светске науке и паганска мудрост су дечија игра.

Неки нам кажу да савремени човек не сме да се одваја од савремене културе; да га такво самоограничење чини непотпуним чак и као хришћанина. А шта представља ова култура у својим најпопуларнијим и за њу најкарактеристичнијим делима? Шта чита и гледа савремени “културни” човек? Овде је излишно било шта доказивати, треба само погледати телевизијске емисије макар једног дана или свратити у било коју књижару; шта ћемо тамо видети и чути, шта нас тамо очекује? Нећемо видети културу као елементарно уважавање људског бића, које је постојало и у минулим вековима, већ књиге из секса и окултизма, крими-романе и упутства за тучу и убиства, на корицама књига ћемо видети распорене стомаке, обнажена тела и демонске ликове. А међу њима, као за подсмех можемо да приметимо књиге Светог Писма као светињу у блату, што је још некултурније него да се продаје само порнографија. Због чега нико не диже глас против такве профанације светиње?! И желе да нас убеди да хришћанин треба да се храни овом отрованом храном да га не би прогласили за непријатеља културе, да му не би, као затворски број пришили име фанатика или секташа!

Чини нам се да је савремена култура осим малих изузетака антикултура, борба не само против Православља, већ и против сваке културе као такве, а с духовне тачке гледишта – религија секса и насиља. Чак је и нерелигиозан човек као што је био Наполеон негодовао кад му је маркиз де Сад поклонио своје књиге и наредио је да га затворе у тамницу. Сад се ове књиге слободно продају у продавницама и на киосцима и тешко да се посебно разликују од сличних дела и руководстава. Због тога се својим тужитељима обраћамо позивом: очистите прво авгијеве штале у свом дворишту, па ћемо онда говорити о односу хришћанства према култури.

Питање: Да ли хришћанину може да се свиђа светска уметност?

Одговор: То зависи од тога на ком степену духовног развоја се хришћанин налази. Али ако мене питате ја ћу рећи да је од свих поетских књига, које сам у животу читао Псалтир најлепша. Нема тако дубоких, тако префињених, тако дубоких стихова као што су псалми. Сва литургија, све богослужење Православне Цркве је свештена поезија, може се рећи да је то ремек-дело поезије. Мени изгледа да Црква може да задовољи све, и најпрефињеније људске укусе. На пример, сматрам да је архитектура храмова такође ремек-дело чак и у случају да на њу гледамо са друге позиције, са светске. Због чега кад људи желе да покажу најбоље што је народ створио (на пример гостима из иностранства) не показују клубове или позоришта него манастире и храмове, па чак и њихове рушевине? Зато што ниједна уметност није достигла такав степен савршенства. У том смислу црквена уметност нема шта да позајмљује од света, она је достигла врхунац чак и у формалном извођењу.

Али да ли треба читати уметничка дела? Да ли треба или не треба слушати светску музику? То нека сваки човек сам решава; то зависи од његове укључености у духовни живот. За , који је достигао одређени степен духовног живота страсна и чулна светска уметност престаје да буде у хармонији с његовим духовним стањем, она му постаје незанимљива. Уметност захтева саосећање и укљученост, а духовни човек не може да саосећа страстима и каприцима ликов из светских дела. Међутим, разним људима се не може прилазити с истом мером, и због тога ми ни

из далека не захтевамо насилно одрицање од светске и мирске уметности. То не сме бити пре времена. Религија је нови живот и душа у њој тражи жив садржај, који свет не може да јој да.

О Венерином храму на Голготи

После распећа Христа Спаситеља Голгота је постала главна светиња Новозаветне Цркве. По предању, тамо је Мати Божија често долазила да се моли. Хришћани, који су живели у Палестини и ван њених граница често су ишли на ходочашће на Голготу. То су убрзо приметили Христови непријатељи и стога су одлучили да Голготу претворе у депонију смећа, које се извозило ван града. Голгота је ипак остајала светиња. У очима хришћана ово скрнављење је представљало изванредан наставак Христових страдања. Оскрнављена Голгота је подсећала на то да је Син Божји био подвргнут најсрамнијој казни, која највише понижава, али је ово понижење постало вечна слава Спаситеља.

У II веку је римски цар Адријан угушивши очајнички устанак Јевреја предвођених Варкхобом освојио Јерусалим.

Јерусалим – мир Божији је преименован у Елиј – град сунца како би се прекинуло ходочашће хришћана на Голготу, очишћен је од ђубрета и на брду је подигнут Венерин храм. Остало је непознато да ли је Адријан знао шта ради. Римски цар је због свог положаја био и главни жрец царства – понтифекс, и због тога је био укључен у поље демонских сила, и био је, свестан тога или не, медијум сатанских планова. Ако је свесно на месту Голготе подигао храм Венере - Афродите морамо му признати сатанску проницљивост и демонску генијалност. Култ Венере је концентрат чулних наслада – чулним огњем гаси се огањ Духа у човековом срцу и ноћним мрачним аветима изгони се из душе светлост Божанства. Култ похоте и блуда паралише човекову вољу, душу чини глувом за глас вечности, баца човека у ропство материје и вештаства. Блудник за шаку прљавштине, као Јуда за 30 сребрњака, продаје Христа; као Исав због чорбе се одриче свог људског достојанства и Божанског благослова. Демон зна да је да би узео Бога од човека довољно да га морално разврати.

Постоје три облика борбе са хришћанством. Као прво – његово физичко уништење огњем и мачем. У таквој борби се рађају хероји и кукавице, мученици за веру и отпадници од ње.

Као друго – борба посредством лажи и клевете, фалсификата, циничних подсмеха и истанчане ироније, кад се у људску свест постепено убацује лажна, карикатурна представа о хришћанству. Довољно је упоредити хрестоматијске исказе идеолога атеизма с уличним псовкама, нашкрабаним на зидинама опљачканих и разрушених храмова да би се видело њихово генетско и културно јединство.

Као треће – борба, која се води путем профанације хришћанства. Храмови се не руше, али одмах поред њих, као печурке после кише расту храмови Венере – “позоришта еротике”, видео салони и т.сл. На истој полици заједно с Јеванђељем налазе се и могу се купити уџбеници за источњачки секс, астрологију и хиромантију; у истом низу с иконама су најсаблажњивије слике савремених “афродита” и “венера”. Развраћена душа не може да заволи строгу лепоту добродетељи, не може да прими благодат Божију.⁴⁸

⁴⁸ Постоје, уосталом, и други облици борбе против хришћанства. На пример теозофска школа, која је заједничка за древне гностике и савремене окултисте; њени представници хришћанство из универзалне и вечне истине желе да претворе у некакав религиозно-историјски феномен, који стално треба да се обнавља и допуњава позајмљујући нешто из других религија. Такође – реформаторство и модернизам, који хришћанство постепено претварају у социологију, а Цркву у културно-друштвену институцију где идеје о Богу и вечности стичу другостепени, такорећи помоћни значај. Овај процес је нарочито јако испољен у неким протестантским конфесијама и заједницама. – *Аут.*

Ми живимо у сложено време. Цар Соломон је рекао: *Вријеме кад се разваљује и вријеме кад се гради* (Проп. 3, 5). Камење културе и историје, традиције и морала, камење манастира и храмова било је разбацано с неумољивом суровошћу и доследношћу. Дошло је време да се скупља камење и да се од њега поново зидају манастири храмови. Народ почиње да бива свестан да је у духовности и религији његово спасење, ван религије и Цркве је поље центрипеталних сила. Народ постепено схвата да прошлост треба чувати исто као садашњост, да традицију треба чувати са страхопоштовањем исто као гробове предака и живот деце. С Голготе су почели да се чисте прљавштина и ђубре, које је на њу бацила атеистичка инквизиција. Али се ту појавила друга опасност – поред Голготе се гради Венерин храм. Данас је религија слободна. Људима се омогућава да знају и да верују, али Валаам поново нешто тајно шапуће на ухо Валаку.⁴⁹ А по речима Соломона у развраћено срце не улази мудрост Божија (Мудрост Божија је Логос Христос).

Хришћанство захтева борбу с чулношћу, очишћење срца, помисли и жеља. *Више од свега што чуваш чувај срце твоје* (Пр.Сол. 4, 23). Благодат Светог Духа људско срце чини храмом Божјим, развратни живот – свињцем. Слобода је једна од главних човекових вредности. Међутим, многима је нејасан смисао ове речи. Неки слободу схватају као уништавање свих препрека на свом путу, могућност да раде оно што желе; Христос је слободу дефинисао као спознају истине. Истина човека чини слободним (Јн. 8, 32). Борба с грехом и ниским страстима даје човеку потенцијал духовне слободе. Слобода је актуализација Божанственог образа и подобија у човеку, слобода је живот у складу с његовим највишим задатком.

Спољашња слобода је за хришћанина услов за реализацију добра. А за некога је слобода могућност да скупи максималну своту новца и да захваљујући њему добије максимум насладе. У такву слободу се убрајају секс и порнографија, али је то у ствари јадно ропство у заробљеништву сопствене чулности. Слобода представља настанак личности. А култ страсти и секса личности доноси разврат и распад. Слобода за религију и истовремено слобода за порнографију јесте слобода да заједно расту цвеће и кукољ при чему се рачуна на то да ће кукољ и чичак угушити и удавити цвеће. То је покварени, маскирани вид антирелигиозне борбе. Бујице мутног блата се изливају са страница часописа и новина, с телевизијских и биоскопских екрана. Они преплављују градове и станове, људске душе и ум.

Грех паразитира на појму лепоте као што зло паразитира на појму добра. Грех и зло у свом данашњем облику су превише ружни и одвратни. Отворена порнографија се крије иза речи “лепота људског тела”, као да су љубитељи порнографије бестрасне естетике, које се диве оваквим сликама као песник звезданом небу. Хришћанима је увек нарочито својствено било осећање целомудрености; целомудреност је постала готово синоним за светост. Хришћански мученици, који су били вођени на смрт нису молили да им се сачува живот него да њихова тела не буду обнажена. А за развраћене људе чак и сам брак постаје епизода, а породица тежак јарам. Ако порнографија не буде јавно осуђена, проглашена за непријатеља народа и нације, ако не буде забрањена и уништена она ће као душевна СИДА уништити друштво. С овим непријатељем не може бити договора и примирја.

Хришћанство и националност

Црква је јединствен народ

Какав значај у хришћанству има националност?

⁴⁹ О Валааму и Валаку види даље.

Христос је дошао да спаси човека – личност. У Старом Завету је мишљење дефинисано неким општим категоријама (укључујући и фактор народности), личност није била ослобођена, друштво је у великој мери имало власт над личношћу. После доласка Исуса Христа на земљу дошло је до ослобађања саме људске личности, људског духа. Због тога се добро и зло сад разматрају у личносним категоријама, пут до савршенства је отворен за све, али такође и пут ка погибелји.

Националност, култура и цивилизација су земаљске категорије, а категорија вечности је дух. Сама *нација* је настала у времену, она је плод одређених историјских, географских, психолошких (и тако даље) супстрата у којима се развија и постоји, при чему не постоји изоловано, већ у узајамном дејству с другим нацијама. Међутим, то су категорије душе, а не духа. Дух је, пак, један и зато је Господ и рекао апостолима: *Идите дакле и научите све народе крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа* (Мт. 28, 19).

Нација не може да се одрекне Бога – Бога може да се одрекне личност. Нација не може бити хришћанска, хришћански може бити одређени део људи, који представља део те нације. Кад се каже “*хришћанска држава*” то је само условно и не сасвим прецизно: држава не може бити хришћанска зато што и држава и нација не обједињују људе по националним особинама. Нација је пре свега културно заједништво с одређеним традицијама, обичајима, начином живота и тако даље, односно свим оним што припада земљи. Хришћанство не негира оно што припада земаљском бивствовању, али оно даје другу скалу вредности. Највиша вредност за нас јесте Божанство и богоопштење, али хришћанство притом не уништава друге вредности, оно их продуктивнољује.

Неко је рекао да смо ми дошљаци на земљи и да је свака отаџбина за нас туђина и да је свака туђина за нас отаџбина. Како то да схватимо?

Ако будемо гледали с тачке гледишта вечности онда је сав земаљски живот уопште један тренутак, он је само “пренатални” период, а прави живот је вечни живот. Међутим и дете се пре него што се појави на свет развија у утроби своје мајке, оно не може да одбаци њен организам; тако је и овај земаљски живот налик на неки организам у којем се формира људска личност. Због тога је за хришћане недопустиво да на земаљски живот гледају као на апсолутан, исто као што је недопустиво сматрати га ни за шта, јер се управо овде на земљи одвија формирање човекове личности, овде се решава главно питање: хоће ли човек у вечности бити с Богом или без Бога.

Црква није национална – Црква је *наднационална*.

Црква је јединствен народ, то су *хришћани!*

У Цркви нема категорије нације – у њој су људи обједињени Духом Светим. Само хришћанство не уништава појам нације као такве: она има везе с реалијама земаљског живота у којима постојимо, али морамо да их продуктивно; не смемо ништа да стављамо на место Божанства. Ми, хришћани морамо да имамо прецизну скалу вредности: изнад свега је Бог, изнад свега су потребе људског духа.

Религија и национална самосвест

Да бисмо унеколико појаснили шта представља нација и какав треба да буде однос између хришћанства и националне самосвести чини нам се да треба да се обратимо једином поузданом извору наших духовних знања – Библији. Библија је задивљујућа књига. Догађаји прошлости као перспективна пророчанства понављају се у садашњости и откривају у будућности. Време је усмерено од будућности ка прошлости, а пророчанства од прошлости ка будућности. У Библији налазимо одговоре на питања, која нас узнемиравају, упозорења, претње, обећања, проклетства и

благослове. У њој можемо да нађемо макар кратка и фрагментарна упутства, која треба да нам послуже као оријентир и својеврсни Аријаднин конач у замршеном лавиринту националне проблематике. Наш пут постаје нарочито тежак због тога што пролази кроз поље људских страсти и гордости. С једне стране национална самосвест представља облик очувања историјских традиција и културе народа без којих би се он на душевном нивоу претворио у друштво просјака или деце из дечјег дома, која не знају имена својих родитеља.

С друге стране танана и ломљива граница одваја ово осећање од националног егоцентризма – поноса *својим* само зато што је оно *своје* – од истог таквог у суштини просјачког провинцијализма. Због тога је национално осећање мач, којим се могу штитити историјска права и достојанства свог етноса, мач којим се може убити своје сопствено срце ако у њему пресуши љубав према другим народима кад човек заборави да свака нација представља само једно зрнце јединствене људске породице.

Некада је човечанство било у најтеснијем јединству с анђеоским светом. После прародитељског пада у грех – катастрофе, која се догодила у свануће историје – људи су постали дошљаци на земљи.

Грех представља центрипеталну силу, он не може да обједини већ само дели. Још пре потопа су се одвојила два рода: Ситов и Каинов. Очигледно је да је родовски принцип био јачи од личног, зато је један народ постао носилац добра, а други – зла. Зло у оно време није имало ону духовну преграду, коју називамо благодаћу. Добро је морало себе да чува чак и физички, рекли бисмо, у материјалним облицима. Због тога је мешање ових родова представљало нови пад. Није било благодати као обједињујуће силе, због тога је зло као духовни потоп и пре светског потопа покрило сву земљу. Као острвце у том океану остала је Нојева породица, али ни она није била слободна од јарма зла и греха. Три Нојева сина су постала оснивачи три људске расе. Историјске судбине ових раса у многоме је одредио Нојев благослов, који је дао синовима. Али је језик био један и због тога нације као такве још увек нису постојале. Пре пада у грех човеков центар бића је био у Богу. Он је осећао сталну зависност од Бога као поток од извора или зрак од светиљке. После пада у грех човек је изгубио овај духовни центар и психолошки је сам постао центар свог бића.

У Вавилону се одвија нова етапа грехопада: човечанство је захваћено демонским пољем и то не више личне него колективне гордости. У овој гордости оно црпи своје снаге, покушава да подигне кулу људске цивилизације, која би досегла до неба и учинила људе боговима. Овде се над човечанство наднела опасност још страшнија од оне у Нојево време – опасност уподобљења демонским бићима, својеврсно ступање у заједницу са сатанским светом.

И ево, Господ руши ово илузорно јединство зла. Човечанство губи јединствени језик, унутрашњи логос престаје да делује, прелази у летаргично стање и људи се више не разумеју. Овде настају многобројни такозвани “профористички” – спољашњи језици, језици звукова и знакова, језици симбола. Уједно се мења и само човеково мишљење, оно постаје површније и оспољеније, оно више не прониче у истинску суштину предмета и појава, већ сликовито говорећи, само клизи по њиховој “кожи”. Али је у датом случају оно што се у Библији назива расејањем народа било велико добро за човечанство, оно га је спасило од потпуног уподобљења демонима и омело га је у томе да земљу претвори у пакао где царује јединствени језик зла.

По библијском предању човечанство је било подељено на 72 народа. Међутим, не може се рећи да је стварање народа и нација наставак грехопада, односно зло за човечанство. Зло је било укључивање људи у импулс зла, последица – подела, а стварање нација и народа је пре било пре центрифугални него центрипетални процес. На месту потонулог континента појавила су се

острва, али се не може рећи да су острва зло. На тај начин је човечанство почело да личи на архипелаг, који је истовремено разједињен и сједињен.

Пошто се човечанство налазило у стању ишчекивања Спаситеља света и пошто је пролазило кроз тешко искуство богоостављености очување првобитног богопоштовања (разуме се код оних, који су га сачували) је захтевало одређени опрез у општењу с народима и племенима, који су прихватили демонске култове у виду паганских религија. У том смислу је подела човечанства на народе и нације омогућавала људима, који су још увек знали за истинско богопоштовање да се некако заштите, да се сачувају од паганства и идолопоклонства, који су се као духовна епидемија раширили на земљи.

У Библији налазимо забрану за Јудеје да ступају у брак с припадницима других народа, јер је у то време зло било јаче од добра, а Израил је у одређеном историјском времену – био једини носилац вере у Истинитог Бога (иако знамо да је и у другим народима било људи, који су имали узвишено поимање Бога: види на пример књигу Јова). Међутим забране су пре означавале самозаштиту него изолационизам. И у самом родослову Исуса Христа наведени су “представници” Моавитјанаца и Хананејаца – Рут и Раава. Изабраништво израиљског народа није било привилегија, него служење и због тога су пророци позивали народ да кроз покајање и смирење буде достојан овог служења. Нажалост, већ је у време земаљског живота Христа Спаситеља део народа своју изабраност сматрао управо привилегијом. Христос је принео Себе на жртву за наше грехове, али је као спољашњи повод за Његово распеће послужио национални провинцијализам, који је у Месији желео да види цара, који би истовремено био сличан Соломону и Александру Македонском. Због тога је учење Христа о љубави према непријатељима и о томе да су Богу подједнако драгоцени човекова душа и његово спасење без обзира на то ком народу или нацији да припада, било доживљено као провокација национално-историјске улоге Јевреја и њихових нарочитих права у царству Месије. Осуда Христа јесте пресуда националне гордости љубави, али у исто време и пресуда сопственом националном самообожавању, чија жртва је постао јеврејски народ, расејан по целом свету, народ који је испио пехар страдања и понижења.

Човечанство је ступило у нову духовну еру – Свети Дух је сишао на апостоле, Господ је послао на земљу обећаног Утешитеља. У кондаку Педесетнице је речено да је Господ, Који је разделио народе за време изградње Вавилонске куле сад сјединио ове народе благодаћу.⁵⁰ Човечанство је добило највише јединство – јединство Цркве. У овом духовном јединству нема Скита, Грка ни Јеврејина (Кол. 3, 11), у њему су људска срца обједињена Христом, Који се у њима одразио (Гал. 4, 19). Међутим, Господ није уништио нације, оне и даље присуствују на душевном нивоу не ометајући јединство људи у јединственој Христовој Цркви.

Свети оци уче да људска душа, која је по природи јединствена има два усмерења, две тежње. Као прво, силу душе, која је усмерена на вечност и духовни свет – која се назива дух; у својства духа спадају религиозно осећање, унутрашњи логос, способност за духовну љубав и осећање истине. Као друго, силе душе, које су усмерене на земљу, које се називају душа у ужем смислу; овде треба истаћи: логички разум, способност за стваралаштво и сликовито мишљење, област емоција, силу воље, а такође и област подсвесних урођених инстинката и т.сл. Област религије је област духа. Област културе, научног, уметничког стваралаштва, етичких обичаја итд. јесте област душе. Ми смо на нивоу духа јединствени, на нивоу душе постоје особности, које представљају лице етноса, али не ометају јединство хришћанске вере и љубави.

⁵⁰ Кондак, глас 8.: Јегда снишед јазики слија, раздељаше јазики Вишњиј; јегда же огњенија јазики раздајаше, в сојединеније всја призва, и согласно славим Всесвајатаго Духа. – *прим.ред.*

Хришћанство говори о томе да је Бог дух, душу и тело створио као јединствену личност. Због тога је човеково спасење везано за продуховљавање његове душе, а на њено уништење. Душа, која се налази под утицајем импулса не омета дух, већ помаже човеково спасење; душа која пролазно ставља изнад вечног, а своје вредности изнад духовних вредности личи на служавку, која се побунила против своје господарице. За земљу нема горег и опаснијег тиранина од роба који се попео на трон. Због тога хришћанин мора да поштује строгу хијерархију сила и способности своје личности, и то: тело мора бити потчињено души, душа – духу, а дух – Богу; тада пролазно постаје канал за вечно, тада етничка и национална солидарност могу да постану чуварке хришћанских традиција и зрно из којег уз помоћ благодати ниче она хришћанска љубав, која се не распростире само на све народе и нације, него и на непријатеље.

Снага нације је у њеном служењу Богу, јер су зло и гордост осуђени на распад, а добро је неуништиво. Чак и његови наизглед привидни порази служе као семена за нова узрастања. Онај ко не воли друге народе и нације не може да воли ни свој народ, јер воли самог себе под маском љубави према народу. Истинско национално достојанство је способност за хришћанско служење људима, тиме нација умножава своја духовна богатства.

Смирење није капитулација пред злом, него савез с Богом. Волети непријатеља не значи слагати се с њим, спуштати мач онда кад треба штитити своја огњишта и гробове предака; то значи видети у сваком човеку појаву вечности – образ Божји, чак и ако је помрачен незнањем и гресима.

Свет данас доживљава моралну кризу. Ако је религија раније била прогоњена споља сада је прогоњена изнутра. Прети јој опасност да се претвори у некакве историјске традиције без духовног садржаја, да постане нешто као национална етикета; уместо духовности се притом потура окултна мистика, која је сједињена с крајњом моралном распуштеношћу. Окултизам и разврат чине трулом саму душу народа и ово унутрашње одступање од Бога у историјском смислу осуђује људе на страдања и катастрофе, које не могу да спрече никакве “познате” структуре. И овде поново налазимо објашњење за оно што се дешава у Светом Писму. У библијској књизи “Бројеви” описује се потресан догађај кад је окултиста Старог Завета моавитски цар Валак, уплашен победама Израилља позвао окултисту и мага Валаама и молио га да прокуне Израилце како би Дух Божји одступио од њих. Три пута је Валаам покушавао да прокуне Израилљ, али га је уместо тога и поред своје воље три пута благословио. Валак је негодовао. Тада је Валаам, да не би изгубио дарове које му је Валак обећао, дао савет да се Израилљ разврати преко моавитских жена, да га оне натерају да падне у блуд и служење идолима – тада ће Бог отићи од њега. Савет је био прихваћен и испуњен. Израилљ, ослабљен грехом, био је подвргнут страшним искушењима; пророци и судије су покушавали да искорене разврат суровим мерама како Израилљци не би коначно пропали. Нешто слично се у наше дане дешава с православним народима. Неко жели да их разврати гордошћу, блудом и магијом да би постали беспомоћни пред непријатељима. У Библији можемо да видимо како су пророци, обраћајући се народу за време тешких историјских искушења говорили да узрок његових недаћа нису снага и суровост непријатеља, него сопствени греси и позивали људе на покајање. Искрено покајање представља нове односе човека и народа са Богом, то је почетак нове историје.

О фанатизму

Људска реч представља средство комуникације и самоизражавања. Али у нашем лексикону постоје речи, које више не носе строго одређену смисаону тежину и пре затамњују него што осветљују суштину ствари. Неке од њих су постале етикете и надимци, које људи

покушавају да прилепе онима који се не слажу с неким мишљењем или нечијом позицијом. Једна од таквих речи чији смисао људи недовољно јасно схватају јесте данас толико модерна реч “фанатизам”. Често се човек, који је чврст у својим убеђењима назива фанатиком само због тога што има чврсту позицију погледа на свет, коју не жели и из моралних разлога не може да мења. Сетимо се времена кад су фанатичима називани сви религиозни људи уопште; кад су верујући људи називани мракобесовима и фанатичима, а многи су и саму веру у Бога желели да представе као последицу незнања, фанатизма или пак лицемерја. И данас, у наше време реч “фанатизам” поново почиње да се употребљава зато да би се у извесном степену оцрнио и дискредитовао човек, који има своја убеђења и не може да их мења као чарапе или као што камелеон мења своју боју у зависности од околине. Због тога треба да размотримо *шта* је фанатизам, а *шта* је принципијелност.

Ја фанатизам схватам као духовну гордост, оријентисаност на самог себе, убеђеност не у истину, већ искључиво у исправност сопственог мишљења. Фанатизам је дефицит и чак одсуство љубави према другим људима, фанатизам је убеђење као одређена поза уз одсуство жеље да се схвати други човек; фанатизам је непробојна духовна љуска, кроз коју човек није способан да види било шта друго; фанатизам је у извесном смислу саморелигија. Кредо људи, који је исповедају гласи: “Моје мишљење је увек исправно!”

Што се тиче убеђености и принципијелности – то је нешто сасвим друго. Човек који има своја религиозна убеђења, који може да их објасни и одбрани; који је у стању да одговори на питање зашто су управо она постала истина и живот за њега јесте принципијелан, али не и фанатичан. Он уме да укаже на саму суштину, на саму основу својих убеђења. Не мењати своја убеђења, не колебати се у њима, не мењајући истину за корист, односно прагматизам – уопште не значи бити фанатик. Лично сматрам да се у својој даљој перспективи појмови “истина” и “корист” сливају. Истина не носи у себи унутрашњу противречност и онај ко је исповеда никада се неће обрукати, онај ко се у њу узда никада неће погрешити, неће се преварити. А човек који истину мења за тренутну корист никад неће достићи узвишене циљеве и резултате. Тренутна корист која се остварује зарад одступања од сопствених убеђења после неког времена може да се претвори у трагедију. Ова ефемерна корист ће бити минирана и разрушена самим потенцијалом лажи и противречности, који се у њој налазе, због тога што свака лаж има центрипетални смер. Свака лаж у себи садржи елементе трулежи и распада. А истина је – целовита и нетрулежна.

Људи, који су унутрашње равнодушни према религији и само номинално припадају хришћанству у непоколебљивој привржености светом Православљу виде само фанатизам и недостатак жеље да се погледа унаоколо и види да постоји мноштво других религија. Они немају представу о томе да се Православље може изабрати не само као *једна* од истина и чак не као највиша од мноштва истина, него као *једина и универзална истина*. Поглед на Православље као на универзалну истину и једини пут ка спасењу и реалном богоопштењу је неприхватљив за ове људе, који су равнодушни према религији. Они у таквом погледу виде негирање читаве историје светске културе и светске цивилизације. Међутим, у том случају треба гледати како су се према Православљу односили свети оци.

Сви оци Цркве, сви Васељенски и Помесни Сабори увек су учили да је истина једна, да нема плурализма истина и релативизма у области морала. Учење свих светих Отаца које поштује Православна Црква, све саборне одредбе које су прихваћене као “устав” Православне Цркве заснивали су се на принципу искључиве истинитости Православља. Ни у једној саборној одредби нећете наћи чак ни наговештај тога да постоји неколико истина и да осим Православља има још неких спасоносних религија. Због тога ако прихватимо приврженост Православљу и убеђење да се само у њему остварује истинско спасење као позицију фанатика то значи да и одредбе свих

Васељенских и Помесних Сабора такође треба да сматрамо плодовима фанатизма зато што сви они говоре о јединој истини.

У одредбама Васељенских и Помесних Сабора осећа се нарочита брига за чистоту вере, за чистоту Православља; очигледна је необична осетљивост светих отаца за свако одступање од древног црквеног Предања, због саме опасности овог одступања, која може да се садржи у некој нетачној или непрецизној формулацији. Ми знамо како су се на Васељенским Саборима брижљиво изучавали сви материјали, на основу којих су формулисана саборна правила, нарочито догматске одредбе и канони. Понекад је до несугласица међу учесницима Сабора долазило због само једне речи која је могла да унесе двосмисленост у одредбу.

Ако сматрамо да је сигурност у то да је спасење само у Православљу фанатизам онда одредбе Васељенских Сабора морамо сматрати за дела људи, који су недовољно просвећени и у којима нема хришћанске љубави; онда уопште не треба да сматрамо да су за нас обавезне ове изузетно важне саборне одредбе. Али шта ће онда остати од нашег Православља? Црква не зна ни за какво “либерално” Православље. Црква зна само за једно Православље – оно које до нас доноси слово и дух црквеног Предања, које долази од апостола. Либерално Православље не постоји, као ни теозофско Православље. Религиозна “уровниловка” по којој ће се сви спасити без обзира на то у шта верују, само нека верују, јесте лажна и неприхватљива. Православље претпоставља јединственост, уникалност и вечност истине. Допуштање мноштва истина означава неверовање ни у једну од њих. Ако будемо убеђености приступали као фанатизму, а индиферентизму у убеђењима као испољавању хришћанске љубави у кога ћемо онда убројати свете оце као што је Кипријан Картагински, који је рекао: “Коме Црква није Мајка Бог му није Отац,” – у људе кроз које је говорио Дух Свети или у тврдоглаве и зле фанатике? У кога ћемо убројати светитеља Николаја Мирликијског, који је показао онакву ватреност за време спора са аријевцима? У оне који су имали љубав према Исусу Христу попут љубави апостола или опет – у фанатике, неспособне да схвате и прихвате туђе мишљење? Не можемо да наведемо ниједног светитеља, ниједног учитеља и оца Цркве, који је говорио о плурализму истина. Ако пак ове богоносне људе назовемо фанатичима, шта онда означава сама реч “фанатизам”?

Конзервативизам није фанатизам. Реч “козервативизам” нема само негативно значење као што се у свету веома често сматра. Конзервативизам значи “чување”. Православна Црква није Црква, која еволуира за разлику од Римокатоличке. Свето Православље тврди да еволуција у догматској области не постоји, да су свети оци и Васељенски Сабори откривали догме, које су се већ налазиле у првобитном Откровењу. Ништа квалитетно ново они нису унели, него су само пронашли, открили и дефинисали све оно што је већ постојало. Теорија еволуције у својој основи има принцип развоја од једноставног ка сложеном, од примитивног и нижег ка вишем. Принцип еволуције у догматској сфери увек даје могућност да се претпостави да у будућности могу да се појаве нека нова учења, догме и откровења. Што се тиче Православне Цркве она учи да нисмо ишли од сиромаштва него од богатства. И све богатство нам је већ дао Господ Исус Христос у Свом Откровењу. Све ово првобитно богатство је било уткано у учење ране Цркве. Свети оци и Васељенски Сабори су обавили заиста гигантски, колосални рад. Али какав рад? Они су формулисали оно што се налазило у Светом Предању и Светом Писму, оваплотили су догматске одредбе у беспрекорну словесну форму не уносићи у њих ништа ново. Ове идеалне формулације су имале огроман значај управо онда када је Цркви претила опасност од неправилног схватања ових или оних православно-црквених истина. И због тога је веома често непосредни повод за њихово стварање било искривљено поимање Светог Предања и Светог Писма од стране јеретика.

У хришћанско вероучење се не смеју уносити никакви нови елементи, јер нам је Господ већ дао сву истину. Господ нам је дао неку, да се сликовито изразим згуснуту енергију на самом

почетку Свог доношења радосне вести и овом енергијом се Црква храни у току све своје историје. Ми не знамо више него што је знала Црква пре хиљаду година. И у та времена Црква није знала више него у времена апостола. Црква је увек иста. У Цркви нема додатака: У Цркви постоји само једно – откривање: откривање симбола, откривање образа. Само богословље је прича о вечним догмама Цркве на језику, који је схватљив савременом човеку. Али богословље не може да дође ни до каквих нових открића, као рецимо физика или хемија. Чак и кад говоримо о религиозној проблематици то није потпуно тачно. У Цркви нема и не може бити никакве религиозне проблематике. Могу да настану само одређене тешкоће приликом тражења прецизних словесних формулација у току откривања већ познатих црквених истина. Црквене истине се не одређују на нивоу дискусије или полемике. Црквене истине представљају откривање учења Цркве, које је увек постојало. На пример у 14. веку су се одвијали такозвани паламитски спорови, говорило се да је наводно Црква прихватила “нову” догму о Божанском Бићу и Божанским енергијама. Али ако се обратимо патристици видећемо да су “паламити” пре светог Григорија Паламе били преподобни Макарије Велики, Симеон Нови Богослов, Григорије Синаит и многи други, да је ово учење увек постојало код отаца Источне Цркве. Већ је свети Василије Велики учио о Божанским својствима и Божанској Суштини. У његовој књизи “Против Евномија” већ налазимо учење о Божанственој природи и Божанственим именима. Светитељ Григорије Палама је формулисао православно учење, које је било потврђено на два Константинопољска Сабора. Али то није био нови корак или нова степеница у развоју хришћанске догматике. То је било тачно богословско формулисање већ постојеће и познате црквене истине.

Позиција по којој се не може спојити неспојиво, јер Православље поседује пуноту истине и нема потребе за додацима истине споља, не може се сматрати за испољавање личног фанатизма. Ова позиција се потврђује историјом Цркве, примерима светих отаца и одредбама Васељенских и Помесних Сабора, које Црква није укинула и не може да укине, јер ће иначе бити укинута само свето Православље. Друго питање је да ли се истина у извесној мери сачувала у другим верама, и који је степен извртања истине у овим или оним конфесијама. Апостол Павле каже да ми не судимо спољашњима (1 Кор. 5, 12-13). И због тога ми се чини да за нас остаје главно да схватимо: спасење је само у Православној Цркви. Инославље и иноверје је спољашње. Спољашњима не судимо ми већ Бог.

Психологија раскола

Раскол у животу Цркве није само еклесиолошка, него у већој мери психолошка појава. Корени раскола налазе се у дубини људског срца, у области тамних страсти и демонских осећања, често скривених од свести самог човека. Расколници по речима светих отаца, понављају грех палог архистратига. Шта је првоанђела натерало да устане против Творца и одвуче трећину анђела од Небеске Цркве?

Свети оци кажу да је овај безумни поступак био изазван гордошћу. Луцифер, који се загледао у своју лепоту у величину, заборавио је да је његово савршенство само Божји дар, да је он сам – ништа, позван из небића вољом Божјом, и да се почевши да сматра себе једнаким Богу, од Анђела светлости претворио у анђела таме. Дакле, узрок раскола је гордост. Сама гордост се приликом свог испољавања распада као боје у спектру, на многе страсти, које представљају карике једног ланца. То је непослушање, властољубље, таштина, самозаљубљеност, сањарење и на крају, стање потпуног демонског медиумства које се код светих отаца назива прелешћу. Ово стање се граничи с безумљем.

Сатана је пре пада у грех био Анђео испуњен љубављу према Богу, његова пламена љубав је нашла израз у имену Луцифер, односно “светоносни”. Кад је сам пожелело да буде Бог, сила раније љубави према Божанству се претворила у исту такву неизрециву и ни са чим неупоредиву љубав према себи самом. Егоцентризам га је осудио на горду усамљеност, он је изолован од целог света непробојном завесом гордости; он мрзи Бога истом снагом којом Га је волео; он мрзи човека као образ Божји; он мрзи и презире оне, који су се нашли у његовој власти. Он је недоступан за било какво општење, не слуша никога. Љубав као једина могућност да се изађе из вечног мрака и вечне усамљености је за њега изгубљена. Нема ниједног бића, које он не би презирао. Притом је интелект сатане и других палих духова, премда и оштећен падом у грех, још увек сачуван. И овде видимо испољавање гордости као затвореност у себе и безграничну веру у самог себе.

Преподобни ава Доротеј пише: “Не знам за други узрок монаховог пада осим поверења према сопственом мишљењу.” Треба истаћи да сви облици психичких болести – од хистерије до шизофреније – имају једну заједничку црту са стањем тамних духова. То је унутрашња искљученост од свих и вера искључиво у своје сопствене мисли и представе. Душевни болесник се затвара у себе и престаје да реагује на речи људи из своје околине. Душевни болесници се чак и према најближим и најрођенијим људима односе безосећајно и сурово; они личе на црну боју, која гута зраке не одражавајући их – тако и ови болесници не могу да одражавају и зраче љубав иако су у неким облицима хистерије и они у стању да театрално глуме љубав и изговарају високопарне фразе.

Кад човек безусловно верује својим мислима с њим се дешава исто што се често догађа са људима, који верују у своје снове. Сатана му прво убацује у ум префињена расуђивања, оштроумна поређења, а затим, кад га убеди у његову надмоћ над другима, почиње да му дошаптава своје погубне мисли, али скривено, тајно, као да меша отров и мед. Ако такав човек открива своје помисли духовном оцу ђаво се налази у положају изненада ухваћеног лопова, јер духовни отац, који није укључен у поље страсти човека који бива искушаван, са стране боље може да види постављене мреже и скривене замке непријатеља. Затим, обраћање духовном оцу ради савета или благослова представља испољавање смирења, а благодат тражи смирене срцем. Ако пак човек скрива своје помисли, ако их гаји као змију у недрима, ако верује у њих као у “откровење” Божије он постепено пада у ропство тамних сила.

Тако и раскол почиње од вере у себе самог: демонско осећање самозаубљености и самодовољности рађа непослушање. “Кога данас човек да слуша?” обично се са презиром пита будући расколник. Свети оци су стално тражили прилику за послушање и одбацивање своје воље како би се усавршили у смирењу. Преподобни Антоније Велики кад се ствар тицала њега лично није имао поверења у себе, већ је тражио савет од ученика. Други преподобни – Макарије Египатски је говорио: “Кад сретнем човека држим у мислима: “То је мој господар и треба да га слушам,” кад сретнем мало дете, такође мислим: “Ово је син мог господара и зато треба да га слушам” и тако чувам мир у срцу.” Преподобни ава Доротеј прича како је један монах одбијао да слуша игумана говорећи да би га послушао да су на његовом месту били тиваидски или скитски подвижници,” – “Кад би он био Макарије Велики, ја бих послушао,” – изјављивао је. Прошло је извесно време и овај исти брат рече да и Макарије може да погреша, и да би он послушао само Григорија Богослова и Василија Великог. Затим је смислио да се могу слушати само првоврховни апостоли Петар и Павле, а затим је, будући да га је све више обузимала, гордост рекао: “И апостоли су такође људи, могу да слушам само Саму Свету Тројицу.” Завршило се тако што је потпуно изгубио разум. Кад монах гордо пита: “Кога данас човек да слуша?” потекст ових речи је следећи: “Зашто ја морам да слушам све вас, такве мораве у поређењу са мном?.. Мени самом

Бог директно шаље мисли.” Такав монах као код преподобног Доротеја говори: “Раније је било духовних отаца, а где су сад духовни оци? – Нема их.” На то му демон одговара: “Има их: ја сам твој духовни отац.”

Постоји духовни закон “сличан сличнога тражи”. Горди демон видећи човекову гордост налази у њему свој одраз, и зато улази у његову душу као домаћин у своју кућу.

За монаха је грех непослушања такође и грех престапања заклетве, јер он пред Крстом и Јеванђељем даје завет, заклетву о одсецању своје воље и послушању игуману и братији. Пакао је вечно непослушање Бога. Раскол је непослушање Цркве.

Гордост рађа властољубље. Сатана је пожелео да постане други Бог и да присвоји част и име, који му нису припадали. Један од узрока раскола јесте властољубље. Расколи су почели још у време апостола. Апостол Јован Богослов пише у Трећој Саборној Посланици о њему савременом расколнику и каже: *Диотреф, који жели да буде најстарији међу њима, не прима нас* (3 Јн. 1, 9). Грех властољубља је лукав и подмукао. Он сугерише човеку да власт даје човеку могућност да чини добро и срећу људима, да чврстом руком штити Православље од свих извртања и јереси. Он у човеково срце сеје лажну увереност у то да он својим слабим људским снагама, уз помоћ власти као спољашњег инструмента може да оствари вољу Божију на земљи; тада му сва средства за задобијање власти изгледају допустива. Човек не схватајући да делује због страсти гордости сматра да је жеља за првенством у Цркви жеља да се најпотпуније преда служењу Богу и људима (сатана је обећао да ће све анђеле унапредити, узвисити до степена серафима). Тако да је жеља за превенством и влашћу – један од најважнијих узрока раскола.

Свети оци сатану називају првим сањарем. Он је себе у својим маштањима видео као равног Богу, угледао је себе у својој сопственој фантазији као поседника божанствене силе и власти. Док је Господ створио светове Својом Речју, сатана је творац илузорних светова и неостваривих утопија. Док сатана себе замишља као Божанство, расколник у својим сновима замишља себе као Цркву. Међутим, све је то само илузија. Због тога свети апостол Јуда, син Јосифа Заручника у својој Саборној Посланици оне који нису сачували јединство вере назива сањарима (Јуд. 1, 8), пореди их с безводним облацима, који не могу земљу да напоје кишом, с јесењим дрвећем (Јуд. 1, 12), које својим голим гранама подсећа на кости скелета – узалуд би путник на њима тражио плодове. Он расколнике пореди са свирепим морским таласима (Јуд. 1, 13), односно с таласима за време буре: изгледа да ће таласи смести све на свом путу, али следећег тренутка од њих нема више ни трага. Расколник се налази у свету сопствених илузија, али утопија, као и свака лаж, води човека у смрт.

Светитељ Димитрије Ростовски пише да је демон учинио безумље: устати против Бога, поредити себе с Богом, водити борбу са Свемогућом Силом јесте безумље. Ипак је гордост учинила сатану безумним. Ни сопствени пад, ни пад његових сабораца, ни непробојни мрак пакла, ни ужас вечне смрти – ништа више не може да измени некада светлог архистратига, у њему је све прогутала мржња према Богу и жеља да сам постане Бог. Без обзира на свој интелект првоанђела сатана се налази у стању безумља.

Зашто је тешко убедити расколника? Зато што је раскол, као и сваки грех нелогичан. Гордост човека лишава способности да објективно размишља. Код човека који је убеђен у снагу свог ума и у то да је у праву ствара се нарочито психичко устројство, које личи на дебео филтер који не дозвољава да до његове свести допре било шта што противречи жељама његовог срца. Расколник не саслушавши свог сабеседника већ унапред одбацује његове аргументе. Он игнорише све доказе и наставља, не обраћајући пажњу ни на шта, да тврди своје. И ту нема више никакве логике, постоји само увереност у сопствену правду. Психички болесници се не могу убедити, зато што је за њих унутрашњи свет – визуалних представа, гласова, које чују – за њих

свет највише реалности, недоступан за “профане”, који их не схватају. Тако и у расколу видимо сличност с интелектуалном изолацијом, одлазак у свет сопствених представа, неспособност и одсуство жеље да човек схвати другог. Гордост не може не само да послуша него ни да саслуша. Због тога разговарајући с расколником човек често осећа да су његове речи упућене човеку, који спава или је глув.

Један од облика испољавања гордости јесте осуђивање. Сви расколи су засновани на осуђивању и негирању. Забрањено нам је да осуђујемо чак и брата, а раскол је непрестано осуђивање целе Цркве. Реч “ђаво” значи клеветник. Свети оци ово појашњавају: ђаво је клеветао и саме Анђеле. Раскол је пре свега осуђивање јерарха, које Јован Богослов у Откровењу симболично назива анђелима Цркава. Управо грех осуђивања чини раскол тако жилавим. Људи, који су опседнути том страшћу увек ће у расколу наћи могућност да јој се предају под маском борбе за истину. Светитељ Григорије Богослов пише о томе да ништа тако јако на ласка палом човеку као кад се његови пороци називају врлинама. А у расколу осуђивање представља слатко јело, премда је то у ствари врста душевног људождерства. Психологизам раскола прелази у демонизам раскола. Апостол Јуда пише да је Господ *анђеле који не држаше својега старјешинства него оставише свој стан чува у вјечнијем оковима под мраком за суд великога дана... Тако дакле, - говори он – и ови што... поглаварства се одричу, и на славу хуле* (Јуд. 1, 6, 8). Анђели нису сачували своје достојанство – верност Богу, а расколници нису сачували верност Цркви; по речима апостола, очекује их иста судбина.

Свети апостол Јуда нам открива још једну страну раскола: потпуни губитак духовности и њену замену душевношћу – облашћу људских страсти, кроз које делују демонске силе. Дух је најдубља од свих човекових гностичких сила, кроз њега се остварује богоопштење. Дух је усмерен на Бога, душа – на земљу, дух – на оно што је невидљиво и вечно, душа – на оно што постоји у времену. У човеков дух је уграђено религиозно осећање – унутрашње виђење духовног света и себе као дела тог света, способност за богоопштење јесте способност да се богоопштење доживи у личном духовном искуству. У духу се садржи човеков унутрашњи духовни логос – непосредно познање, које се понекад назива интуиција. Само кроз благодат, која постоји у Цркви силе духа се буде и ослобађају душу од заробљеништва.

Губитак духовног и његова замена душевним јесте губитак правилног унутрашњег духовног искуства и његова замена душевном фалсификацијом, при чему се уместо реалности потура религиозна фантазија, а маштање и страсти се сједињују са сугестијама сатане. Апостол Јуда пише: *Ово су они што се одвајају (од јединости вјере), и јесу тјелесни (црквенословенски и руски текст: душевни) који духа немају...уста њихова говоре поносите ријечи* (Јуд. 1, 19, 16). Мехур од сапунице може да изгледа велик, али је унутра празан; тако су и високопарне речи ових људи унутра празне, јер немају силе духа; они *хуле оно што не знаду* (Јуд. 1, 10), њихова хула Цркве је заснована на незнању, али је ово вољно незнање – они не знају зато што не желе да знају.

Самоизолацију раскола поредимо са затвореношћу у себе душевних болесника. Душевни болесник је увек затворен у себе, чак и ако је брбљив. Али ова аналогија није у потпуности тачна: болесник је жртва тамних сила или своје психичке болести; његова воља је парализована, он нема могућности да схвати последице својих поступака; због тога лудило не осуђује човека на вечну погибел, то је пре страдање које ће бити награђено. А расколник је сам изабрао свој пут и постао добровољни безумник, угушио је у себи глас савести: подсмевајући му се као дечјим страховима он је устао против Цркве, он сам је помогао сатани да завлада његовом душом.

Демон може да се појављује у обличју светлог анђела, раскол се обично појављује од маском нарочите ревности за чистоту вере. Апостол Павле у Посланици Тимотеју о таквим

људима пише: ...који имају обличје побожности, а силе су се њезине одрекли (2 Тим. 3, 5). У расколу остаје само угланцана форма и театрално Православље. Сила побожности нису људски таленти и способности, већ благодат Светог Духа. Тамо одакле је протерана благодат долази дух велијара. Апостол Павле и истој Посланици пише: *Као што се Јаније и Јамврије противише Мојсију, тако се и ови противе истини* (2 Тим. 3, 8), а име “сатана” означава противник – противник Бога. *Људи изопаченога ума* (исто) су они чији се ум налази у власти најстрашније од свих страсти, које развраћају човека – страсти гордости. Апостол Павле их назива незналицама у вери: чак ако би ови људи и изучавали богословље и знали Свето Писмо они изгубивши благодат постају незналице у вери, у ономе што се открива духу и чува у Цркви. Кад се гаси светлост чак ни очи, које добро виде више не виде пут, и човек као слепац пада у јаму. Да ли расколници знају ком тамном лику се клањају?

Шта је икона

Откровење у бојама

Преподобни Јован Дамаскин је рекао: “Икона је такође Божанско Откровење, само што није написано словима, већ је насликано бојама.” Због тога пре него што почнемо да говоримо о језику иконе треба да се дотакнемо језика Библије, језика Светог Писма.

Свети оци тврде да у Светом Писму, како у Старом, тако и у Новом Завету сви текстови имају више нивоа. У њима се осим буквалног, историјског смисла садрже и други нивои, други смислови: морално-поучни, духовно-символички и тако даље. Неки оци налазе у њима аналогички, есхатолошки (који се односи на будуће догађаје), типолшки (у којем се одражава пророчко виђење) и други смисао који буквалне, историјске догађаје и појаве, који се описују у Библији претварају у низ перспективних пророчанстава.

Цело Свето Писмо је потчињено јединственом циљу – човековом спасењу. Библија је указивање пута од земље ка Небу, пута људске душе ка Божанству. Задатак Светог Писма и задатак иконе јесте да човеку помогну да нађе пут богоопштења, да пред њим открију духовни свет. Овај циљ је условио одређени специфичан језик, како Светог Писма, тако и иконе. Због своје безграничне дубинеи унутрашње величине смисла Библија се одликује посебним језиком: с једне стране, овај језик је максимално лаконски, с друге је дубоко поетски. Овде се употребљавају алегорије, симболи, метафоре и метафоричне слике; њихово дешифровање нам омогућава да проникнемо у духовну суштину појава, помаже нам да угледамо човеку непознате духовне слојеве, који се крију иза буквалног смисла. Неки Оци су говорили: “Колико је речи у Светом Писму толико је у њему тајни.”

Само Свето Писмо представља огроман, величанствен, заслепљујуће снежно бели глечер чији се врх види изнад површине мора, док се већи део ове огромне ледене планине налази у дубини океана, у бездану Божанствених тајни. Језик Светог Писма нам не омогућава само да видимо врх “глечера”, него и да замислимо његове обресе, који су скривени од површног погледа.

Алегоријска тумачења Библије су постојала још у доба пре Христовог Рођења. Јудејско-грчки филозоф Филон је причајући о животу терапеута (јудејске заједнице сличне монашкој) говорио о томе да су они имали много књига, које су алегоријски тумачиле Свето Писмо. Касније су свети оци створили читаву науку тумачења Библије – егзегетику. Међу њима су свети: Атанасије Велики, Григорије Богослов, Василије Велики, Јефрем Сиријски, Климент Александријски и многи други. Језик Библије има моћан, непосредан утицај на човекову душу:

никакво препричавање Библије, никаква прича не може да пренесе ону унутрашњу енергију, ону духовну величину, који су скривени у речима које су се излиле из срца пророка – из срца људи који су били под дејством Светог Духа. Свако препричавање Библије одмах постаје избледело, прозаично, осиромашено, и личи на Свето Писмо не више него што човекова сенка може да личи на њега самог.

Дакле, језик Светог Писма је специфичан језик, он омогућава да се у видљивим догађајима види духовно, невидљиво, оно што човеку омогућава да се дотакне, да постане саучесник другог еона – еона вечности.

Тако и икона има свој условни језик. Пред иконом и Светим Писмом стоје исти циљеви: да се кроз земаљско покаже небеско, кроз материјално – духовно; да се човек укључи у други – благодатни живот који стоји ван земаљских ограничења и категорија, да му се да могућност да дође у додир с вечношћу доживевши је у свом унутрашњем, духовном, религиозном искуству.

Како је настајала икона? По чему се она разликује од слике? Слика је уметничко приказивање; она је миметичка, односно подражавалачка: у слици уметник тежи ка томе да као у огледалу одрази реалију и стварност – што је већа сличност сматра се да је слика боља. Међутим, икона има други, сложенији задатак – да пренесе не толико спољашњи колико унутрашњи лик човека.

Свети оци тврде да постоји човеков невидљиви духовни лик – то је нешто као сама идеја, софијско постојање човека, његова идеална предодређеност; понекад се то назива унутрашњим логосом, који живи у човеку. Дакле, пред иконом стоји задатак да пренесе унутрашњи лик, сачувавши истовремено конкретност личности и догађаја. Сложена синтеза слике миметичког (огледалског, подражавалачког) карактера и симболичког лика, спој слике и хијероглифа дали су тло за стварање мистичког знаковног језика хришћанске иконе. Кад свети Дионисије Ареопагит пише о свештеним сликама, он каже да у њима треба да постоји и сличност и несличност. Сличност човеку помаже да препозна у приказаном првообразу, а несличност истиче: првообраз не може бити приказан портретно, већ кроз одређени језик човек с њим може да дође у додир, да ка њему узнесе ум и срце, да га реално осети. Због тога је икона увек условна: икона није портрет, икона је симбол небеског; икона је проналажење појава утицаја духовног света у нашем земаљском бивствовању, у нашим земаљским реалијама.

Као што знамо хришћанско богословље, богословље Источне Цркве, спаја у себи *катафатику* и *апофатику*. *Катафатичност* је узношење ума од нижег ка вишем кроз сличности и кроз аналогije, а *апофатичност* је негативно богословље; оно истиче да је Божанство неизрециво и неисказиво, да је Бог, присуствујући у свему Сам изнад свега. У икони су се одразила ова два аспекта богословља – катафатика и апофатика. Икона нам, показујући реалију духовног, истовремено говори да је сам првообраз много изнад било каквог свог приказивања.

У икони се не сусрећемо с простим метафоричким мишљењем, већ са симболичким мишљењем, а симбол је увек постојан. Знаковно-метафорички ликови могу да се мењају, а симбол поседује одређену католичност, постојаност, и због тога верујући човек препознаје иконе насликане по канонима Православне Цркве увек, ма где да се налазе.

Ако се говори о различитим школама иконописања овде се може навести поређење с многим дијалектима једног језика. Не може се говорити о философији иконе, али се може говорити о њеном богословљу, о богословљу не као апстрактном мишљењу, него као о унутрашњем религиозном искуству. Икона је оваплоћење мистичког искуства целе Источне Православне Цркве. Понекад се икона убраја у византијску уметност – то није истинито, нетачно је, то је веома условно. Осим огромног региона Источног Римског Царства у православни свет Истока треба убројати и друге области, на пример: Закавказје, западни део Персије, где је једно

време цветало хришћанство, Сирију и тако даље. Осим тога православна икона је упила, усвојила традиције Александрије и Египта, али је одатле узела само сирови материјал – требало га је оцрквити, преосмислити, исправити, одухотворити.

Прозор у вечност

У VIII веку се у Византији појавила такозвана иконоборачка јерес. Цар Лав Јерменин је сматрајући да је иконопоштовање главна препрека за преобраћање муслимана у хришћанство одлучио да изврши реформу Цркве, да уништи иконопоштовање. Нашли су се и идеолози иконоборства – философи, религиозни посленици, који су истакли низ аргумената против поштовања икона. Ови аргументи су се састојали у следећем: духовни свет има другачије супстанције, другачије димензије у поређењу с материјалним светом, дакле, духовни свет не може бити приказан, откривен, одређен у материјалним формама. Иконопоштовање су иконоборци поредили с поклањањем идолима у паганству инсистирајући на томе да је основа паганских религија космофилија, односно обожавање космоса и његових сила; дакле, по њиховом мишљењу поштовање идола је у паганским религијама било потпуно природно и логично, зато што су се у идолима одражавале идеје и феномени материјалног света за које је била везана мисао пагана. Што се тиче хришћана њихова усмереност ка вечном и духовном с тачке гледишта иконоборца не може бити изражена кроз материјално и вештаствено. За иконоборца изражавати духовни свет кроз материјалне слике значи профанисати га, овештаствљивати, приземљивати, односно лагати на Самог Бога. Понављање аргумената иконоборца срећемо и у савременим рационалистичким сектама, а такође у неким протестантским конфесијама.

Што се тиче православца, они су одговарајући иконоборцима говорили: и духовни и материјални свет јесу производ једног Творца: духовни и материјални свет јесу две слике, које је насликао један Уметник. Ако између духовног и материјалног света нема природне супстанцијалне истоветности постоји друга веза – веза сличности. Човек је представник материјалног света у духовном свету, и Бог је стварајући космос Својом премудрошћу у сам космос уградио информацију о духовном свету; због тога видљиви свет представља знаковни систем духовног света, систем у којем духовни свет није одражен миметички, односно у својим одразима као у огледалу, већ у симболима као у тајнопису и хијероглифима. Због тога икона за нас и није портрет већ символ вишњег света.

Ипак икона има своје особености. Господ је примио људско тело, Он је био видљив и опипљив. Светци су људи који су живели на земљи, али су постали носиоци Светог Духа; у њима су се преобразиле људска природа и јестаство, преобразили су се кроз сједињење с Божанственом светлошћу, због тога, како смо већ раније говорили, у икони треба да постоји и сличност и несличност. Несличност, условност иконе је законита: човек који је на њој приказан налази се у духовном свету, он нас гледа из вечности, из области других димензија; због тога су духовно искуство и мистичко виђење Цркве створили *канон иконе*. Условност иконе светски људи често сматрају за некакву инфантилност, “детинство” (постојало је време кад су и историчари уметности то сматрали). У ствари, икона је дубоко промишљена. Кад би она била обичан портрет не би се радило о преображеном човеку, већ о његовом душевном, земаљском стању. Међутим, икона је прозор у вечност. Икона се открива и показује у себи пре свега духовну суштину, због тога њен језик мора да нам говори о духовној суштини онога ко је на њој приказан.

Католичка Црква је, одвојивши се од традиција Једине Васељенске Цркве изгубила осећај за икону. Код католика се икона претворила у слику на религиозну тему, на којој су приказани

исти људи, које видимо на улици. Због тога католичка “икона” не узноси ум, не даје човеку могућност унутрашњег општења с оним ко је на њој приказан. “Портрет” Неба не може да постоји, али симболи духовног присуствују у земаљском; иначе би човек био потпуно лишен сваке информације о Небеском.

Поштоваоци икона су оповргавајући аргументе иконобораца говорили о томе да је сама људска реч такође символ, такође знак. Међутим, ми кроз Свето Писмо, кроз реч, имамо податке о духовном свету. У молитви такође користимо реч иако је она символ, ми кроз молитву општимо са Богом. И икона је, ако је правилно насликана, такође свештена повест која није нацртана словима, већ бојама; не пером, већ кичицом. Постојећи канон иконописања је неопходан, православни иконописац мора строго да га се придржава; ако се овај канон нарушава обавезно се нарушава и наш унутрашњи однос према икони. Кад се икона претвара у слику, чак и ако је то предивна слика, у подсвести почиње да делује пробуђено емоционално осећање, оно гута, отупљује и заглушује духовно осећање. Пред предивно насликаном (“предивно” у мирском значењу ове речи, као уметничко дело) “иконом” човек може да осећа чак и извесно молитвено узбуђење, али ће то бити узбуђење земаљском лепотом, при чему се човек неће одлепити од земље, већ ће напротив, бити прикован за њу.

Ако икона није насликана по канонима Цркве она се претвара или у апстракцију или у слику која одражава земаљску реалност и земаљске категорије лепоте. Таква “приземна” слика није способна да у човекову душу унесе мир и спокој, није у стању да му открије светлост вечности. Она може да изазове естетско осећање и естетско задовољство, које је у ствари фалсификација духовног осећања, истанчана страст непросвећене душе. У још већој мери се то односи на статуе, тродимензионалне приказе, који имитирају тродимензионалне земаљске реалије, осећај вештаствености и телесности.

Лик на икони гледа из вечности, он је лишен тежње ка земљи. У њему је материјалност преображена духом, она као да губи тежину и постаје прозрачна. У статуи се напротив, осећа тежина, маса, физичка збијеност, припадност земљи. Статуа не само да стоји на земљи – статуа тежи ка земљи. Статуе паганских богова су стављане у античке храмове. Ум и срце пагана нису могли да се издигну изнад космоса, они су у потпуности припадали овом свету. Статуа је израз материјалности. Карактеристично је то што су највећи скулптори Ренесансе често приказивали обнажено људско тело, чак и ако је пред њима био задатак да прикажу ликове Анђела или мученика; самим тим су они свесно или несвесно подвлачили своју генетску везу с паганским вајарима Грчке и Рима.

Али икона је истовремено управо символ, она не може бити апстракција. На пример, на Западу, не само у протестантизму, који није ограничен традицијом, него и у Католичкој цркви – “иконе” су почели да стварају већ и такви уметници као што је Дали. Апстракционизам је продро у ове цркве, али никако не може да створи праву икону. Због чега? Због тога што је икона израз Цркве, а Црква је заједништво – заједништво религиозног осећања, религиозне свести. Апстракционизам, пак, ствара знакове, које сваки човек подвргава својој личној, унутрашњој интерпретацији, због тога он не може да сједини вернике који се налазе у храму.

Дакле, православна икона не сме да се изроди ни у натурализам Ренесансе, ни у апстракцију потпуно одвојену од објективне реалности. И у једном и у другом случају она престаје да буде икона. Апстрактни знаци нису икона; они понекад могу да пробуде неко мистичко осећање, осећање неке тајне, али не могу добро да усмере ово осећање, да га испуне садржајем; а што је главно – они су потпуно неспособни да сједине човекову душу с оним кога приказују. Што се тиче натурализма Ренесансе он само још више приземљује и оземљује човека.

Икона мора да узвиси човека, да га узнесе ка духовном свету, а натурализам Ренесансе је сам духовни свет срзоа до нивоа земље. Икона је за нас сложен лик у којем нема приказа као у огледалу, али постоји препознавање онога коме се молимо; препознавање – зато што се онај кога препознајемо налази у другом свету, у другим димензијама, у другом бивствовању, а притом остаје иста личност. Отуда већ помињана сличност и несличност иконе. Отуда симболика у детаљима иконе: условно приказивање крупних очију, високог чела, уских усана. Овде је истакнуто: очи су способност за духовно виђење, усмереност људске душе ка Небу, способност за мистичко созерцавање, усмереност ка Богу; очи одражавају унутрашње виђење људског срца. Широке усне су символ чулности, уске – знак аскетизма.⁵¹ Тако да икона за нас није апстрактан знак или портрет, него свештени приказ. Иконопис чак ако, да тако кажемо, не гледамо на њега с религиозне тачке гледишта, већ само са тачке гледишта уметности, већ представља идиом⁵² уметности.

Иконописац обавезно мора бити укључен у религиозни живот, а ако није тако он ће у најбољем случају бити савестан кописта, а у најгорем – сањар, који ће верницима наметати своје сопствене фантазије, снове и представе о духовном свету с којим он сам нема ништа заједничко.

Свети оци су цео процес иконописања сматрали свештенодејством. Раније су се иконописци припремали за свој посао исто као свештеници за служење Литургије. Иконе су се сликале у манастирима само у јутарњим часовима пре узимања хране. Пре почетка рада служен је молебан светитељу на чијем лику је иконописац радио. Затим, за време сликања иконе се читао Псалтир. Тако је икона стварана у духовној атмосфери. Није чудо што је више чудотворних икона насликано у стара времена: древни иконописци су у себе упили сам дух Православне Цркве. И ако уметник занемарује иконописни канон то значи да он искуство Цркве хоће да замени својим сопственим индивидуалним искуством.

О икони и апстрактном сликарству

Запад је раскинувши догматско јединство с Источном Црквом изгубио мистички, созерцатељни доживљај духовног света, који је својствен древној Цркви. Он је овај доживљај заменио миметичком сликом на визуелном нивоу. Миметичка слика је у суштини уметност уметничке фотографије – што је већа сличност с приказаним предметом то се слика сматра већом и талентованијом. Али визуелна слика може да одрази индивидуу, а не личност, односно, она не прониче иза завесе људског тела. Духовна лепота се у таквој слици често замењује телесном лепотом и психолошким стањем приказаног човека. Оваква слика динамику мистичких созерцања замењује спољашњом експресијом.

До процвата западног католичког сликарства и уметности долази у доба Ренесансе. Ренесанса значи “препород”. О каквом препороду се овде ради? О препороду античке уметности, о препороду паганства. Многобошцима је нарочито било својствено да приказују олимписке богове, да праве њихове статуе од метала и камена. Статуе паганских богова су с људске тачке гледишта биле тако предивно урађене да су до нас дошла предања о томе како су се неки људи безумно и страшно у њих заљубљивали. Тако су и сликари епохе Препорода тежили ка томе да на платно пренесу живе и пластичне облике. У фигурама “светитеља”, које су с људске тачке

⁵¹ Под аскетизмом се овде подразумева потчињавање својих страсти и осећања вишим вредностима (хришћанство захтева аскетизам од сваког човека: не само од монаха, него и од људи који живе у свету). – прим.ред.

⁵² Идиом (од грчког корена, који означава својеврсност) – је јединица речи или другог знаковног система, укључујући и уметност, чије се значење не своди на збир значења која је сачињавају. Дobar пример идиома су пословице. – прим.ред.

гlediшта приказивали генијални, али духовно слепи уметници Ренесансе, не осећамо присуство духа, већ плоти и крви. На њима постоје пластичност, лепота, и заједно с тим – тешка материјалност, затвореност у вештаство људског тела, његова тежина, масивност, страсност, “приземљеност”.

Икона је мистична, а слика психологична. Слика код човека изазива одређена емоционална осећања, икона – духовна, мистичка осећања. Изглед предивног људског тела може да изазове подсвесна еротска осећања, која човек грешком може да сматра за мистичку екстазу. Такав човек се, молећи се привидно у тамним дубинама душе наслађује сексуалним осећањима, која имитирају духовно надахнуће. Такав човек ће остати непрепорођен и непросвећен.

У икони епохе Препорода, овом врхунцу миметичке религиозне слике обоготворен је сам човек, апсолутизоване су његове земаљске страсти, његово земаљски живот. Због тога у делима великих уметника Ренесансе (великих по ономе како је хвалио и хвали њихове таленте овај свет, а ништавих по духовним мерилима), у њиховим сликама човек се клања самом себи. У њима је изгубљен симболички језик.

Друга крајност је карактеристична управо за наш век, то је апстрактна уметност. У њој је језик иконе такође изгубљен. Символ је општељудска појава, за разлику од амблема, метафоричних ликова, олицетворења, која могу да имају индивидуални, субјективни, појединачни карактер. Символ је уопштено и одређена сталност. У апстрактној уметности нема симбола. Апстрактна уметност је увек дубоко индивидуална и субјективна. Уместо симбола она користи лик, али је тај лик деформисан, изврнут, као да је преврнут наопако, и често личи на неке кошмарне сјжее, на неки привид, на подвучену илузорност. Због тога је о језику апстрактне уметности немогуће говорити исто као што је немогуће говорити о језику наркомана, о језику њихових, сулудих, безумних визија.

А језик иконе је управо језик симбола. Кроз црквене симболе се остварује реално заједништво оних који се моле, њихово религиозно јединство, јединствено осећање, јединствена вера и нада. А апстрактна уметност никога не може да сједини, она код људи на основу подсвесних асоцијација ствара различите ликове и стања, која ни по чему не личе међу собом. Пред апстрактном сликом је свако затворен у круг својих дубоко личних индивидуалних доживљаја и емоција. Због тога апстрактна уметност не сједињује него разједињује и дели.

Уметник-апстракциониста се бави мрачним дубинама подсвести, он из ових дубина изводи путем асоцијација мрачне, нејасне снове као што чаробњак изводи авети из ноћне таме. “Апстракција” је апстраховање, одвајање од конкретности, од реалија, то је бекство у ништа, то је поезија мрака и хаоса безумља, поезија катастрофе. Због тога апстрактна уметност никад не може да постане уметност храмова, она никада неће моћи да носи и одражава у себи симболику храма.

Сама Црква значи јединство, заједништво, усредсређеност. Црква је заједништво молитве, богослужења, заједништво симбола. Установљена симболика има историјску наследност, због тога треба да чувамо црквено предање као језик Цркве. Кад више не будемо умели да схватимо овај језик постаћемо туђи њеном унутрашњем животу.

Док је црквена уметност уопштено искуство подвижника и аскета, апстрактна уметност је искуство декадената, имитација уметности у сликама душевних болесника.

Црквена уметност показује преображену човекову личност просвећену Таворском светлошћу. Светитељ гледа у овај свет из вечности. У црквеној уметности није приказана просто људска личност, већ логоизирана личност, односно личност у којој је пробуђен унутрашњи логос, личност преобразена Духом Светим. А у апстрактној уметности је приказан други свет: распад личности, њена деформација. Апстрактна уметност је унутрашњи раскид, предосећај будућих катаклизми и потреса.

У црквеној уметности се осећа нада на вечни живот и Васкрсење; у апстрактној уметности се осећа дах смрти и задах труљења.

Црквена уметност је уметност унутрашње хармонизације, унутрашње логоистичности, исцелења људске природе. Апстрактна уметност је уметност првобитног хаоса и безумља.

У црквеној уметности вечна, невидљива светлост прониче и излива се на изванредан начин изнутра, из ликова који су приказани на икони. У апстрактној уметности осећамо мрак који извире из недара слике.

У црквеној уметности је позадина вечност; у апстрактној уметности је позадина Васељена, која се разлаже у агонији.

Црквена уметност је налазила свој израз и надахнуће у манастирима, у пустињама, у молитвеним созерцавањима. Апстрактна уметност – у психијатријским болницама, у опијености наркотицима.

У црквеној уметности се не само човекова личност него и цео свет виде преображени у Божанској светлости, овде се открива завеса над тајном вечности. Апстрактна уметност је стање очаја или хладног демонског презира према свету.

Црквена уметност носи у себи огроман потенцијал моралних вредности, лепоту добродетељи. У апстрактној уметности свет је најчешће приказан с истакнутим натурализмом и цинизмом, у стању експлозије и распада; он се овде види кроз призму демонског мистицизма, преживљавања ужаса будуће глобалне катастрофе. Апстракционизам је мрачна поезија смрти, реквијем неизбежног краја, у којем звучи страшна безизлазност. Узлетање апстракционизма је пад у провалију. Апстракционизам не може да прикаже људску личност, он приказује само фрагменте људског тела или од њих направљену конструкцију као мртав модел човека. У апстракционизму се уместо љубави подмеће ужас; где нема љубави нема ни јединства, тамо је све у распаду, сукобу и непријатељству. Тамо је бунт ствари против човека и бунт човека против Бога. Тамо се човек, који треба да служи као карика између духовног и физичког света сам налази у стању распада. Он је као атлант пао под тежином небеског свода и овај свод је сударивши се са Земљом претворио Васељену у пламен пожара, који све спаљује. Због тога апстрактна уметност представља трзаје и грчење болесног света. Свет, који је изгубио Бога грчи се у агонији и уметник-апстракциониста стоји очаран овом мрачном сликом.

Апстракционизам је уништавање облика, због тога се слике апстракциониста доживљавају субјективно. У апстрактној уметности царује дух опијености, сведозвољености, оне привидне слободе, која прелази у плес смрти.

Слично се сличним познаје. Човек спознаје икону кроз усавршавање, преображавање душе и икона сама помаже овом преображају; слика се спознаје посредством културе емоција, естетизма, под којима се често крије култ истанчаних страсти. А апстракционизам се спознаје кроз утицај најтамнијих инстинката и наклоности људске личности.

Хришћанство и модернизам

Модернизам у моралном смислу представља прилагођавање: то је пут непрекидног компромиса између хришћанства, које се чува у црквеном предању и духа, обичаја света с његовим паганским представама, света који је човечанство ставио на место Бога.

Егзегети симболом света сматрају апокалиптичко море – ову нестабилну стихију која се увек мења. Модернисти објављујући обнављање Цркве желе да се Црква мења по облицима света, а не свет по облицима Цркве.

Црква није синтеза философских система и није узајамни утицај култура већ Божанско Откровење. Постоје два облика Откровења: Свето Писмо и Свето Предање, чију основу представља литургија. Као што се Стари Завет открива у Новом Завету, тако се и старозаветна литургија открила и оваплотила у богослужењу новозаветне Цркве. У “Петокњижју” Мојисејевом говори се о томе да је обличје старозаветног храма – Скинија – било откривено Мојсију на Синају. Предмети Скинине, богослужбени обред и устав су му такође били показани у синајској теофанији.

По црквеном предању, хришћанска литургија води порекло од Самог Спаситеља. Овом највишем свештенодејству био је научен апостол Јаков, епископ Јерусалимски, који се назива братом Господњим, кад му се Христос јавио после Васкрсења из мртвих.

Модернисти, који захтевају измену обреда или у њима не виде божанствену институцију већ људско стваралаштво, што такође личи на реформаторе, сматрају себе носиоцима Светог Духа и пророчанског богонадахнућа, и сматрају да су способни да усавршавају и прецизирају оно што су учинили апостоли и свети оци.

Религија спада у област духа, људска култура у област душе. Стваралаштво, које је оријентисано на културу и укусе савременика неизбежно ће учинити фалсификацију – подметање душевног уместо духовног. Модернизам је “мини-револуција”.

Модернисти углавном захтевају реформу језика, календара, иконописа и црквеног појања. Они радикалнији сматрају да треба поново размотрити хришћанску догматику и хришћански морал у циљу њихове либерализације.

Модернисти тврде да је древни црквени језик слабо разумљив савременом човеку, односно, они језик своде на његову семантику игноришући духовни и емоционални значај. Међутим, литургија је тајна, никакав језик неће моћи да је учини схватљивом на разумском нивоу; она се души открива у складу с њеним унутрашњим очишћењем. Ниједно објашњење обреда речима не може да обухвати његов унутрашњи смисао. Обред и молитве нису толико средство информације колико комуникације – укључености човека у духовну реалност.

У Библији је написано да је дужност јереја да одваја свештено од несвештеног. У Цркви мора да постоји посебан свештени језик, другачији, односно различит од уобичајеног језика улице и пијаце или од језика философских апстракција и лирских осећања. Сам језик Новог Завета не представља простонародни и књижевни грчки језик, већ идиом,⁵³ с којем не постоји ниједно слично дело из тог периода.

Богослужбени језик народа као што су Грузијци, Словени и Сиријци није језик одређеног доба, већ непоновљиви идиом језика. Тако је на пример идиом богослужбеног грузијског језика био створен у манастирима Тао-Кларцетија, а до савршенства су га довели оци Атонског Иверског манастира, који су такође васпитаници Тао-Кларцетија.

Свети Кирило и Методије су на основу македонског наречја бугарског језика створили црквени идиом, који је постао свештени говор словенских Цркава. Блажени Јероним је одбацио класични језик Цицерона и Вергилија, којим је савршено владао и за основу свог превода Библије (који до дан-данас остаје непревазиђен у романским народима) узео је идиом латинског језика.

После реформације на Западу видимо други процес – десакрализацију црквеног и библијског језика.

Древни језик је за нас драгоцен као ток традиције у којем се налазимо, као језик на којем су говорили светитељи, као језик тананијих духовних вибрација. Древни језик по својој динамици и богатству глаголских облика боље изражава човекова молитвена осећања и

⁵³ Овде је аутор реч *идиом* употребио у његовом исконском грчком значењу за одређивање нечег потпуно својеврсног, самосталног, посебног. – прим.ред.

доживљаје; његове коренске основе су онтологичније од савремених језика, реч је шира и разгранатија. Древни језик одговара типу религиозног мишљења-созерцања, нови језик – научним описима и разумским анализама. Древни језик прониче у суштину предмета и ствари (ноумена), нови језици су прилагођени описивању својстава и појава (атрибута и феномена), што означава материјализацију стила језика. Док су у древним језицима доминирали глаголски облици у савременом доминирају придеви свих врста, који не указују на радњу већ на квалитет.

Свети оци уче о унутрашњем логосу, који је исконски својствен свим људима, и о спољашњим профористичким језицима, који су се појавили у одређено историјско доба и који се налазе у процесу даљег дељења.

Древни језици су ближи унутрашњем логосу, због тога дубље делују на људско срце. Нови језици имају центрипетални смер – од срца ка разуму, због тога молитва на новом језику без обзира на привидну семантичку јасност оставља срце сувим и незадовољеним.

Речи древних језика често немају адекватне преводе на нове језике јер у њиховој основи лежи други поглед на свет, друго виђење ствари. Ако покушамо да преведемо реч древног језика такође новом речју, која му је најближа по смислу осиромашимо садржај, учинићемо га уским и једностраним, за превод ће нам бити потребан читав низ синонима, а то значи да ћемо изгубити ритам говора, направимо од њега складиште имена. Богослужење има свој ритам, свој дах. Растегнути богослужбени стих значи претворити га у коментар, а превести на нови језик сачувавши ритам – значи слику у бојама пресликати једнобојном оловком. Чувајући древни језик ми чувамо нарочиту духовну лепоту богослужења одвајајући свештено од свакодневног, а што је главно – кроз очување језика супротставићемо се новом стилу материјалистичког разумског мишљења.

Следеће што желе да остваре модернисти јесте реформа црквеног календара. Она је делимично остварена: читав низ помесних Цркава је прешао на такозвани “нови календар” (на нашу срећу Јерусалимска, Грузијска, Српска и Руска Православна Црква су остале верне традиционалном црквеном календару). Међутим, да би се избегла директна противречност с каноном I Васељенског Сабора у вези са временом празновања Васкрса⁵⁴, они који су примили нови календар Пасхалију, као и раније одређују по јулијанском календару и због тога су принуђени да користе истовремено два календара подсећајући тако на човека, који истовремено седи у два, међусобно везана чамца. Притом неки од њих реформисани календар називају новојулијанским, а неки – григоријанским. Истовремено део клира и верника у овим помесним Црквама није хтео да прихвати нови календар и нашао се у опозицији с владајућом хијерархијом. Тако је резултат реформи крвоточива рана на телу Цркве; њеном унутрашњем јединству је нанет веома тежак ударац:

Да ли григоријански календар има било какво преимућство у односу на јулијански? По нашем мишљењу јулијански календар је у односу на астрономске размере и библијско осмишљавање времена неупоредиво изнад григоријанског.⁵⁵ Треба рећи да је Православна Црква од почетка григоријански календар није доживљавала као научно достигнуће, већ као култни папистички календар, као ново средство агресије за продирање папизма у државне и црквене структуре. Овај календар је био осуђен 1583. године на Константинопољском Сабору којем су присуствовали сви источни патријарси. Његова употреба је у Православној Цркви била заувек

⁵⁴ У складу с одредбом I Васељенског Сабора у Никеји Васкрс хришћани обавезно морају да славе одвојено од јеврејске Пасхе, после ње у прву недељу после пуног месеца која израчунато по познатим правилима пада у дан пролећне равнодневице или непосредно после њега (в. “Хришћанство”, енциклопедијски речник. М. 1995. стр. 311). – прим.ред.

⁵⁵ Детаљније о томе види даље у чланку “Календарско питање”. – прим.ред.

забрањена. Ова одлука се често понављала на следећим Саборима. Због тога они, који данас предлажу прихватање григоријанског календара, у суштини наступају против саме Цркве, против њених одредаба.

Неки сматрају да је величина сунчеве године, која је наведена у григоријанском календару достигнуће науке новог времена. Међутим, није тако. Кумрански календар који је створен најмање неколико векова пре Христовог Рођења има годину готово исте дужине као григоријански (разлика је у четвртој децимали), а сунчев календар Омара Хајама (XI век) чак превазилази григоријански календар по астрономској тачности.

Питање о култном значају григоријанског календара за Католичку цркву захтева специјално разматрање. С те тачке гледишта календарска реформа се посебно разматра у књизи професора Полака “Време и календар”.⁵⁶

Историја Цркве је датирана по јулијанском календару. Превођење ових датума на други календар изазива хронолошки хаос. У литургијском погледу григоријански календар је извршио деформацију и измену самог Устава, односно нарушио је Типик, који су саставили свети оци и који је постао део црквеног организма.

Дух модернизма продире у црквени иконопис. Символика и условни језик свештених ликова замењују се портретним натурализмом или апстрактним знацима, који личе на окултни тајнопис. У портретно-миметичким ликовима се суштина иконе – духовни преображај човека – замењује душевним психологизмом и естетизмом. Таква икона се “од прозора у вечност” претвара у “прозор на улицу”, она пред човеком не открива други свет, свет који је изнад земље. Што се тиче апстрактних ликова с религиозним садржајем они остају пројекција субјективних доживљаја уметника-апстракционисте, најчешће доживљаја лажно-мистичког карактера, окултно визионарство.

Православна икона је созерцање и духовно искуство светаца источне Цркве, искуство које је уопштено и кристализовано у иконописном канону.

Дух света све више продире у црквено појање. Може се рећи да је музика (у овом случају појање) интима људских осећања, осетљиви барометар човекових осећања. Напеви носе у себи информацију и снагу чак и ван речи, а понекад и упркос речима. Светски напеви су препуни страсти; они могу да изазову одушевљење, али не воде душу ка покајању. Душевно-осећајно усхићење је нешто попут поетског надахнућа и између њега и молитвеног стања нема сличности. Светски напеви нису у стању да души донесу мир и очишћење, они у богослужење уносе струју душевности и чулности. Ово естетско, по својој суштини страсно одушевљење је у супротности с молитвом, одвлачи од ње срце и човек из храма излази исти какав је био кад је ушао у њега, као да излази из оперске дворане.

Свети оци су појању придавали огроман значај. Већ је Климент Александријски говорио о језику напева и сматрао је да се за богослужење може употребљавати само дорски напев. Православни “Осмогласник” су саставили свети химнографи, то је плод њихове молитве преведене на језик напева, који душу укључују у ритам небеског хора.

Црквени језик, икона, архитектура, унутрашњост храма, литургијски напеви, све је то јединствено духовно поље Цркве, у којем васкрсава и преображава се људски дух.

О црквеном језику

Црквени језик је ближи унутрашњем логосу, језику духа, језику религиозне интуиције и молитвених созерцања него савремени језици. То није језик разума већ срца, језик непосредних

⁵⁶ Војениздат, 1948.

проницања, језик напрегнуте духовне енергије и особите динамике. Древни језици у људској души изазивају нешто попут “подсећања” на човекову способност непосредног унутрашњег преношења мисли, доживљаја садржаја друге душе и озарења од Бога.

То је језик логоса који је дубљи од спољашњег језика за који је потребна материјална форма – реч.

Спољашњи профористички језици се све више удаљују од свог центра – духовног логоса, све се више диференцирају и материјализују.

Нови језици су углавном усмерени на човеков разум, на аналитичке способности његовог разума, који је нижи у поређењу с духовном интуицијом. Они су такође у стању да изразе емоционално-чулна, страсна човекова стања, али се испоставља да су за изражавања појава из области духа, које се откривају у молитвеном пориву нови језици троме, немоћни као мишићи оронолог старца.

Присталице језичке реформе богослужења тврде да ће на новом, савременом језику литургика постати јаснија. Али литургика је сама по себи тајна. Она не може бити схватљива на вербално-семантичком нивоу, јер би се иначе могла схватити и усвојити седећи у фотелији с књигом у рукама или за писаћим столом.

Литургика није приповест која се може подробно објаснити, није ребус који се може одгонетнути или решити. Литургика је човекова укљученост у духовну реалност, а средство за то је утицај васцелог духовног поља на човека: архитектуре и унутрашњег уређења храма, богослужбених мелодија, а главно је – снаге молитве свештенослужитеља и народа, који се налази у Цркви. За светог Јована Кронштатског се причало да су људи кад је он служио Литургију или се ћутке молио на проскомидији очигледно, готово физички, осећали снагу његових молитава и Божанствену благодат.

Древни језик је ближи унутрашњем логосу, због тога има јачи утицај на људско срце. Чудна појава је да понекад реченица на црквенословенском језику мимоилазећи човеков разум као бујица снажне светлости озарује, као да открива његово срце и оно трепери као душа путника, који после дугог пута види очински дом. Овде се дешава оно што смо већ назвали, можда не потпуно тачно – “присећањем”. Човек се сећа изгубљеног раја и оног језика којем су се повиновала сва жива бића, језика на којем је беседио с Анђелима. Овде је присутна мистика језика. Древни свештени језик дира човеково срце, приморава скривене струне душе да затрепере. Модернисти ово не знају и не осећају, они желе да древне језике замене новима како би јаснија постала семантика речи, која не чини јаснијом тајну богослужења.

Осим тога, у литургици постоји паралелни језик образа и ритуала, који није мање важан од словесног језика. Овај симболички језик је још мање схватљив, али он служи укључености човека у живу реалност догађаја, који се дешавају. Ако желимо да богослужење учинимо доступним нашем плотском разуму треба да учинимо разумљивима обреде: или да их заменимо словесном интерпретацијом или да их преведемо на језик позоришне пантомиме, односно да обред из разгранатог свештеног симбола претворимо у мимички гест. Шта ће онда остати од Литургије? Поучна представа? Кад кажемо да је Литургија сећање на земаљски живот Христа Спаситеља ми ту нипошто немамо у виду да је Литургија сценски приказ Јеванђеља. Литургија је могућност да човек посредством свештених симбола постане учесник у библијским догађајима, да изнутра доживи Голготску Жртву као Жртву, која је принета за њега лично, а Христово Васкрсење као васкрсење своје душе.

Рекли смо да је древни језик подсећање људског срца на његову древну отаџбину – изгубљени рај. А савремени језик је језик школе и универзитета, језик улице и пијаце, фабрике и железничке станице. Он човеку не помаже да се отргне из заробљеништва свакодневних

убичајених послова, брига и интересовања. Свештени језик као да сведочи да у храму долазимо у додир с другим светом, с другом, за нас неуобичајеном реалношћу.

Асоцијативне везе не постоје само између садржаја речи и осећања, него такође и између осећања и саме форме језика. Форма уопште не може бити потпуно апстрахована од садржаја.

Нови језик ће, хтели ми то или не, носити у себи нови садржај, нову информацију, нови емоционални потекст, који наш логички разум неће моћи да дефинише.

Богослужење се не сме мешати с проповеђу или богословљем. Проповед нам говори о духовном свету, а молитва нас укључује у тај свет; богословље показује пут, а молитва води тим путем.

Говоримо о лепоти древних језика. Шта подразумевамо под тим? Мислимо да је то нека тајна хармонија ритмова срца и ритмова древног језика и ми ову хармонију доживљавамо као нарочиту лепоту језика. Прочитајмо пажљиво псалме на новом и на старом језику; какву разлику ћемо видети у свом унутрашњем стању? Нови језик је налик на воду, која може да угаси жеђ, али ће душу оставити хладном, а древни језик је вино, које весели и радује човеково срце.

Црква и наука

Циљ *науке* је да себи потчини видљиви свет и природу. Циљ религије је вечни живот као вечно општење душе с Божанством. Због тога се при покушају обједињавања науке и религије просто не подударују ни циљ, ни предмет, ни средства (методе). Наука не може ни да потврди, ни да оповргне религију. “Медвеђу услугу” религији чине богослови, који своје доказе за постојање и Божије промишљање о свету покушавају да образложе ослањајући се на научна знања, она знања, која ће већ кроз неко време бити застарела.

За религију је слобода воље неопходно својство личности, то је могућност избора. Што је личност узвишенија у моралном смислу, тим она има више унутрашње слободе, и тим је независнији њен избор.

Материјализам на слободу гледа као на спознату нужност. Међутим, тамо где постоји нужност нема слободе. Ипак, треба разликовати материјализам од материјалисте. Материјалиста као личност у свом животу често поступа по принципу слободе воље. Материјалиста може да жртвује свој живот ради другог. Два човека у једној истој ситуацији могу да поступе на различите начине: један да својим грудима заштити друга од ножа, а други да побегне сапасавајући сопствени живот. Где је онда овде спозната нужност? Већ сама реч “спозната” појам слободе чини елитарним, испада да слобода може бити доступна само онима који су спознали њену нужност, а да су они који не могу да је спознају неслободни. Ако слобода зависи од свести она је условљена степеном интелектуалног развоја, односно унутрашњим фактором, оним што материјализам негира.

У свом свакодневном животу материјалисти не гледају на другог човека као на конгломерат атома и молекула, већ један према другом гаје осећања љубави и пријатељства. У друштвеном животу они се не оријентишу на принцип нужности поступака (детерминизације воље, условљености воље), већ напротив – ако човек поступа добро, хвале га, а ако поступа лоше не кажу да је детерминисан и да није могао да поступи другачије, већ га кажњавају. Кад се каже: “Зашто си лоше поступио?” већ се подразумева постојање слободе воље као чињеница.

Али треба рећи да и признање примарности свести и примарности духа човека још увек не чини религиозним. Човек може да буде идеалиста по свом погледу на свет и истовремено може да буде нерелигиозан, као на пример Хегел. Он је био идеалиста, али није био религиозан човек, зато што сама религија није апстракција, сама религија је непосредно сведочење душе о

постојању Божанства и духовног света, савез и општење с Божанством. Ово осећање је најближе интуицији, због тога га и називамо религиозном интуицијом. И један од задатака православне аскетике је да појача, да очисти ову интуицију, због тога је аскетика тесно повезана с хришћанском антропологијом.

Црква је чуварка Таворске светлости. Црква је жив, харизматички организам. У њој су били створени и њој припадају Свето Писмо, дела светих отаца и химнографија. Због тога ова дела могу бити схваћена и правилно прихваћена само у Цркви. Ван Цркве она постају мртва тела, ван Цркве се не може схватити ни Свето Писмо, ни патристика. Ако се организам изузме из средине у којој постоји, он ће се претворити у труп. Труп се може сецирати, разложити на ћелије, може се описати морфологија мртвог тела, али труп никад неће дати представу о самом животу организма.

Ево због чега Свето Писмо, патристу и химнографију, не може да анализира човек који је изван Цркве, они ће за њега бити мртви и неми.

Међутим, у последње време у светској науци, која је продрла и у црквену науку, често фигурирају магловити термини, који почињу префиксом “псеудо”: псеудо-Климент, псеудо-Макарије итд. Префикс “псеудо” означава “лажни” и због тога научници-рационалисти овим термином шифрирају одређену идеју, и то: “Лажљивац је преварио, профани су прихватили, а паметни људи открили.” Међутим, Црква поседује постојаније оријентире од било које науке. Црква има традицију, наследност, због тога у Цркви не само да се чувају, већ и живе њена духовна блага.

Прошли век је у науци био обележен тенденцијом панкритицизма, односно свеопштим критицизмом. За одлику високе културе и интелекта сматран је неограничени скептицизам, подривање поверења у примарне изворе, услед чега су чињенице дискредитоване. Истине и идеје, које су раније изгледале несумњиве, одбациване су као идеје које “не заслужују поверење”; људима се чинило да се руши свет на који су се били навикли и који их окружује – свет истина и идеја, и да су око њих празнина и вакуум. И овај вакуум је с великом силином испуњавала незадржива фантазија самих научника, који су једни за другима нудили различите, међусобно противречне, концепције. Међутим, то је само у великој мери уназадило науку.

Црква чува принцип наследности, Црква има одређене “обале” традиције. Ван обала река се или претвара у необуздану, разорну бујицу или се зауставља у мочварама, које труну. Сва историја науке је у извесној мери историја рушења теорија и хипотеза. Теорије, које су до мало пре изгледале као последња реч науке, кроз неко време су постајале неважеће. Најблиставије хипотезе у случају да нису потврђене чињеницама и традицијом се после кратког времена сматрају за представе и фантазије самог научника.

Тек у последње време се примећује тенденција ка пажљивијем, марљивијем и опрезнијем окретању примарним изворима. Историја науке је показала велику улогу традиције, која је најбоље могла да сачува благо прошлости.

Одбацујући чињенице, које нам је сачувала традиција научник рашчишћава поље за своју сопствену фантазију, а овде већ престаје наука и почиње научна романтика. Научник саставља своју концепцију и ову концепцију жели да оправда исто као адвокат свог клијента на суду – на све начине. Због тога често користи исте методе као и адвокат који не бира средства. Користи се тенденциозан избор чињеница: прихвата се само оно што одговара датој концепцији, а вишак се одбацује у страну, о осталом се ћути, као да оно не постоји. То је једна врста непоштеног прећуткивања. Затим, чињенице се излажу нетачно, у перифразама, у одређеном тенденциозном поретку. Често долази и до директног извртања чињеница. Неки научници прибегавају следећој методи: понављају једног истог у различитим варијантама. Ако нека чињеница наизглед

одговара њиховој теорији они се труде да се што чешће позивају на ту чињеницу варирајући је у различитим језичким формулацијама, тако да се код читаоца ствара илузија да се ту ради о многим чињеницама и многим аргументима. Затим – подешавање чињеница. Наводе се чињенице, које немају везе с датим питањем. Као докази се наводе сумњиве одредбе и аргументи, који још ни сами нису доказани.

Затим – тенденциозно одабирање мишљења других научника. Из сваког научног рада може се “истргнути” неколико реченица и уз њихову помоћ на потребан начин представити позиција њеног аутора. Такво “позивање на изворе”, кад се тачка гледишта другог посленика науке намерно изврће, “усклађује” с идејом која се заступа има за циљ да створи утисак да су сви научници по том питању једномислени. У ствари, такво једномислије не постоји.

У другим радовима се, напротив, примећује метода дискредитације свог опонента. А неки научници раде управо по методи Остапа Бендера⁵⁷, који је спор почео тврдњом: “Бога нема, то је медицинска чињеница”, а пошто је то тобоже наука доказала, више нема шта да се доказује.

Непоштеност полемике се огледа и у апеловању на страсти публике.

У прошлом веку је био откривен рукопис “Учење дванаесторице апостола”. До дан-данас научници воде спорове о томе ком времену припада овај споменик, да ли припада Цркви или нецрквеним круговима итд. Међутим, само сама Црква може да каже да ли је то њено дело или не. Кад је у научном свету било постављено питање о истинитости посланица свештенотученика Игњатија Богоносца била су исказана супротна мишљења: једни су говорили да су она лажна, други да су истинита, трећи су тврдили да су ова дела касније подвргавана интерполацији⁵⁸, неки су претпостављали да су посланице биле скраћене итд. Тако су светила европске науке изражавала дијаметрално супротна мишљења, која се нису могла усагласити. И због тога када данас чујете реч “псеудо” имајте на уму да је научник, који се налази ван Цркве изгубио главни оријентир – традицију, предање и наследност. Он има други метод, каузални, односно случајни, он доноси закључке на основу неповезаних, фрагментарних чињеница и подударности.

Црква је увек била ближа од других догађајима, о којима се сада воде спорови. Оци Цркве су знали њен живот и због тога су интуитивно пре могли да разликују оригинал од фалсификата од научника, који не поседују такву духовну интуицију. Осим тога, древни оци су боље знали саму патристику, због тога су с већим правом могли да кажу: да ли је нешто истинито или лажно, да ли је своје или туђе. И наравно, они оци Цркве који су били ближе времену стварања ових дела су боље могли да се оријентишу да ли су она лажна или не од нас – после толико векова. Због тога је у сваком погледу најобјективнији глас Цркве, а не мишљење човека, који се ослања на снагу свог сопственог интелекта и због нечега мисли да је управо он нашао и открио истину. Историја сведочи да се често испостављало да је оно што је сматрано за одбачено у ствари истинито. Колико нам је таквих сведочанстава дала археологија! А она дела критичког усмерења, која су некада изгледала као последња и коначна реч науке данас се сматрају за дечије тепање...

О дарвинизму

Одмах треба начинити опаску: у савременој науци постоји мноштво теорија и хипотеза сличне врсте, које не само да се међусобно разликују, већ су и дијаметрално супротне. Због тога је Дарвинова теорија само једна од многих (која уз то не поседује чињеничне доказе), али притом најшире распрострањена. У чему је њен принцип? – У природи се одвија непрекидни природни одабир. У борби за опстанак преживљавају најбоље прилагођени организми. Мање прилагођени

⁵⁷ Остап Бендер је лик из познатог романа Иљфа и Петрова “Дванаест столица”.

⁵⁸ Интерполација је касније уметање у текст речи или фраза које не припадају аутору. – прим.ред.

и слабији пропадају. Код организама настају одступања од неког типа, која могу бити корисна и тада ови организми имају више шанси да преживе. Корисне особине се преносе наследно. Тако се рађају нове форме и врсте живих бића. Развој иде од простијег ка сложенијем.

Да ли ове тврдње могу да нас задовоље? Да ли на њима можемо да саградимо грандиозно здање еволуције?

Као прво, треба рећи да је Дарвинова теорија *хипотеза*, јер за њу нема очигледних доказа. У сећању човечанства једна врста никада није прелазила у другу и у природи никад није створена нова врста. Можемо да говоримо само о разним облицима, али не о квалитативно новој врсти.

По Дарвиновој теорији три принципа: прилагођавање средини, борба унутар врсте и способност размножавања, условљавају еволуцију. Али видимо нешто парадоксално: ове особине у највећој мери не поседују највиша бића него најнижа – гљивице и биљке, које се размножавају путем спора. Управо оне се најлакше прилагођавају околини. После избацивања вулканске лаве, после поплава, или насупрот томе, у пустињи, кад дуго нема кише и кад се она претвара у мртво поље развијенија бића изумиру, а у животу остају (чувају животну способност) примитивна бића. Ова примитивна бића у поређењу с високо развијеним бићима такође поседују бољу способност за размножавање. На тај начин, ако се полази од три принципа дарвинизма, живот би требало да се заустави на нивоу гљивица и спора. Ово би била оптимална врста живих бића прилагођена животу на Земљи. Тако из та три принципа никако не проистиче настанак сложенијих и због тога “крхкијих” и “нежнијих” бића у односу на околину.

Даље: Дарвинова теорија је каузална, односно, заснована је на случајностима. Код неког бића се случајно појављује нова особина. Ако је ова особина корисна (даје му нову шансу и могућност да преживи у садашњим условима), она остаје код овог бића и предаје се наследно. Ево основе морфологије дарвинизма: виша бића настају од нижих каузално, путем случајног настанка неких одступања од норме. Да ли можемо бити задовољни таквим решењем питања, да ли је оно оправдано? Знамо да су органи корисни само кад су развијени; налазећи се у стању ембриона или ако су недовољно развијени они немају никакав повољан утицај, не дају никаква преимућства, већ напротив, представљају терет за организам.

На пример, код неког бића, које еволуцијом треба да се претвори у птицу, појавио се неки израштај на месту будућег крила. Сама Дарвинова теорија негира појаву крила одједном, она говори о постепеном претварању нечега у крило. Дакле, код бића се из непознатих разлога (некакве аномалије) појавио израштај из којег се касније развило крило. Какве везе овај израштај може да има са опстанком ове индивидуе? Никакве. Он за њу неће бити користан. Напротив, овај израштај ће јој још и сметати у борби за опстанак: да ухвати плен, да побегне од непријатеља итд. Дакле, док се израштај не развије у крило он неће помагати овом бићу него ће га оптерећивати. И због чега, ако је настао он мора да остане? Као што је случајно настао, исто тако случајно – у другим генерацијама он треба и да нестане. Ово је други аргумент против дарвинизма на који дарвинизам још ништа није успео да одговори.

Затим, има бића, која доживљују сложене метаморфозе. На пример, гусеница се претвара у лептира, тело гусенице се раствара у ларви, постаје слично густом крему и затим се од овог крема постепено ствара други организам – организам лептира. Какве везе с овим имају корисне или штетне особине? Ова метаморфоза се никако не може објаснити тиме што су се код бића “случајно” појавили зачеци неких органа или друге, да тако кажемо, корисне особине. Овде се већ говори о сложенем плану постојања.

Осим тога ниједан орган тела се не може посматрати изоловано. Сви су они по својим функцијама међусобно тесно повезани, због тога било каква промена једног органа повлачи за собом промену читавог организма.

Говори се о такозваним закржљалим (рудиментним) органима – једној од тврдњи дарвинизма. Односно, у људском телу постоје органи, који више немају функцију и то доказује да је људски организам некад био другачији. Међутим, ми не можемо да се задовољимо таквим објашњењем.

У прошлом веку научници-еволуционисти су у човековом организму налазили око сто осамдесет органа, који су по њиховом мишљењу били потпуно бескорисни. Ипак, испоставило се да већина представља органе за унутрашње лучење, без којих је човеков живот потпуно немогућ. Због тога овде треба другачије формулисати питање. Као прво, нису нам све функције органа довољно познате; као друго, људски организам има такозване резервне органе, који на извештан начин замењују оштећени орган у случају његовог оштећења и преузимају на себе његово оптерећење. Дакле, можемо да тврдимо да у људском телу нема ничег сувишног.

Научници одређују старост геолошких слојева, фосила итд. различитим методама, неким људима изгледа да Библија противречи науци. Али кад говоримо о старости човечанства за тачку од које бројимо узимамо завршетак стварања, које је у Библији названо “данима”. Под “данима” су свети оци (на пример светитељ Василије Велики) подразумевали периоде, чије нам је трајање непознато. “Дани” су почели још пре стварања сунца, због тога су “дани” – етапе кад је стварано ново, а колико је времена протекло између ових етапа није познато, то ми не можемо да установимо.

Да ли наука уопште може да оповргне библијско мерење времена? Дијалектички материјализам говори о томе да је материја – универзална супстанца, да је све међусобно повезано, и посматра свет као бесконачно и коначно, где ништа не може да постоји изоловано од околине. Научници одређујући старост фосила, слојева итд. користе различите метода датирања. Постоји радиоактивна метода, која се назива калијумско-аргонском. Постоји друга, метода угљеника која се заснива на томе што је познато време распада молекула угљен-диоксида. Има још метода које се заснивају на мерењу слојева метеоритске прашине, која се таложи на површини Земље, а које су засноване на мерењу повећања делте реке од наноса (река наноси одређену количину талоба и због тога делта постаје све дужа). Могу ли се ови начини датирања назвати тачнима? Да би се датирала прошлост наше планете треба прихватити принцип униформизма, а то значи: процеси који су се одвијали у прошлости су по свом карактеру и по свом интензитету истоветни с процесима, који се одвијају сада и који ће се одвијати у будућности. Међутим, да ли је овај принцип оправдан?

Постоје такозвани катализатори, у чијем присуству један исти хемијски процес може да се одвија различитом брзином. Постоје катализатори, који процесе убрзавају на стотине пута. Како онда можемо да докажемо да раније нису постојали други фактори којих данас нема, да раније нису постојали катализатори у чијем присуству су исти ови процеси могли да се одвијају у неупоредиво краћем року него што је то сад случај? Ко нам је дао право да тврдимо да су услови раније били исти као данас, и да су у формирању Земље учествовале исте силе, које сада делују? Дакле, сва ова датирања су хипотетична.

Униформизам се слабо слаже с дијалектиким материјализмом, који говори о узајамној вези појава и о непрекидним квалитативним променама у природи. Знамо да су се у блиској прошлости, која је чак доступна нашем посматрању процеси развијали другачије. На пример, магнетно поље Земље је било много веће него сад. Оно се за хиљаду и по година готово два пута (отприлике) смањило. Степен интензивне радијације је раније био другачији. Сами материјалисти говоре о другачијем саставу атмосфере у прошлости; дакле, тада су деловале и друге силе. Теорију униформизма на којој се заснивају сва “датирања” не можемо сматрати основаном.

Даље, разне методе датирања дају различите противречне резултате, који се не слажу међу собом. Ово се нарочито односи на методу датирања мерењем слоја метеоритске прашине. Кад би Земља била стара онолико колико то сматрају еволуционисти цела би већ била окована панциром од космичке прашине. На дну океана такође би морао да се налази слој ове прашине. Може нам се као противаргумент рећи да се прашина постепено растварала у слојевима земље. Међутим, метеоритска прашина има другачији хемијски састав од површине земље: у њој има много више никла и зато није тешко открити слој метеоритске прашине. Испоставило се да је овај слој веома танак, нарочито на дну океана. Али најјасније су противречности методе датирања мерењем слоја метеоритске прашине и концепције еволуциониста биле откривене кад су људи слетели на површину Месеца. Пошто се претпоставља да су Земља и Месец приближно вршњаци, то значи да би требало да је слој космичке прашине на Месецу, где практично нема атмосфере, морао бити веома велик. Претпостављало се да слој достиже неколико километара и зато су свемирски бродови били конструисани као да је требало да слете у блато.

Осим тога, сматрало се да у удолинама слој космичке прашине треба да буде још већи. Међутим, кад су људи стигли на Месец, испоставило се да је његова површина покривена релативно танким слојем космичке прашине и људи уопште у њој нису могли да се заглаве. Ово већ сведочи о томе да је земља много млађа него што то тврде присталице теорије еволуције.

Даље, еволуционисти говоре о томе да је живот настао од најпростијих облика – вируса. Међутим, испоставило се да вируси могу да постоје само ако паразитирају на развијеним организмима. Сами по себи вируси не могу да постоје!

И о другом “постулату” дарвинизма: бића која морфолошки личе на човека још увек не можемо да признамо за људска бића. Човек је духовни феномен, који нема аналог у видљивом земаљском свету. Сличност љуски још увек не доказује сличност семена, која се налазе у њима (пример: пшеница и кукољ). Ми ништа не знамо о психичком животу оних фосилних бића, која неки покушавају да прогласе за наше претке. Претпоставимо да су у нашем свету нестали сви мајмуни; у том случају би научници пронашавши приликом ископавања неколико скелета и фрагменте костију гориле, а поред њих штап за трешење ораха, полазећи од морфолошког принципа могли да кажу да су пред нама остац примитивних људи. Кости гориле би посужиле као извор научних инспирација, монографија и дисертација. Међутим, знамо да је мајмун потпуно другачије биће, које се квалитативно разликује од човека – то је дивља животиња. Дакле, кад се нађу скелети разних бића, ништа се не може рећи о њиховим умним способностима само на основу спољашњих анатомских одлика. Ова бића као и мајмуни могу бити просто човеколике дивље животиње. Уопште, психологија се не може извести из морфологије, тим пре прилично сумњивог карактера. Некада се говорило о томе да је карактеристична особина по којој се човек разликује од животиње површина коре великог мозга и однос између коре великог мозга и укупне запремине мозга. Међутим, откривено је да кора великог мозга делфина по површини премашује кору великог мозга човека, како по апсолутним тако и по релативним димензијама. Дакле, ако се полази само од формалне грађе, делфин би у интелектуалном смислу требало да буде на вишем степену развоја. Затим је почело да се говори о томе да није важна само та величина, већ и сложеност структуре мозга. Међутим, и овде се испоставило да је кора великог мозга код делфина структурно сложенија од човекове. Дакле, по фосилима се не може говорити о степену умног развоја овог или оног бића. Засад нису пронађени никакви прелазни облици између човека и животиње. Да их има било би нејасно зашто су све „човекоживотиње“ одједном нестале (при чему су нестале у читавом свету, у регионима са разним климатским и другим условима). Вероватно само зато што их уопште није било.

Еволуционисти говоре још и о томе да човеков ембрион (пролази кроз) понавља у развоју главне стадијуме еволуције. Међутим, за ово такође на постоје никакви докази. Углавном се позивају на шкрге код људског плода у одређеном стадијуму унутарутробног развоја; међутим приликом пажљивог проучавања видело се да су такозване “шкрге” само набори који немају никакве везе с рибљим шкргама. Грађени су од другог материјала и никад не врше ту функцију, од њих се образује људско лице. Осим тога, плод мајмуна на одређеним раним стадијумима више личи на човека него на мајмуна: нема длака, другачија је грађа главе итд. И ако будемо полазили од принципа еволуциониста треба да закључимо да је мајмун настао од човека. Дакле, ни за ову тврдњу нема никаквих доказа.

О еволуцији и кумранском календару

Постоје две концепције, две тачке гледишта на порекло и постојање нашег света, теорија креационизма⁵⁹ и еволуције – ова два погледа на свет не представљају философску апстракцију него однос према животу, стил мишљења с његовим психолошким устројством, скалу вредности, поглед на моралне законе, на схватање добра и зла.

Од детињства су нас учили да теорија еволуције није климава хипотеза него објективна, чврсто заснована и доказана истина, наука која оперише семо неоспорним чињеницама, укључујући и чињенице из археологије и палеонтологије. Говорили су нам о фосилним остацима изумрлих мајмуноликих бића, наводно човекових предака и о различитим начинима за одређивање њихове старости. Ови фосили хоминида су распоређивани на хелије еволуционистичке карте, као да је од њихових костију, од коцкица, грађена кула на чијем врху је смештан човек.

Међутим, теорија еволуције и сви њени докази, укључујући хемијске и радиоактивне методе, имају низ непоправљивих грешака, које еволуционисти воле да заобиђу ћутањем. Као прво, “заборавља се” да је човек пре свега психолошки, а не анатомски појам. Можемо да нађемо физичку сличност између свих зоолошких бића, али је она законита, јер зоолошки организми бораве у истој животnoj средини. Појаснићемо на примеру: бродови и лађе – од малог чуна и барке до огромних фрегата и савремених носача авиона без обзира на све своје разлике, морају имати заједнички принцип конструкције, који узима у обзир њихов положај у воденој стихији. Али би било чудно рећи да се лађа сама од себе претворила у фрегату, а да се фрегата претворила у нафтни танкер – њих је створио људски разум узимајући у обзир објективне физичке законе, њихов положај и кретање тродимензионалних тела у воденој средини. Због тога сличност зоолошких бића не сведочи о настанку вишег од нижег, него само о идеалном моделу живих организама, који се налазе у јединственој спољашњој средини.

Друга грешка се састоји у нетачности постулата на којима су засновани сви методи одређивања старости геолошких и биолошких објеката. Изоловане материјалне структуре уопште не постоје, због тога се процеси, који се у њима одвијају налазе у сложеним узајамним односима с другим системима; ово се односи, како на макросвет, тако и на микросвет. Подсетимо притом да систем не постоји само у простору него и у времену.

Међутим, хемијске, радиоактивне и друге врсте анализа претпостављају сталну и од средине независну стабилност процеса. Трајање фиксираних процеса њима изгледа као “бројило” времена како за далеку прошлост, тако и за далеку будућност. Међутим, знамо да чак и незнатно присуство катализатора може да измени време ових или оних процеса за хиљаду, па чак и десетине хиљада пута. Потпуно је немогуће реално узети у обзир факторе, ситуације и космичку

⁵⁹ Креационизам је учење о томе да је Бог ни из чега створио свет. – прим.ред.

позадину прошлости и будућности; а управо то је оно што условљава ток било ког хемијског, физичког или унутаратомског процеса. Ако се процес посматра изоловано од просторно-временске средине која се мења, резултат ће бити исто тако сумњив као и приликом покушаја да се схвати смисао реченице истргнуте из контекста. Чудно је да еволуционисти за доказивање теорије света, који се развија сам по себи прибегавају методама, које подразумевају принцип непроменљивости самих процеса. Дакле, друга грешка је анализа процеса у реално непостојећим затвореним системима, изолованим од утицаја средине, који остају вечно нерешиво питање за посматрача. Због тога су све методе, које се користе за одређивање старости Земље или постојање човека изван граница фактологије, у области хипотеза и претпоставки. Овде говоримо о принципима не дотичући се квалитета самих метода анализе, који не дају адекватне резултате и не слажу се међу собом. То је већ посебно питање.

Трећа грешка, која је делимично психолошког карактера, јесте то што еволуционисти претендују на стварање научне (управо научне, а не романтичарске) слике стварања света. Овакво претендовање је оживело, као авети из небића, десетине космогонијских теорија, које се гордо називају научнима, и које су се запањивши машту савременика касније тихо и неприметно истопиле и нестале као сенке. Данас је најпопуларнија теорија експлозије, теорија Васељене, која се шири. Притом се претпоставља првобитно постојање света у облику материје огромне збијености. Али ако се призна да је ова збијеност апсолутна, није могућа трансформација такве супстанце, зато што при апсолутној збијености не може бити кретања као премештања или претварања – једно искључује друго. Ако је пак збијеност била релативна, питање “пре” или “после” остаје нерешено, а слика стварања света, коју сликају еволуционисти претвара се у епизоду или фрагмент. У том случају би најлогичнија била позиција агностицизма (неспознатљивост узрока и коначног циља). Међутим, ова позиција би еволуционисте лишила основе за било какву философску теорију. Агностицизам је разумско закључивање о границама нашег разума и релативности наших интелектуалних знања. Он може да доведе човека или до тражења друге гносе – до вере, или до гмизавог позитивизма, односно до пораза и одрицања од трагања за смислом живота (сликовито речено, позитивизам је фантазмагорија чињеница, која се рађа у свести интелектуалног паралитичара).

Сад ћемо се обратити нама ближејем добу, односно периоду историје, који можемо да посматрамо. Овде налазимо обилне материјале, које су ископали археолози – ови неуморни пливачи у подзмном океану. Пред нама су дела античке уметности, извучена из недара земље као бисери из мора. О чему нам она говоре? О еволуцији људског интелекта? О сталном развоју и истанчавању естетског осећања? О развоју и усавршавању мајсторства древних уметника са сваком веком? О поступном кретању од несавршенства ка савршенству у историји уметности? У том случају би античка уметност требало да наступи као пиједестал неког трона лепоте, на којем би били устоличени савремени апстракционисти и надреалисти. Међутим, видимо нешто друго: дела старих мајстора, чак и њихови мали сачувани фрагменти стоје пред нама као ремек-дела уметности, они нас запањују савршенством облика, унутрашњом експресијом, психологичношћу, динамизмом композиције, јединством садржаја и уметничких оваплоћења и оним што бисмо назвали музикалношћу дела, где стваралачке идеје као звуци јединственог акорда присуствују и звуче у сваком детаљу.

Уметност старог Истока није ништа мање задивљујућа – то је трагање за мистичком дубином бића. Уметност Истока постаје условна и симболичка не губећи експресију и психологизам, који су својствени хеленизму. Још су древни Египћани нашли уметничко средство, које отвара могућност да се из вечности “провири” у време, из космоса у васиону – то је обрнута перспектива. Кад би теорија еволуције, која се назива теоријом историјског прогреса

била тачна, XX век би нас вероватно обрадовао рођењем генија, који би по снази свог талента превазилазили Хомера и Вергилија. Међутим, то се није десило. Присталице еволуције због нечега развој човека поистовећују с технократијом, као да је човеков идеал – моћни суперсавремени компјутер. Али чак нам и у погледу научних знања древних људи археологија даје материјал за размишљање.

У источном делу Палестине налази се удолина, која личи на месечеву долину. То су обале Мртвог мора; овде је огањ, који је пао с неба спалио преступне градове. За време земаљског живота Христа Спаситеља житељима Палестине је изгледало да је овај крај немо пророчанство, слика будућег огњеног потопа. Обала мора је покривена сољу, као ињем. За време буре таласи из његових дубина избацују велике комаде окамењене смоле; у њему нема живота, оно личи на чашу пелина, коју ће Анђеосвете подићи и излити на Земљу (Откр. 8, 11). Долина Мртвог мора је нема као гроб. У приобалним стенама скривајући се од зракова врелог сунца, крије се ретко жбуње; ветар с југа, као дах пустиње носи песак помешан са сољу; тамо готово да нема кише. Високо на небу лете својим моћним крилима орлови; тако лађе, подигавши једра плове океаном. Они прате погледом свој плен – отровне змије.

Овај крајолик, где се човеку чини да се само време зауставило, и да је све живо уснуло до Страшног суда, старозаветни монаси јесеји учинили су својом обитељи, у стенама су ископали пећине, сакрили су се овде од света, као што су њихови преци напустили Египат како би нашли Обећану земљу. Тамо није било ничега што би радовало поглед и расејавало ум. Дању је небески свод личио на струје растопљеног бакра подсећајући их на смрт. Ноћу им је звездано небо говорило о вечности.

Јесеји су били затворени у своју секту, у коју су нови чланови примани тек после дугог и тешког искушавања: искуства тиховања, поста и апсолутног послушања старијим представницима заједнице. Насупрот другој старозаветној секти – секти терапетута, који су тражили унутрашње мистичко јединство с Божанством, јесеји су представљали чврсту организацију с јасном структуром и строгим уставом, који им је прописивао многобројна правила и ритуале. Ови људи су били сједињени есхатолошким ишчекивањем Месије, који ће истребити грешнике на земљи, презиром према свету и непријатељством према свештенству храма. Свештену историју су замишљали као сталну борбу између синова светлости и синова таме и били су спремни да ступе у ову борбу с мачем у рукама. Ритуали јесеја су били окружени тајанственошћу, али је код њих нарочито место заузимала сунчева светлост као символ божанствене еманације. Прве зраке сунца на изласку су морали да дочекују химном Богу.

Историја ове секте је драматична. За време неуспелог устанка Јевреја против Рима пештерски манастири јесеја су претворени у једно од последњих упоришта бунтовника, који су се очајнички борили. Разјарени римски војници су предали заробљене Јевреје смрти у мукама. На месту манастира јесеја остало је само згариште. Међутим, опкољени јесеји су успели да сачувају своје главно благо – велику библиотеку – сакривши свитке на пергаментима у неколико удаљених пећина. Тако су се они овде, у кумранским стенама, као у каменом саркофагу, сачували током готово деветнаест столећа. (Уосталом постоје подаци о томе да су неке од пећина Кумрана биле откривене и раније и да су се на пијацама у Дамаску продавали древни рукописи, донети из Палестине.) Често на суду главни сведок одлучи да се појави последњи – с неоспорним доказима невиности окривљеног, доказима од којих зависи пресуда. И тако у финалу вишевековног суда – пристрасног, лажљивог и прљавог суда рационалиста над Библијом (они су непрестано тврдили да је цело Свето Писмо – низ фалсификата и обмана) у XX веку као сведоци истинитости Библије неочекивано наступају кумрански рукописи.

Необично је како су они пронађени. То по нечему подсећа на библијску причу о Саулу, који је кренуо да тражи нестале магарце свог оца и сусревши се с пророком Саумилом, био помазан за цара Израиља (1 Цар. 9-10). Младић-бедуин је изгубио козу. Попео се на стене и завиривао у јаруге да види да животиња није можда тамо пала, пузио је по косинама планине држећи се за шибље, и одједном је на пустом месту, где је изгледало да никад није ступала људска нога угледао улаз у пећину. Претпостављајући да је коза могла да залута, ушао је унутра и угледао глинене крчаге, у којима су се чували стари свици. Пронашавши животињу и вративши се код својих рођака младић им је испричао како је пронашао две ствари: јаре и пећину. Његови укућани су се досетили да се рукописи могу продати (нећемо се на томе детаљно задржавати: наставак би по занимљивости сижеа личио на детективски роман), и на крају крајева кумрански текстови су се нашли у рукама научника.

Кумранска библиотека је једно од највећих открића XX века. Рукописи су доказали идентичност савремених библијских књига с њиховим древним кодексима, као и постојање оригинала неканонских књига на хебрејском језику, што су рационалисти одбацивали. Негативна критика Библије, која је била у стању шока, бацила се у потрагу за неподударностима незнатних фрагмената, односно “ситним нападима” не одлучујући се на напад на отвореном пољу.

Међутим, овај проналазак није представљао сензацију само за библисте већ и за астрономе, јер је међу кумранским рукописима пронађен сунчев календар, који је представљао ритуални календар јесеја. Календар је као и нека друга документа, на пример, карта храмовног блага, био кодиран. У овом календару су биле наведене дужине године, али је недостајао интервал “изједначавања” и број дана, који се умећу. Астрономи су радили на одгонетању календара с истим жаром као Шамполион⁶⁰ на египатским хијероглифима. Кад су биле пронађене “изједначавајуће” величине испоставило се да се година кумранског календара подудара с годином григоријанског календара до четвртог степена децимале, односно била му је практично једнака.

Јесеји су се настанили у Кумрану у II веку пре Христовог Рођења, али је секта постојала много раније и време стварања календара јесеја се губи у дубини векова. Неки научници претпостављају да је он створен за време израиљских царева, а други га сматрају за најархаичнији календар Палестине. Премда је наравно све то област хипотеза и без обзира на то како замамно било ступати иза огледала научне романтике ми више волимо да се не удаљавамо од чињенице која нас занима, а то је: дужина сунчеве године је била позната астрономима старог света дуго пре него што је у Риму искована медаља у част папе Григорија XIII и створен “супертачан” календар, који носи име овог јерарха. Врлине кумранског календара су тако битне да је УНЕСКО-у било предложено да се он узме као образац светског календара.

Теорија еволуције учи о прогресу човечанства као биолошке врсте и човека као јединке, што би требало да се одрази у поступном развоју уметности и философије, као и научног мишљења – умећа проналаска решења техничког карактера. Али, као што можемо да видимо, историја сведочи о другом.

У вези с календарским питањем дотакли смо се ширег проблема: избора између креационистичке теорије и теорије еволуције, које се не могу усагласити. Данас је у нашим школама настала чудна ситуација: обе теорије, које се међусобно искључују, предају се паралелно: креационизам (стварање) као историјска истина – на часовима веронауке, и еволуционизам као научна истина (а не хипотеза), - на часовима биологије. Притом се еволуционизам предаје по дарвинистичкој варијанти. Зар овакав ситем предавања не посепешује

⁶⁰ Жан Франсоа Шамполион (1790-1832.) – француски научник, оснивач египтологије. Њему припада заслуга за дешировање египатских хијероглифа. – *прим.ред.*

развој скептицизма и нихилизма код ученика? Због чега у курс предавања предмета као што је биологија, зоологија, геологија итд. не улази упознавање омладине с критиком еволуционистичке концепције кад је наука за то сакупила довољно материјала? – Као прво, овде се осећа инерција ранијег идеолошког материјализма, као друго, некомпетентност дела педагога, којима је лакше да уче децу по постојећем шаблону него да се баве самообразовањем. Међутим, постоји још један фактор: онима који су учени да су високоорганизовани представници рода хоминида, а у суштини “интелектуалне друштвене животиње” сад је тешко да носе тежак крст своје богосличности. Цивилизација, на коју се еволуционисти радо позивају је одвојивши науку од морала довела свет на ивицу апокалиптичких катастрофа. Наш свет личи на “Титаник”, који обасјан многим светлима плива у ноћном океану историје у непознатом правцу. На крају желимо да кажемо да с наше тачке гледишта еволуционизам у знатној мери представља психолошку појаву.

Календарско питање

Икона времена

Међу непознаницама у природи, која нас окружује најмање познато је време, јер нико не зна шта је време и како њиме управљати.

Аристотел

Време је стални фактор нашег постојања. Међутим, ни античка ни савремена философија нису дале било какво задовољавајуће објашњење овог свуда присутног феномена. Дефинисати нешто значи наћи његова карактеристична својства. Време нема ни природу, ни својства осим једног својства – неповратности. Философи, који су се бавили овим проблемом су или одустајали, признавши свој интелектуални пораз или су покушавали да једну непознаницу дефинишу другом непознаницом, падали су у таутологију или у најбољем случају, језик философских расуђивања и одредаба замењивали језиком поезије: алегоријама, метафорама или сликовитим приказима, односно сликовитим језиком древних мислилаца.

Најдубља расуђивања о времену налазимо код Платона и блаженог Августина. Платон је у својим знаменитим “Дијалозима” указивао на то да до стварања света време није постојало. У вечности је постојала Божанствена идеја као узорак космоса. Време је настало заједно са створеним светом, оно је само сенка и подобје вечности. “Време је настало заједно с небом, како би се они, пошто су истовремено рођени, распали истовремено, ако за њих наступи такав распад” (под “небом” је Платон подразумевао космос). Карактеристично је да се Платонов погледи на феномен времена подударују с поставкама теорије релативитета, која такође говори о немогућности разматрања времена пре момента стварања света, односно о “привремености времена”. Платон је учио да су Сунце, Месец и звезде створени ради одређења времена, као стражари, као “чувари” времена. Овде Платон готово дословно понавља Мојсија (хришћански апологети су сматрали да је древним философима било познато Мојсијево Петокњижје).

Низ глава познате “Исповести” блаженог Августина епископа Ипонијског посвећен је покушају да се осмисли време. Августинова заслуга је у томе што је указао на две димензије времена:

- 1) објективне оријентире, који постоје ван наше свести,
- 2) субјективне оријентире – ритмове и доживљаје времена, који су уграђени у самог човека.

За мерење времена може да послужи било која природна појава уколико се равномерно и периодично понавља: окретање Земље око своје осе (дан и ноћ), смена месечевих фаза – лунарни месец, кретање Земље по орбити око Сунца – година.

Приликом стварања јединственог система времена настају потешкоће, јер основне јединице времена – година, месец, дан и ноћ – нису сразмерни (на пример година не садржи цео број дана и ноћи и тако даље).

Календар је један од покушаја да се открију временски ритмови, да се створи модел времена, слика времена, да се састави његов периодични систем. Ради тога се узимају различити оријентире, који се условно сматрају непромењивима. Календар није само производ науке, није само таблица математичких формула, већ је такође и религиозно и философско осмишљавање времена исказано језиком математике. Немогуће је говорити о тачности времена. То је неспоразум, који је за нас постао уобичајен и због тога га не доживљавамо као бесмисленост; јер оно што је главно, а уједно и једино својство времена јесте његова непоновљивост. Не понавља се време, него условни оријентире за одбројавање времена. Пример је картографско понављање положаја космичких тела кроз одређене периоде, које ми условно узимамо за путоказе и етапе времена. Али чак су и просторне подударности космичких временских оријентира привидне и илузорне, јер се читав космос налази у кретању: милијарде галаксија као “бродови плове на свој непознати пут... ко зна: куда” (Верхарн).

Одлике календара су ритмичност структуре (периодичност и хармонија) и тачност у односу на задате оријентире (односно на њихово привидно просторно подударање). Осим тога, црквени календар мора да одговара библијском учењу о времену то јест да узима у обзир: седмодневну недељу, која одговара етапама стварања; дан и ноћ – као најпростији временски циклус; космичка тела – Месец, Сунце и звезде као укупност временских оријентира. Наш задатак је да размотримо могућности и одлике два календара – *јулијанског* и *григоријанског* - углавном у односу на литургијски живот Православне Цркве.

Једна од основних мерних јединица свих календарских система јесте година. Међутим, многимима није познато да се година као временски период не одређује једнотипски. Савремена астрономија има неколико математичких слика године.

1. Сидеричка, односно звездана година је време за које се Сунце једном окрене у небеској сфери међу непокретним звездама. Она садржи 365,2564 просечних сунчаних дана. Ова година узима у обзир фактор звезда (на пример, положај Сунца у односу на звезду Малу Медведицу), због тога има најчвршће сталне оријентире и одговара библијском учењу: И створи Бог Сунце, Месец и светила ради одређивања времена” (в. 1 Мојс. 14-19).

2. Тропска година – период проласка Сунца између тачака пролећне равнодневице, она је једнака 365,2422 просечних сунчевих дана. Њен фактор је Сунце (положај Сунца у односу на Земљу).

Математичка слика тропске сунчеве године је мање постојана од звездане.

3. Аномалистичка година је период проласка центра Сунца кроз перихелијум своје видљиве геоцентричне орбите – 365,2596 дана.

4. Драгонска година – период проласка Сунца кроз један чвор Месеца на еклиптици (кругу небеске сфере којим пролази видљива годишња путања Сунца) – 346,6200 дана.

5. Календарска година – 365 дана у простој години, 366 – у преступној (дан и ноћ су условно узети као недељива целина).

6. Лунарна година, која се састоји од 12 лунарних месеци – 354,367 дана.

Јулијански календар је оријентисан на сидеричку – звездану годину. Григоријански на тропску, сунчеву годину, и због тога је немогуће поредити њихову тачност у односу једног према другом. Овај фактор многи критичари јулијанског календара испуштају из вида или га намерно прећуткују. Међутим тачност јулијанског календара се не може разматрати у мерама тропске године. Ова грешка, која је научницима јасна обично остаје непримећена од стране широке публике.

У врлине јулијанског календара спадају: строга наизменичност простих и преступних година у ритму 3:1; подједнак број преступних година у календару; веза и симетричност јулијанског календара с лунарним календаром: циклус од 28 година, кад се у данима недеље понављају исти бројеви дана у месецу; циклус од 19 година кад се понављају исте фазе Месеца у односу на датуме месеца. Пасхални циклус или Велики индикт, који садржи 532 године (28 x 19) – циклус након којег се понављају Месечеве фазе, дани, недеље и датуми месеца се понављају, односно празник Васкрса постаје периодичан.

Кроз јулијански календар, кроз његов математичко-символични знаковни систем време се оцрквљује у ритмовима богослужења, нарочито у Пасхалији. Оцрквљено време постаје символ и икона Вечности.

У григоријанском календару је четристогодишњи период 3 дана краћи од јулијанског због претварања три преступне године у обичне, и ова наизглед незнатна разлика нарушава хармонију и ритам календара.

Григоријански календар је лишен цикличности. Његови периоди су толико велики да је он практично праволинијски; у односу на лунарни календар он није симетричан него паралелан, узима у обзир мање космичких фактора од јулијанског (одсуство звезданих оријентира; његови фактори - пролазак Сунца кроз геоцентричну осу су промењиви). Григоријански календар је од свих библијских оријентира концентрисан само на кретање Сунца, које се посматра с геоцентричке позиције. Изгубио је везу с лунарним календаром и због тога је постао туђ библијском мерењу времена. Григоријански календар је у поређењу са јулијанским по својој структури примитивнији, а његове мерне таблице су незграпније и тротије.

Циклус омогућава да се предвиди будућност и да се репродукује прошлост. Ритам је живот, свако биће – физичко, биолошко и психолошко протиче у одређеним ритмовима. Нарушавање ритмова представља распад и смрт. Сама реч “космос” значи “уређена васељена”, космички ритмови су манифестације његове логизације. Где постоји закон постоји и ритам. Ван ритма ће се космос претворити у хаос.

Григоријански календар је приземан, он уместо ритмова бележи климатске периоде на Земљи; јулијански календар је космоцентричан, он покушава да ухвати пулс Васељене. У јулијанском календару, по сликовитом изразу питагорејаца и платоничара, “звучи музика небеских сфера”, а његове мерне таблице су ноте “звездане симфоније”. Циклус и круг су симболи вечности.

Григоријански календар је као што је већ било речено, праволинијски. Права линија је слика “одвратне бесконачности”, символ овековечења времена, односно непродуховљене материјалности. Јулијански календар је есхатологичан. Григоријански је утилитаран и технократичан. Он је лишен сваког мистичког потекста. Јулијански календар је космичка поема. Григоријански је суво књиговодство. Григоријански календар је изгубивши ритмичност постао сила за деструктуризацију.

Шта је позитивно дао такозвани “нови календар”? У григоријанском календару полугођа, квартали и месеци садрже различит број дана. Дани недеље се не подударују с датумима месеца.

Смена “расцепљених” недеља се одвија независно од дужине месеца. Број дана у вековима у григоријанском календару није једнак. Преступне године немају периодичност. Григоријански календар у односу на космос представља провинцијализам (Сунчев систем уместо Васељене). Он је везан за земаљске појаве, за климатска годишња доба, што представља главни аргумент присталица григоријанске Пасхалије. Међутим, не треба заборавити да је поштовање тачног календарског датума за одређивање Васкрса уз игнорисање осталих фактора, укључујући недељу у седмици, било пракса неких малоазијских заједница: они су Васкрс славили 14. нисана тежећи ка тачном понављању историјског датума Христовог Васкрсења. Овај малоазијски обред је био осуђен на I Васељенском Сабору, а његови следбеници су од тада сматрани за јеретике – називани су четрдесетницима или квадродециманима. Дакле, тачност месеца и датума у празновању Васкрса није имала вредност сама по себи, а уз игнорисање других библијских фактора таква пракса је чак, како је горе наведено, сматрана једнаком јереси (питања о Пасхалији ћемо се дотаћи касније и размотрићемо га посебно, јер је то питање од кардиналног значаја за црквени календар).

Календар као осмишљавање и логизација времена садржи у себи духовни потенцијал погледа на свет епохе и друштва, у којима је настао и формирао се. Јулијански календар је дело александријских астронома. Александрија је била један од главних философских, религиозних и научних центара света. У Александрији је живела највећа јеврејска колонија (до 200.000 људи). Ту се одвијала плодотворна синтеза између старозаветног монотеизма и античке философије. Овде је касније створена школа библијске егзегетике, која се одликовала приврженошћу алегоричном тумачењу Светог Писма.

У Египту и на Синају су живели монаси и аскети јудаисти и њихови прозелити (терапеути). А у Александрији су широко биле распрострањене библијске књиге преведене на грчки језик. Александрија је представљала раскрсницу култура Египта и Рима, Јудеје и Хеладе. Египат је био урођен у мисли о вечности, а колосалне пирамиде су представљале стремљење ка њој.

Година јулијанског календара је везана за звездану годину, али се њена формула не подударала са звезданом годином, већ је за 9 минута и 1 секунду мања од ње; година јулијанског календара је од сунчеве тропске године дужа 11 минута и 14 секунди. Созиген⁶¹ је имао у рукама Хипархове⁶² таблице, али их није прихватио, због чега се може рећи да година јулијанског календара по бројчаној карактеристици представља извесну средњу величину између сидеричке и тропске године, њихову хармонизацију, која је ближа звезданој години. У томе видимо провиденцијални значај јулијанског календара за Цркву. Кад би се година јулијанског календара у потпуности подударала са сидеричком годином празник Васкрса би се убрзо удаљио од земаљских координата; кад би се подударала с тропском био би искључен из космичких фактора, из такозване “истинске године” и везан само за годишња доба на Земљи. У другом случају би се изгубила сама идеја Васкрса, преображење не само Земље, већ и целог космоса кроз преображење човечанства. Јулијански календар узима у обзир и космичке факторе, годишња доба на земљи и лунарне (синодичке) месеце.

Савремени критичари јулијанског календара говоре о нетачности календара као о његовој грешци или несавршенству. Међутим, они губе из вида очигледну чињеницу да грешка не може

⁶¹ Александријски астроном, један од главних твораца јулијанског календара, I век пре Р.Х. – прим.аут.

⁶² Астроном и математичар, из II века пре Р.Х. Хипарх је одредио сунчеву годину уз одступање од 6 минута (по другим подацима од 4 минута) од данас прихваћеног времена обрачуна, а звездану годину са одступањем од само 20 секунди. Разлику између звездане и сунчеве године, која износи око 20 минута он је одредио уз одступање од 5 минута – прим.аут.

да створи хармонију, да из несавршенства не може да произађе читав низ временских циклуса, који чине слику времена необичну по својој лепоти међу другим календарима.

Време је неухватљива супстанца, време је тајна и као тајна оно може бити изражено и забележено кроз симболе. Јулијански календар је иконографско изражавање времена, то је свештена икона времена.

Укључивање космоса у вечност

У Библијској књизи “Постање” је речено: *И виде Бог* (највиши степен поузданости) да је све што је створио *добро веома*,⁶³ односно прелепо (1 Мојс. 1, 31).

Полазим од Библијског Откровења и постулата древних философа да је лепота својство истине, и због тога је лепота – звезда-водиља, која води ка истини. Ако је јулијански календар у поређењу с григоријанским леп (његова математичка слика је складна, префињена и хармонична) онда он има допунску могућност да тачније и потпуније изрази “физичку суштину” онога што философи називају ноуменима и целисходним идејама, а физичари динамичким законима Васељене. Мисао о гноси лепоте може изгледати парадоксално, али је она стара као и сам свет.

Познати теоретичар физике А.Поенкаре је у књизи “Математичко стваралаштво” тврдио да су “лепе формуле најкорисније”, и писао је о нарочитом естетском осећању научника (попут научне интуиције), које је непознато профанима у науци, који у њега сумњају и чак се томе подсмевају.

Познати шведски физичар, добитник Нобелове награде Ханес Алвен је проучавајући стваралаштво истакнутих савремених научника дошао до следећег закључка: “Премда су имена великих научника-теоретичара добро позната, нема свако представу о томе како они раде. Део њиховог рада подсећа на делатност уметника. Као што сликар изражава своје мисли и осећања у бојама, скулптор у глини, музичар у звуцима, тако и професионалац у научној уметности користи формуле и законе, који попут сваког богатог одраза света, који нас окружује представљају степен лепоте. Највећа похвала, коју теоретичар може да заслужи показујући ново изведену формулу јесте одушевљени усклик његовог колеге: “Како је лепа!”

Фактички, лепота формуле се од лепоте музике не разликује више него лепота музике од лепоте слике... Стари Грци су астрономију убрајали у лепе уметности, њена муза је била Уранија.

Многим нашим савременицима се чини да физичка формула није уопштена типска и у бројевима кодирана слика, него скулптура, фотографија физичког феномена. Међутим, математика и физика представљају преламање слика појава кроз човекову свест с циљем проналажења општих закона и законитости, ритмова и циклуса неких постојаних принципа својствених појавама. Математичару-теоретичару је потребна моћ замишљања како би саградио сложене и често неочекиване комбинације, и способност за философско апстраховање како би нашао опште законе. Познати физичар Бор је за свог друга рекао: “Није имао довољно маште за математику па је постао песник.”

У синтетичком мишљењу древних философа лепота је била категорија највиших реалија. За Платона је лепота дубоко мистична. То је светлост Божанствене идеје, праслике света. Душа у стању мистичког надахнућа “божанственог ероса” созерцава лепоту првобитних идеја (дијалог “Филеб”).

⁶³ Српски текст у преводу Ђ.Даничића гласи: И гле, добро бјеше веома.

Свет за питагорејце и платоничаре као производ Највише Лепоте садржи у себи принципе хармоније и сенку-одраз прелепог. За питагорејце је “небо – хармонија и број”. Космос није само поредак, већ и украс и лепота.

Велики научници старих времена и многи научници новог доба – Максвел, Бор, Ајнштајн и Хајзенберг су приликом решавања физичких и математичких задатака полазили од принципа лепоте и хармоније Васељене. Оснивач квантне механике Хајзенберг је писао: “Наука новог доба показује да у свету који нас окружује нису непромењиви геометријски облици него динамички закони, (и) хармонију питагорејаца тражимо у математичким структурама.” Бор се трудио да физичке законе представља у видљивим сликама.

У древном свету су астрономија и математика сматране за сакралне науке. Платон је учио да без знања математике и музике нико не сме да прекорачи праг философске школе.

Математика и музика представљају проницање у тајне светске хармоније. Бројеви су питагорејце доводили у стање интелектуалне екстазе, музика у стање емоционалне екстазе. Душа мудраца слушајући музику, нарочито дорске мелодије, је у својој подсвести созерцавала свештене бројеве. Музика је била здање бројних низова и формула изван граница знакова и рефлексија у царству логоса душе.

Математичар, који је сачињавао формуле осећао је музику, напеве и хармонију ових формула. Он је осећао њихов склад и савршенство, или обрнуто, њихову деструктивност и распад. Број за питагорејце није био само мерна јединица, већ и квинтесенција појаве, њен стални индекс. Бројеви нису одређивали само мере и односе између предмета, у бројевима су били кодирани феномени Васељене, њена прошлост и будућност.

Александрија је имала посебан значај у духовној историји античког света. Она је била легура предања, цивилизација и култура Азије, Африке и Европе. Она је била наследница древних несталих цивилизација, сахрањених као у огромном саркофагу, испод врелог песка Сахаре. Гомиле камена, поцрнеле и испуцале од сунца, и пешчана брда Сахаре су налик на у бури и изненада подигнуте окамењене таласе бескрајног мртвог мора у којем су погребени, као потонули бродови, градови и насеобине хамитских држава.

Египатске пирамиде не запањују човека само грандиозноћу облика већ и високом тачношћу математичких и астрономских прорачуна, и моћним стваралачким генијем њихових твораца, који су налазили неочекивана и непоновљива решења за сваку архитектонску композицију. Савремени научници не престају да се чуде дубоким познањима звездане карте неба, инжењерским талентима безимених градитеља пирамида и храмова. Пирамиде, уроњене у летаргични сан, те рукотворне стене-гробнице стоје на обали пустиње као надгробни споменици на гробљу древних цивилизација.

Хамитска цивилизација је рано дошла у додир са семитском (халдејском и израиљском), а затим аријском (персијском и грчком). У древним рабинским предањима постоје приче о беседама Халдејца Авраама с египатским мудрацима, они размењују знања из математике и астрономије. Од времена Александра Македонског Египат улази у орбиту хеленског света. Александар Велики је решио да створи светску империју. Његова замисао се није остварила, али је Александрија – Александрово чедо – постала интелектуална престоница огромне регије и целе епохе. (Касније је калиф Омар у VII веку после Р.Х. спалио Александријску библиотеку, која је била највећа на свету. Старим рукописима од пергаментa и папируса освајачи су ложили градске сауне 8 месеци. Заједно с библиотеком умрла је и Александрија: она је била сахрањена испод пепела спаљених књига као Помпеја под пепелом Везува. На њеном месту се родио нови град – Ал-Искандар).

За време боравка Јулија Цезара у Египту царица Клеопатра му је представила познатог александријског астронома и математичара Созигена, којем је Цезар дао налог да сачини календар. Созиген није познавао само хелиоцентрични систем Аристарха Самоског, већ и космоцентричне системе питагорејаца, који су центром Васељене сматрали космички пламен – енергетски извор, који се не види са земаљске орбите. Александријски астрономи предвођени њиме, створили су један од најсавршенијих календарских система на свету (створен је 46. г. пре Р.Х., подвргаван је незнатној корекцији у I и IV в. после Р.Х.). Созиген је за основу календара узео звездану годину узимајући у обзир тропску годину и створио је астрономску табелу такве лепоте и хармоније, која је могла да одушеви и самог Питагору. Постоји мистика бројева. Питагорина школа је за нарочито значајне у мистичком смислу сматрала оне бројеве из којих се може извући корен. Платонска традиција, која има много заједничког с питагорејством је издвајала 1, 3 и 10 (1 – тачка, ванматеријални број; 3 – први реалан број, трокраки атом ватре и основа других вишекраких – модела атома; 10 – пунина, плерома, садржи у себи цифре од којих се граде сви бројеви).

У хришћанској симболици се јединица и тријада односе на Божанство и Његове Ипостаси, а десет означава савршенство, пуноћу и завршеност. Приказаћемо математичку слику јулијанске године у њеним елементарним циклусима – данима:

$$3^5(243)+3^4(81)+3^3(27)+3^2(9)+3^1(3)+3^0(1)+1^1(1)+0,5^2(0,25)0365,25$$

- број дана јулијанског календара

Три основна циклуса јулијанског календара нам дају следећу слику: први циклус је смена три просте и једне преступне године (3 и 1), тријада и јединица – свештени символ Божанства.

Други циклус је подударане бројева месеца и дана недеље сваких 28 година; збир ових бројева (2+8) даје 10 (плерома, савршенство и завршеност).

Трећи циклус је подударане месечевих мена с бројевима месеца сваких 19 година (1+9=10). Такође плерома.

Свештени циклус хришћанизованог и оцрквљеног јулијанског календара јесте Велики индикт – Пасхални круг, то су 532 године. Збир бројева 5+3+2 поново даје плерому – 10.

Да ли овакве једначине могу бити проста подударност или је то мистички потекст календарско-астрономске таблице?

Три циклуса јулијанског календара имају збир цифара 10, а по учењу хришћанских егзегета $10^3=1000$ – означава вечни живот, савршенство у Богу које нема краја, већ служи као символ вечности. Ритмови и циклуси јулијанског календара представљају укључивање космоса у вечност.

Јулијански календар, као звездани узима у обзир и истинску годишњу путању Земље око Сунца. Тропска година је кретање тачке равнодневице ка замишљеном кретању Сунца. Ово кретање тачке равнодневице чини разлику између звездане године и сунчане за отприлике 21 минут годишње, а код јулијанског календара за 1 минут, што за 128 година износи 24 часа. Не може се рећи да је тропска година тачнија од звездане, али је видљивија и очигледнија, она решава утилитарне задатке везане за климатске периоде и органске фазе живота на земљи. Звездана година је година филозофа и мистичара, тропска година је година земљорадника и занатлија.

Човекова свест, која се рационализовала и опредметила у “ново доба” престала је да осећа космичке ритмове, пребацујући се на периодичност земаљских појава, везаних за човеков практичан утилитаран живот, и звездану годину је потиснула сунчева година. Највећу врлину јулијанског календара – ритмове и цикличност – материјалистички прагматички ум је почео да

доживљава као грешку у мерењу (иако су још Вавилоњани у XI веку пре Р.Х. и Сумери у II миленијуму пре Р.Х. знали за разлику између сунчеве и звездане године⁶⁴).

Као присталице календарских реформи су наступале папе Сикст IV, Климент VII, Гргур (Григорије) XIII – инспиратор Вартоломејске ноћи, и у његово време је реформа била остварена. У раду на григоријанском календару најактивније је учествовао језуитски орден. Комисију је предводио Христов језуита Клаудије. Рад је завршен 1582. године. Због тога је у Риму направљена медаља с ликом папе Григорија и натписом (Григорије – најбољи врховни жрец”, али је календар изазвао бурну полемику у самом католичком свету. Водећи научници XVI века, а нарочито Вијет, који се назива оцем савремене алгебре тврдили су да је григоријански календар астрономски неоснован.⁶⁵ У противнике новог календара спада познати Скалиђери – оснивач научне хронологије.

Многи истакнути астрономи су иступали против реформе или су уместо ње предлагали своје системе. Да би прекинуо опасне спорове папа Григорије је издао декрет, којим је претио изопштавањем из цркве онима који одбију да прихвате нови календар.

Разлика између јулијанског календара и тропске године - 24 сата за 128 година – до увођења григоријанског календара је износила 10 дана (тачније око 11). У новом календару је ово време било анулирано, календар је оријентисан само на тропску годину; број преступних година у веку је измењен, због чега је календар практично изгубио периодичност и ритмичност.

Црква се заборавивши на своје мерење времена, на саму идеју времена потчинила опсерваторији, за коју григоријански календар ни из далека није савршен систем тропске године. Постоје тачнија мерења сунчеве године, створена, како пре григоријанског календара, тако и после њега. Пре григоријанског календара су то календари древних Инка, Омара Хајама и Скалиђерија (лунарни арапски календар је астрономски такође савршенији од григоријанског). Тачнија бројчана мерења тропске године дају календари XX века – Сике и Светски календар, који је ОУН прихватила 1954. године. Интензивно се разрађују нови календарски системи с различитим бројчаним карактеристикама недеља и месеци.

Због тога ће Црква ако крене путем календарског реформаторства и ако се буде оријентисала на технократски свет морати непрекидно да мења астрономске календаре, стално да ломи и деформише устав и форме свог богослужења.

Симптоматично је да се недавно Атински универзитет обратио Грчкој Цркви с низом препорука, укључујући и савет да се прихвати нови, такозвани универзални календар.

Црква мора да сачува своја мистичка знања, своје духовно виђење времена и вечности, своје свето предање. Секуларизација је посветовњачење и умртвљавање Цркве. Таква Црква неће моћи да стоји изнад света, већ ће се наћи иза њега, свет ће је презирати као да је он издржава, и она ће протраћивши своје благо на крају краја бити непотребна свету.

Жудња за реформама

Календар је систем за мерење времена. Али шта је време?

Време је једнодимензијална величина, која претпоставља три фазе: прошлост, садашњост и будућност.

Реално – прошлости нема. У односу на човека прошлост постоји као сећање. Реално – будућности нема. У односу на човека будућност је предвиђање. Будућност је могућност,

⁶⁴ В. Бикерман, “Хронологија древног света”. – прим. аут.

⁶⁵ В. Гордон Мајер, “Григоријански календар”. – прим. аут.

прошлост је оно што у садашњости има своје последице. Ми осећамо да све наше дефиниције времена имају неке мане.

Блажени Августин је у својој бесмртној књизи “Исповест” писао: “Знам шта је време кад ме за то не питају, а кад ме питају, што више размишљам у већој сам недоумици.”

Будућност је небиће, прошлост је небиће, садашњост је граница између два бездана небића, зрак, танак као геометријска линија, који непрестано клизи од будућности ка прошлости.

Никола Кузански је рекао: “Вечност је завијени свитак, а време је развијени свитак.” За пантеисту Кузанског вечност је потенција времена, а време модификација вечности. Али и прелазак времена у вечност, а вечности у време приморава човека да претпоставља пролазно небиће вечности или трајање вечности као неког интервала између два временска периода, односно доводи до апсурдног закључка о почетку и крају вечности.

Хришћанство на вечност гледа као на исконско бивство, где су заједно будућност, садашњост и прошлост, где нестаје неповратност, непоновљивост и једнострано трајање времена, односно асиметрија времена. Време протиче на фону вечности, али вечност не зависи од феномена времена. У времену: небиће гута биће. У вечности: биће не бива прогутано од стране небића, већ само гута потенцију небића.

Време је по нашем мишљењу дискретно кретање физичке и духовне материје. Савршенство дискретног кретања је хармонија, ритам и цикличност. Несавршенство дискретног кретања је дисхармонија његових таласних енергија, која се условно може назвати ентропијом времена.

Вечност је већа тајна од времена. Али говорећи незграпним људским језиком, условно и метафорично, може се претпоставити да вечност као савршена форма савреног бића представља одсуство дискретног кретања, енергетску збијеност, где енергија добија својства неповратности и не претвара се у смеће ентропије, где се биће не остварује у молекуларно-атомским структурама, него у простим енергетским монадама којима слично постаје васкрсло човеково тело и преображени космос.

Време као дискретно кретање јесте ритам и хармонија. Вечност је тиховање – не као одсуство већ као пуноћа њеног савршенства. Комуникативни симболи вечности јесу космички ритмови. Јулијански календар узима у обзир космичке ритмове, додирује се с њима, одражава их. Дакле, сам јулијански календар је хармонична икона вечности.

Црква је икона вечности на земљи, то је појава вечности у времену, односно могућност преласка из времена у вечност. Пулс Цркве - календар – мора бити звездани, а не сунчев, космоцентричан, а не хелиоцентричан.

У Светом Писму нам је откривено да ће бити ново небо и нова земља (2 Петр. 3, 13; Откр. 21, 1). Због тога поље дејства Цркве није геопланетарно или хелиопланетарно већ метакосмичко. Мисија Цркве је преображај и одухотворење Васељене кроз спасење и преображај њене ипостаси – човека.

Календар је облик историјског сећања, запечаћеног у периодима и ритмовима као у акордима. Многима ова мисао изгледа чудно и несхватљиво. Поређења ради обратимо се феномену људског сећања. Памћење и присећање се одвија по принципу сличности и аналогije. Присећање личи на репродуковање слике на основу њених сачуваних фрагмената или пак на решавање алгебарског задатка. Ови фрагменти представљају кодирана сазвучја, која сачињавају акорд. Сав садржај нашег психичког живота се смешта у сећање по кодираним системима, од којих сваки има свој индекс. Навикли смо да сматрамо да сећање оперише речима и чулним сликама. Међутим, у човековој подсвести у складиштима и подрумима сећања, чувају се кодирани записи налик на генетски код, који се само на нивоу свести репродукује у виду слика и

речи. Могуће је да се овај огроман рад на састављању каталога сећања одвија у сну. Постоји мишљење да у дубоким фазама сна нема снова. Нема облика снова као интерпретације писама и кодова у слици и речи, али се одвијају процеси сновиђења као образовања снова и конструкција од самих кодова, без њиховог рефлексивног дешифровања. Један од најбитнијих елемената кода памћења јесте ритам и сазвучност. Пастернак је писао: “Акорди су дневник.” Песници се углавном баве својом подсвешћу. У стара времена они су поштовани заједно с пророцима, али и данас песници понекад говоре истину.

Конструкције кодова сећања се граде на ритмовима. Дискретно кретање мисли као и свако дискретно кретање захтева ритам. Иначе се оно претвара у дисхармонију и хаос. Зашто музика обузима и плени дух? Зашто поезија даје насладу? Зато што су мелодија и ритам сродни процесима наше подсвести, биоритмовима и психоритмовима. Склероза и психичке болести нарушавају симетрију и хармонију у електрограму људског мозга. Због чега јаки емоционални потреси (радост и туга) изазивају инстинктивну потребу за певањем? На пример, плач на гробу и нарицање? Баљмонт је писао: “Мало је плакати, треба складно-хармонично ридати.” Кроз ритам и хармонију певања доводе се у ред психофизички ритмови нарушени експлозијом емоционалних доживљаја. Певање представља важну страну богослужења, расположење људског духа. Због тога је древна Црква строго пазила да у појање у храмовима не проникну светске и страсне мелодије.

Кад се говори о хармонији треба се сетити познатог Окамовог закона: “Не сме се без потребе умножавати број суштина.” Овај закон одговара истом принципу: у хармонијском низу се тражи мање суштина и напора него у нехармоничном за достизање истог резултата. У целој Васељени од метагалактике до атома могу се уочити ритам и поредак, закон и хармонија. А модерна музика се често претвара у антимузику. Музика, која је лишена мелодије и ритма носи у себи експлозивни набој. Она разорно делује на човека и околну природу. Цветајева је писала: “Музика је бунт.” Музика је у њеној подсвести била бунт и због тога њени стихови личе на слике Валпургијеве ноћи. Пастернак је у једној од својих песама претпостављао да ће у “четвртој генерацији” музика постати “лет валкирија”.

И савремена апстрактна уметност представља испадање из космичких ритмова. То није само фиксација, већ и индуковање експлозије, катастрофе. Рок и поп музика представљају дисонантну лавину звукова, конвулзије и агоније, слику првобитног хаоса и будуће богоостављености. После концерата рок и поп музике одвијају се сцене масовне психозе и хистерије, кад долази и до убистава и самоубистава. Доказано је да звуци сличне музике чак и на знатној удаљености код животиња могу да изазову болест и смрт. Такође постоје подаци да мелодична музика поспешује раст биљака, а да их хаотични звуци гуше и заглушују. Живот човека и друштва у мерама и структурама календарског система, у периодичном и ритмизираним времену носи у себи сећање на прошлост и предвиђање будућности. Промена форми мишљења је везана за нове ритмове, зато се у историји човечанства могу наћи паралеле између социјалних потрепа и интензивне израде нових календарских система.

У паганском свету су постојали различити календарски системи. Најтачнија година је била година староегипатског календара, где је као оријентир служила звезда Сиријус. И Јулије Цезар је за време боравка у Египту наложио познатом астроному Созигену да сачини савршенији астрономски календар. Не зна се да ли је Созиген био монотеиста или паганин, али је у сваком случају као изузетно образован човек свог доба био упознат с учењем Библије. Његова префињена научна интуиција, која се граничила с мистичким прозрењем даје могућност да се претпостави да он није био лишен Божанственог откровења – макар на нивоу сибилских пророчанстава. Египатске пирамиде по свом облику подсећају на атом ватре у облику у којем су

га приказивали питагорејци и платоничари. По сликама на египатским пирамидама, које су израђене готово у иконографском стилу, без директне илузорне перспективе, може се судити о мистичким знањима и прозорљивости њихових твораца. Хелада је размишљала, Рим је ратовао и управљао, Египат је созерцавао. Хелада је створила европску философију, Рим – политику, Египат – математику и астрономију. Египат је на земљу гледао кроз звездани индиго неба. Созиген је брзо завршио колосални рад.

Године 46. пре Р.Х. календар је био завршен, 45. године је он постао државни календар. Године 44. био је убијен Јулије Цезар, као да је смрт само чекала да се заврши овај огроман рад, величанственији од изградње Кеопсове пирамиде. Созиген је као велики композитор написао непревазиђену симфонију времена.

Јулијански календар је створен на основу староегипатског календара. Звездана година узима у обзир реалан положај Сунца у односу на удаљене звезде, тако да је практично стална. Сунчева година узима у обзир кретање тачке равнодневице у сусрет сунцу, која се одвија с постепеним убрзањем; од проласка сунца кроз тачку пролећне равнодневице зависе климатски периоди. У древна времена они су обично садржали само лето и зиму, а касније – четири годишња доба.

Звездани календар се у астрономији назива истинским, он је математички тачнији и постојанији. Сунчева година је везана за пољопривредне радове, сточарство и занате и зато је мање тачна, али је практичнија и “очигледнија”.

Знаци зодијака кроз које пролази сунце представљају слику звездане године. У сунчевој години слика знакова зодијака се помера. Знаци зодијака су сакрални хијероглифи космичког света. Приказивање знакова зодијака у древним храмовима сведочи о томе да се за годину богослужења у храму признавала звездана година. Разлика између звездане и тропске године износи отприлике 20 минута, али се ова разлика стално повећава.

Кад се Христос родио Јудеја је била у саставу Римског царства. Она је улазила у састав Сиријске провинције. Датум Христовог Рођења и све главне догађаје из Његовог земаљског живота Црква обележава по јулијанском календару. Историја Цркве је такође била забележена у знаковном систему јулијанског календара. Променили календар значи отргнути се од ових бројева. Може нам се рећи да ми слаavimo догађаје, а не бројеве, али бројеви остварују ритам, поступност и редослед догађаја. Библијски догађаји су дати у космичким акордима, чије ноте представља календар. Замена календарског система нарушава или мења ову хармонију. Напоредо са јулијанским календаром су у низу провинција постојали локални архаични календари, који су углавном имали култни значај. До IV века они су постепено нестајали (међутим, у неким местима су постојали заједно са јулијанским до V-VI века).

Јулијански календар је имао огроман значај за Цркву. Она је добила јединствено мерење времена, јединствен календар за богослужење у храму и могла је синхронизовано да обележава празнике, постове и друге црквене датуме. Поштовање јулијанског календара је повезивало прошлост са садашњошћу и будућношћу у истим временским ритмовима.

Из ког табора су изашли први критичари јулијанског календара? У Византији су најпознатији међу њима Григорије Никифор и Исаак Аргик.

Григорије Никофор је представник рационалистичког крила византијске философије, која се родила из пантеистичког система Јована Итали. Он је био енциклопедијски образован човек – историчар, философ, математичар и астроном. Уосталом, неки од његових савременика (Акиндин) су указивали да су његова познања више опширна него дубока и темељна и да се он често прихвата посла не проучивши га како треба. Григорије Никифор је био противник и опонент светитеља Григорија Паламе, заштитника светоотачког учења о Таворској светлости, о

вечним Божанственим енергијама у које се и човек укључује кроз православну аскезу. Антипаламити нису признавали вечне Божанствене силе и енергије, а Таворску светлост су сматрали за атмосферску појаву. Противницима Григорија Паламе је исихазам, заснован само на тиховању и молитви био несхватљив. Они не само да су га негирали, већ су га чинили предметом подсмеха, па чак и политичких интрига. Григорије Никифор је био присталица уније с Римом и саставио је свој програм за обједињење, који се одликује релативизмом.

Као други противник јулијанског календара је, као што је горе речено, наступао Исак Аргик, византијски монах. Касније је Црква открила да је он био тајни паганин и анатемисан је на Помесном сабору. Могуће је да је припадао мистеријском кружоку философа, који су маштали о препороду велике Грчке с њеним паганским култовима и философским школама. Овакви савези су постојали до самог пада Византије.

Католичка црква је у XI веку прекинула везу с Васељенском Црквом. Пре свега било је изгубљено мистичко јединство. Католичка црква је била оријентисана на светску културу и цивилизацију. Исток је, ако је о томе могуће говорити у психолошким уопштавањима созерцатељен и дубок, а Запад делатан. Црква своју паству припрема за Царство Божије, које се рађа у дубини људских срца у патњама и несталности земаљског бивствовања и открива се у вечности. Запад жели да сагради Царство Божије овде, на земљи: Цркву с институцијама и прерогативима државе на чијем челу се налази монах и теург – папа с влашћу самодршца.

Православна Црква је саборна. Истину може да чува само заједничка црквена свест. Католичка Црква је мобилна. Дисциплину у војсци може да оствари јединствени центар с неограниченим законодавним и извршним правима. Исток на Цркву гледа као на једину и јединствену духовну живу средину, у којој се одвија општење душе са Богом. Запад на Цркву гледа као на војску, која се бори са пакленим силама, где свима припадају победнички трофеји. Исток субјектом богоопштења сматра личност, Запад сматра да је то Црква. Зато је у Западној цркви личност потчињена колективу с тенденцијом ка нивелацији личности. Непријатељи Рима често желе да представе римске првосвештенике и јерархе као носиоце свих могућих грехова и пророка. Овакви подаци су најчешће нетачни и анегдотски. Римске папе су биле представници своје средине ни гори ни бољи (пре ће бити – бољи) од ње. Међу њима је било људи различитог моралног и интелектуалног нивоа. Али сам метод управљања Цркве државом с армијом и репресивним апаратом потчињеним Риму, с непрекидним модификацијама и реформаторством, који су неопходни држави, захтевао је одлуке и дејства, који су површном погледу изгледали као испољавање личних слабости и амбиција самих папа. Примат колектива над личношћу, узет као стратегија, изродио је појаве као што је заштита колектива идеолошком шпијунажом (орден доминиканаца), политичком шпијунажом (језуитски орден), репресивним апаратом (инквизиција), који су деловали исто као репресивни апарат било које државе. Критичари католицизма често заборављају на исламску, кинеску и друге инквизиције.

Сикст и Јулије су напунили Рим уметничким делима антике и Ренесансе. Они су били штедре мецене. Украсили су вечни град као што га је некад био украсио Помпеј. Уметност је служила као средство да се свет привуче у Рим, и зато је она била оријентисана на свет. Ова уметност је била страсна и чулна, као сам свет. Свечи су чак и на фрескама приказивани у обнаженом виду.

Један римски папа је ушавши у Ватикан узвикнуо: “Исусе мој, па то су пагански богови!” Њему су се касније много смејали у Риму; овај случај се препричавао као виц – за њега се говорило да је сељачина и профан. Материјални свет је био апсолутизован. Небо – стешњено у категорије материјалног вештаственог бића. Углавном је овде сазрела потреба за новим календаром као новим дахом времена. Никола, епископ Кузански, претходник Ђордана Бруна,

којег је и сама Католичка црква основано сумњичила за пантеизам, је већ на Базелском Сабору изнео питање о измени календарског система. Предлагани су разни пројекти различитих система, али се показивало да су они нетачни или претерано незграпни.

Календарска реформа је остварена 1582. године за време папе Григорија XIII. То је био истакнути јерарх, аскета у личном животу, али је у његова морална правила улазило “насиље у име добра”. То је било доба кад је католицизам водио жестоку борбу с протестантизмом, прелазећи из одбране у контранапад. Григорије XIII је своју владавину започео организацијом Вартоломејске ноћи, јер је хугеноте сматрао Божјим непријатељима, које треба уништити. Примио је главу вође хугенота као символ победе католицизма и наредио је да се за ту прилику искује медаља, као император после блиставе победе. Сматрао је да је спровео величанствену операцију, одстранио одумрло ткиво и спасио организам од заразе и гангрене. Сматрао је да је за саме хугеноте боље да пострадају на земљи и на тај начин делимично искупе грехове, него да шире лажно учење и иду у пакао. Одлучио је од цркве енглеску краљицу Елизабету како би њене поданике ослободио заклетве на верност. Помагао је Филипу Шпанском да у крви угуши устанак у Холандији плашећи се да ће власт освојити протестанти. Слао је језуите у протестантске земље – Енглеску и Холандију – под маском учитеља и васпитача. Он је ударио темељ уније у Западној Украјини привлачећи православце у католичке богословске школе, којима су руководили језуити. Притом се у тајним циркуларима забрањивало наговарање православца да пређу у католичанство. Сматрало се да је уносније имати присталице католичанства међу самим православцима него јавне католике, који нису могли да утичу на народ.

Римска Црква је канонски била одвојена и мистички искључена из Васељенске Цркве. У новом календару је сунчано-планетарни систем издвојен и искључен из космоса. У самој католичкој Цркви су центар постали Рим и папа. А у новом календару је једини оријентир Сунце. Римска Црква је оријентишући се на светску цивилизацију еволуирала и мењала се. У григоријанском календару истинска година, космичко време, замењена је променљивим земаљским временом, које зависи од кретања тачака равнодневице и од убрзања овог кретања. Цркви-држави потребан је земаљски календар.

Од симфоније јулијанског календара у григоријанском календару су остала два циклуса: дан и година, остала хармонија је нарушена. Многим људима изгледа да је сачувана смена простих и преступних година, али није тако. Из четири века су испале три преступне године. Пулс календара је постао аритмичан. Неки астрономи – савременици Григорија XIII су сматрали да представља григоријански календар кварење јулијанског. Међутим, ствари су биле сложеније. Били су измењени главни принципи и оријентир јулијанског календара. Григоријански календар игнорише космос. Струне космоса су код њега покидане, остала је само једна струна времена, затегнута између Земље и Сунца.

У Француској је 1792. године проглашена република. Победила је револуција, била је објављена декларација грађанских права и укинута смртна казна. Истовремено је краљевски пар био јавно погубљен, а њихово дете је кришом убио обућар, којем га је Конвент дао на преваспитавање. Гилјотина је уништила више људи него што је погубљено злочинаца за векове краљевске владавине. Да би се народ приморао да заборави своју прошлост био је посечен знатан део аристократије, клира и научника. Револуционарна влада је створила “религију људског разума” – с карневалско-циркуским обредима, у којима се исмевало и пародирало хришћанство. На престо Богородичне саборне цркве у Паризу стављена је гола глумица – алегорија људског разума и чланови Конвента су је поздравили. Париски бискуп је натеран да се одрекне чина. Већина чланова париског Синода је следила његов пример. Међутим, захтеване су и друге реформе, како би се створио “нови човек”, који је прекинуо везу са својом прошлошћу. Једна од

них је била календарска реформа. Њу је остварио револуционар и астроном Ром, који је касније живот завршио самоубиством.

У револуционарном календару седмодневна (библијска) недеља је била замењена десетодневном декадом. За почетак ере је било проглашено објављвање Француске Републике, а не Христово Рођење. Календар је био лишен завршености и хармоније; у свакој години је остајало неколико дана, који нису улазили у број месеци. Они су били проглашени за празничне дане и добили су имена која су подсећала на револуцију. Ово мртворођенче је живело десет година.

Године 1921. је победила револуција у Турској. Султан је био свргнут с власти. Нова влада је прогласила себе за ванконфесионалну. Турско царство се распало. Патријарси су били искључени из новостворене државе. У Цркви је подигао главу покрет који се обично назива обновљенством. Константинопољски патријарх Мелетије је наступио с програмом по којем се свештницима дозвољавало да поново ступају у брак након примања чина, епископима да имају жене итд.

Поред тога било је постављено питање о новом календару. Ново време револуције и потреса, које је пољуљало црквене традиције није могло да уђе у оквире календара који је учвршћивао и чувао ове традиције. Ататуркова влада је благонаклоно гледала на календарске реформе видећи у томе један од елемената европеизације Турске.

Тако је било и у Русији – међу прве Лењинове декрете спада прихватање григоријанског календара, такозваног “новог календара”. Од 1923. до 1940. године више пута су предузимани покушаји да се седмодневна недеља замени петодневном и шестодневном.

Да, управо је тако: обично се календарска реформа одвија уз насилно ломљење народне свести, најчешће за време друштвених потреса и револуција, приликом тежње да се човек одрекне традиције, да раскине с прошлошћу, да заборави на своју историју, да створи нови ритам мишљења, нови поглед на свет, да изађе из духовног тока прошлости, да се текући догађаји ставе изнад вечних реалија, да се видљиво и конкретно претпостави својој идеји, њеном вечном садржају.

Цивилизацијски прогрес се претвара у еволуцију суровости и инволуцију духовности. У наше време ће промена календара означавати нову етапу у приземљивању и срозавању духа, девалвацију религиозних вредности.

Глава 4.

Окултна агресија

Постоје две врсте магије: “црна” магија и “бела” магија. “Црна” магија је магија отвореног зла, магија уз помоћ, које се с намером чини зло и причињава штета другим људима – болести, зло, погибел. “Бела” магија је зло скривено под маском добра. Међутим, и у једној и у другој делују исте силе. У црној магији демон показује своје сопствено лица, у белој, по речима апостола Павла, *узима обличје Анђела свјетлости* (2 Кор. 11, 14).

Коначан циљ и смисао људског живота, живота хришћанина јесте богоопштење, прелазак у вечност. За хришћанина је највиша вредност Бог; за хришћанина је вечни живот превладавање сопствене тварне ограничености, излазак из себе као центра по себи, из себичности, ради учествовања у савршенствима Божанственог апсолутног бића. Све остало за њега има само релативно значење; све земаљске околности: богатство, сиромаштво, здравље или болести јесу само услови за формирање његове личности у будућем животу, и кад нешто називамо добром

или злом, ми то тако називамо са људске тачке гледишта, с тачке гледишта земаљских вредности. С тачке гледишта вечних вредности, апостолутно добро је само Бог, а једино реално зло је грех, отпадање од Бога.

Данас, у последње време, су нарочито често и очигледно почели да се појављују различити феномени слични чудима. Као великим таласом европски свет је заплуснут бављењем окултним, углавном индијским учењима. Чак се може рећи да Исток (имам у виду Индокинеску регију) узвраћа ударац. Док је раније Запад физички поробљавао Исток претварајући га у своју колонију сад је Исток почео духовно да поробљава Запад. Савремени окултни и мистички токови, који се тако широко извозе из југоисточних земаља представљају врсту духовне агресије. У Светом Писму је речено да ће се у последња времена догађати необична чуда, да ће бити запањујућих феномена као демонстрација антихристове силе; ови феномени ће представљати имитацију Христових чуда и чуда Његових светих ученика. Свети Василије пише да је ђаво лишен стваралачке моћи, он може само да подражава и да краде. Ђаво је лопов, он краде наше, “ђаво је мајмун Бога”, он покушава да подражава Бога као што мајмун покушава да имитира човека својим кревљењем и гримасама.

Дакле, с хришћанске тачке гледишта, ове појаве које имитирају чуда имају демонску суштину и усмереност. Поверење у њих и пажња према њима су веома погубни. Почетак опасности овде је у незаконитом насртају човека на свет духова, за који он апсолутно није спреман. Свети оци кажу да иако се с једне стране наше тело супротставља духу, оно ипак с друге стране чува душу од прераног ступања у духовни свет, јер бисмо се ступивши у њега подвргли изузетној опасности. Упавши у овај свет, наша душа, која се није очистила од страсти се неизбежно, по закону сличности не налази ближе светлим Анђелима, већ палим духовима, духовима таме – због тога што чинимо њихову злу вољу, због тога што у својој души имамо неукротиву унутрашњу жељу, стремљење ка греху. Зато нам је Господ дао “завесу”, - тело; док још нисмо прешли пут борбе са грехом, док наше срце још није очишћено од страсти, док се наша личност није утврдила у свом односу према Богу – центру свега што постоји, до тада је наш непосредан однос са светом духова за нас погубан, као што је за дете погубна шума пуна дивљих животиња.

У наше дане лица, која се баве окултним наукама, хипнозом, јогом и различитим магијским учењима Истока људима предлажу да путем одређених ритуалних дејстава и система тренинга стекну неке тајанствене “дарове”, способности, натприродне силе. Између осталог, обећавају да ће их научити да утичу на друге, да потчињавају туђу вољу, “лече” од болести и т.сл. А заузврат од својих следбеника (чак и ако ови ово не схватају) захтевају одрицање од Христа и оријентацију на потпуно друга “духовна бића”, чији посредници и јесу сами окултисти. Бављење јогом, учествовање на сеансама хипнозе, изучавање окултних наука – све ово је унутрашње одрицање од Христа Спаситеља, несвесно или свесно заједничарење са демонским силама.

Да ли демони могу да чине чуда? У житијима светаца се описује мноштво сличних “чуда”. Сатана је бивши првоанђео, који у свом паду није изгубио сву своју силу, само што се његова воља изопачила: уместо љубави према Богу сад садржај његовог постојања представља мржња према Богу и према човеку као образу и подобију Божијем. Он личи на реку, која се окренула и која је почела да тече од ушћа ка извору. Пошто је избачен из духовних сфера сатана се бори против Бога у дубинама људских срца. Људско срце је постало бојно поље Божанских и демонских сила. Демон је спреман човеку да обећа и да учини за њега све само да му он припадне. Господ неизрециво воли душу сваког човека – као и читаво човечанство, васцелу васељену, и зато се сатана привлачећи људе на овај начин свети Богу због свог пада и изгнања.

Данас ширење окултних искустава и њихова широка отворена демонстрација представљају страшне симптоме, испуњење предсказања, која се садрже у Светом Јеванђељу и Апокалипси. *...Јер ће се појавити лажни христоси и лажни пророци, и показаће знаке велике и чудеса да би преварили, ако буде могуће, и изабране* (Мт. 24, 24) – превариће лажним чудима, саблазниће привидом добра иза којег се крије страшно зло. Уопште, каже се да је најгори облик лажи полуистина, најопаснија врста зла је зло, које се крије под образином, под маском добра. Зло често, нарочито данас делује као што глумац скрива своје лице испод шминке. Човек, који прибегава услугама магава и биоенергетичара, теософа и окултиста често им за исцељење чак и не знајући да ли је оно стварно и привидно (понекад и не подозревајући да постоји могућност преваре), плаћа својом душом, њеном будућом судбином. Овај човек, а да сам то не зна, потписује уговор с ђаволом, као што се догађало и у оним страшним случајевима кад су људи потписивали уговор с ђаволом својом крвљу – многи од нас су читали о томе. Нешто слично, свесно или несвесно, дешава се и сад: они који учествују у различитим “сеансама”, они који се добровољно подвргавају хипнози постају ученици, и у извесној мери чак и својина новојављених “чудотвораца”, који су сами ученици и служитељи мрачних сила. Дакле, и они који потпадају под њихову власт постају усвојеници истих ових сила.

Погледајмо шта хипноза представља с психолошке тачке гледишта. Хипноза је разлагање и распадање личности: човек се добровољно предаје, предаје своју слободну вољу, а да ни сам не зна коме. Ван слободне воље човек је био-машина, живи аутомат, а не личност. Овде човек предаје своју вољу другој личности, постаје послушан аутоматизовани робот, који извршава сва наређења “газде”, односно лишава себе највишег људског достојанства. Човек, који се подвргао хипнози уопште постаје пријемчив за сваки утицај. Он постаје унутрашње пасиван, он тражи другу снажну вољу како би јој се препустио и постао нека врста паразита човека који њиме управља: односно он се потчињава овој снажнијој вољи и истовремено, као што паразит сиса туђу крв, и он црпи силу из ње. Он постаје нечији додатак, престаје да буде личност. Човек који је потпао под власт хипнозе не постаје само медијум другог човека, већ и невидљивих демонских сила.

По истинским законима духовног живота с Анђелима Божјим могу да опште само они који су им слични по свом животу. Наравно, има ретких изузетака, али ја говорим о општем правилу. За општење с Анђелима човек треба да поседује унутрашњу сличност с њима. За општење с мрачним силама није потребан никакав напор, није потребно никакво очишћење – напротив, што је човек ниже пао тим је способнији за општење са дусима мрака, зла и греха.

И ево, човек који је брзоплето потчинио своју вољу неким људима, који се баве окултизмом тим самим је потчинио себе импулсима, који долазе из света мрачних духова. постао је њихов медијум. Способност да се супротставља злу и греху у њему слаби до крајности. Кад људи који су се бавили окултизмом желе да се обрате Христу потребан им је дуг и тежак подвиг покајања, они се подвргавају изузетно јаким искушењима и нападима од стране ђавола. Због тога је таквим људима кад покушају да постану хришћани потребно да насупрот ранијој потчињености злим дусима имају беспоговорно послушање својим духовним наставницима и преко њих – Христу. У житијима светаца често читамо о тешким искушењима, којима је демон подвргавао оне који су се раније бавили магијом и окултизмом, а касније кренули путем покајања. Међутим, наравно, сила Божија је изнад и јача је од свега и због тога је сваком човеку ма у каквом паду да се налази док је жив отворена могућност поправљања и спасења.

Хипноза је агресија једне душе према другој. На пример, физичка агресија: јачи поробљава слабијег, окува га у ланце, приморава га да обавља понижавајуће послове. А овде је у питању духовна агресија: хипнотизер у већем степену влада душом, коју је хипнотизовао него

неки робовласник својим робовима. Хипнотизовани човек доспева, погружава се у свет илузија у свет лажи. Господ је за демона рекао да је *он лажа и отац лажи* (Јн. 8, 44). Сви “феномени” се дешавају у области илузорних представа хипнотисаног човека, који се налази у стању “самоизгубљености”, неурачунљивости. Људи који су се подвргавали хипнози кажу да су се осећали као да су узели дрогу, све им је лебдело пред очима као у магли. Човек, који се налази под хипнозом може да изврши апсурдне, често срамне ствари, не схватајући шта се с њим дешава. Демонска сила мрзећи у човеку образ и подобје Божије се, наравно, радује оваквом јадном стању у које човек сам добровољно себе гура.

Што се тиче других окултних наука све су оне међусобно повезане, повезане су једним заједничким извором, повезане су заједничким циљем. У њима се не тражи истинско добро, у окултним наукама се траже пролазна блага, али се уместо њих у овом животу добија уништавање, разлагање личности и општење с мрачном, нечистом силом и мучење заједно с њом – у будућем животу.

Неки хипнотизери отворено кажу да могу да понављају чуда Исуса Христа, понекад се чак усуђују да и на својим плакатама напишу нешто слично. И то је опет – разобличавање оне антихристове сатанске силе која покушава да се уподоби Богу, да “копира” чуда, која је чинио Христос, али у наказној, илузорној форми. У Новом Завету је речено, који су знаци последњих времена: све већи и већи напади ове демонске силе, њене отворене демонстрације; речено је да су људи који су везани за пролазна блага, људи који су изгубили духовне оријентире и духовну интуицију и да ће они следити зле духе, једни несвесно, слепо, а други схватајући с ким имају посла. Већ се отварају “сатансистичке цркве” с окултно-магијским ритуалима. Као печурке после кише ничу нови биоенергетичари и разноразни исцелитељи. Многи од њих путем одређених вежби и тренинга покушавају да сваког човека начине биоенергетичарем сличним себи. Другим речима, на наше очи се догађа масовна, такорећи фабричка, производња биоенергетичара.

Антропозофија (штајнеризам): јело од отпадака

Једном је преподобни Сава Освећени, игуман палестинске Лавре, посматрао како манастирски кувар спрема монасима ручак: кувар је отпатке бацао у поток, који је протицао кроз Лавру. Дакле, Сава је решио да подучи куvara. Он је брижљиво сакупио све отпатке, који су били јестиви, а које је овај бацио, донео их у своју келију, тамо је од њих припремио чорбу и позвао куvara на ручак. Овај је пробао храну, коју му је понудио свети отац и с чуђењем упитао од чега ју је ава припремио. Преподобни је одговорио: “Од онога што си ти бацио у поток.”

Нешто слично се догодило и са Штајнером. Све што је у току векова Црква бацала на депонију, на сметлиште историје, Штајнер је бржљиво сакупио и од њега начинио своје учење, свој систем; само с том разликом што је храна коју је преподобни Сава припремио по његовој молитви имала изванредан укус, а јело које је припремио Штајнер је натопљено страшним духовним отровом.

Дакле, Штајнер је узео оно што није ваљало за Цркву. Он није оригинални мислилац, није чак ни јересијарх, већ је само еклектик и компилатор. Да би се говорило о Штајнеру треба познавати историју религије почевши од тако великог религиозно-философског покрета као што је гностицизам. Гностицизам је постојао још у првим вековима хришћанства: гностици су били савременици апостола. Код светог Јована Богослова постоји упозорење против ових лажних учитеља, који су тврдили да Христос није дошао у плоти – у стара времена они су називани *докетима*. Гностицизам је покушао да помири паганске мистерије и паганску философију са

хришћанством и због тога је стварао противречне синкретичке системе. Пре свега, гностицизам је извртао јеванђељско учење о Христу Спаситељу. За гностике Христос није био Син Божји, већ само један од “еона” (представника, по њиховом мишљењу оних анђеоских сила, које су дошле у свет како би спасиле други еон Софију, која се удаљила од Бога и материјализовала у видљиви космос).

Дакле, први извор антропозофије је древни гностицизам: системи гностика Валентина и Василида, као и Карпократово учење. Међутим, антрополошки и космолошки погледи Штајнеровог система имају корен и у хиндуистичким системима, гранама каснијег браманизма – то је други извор антропозофије. Трећи извор је манихејство, такође гностички систем, али више не хришћанско јеретичко учење, већ персијска секта настала у маздеизму.⁶⁶ Овде се Христос поистовећује са “сунчаним духом”, “сунчаним еоном”. И за Штајнера је свет хелиоцентричан, а у његовом центру је сунце; по овом учењу Христос је светлосни сунчани еон, а Сином Божјим је назван само у преносном, у моралном смислу. Штајнер је такође користио средњевековну алхемију, учење које се назива *херметизам*, књиге Трисмегиста. Дакле, од свих ових паганских религија и окултних система он је сачинио своје учење – антропозофију, коју је издавао за ново “откровење”. Међутим, понављам: ово ново “откровење” је у ствари било збир старих заблуда, одбачених од стране Цркве и већ прилично заборављених у савременом религиозном и философском свету.

У другој половини деветнаестог века у Индији и Европи се појавио покрет назван *теозофијом*. Реч “теозофија” у преводу значи “божанствена мудрост”. На челу овог покрета је била руска племкиња немачког порекла – Јелена Блавацка, која је својевремено емигрирала у Европу, затим је живела у Америци, много је путовала по Индији и на крају је наступила са својим окултно-мистичким учењем, чији је главни циљ био да се покаже привидно јединство свих религија, односно да се докаже да је истина јединствена, а да су разне религије саме по себи лажне, али да садрже зрна ове истине и због тога је циљ теозофа да тражи, да налази и обједињује истину, која се садржи у различитим религијама. Овде се срећемо с извесним психолошким парадоксом: верујући човек тражи истину управо у религији, а овде се религија одваја од истине; каже се да религија није изнад истине. У каквом положају се налази човек ван било каквих објективних оријентира?! За њега су све религије и подједнако истините и подједнако лажне. Он сам треба да одреди истину оријентишући се на своје симпатије, на сопствени избор. На тај начин у суштини теософ постаје не само боготражитељ, већ и богоградитељ: у систему теозофије он ствара своју сопствену религију, може се рећи по свом образу и подобију.

Јелена Блавацка се пре него што је основала теозофско друштво дуго времена бавила спиритизмом и издавала је спиритистички часопис у Америци: тада је спиритизам био у моди. Кад је мода прошла и број присталица спиритизма се смањио Блавацка је, ма како то чудно било, наступала против спиритизма. Али је зато почела да издаје часопис који је носио назив “Луцифер” – циљ часописа је био да се сатана рехабилитује, да се покаже да он представља добро начело, творца и космичког духа (управо тако су антички Грци замишљали “бога” Пана). Затим је Блавацка организовала низ религиозно-философских друштава у Индији, Америци и Европи.

У Индији су терен за теозофију већ припремили шиваисти и гуруи. Највећи представник хиндуистичке теозофије Рамакришна, жрец богиње смрти Кали је говорио да је мисија његовог живота да докаже да је божанство присутно у свим религијама; он је утврдио да се у њега

⁶⁶ Маздеизам је религија древног Ирана и Азербејдана, названа по имену божанстава Агура-Мазде (Ормузда) – “светлог начела”, које се бори са божанством “злог начела” Ариманом. – *прим.ред.*

повремено усељава час Христос, час Мухамед, час Буда и да притом осећа слична стања – само различите снаге и интензитета. Рамакришна је имао ученике од којих је најистакнутији Вивекананда (што у преводу са санскрита значи “бели лабуд”). Вивекананда је наступао с предавањима о јоги у Америци и Енглеској. “Туру” је тврдио да посредством јоге може људима да врати не само духовну уравнотеженост и хармонију, већ и изгубљену младост. Његови наступи, праћени рекламом привлачили су мноштво људи с ниским духовним захтевима. Интелектуални свет, како Америке тако и Енглеске, одмах је одбацио и осудио теозофски покрет. Тако је у Енглеској теософију разобличио познати етнограф Милер, а у Русији познати философ Владимир Соловјов, и нарочито његов брат од стрица, талентовани писац Всеволод Соловјов.

Вивекананда је отворено говорио о томе да Индија треба духовно да освоји свет, да се реваншира Европи: некада је Европа колонизовала Индију, а сад ће Индија претворити Европу и Америку у своје духовне заробљенике. У књигама Јелене Блавацке био је сакупљен огроман материјал о индијској, као и средњовековној европској магији и окултизму. Теозофи сматрају да њена “Нага Изидија” и друга дела представљају читаву окултистичку енциклопедију. Ма како то чудно било, књиге Блавацке су прештампали католички кругови, блиски Ватикану, наводно у “научне сврхе”.

После смрти Јелене Блавацке теозофски покрет је предводила бивша социјалисткиња и анархисткиња Ана Безант, која је пре тога издавала атеистичке брошуре. С њом је неколико година сарађивао Штајнер, али су се затим разишли због једног питања: Ана Безант је тврдила да Христос треба да се оваплоти у хиндуистичког младића Кришнамурти, који је пролазио кроз специјалан психолошки и окултни тренинг у теозофском друштву, а Штајнер је говорио да Христос неће доћи на земљу у физичком, већ у етерском телу и због тога се скептички односио према “мисији Кришнамурте”.

За оснивача теозофског друштва Јелену Блавацку историјски Христос уопште није постојао. Она је говорила да не верује у Христа, али да под Христом подразумева божанствену суштину сваког човека и буђење ове суштине се назива рођењем Христа у личности индивидуа. Свако од нас, како она пише, може посредством одређених медитација да постане “Христос”.

Рудолф Штајнер је одвојивши се од теософа основао друштво, које се назива антропозофским (антропозофија је “мудрост о човеку”). По свом пореклу антропозофија на тај начин потиче од левог, радикалног крила теозофије. Јер, иако се Штајнер разишао с теозофима он је сачувао њихове главне концепције. Само с том разликом што док је у теозофији централна фигура ипак био Буда, и највећи утицај на њу имао необудизам (он је био као река понорница, која напаја све теозофске концепције) у антропозофији је као темељ служило учење древних гностика и манихејаца. Штајнер је штитећи “част манихејства” прогласио за оваплоћење Јуде главног литературног противника манихејаца блаженог Августина. Ово је била јадна освета за оне разорне ударце, које је манихејству нанео Ипонијски епископ.

Које методе је Штајнер користио? Ради се о томе што он није имао никакву методу: сва његова дела се заснивају на крајњем субјективизму. Он је тврдио нешто ништа не доказујући и ослањајући се на своје лично искуство и на ничим не проверена откривења. У својим ритуалима Штајнер понавља медитације хиндуса, ритуалне плесове гностичара, као и низ масонских обреда. Из масонства је преузео тако много да су за време Првог светског рата, кад је делатност масона званично била забрањена у Немачкој, такође били забрањени скупови антропозофа као масонски. Нешто пре тога Штајнер је почео да гради антропозофски храм у Швајцарској. Овај храм је касније изгорео, и антропозофи су саградили други, који је као и први личио на паганску богомољу. Њега је Штајнер поделио по знацима Зодијака и у свакој припрати, у сваком одељењу је подигао дрвене кипове паганских божанстава: Марса, Венере и других. На тај начин су уместо

хришћанског храма антропозофи саградили храм паганским боговима или онеме што су хришћански апологети називали демонима. Притом ова “божанства” нису личила на древне античке статуе, већ су носила очигледно демонску образину. И сам Штајнер је говорио да у њиховом приказу треба да постоји асиметричност, незграпност, да не треба да се осећа никаква хармонија, јер је у њима оваплоћен дух распада и разарања.

Штајнер је по професији био инжењер архитектуре, осим тога, он је самостално проучавао медицину, бавио се хомеопатијом. Он је чак пронашао низ хомеопатских средстава, која се и данас користе. Антропозофи имају своје болнице у којима се људи углавном лече хомеопатским средствима, али не само њима: медицина се тамо сједињује с астрологијом и различитим магијским елементима. Штајнер је написао много књига у вези с различитим питањима: философским, из историје уметности, медицине итд. Пошто је посебно поштовао Гетеа он му је посветио многобројна дела. Гете није био само у читавом свету познати песник, већ и философ-пантеиста: у својим делима овај мислилац је на исти ниво сводио Христа и сатану, наводио је и друге ужасне и за хришћане неприхватљиве мисли.

Штајнер је наступао с тумачењем Јеванђеља, наравно у гностичком духу, а такође је написао “Пето јеванђеље”, у којем је тврдио да су Исус и Христос два различита лица, од којих је једно – човек Исус, човек са слабостима и недостацима, који се колеба као Хамлет, човек који испољава малодушност. Даље он пише да му је у виђењу било откривено да се наводно у Галилеји Исус једном замало одрекао Бога и само што није принео жртву идолима, једино Га је дубока несвестица спасила од богооодступања. Затим Штајнер тврди да Крштење није било Богојављење, већ сједињавање човека Исуса са “сунчаним еоном”, који Христос и јесте. На крају свега он изјављује да Христос није васкрсао као такав, да је Његово тело пало кроз пукотину, која се створила за време земљотреса и да се налази у дубини земље, да је Христос васкрсао само својим етерским телом и овим етерским телом ће поново доћи у свет. Чак је навео и време Христовог доласка у свет: 1914. годину. Испоставило се да је овај датум у ствари датум почетка страшне трагедије – Првог светског рата, који се завршио ужасном катастрофом за многе државе. Сам Штајнер се мирно бавио предузетништвом, имао је акције низа фирми за производњу дувана, остваривао је приход од бављења медицином, примао је разне прилоге и тако даље. Штајнерови следбеници себе нису називали само антропозофима, већ и “духовним хришћанима”, а негде и “белом браћом”...

У учењу манихејаца се тврди да се у свету стално одвија борба између добра и зла. Добро се поистовећује са светлошћу и ватром, а зло с мраком и тамом. Ормузд и Ариман су два пола персијске религије, религије Заратустре, маздеизма. Ово персијско поклоњење Сунцу је преузео Штајнер, за њега се Христов лик слио с ликом Ормузда, са светлим начелом. Ормузд побеђује Аримана, тако да Христов долазак за Штајнера означава долазак сунчевог еона, протеривање таме и мрака из света, вечни празник сунца. Сам Штајнер се придржавао одбачене и од хришћанства осуђене теорије реинкарнације. Кад га је неко питао ко се сад оваплотио, чије душе живе на Земљи он је одговарао: “Оних који су живели у Египту за време древних фараона.”

Штајнер свој систем духовног развоја преузима из источњачких система, и у овоме није нимало оригиналан; он шпекулише Христовим именом како би што пре привукао Европљанина васпитаног у хришћанском духу, или барем у цивилизацији, која је некада прихватила хришћанске појмове. У ствари, у Штајнеровом учењу нема Христа, већ постоји само маска, једна изопачена образа, а само име је ту ради маскирања.

Историја зна доста таквих примера. Тако су језуити како би успешније проповедали католицизам у Кини, прогласили кинеског философа Конфуција... “хришћанином” и “светим”, прогласили су га за праведника као рецимо, старозаветног пророка, и више од тога, унели су

његов лик у храм како би показали Кинезима да се од њих не захтева рушење старих појмова приликом преласка у нову религију, као да се хришћанство у суштини не разликује од конфуцијанства, да признаје Конфуција и да поштује његово учење. Овај недостојни приступ је под притиском католичког света на крају осудио и сам папа.

Тако и Штајнер предузима сличан покушај да покаже свету, који још није заборавио Христа да антропозофија није антихришћанско учење. Више од тога! Он покушава да докаже да је његово учење једна врста, и то како је он тврдио, продубљивање самог историјског хришћанства. (Притом је Штајнер снабдевао своје ученике комплексима источњачких вежби, укључујући и медитацију, којима је приписивао способност да у човеку развију необичне “духовне” силе. И већина следбеника теозофских и антропозофских праваца, наравно, није била привучена некаквим непостојећим религиозним или философским “дубинама”, већ управо жељом да развије своје, како је Штајнер говорио “успаване способности” и да стекне снагу и храброст.

Антропозофи желе да покажу да сами верују у то да је учење Рудолфа Штајнера хришћанство у “његовом чистом” и дубоком облику, да они не издају хришћанство, већ га само “допуњују” и “продубљују”. Међутим, добро видимо де је у ствари Штајнерова концепција антихришћанска, да је то још један од покушаја повратка паганству. Штајнер је узео много и од таквих средњовековних философа као што су Сен-Мартен и Беме, позајмио је понешто и из јеврејске Кабале (управо имена Анђела, мистику бројева и томе слично). У антропозофији се срећемо с безбројним компилацијама и позајмљивањима. Штајнер у свој систем није унео ниједну сопствену идеју: он је само позајмљивао и обрађивао, преносио, делио и поново слагао, другим речима, он је створио својеврсну еклектику од хиндуистичких веровања, гностичких јереси и манихејства, спајајући их са већ чврстом и Европљанима добро познатом религиозно-философском терминологијом.

Ево какву неугледну слику даје кратак приказ овог учења.

Астрологија и Православље

Астролози тврде да је циљ њиховог учења да помогну људима да постану хришћани, да продубе и учврсте веру. Они кажу да астрологија спада у природне науке и да наоружавши се њоме хришћани могу дубље да схвате, да проуче и спознају своју религију. Дакле, већина астролога се залаже за симбиозу између Православља и науке “звездочатаца”.

А ми тврдимо да они не могу да постоје заједно: или астрологија мора бити осуђена као паганско учење и одбачена, или ће само хришћанство сједињено са астрологијом бити изопачено и деформисано.

Шта је православно хришћанство? – То је пре свега непоколебљиво чување апостолског и светоотачког предања, верност садржају и форми религије, која своје порекло води од Божанственог Откровења. Православље је чистота вере и чврстина традиције.

Већ у првим вековима су јеретици-гностици, који су покушавали да усагласе хришћанство с паганством тврдили да су они “духовни”, “елитни” хришћани насупрот осталим верницима, које су називали профанима и да поседују тајна знања уз помоћ којих се могу схватити дубине хришћанства и дешифровати цело Свето Писмо. У ствари “тајна” гностика се састојала у томе што су Христа прогласили за један од космичких еона, који је сишао на земљу у привидно-илузорном облику човека.

Окултисти нашег времена – теозофи и антропозофи такође изјављују да желе да помогну људима да схвате Јеванђеље дубље него што учи Црква, а завршавају тиме што Христа и Луцифера проглашавају за двојнике.

Ако би човек упитао астролога, који живи у православној земљи, које је вере најчешће би зачуо одговор: “православни хришћанин”. Али због чега у том случају Црква којој он формално припада негира астрологију? Вероватно је то, одговориће астролог, плод незнања и необавештености, док у ствари најбољи представници Цркве нису имали ништа против астрологије. Онда ћемо упитати астролога за кога сматра светитеља Василија Великог или светитеља Јована Златоуста – за најбоље представнике Цркве или за сујеверне и необразоване људе? Због чега се они нису бавили астрологијом већ су се трудили да је искорене заједно с демонским наслеђем паганства? Због чега их је Црква назвала великим свецима и васељенским учитељима?

Глас Православља је Васељенски Сабор. На Петом Васељенском Сабору је астрологија била осуђена заједно с другим лажним учењима. Познати средњовековни астролог Јован Агарик је због свог погубног учења био одлучен од Цркве и анатемисан. Ако је астрологија истинско учење, које не противречи Православљу због чега она није ушла у црквено Предање? Црква није од људи сакрила ништа од онога што су јој апостоли пренели. Ако астролози историју Цркве сматрају временом незнања, необразованости и заблуда, то значи да они негирају и само Православље и стварају нову религију, шпекулишући именом Христа до Којег им је мало стало.

Многи свети оци нису имали само религиозно него и философско образовање. Већ сама њихова борба с астрологијом говори о томе да су били упознати с овим учењем и да су сведочили да је астрологија један од многобројних непријатеља хришћанства. Сумњати у њихову светост значи сумњати у то да је Црква, по речима апостола Павла *стуб и утврђење истине* (1 Тим. 3, 15). Дакле, да би астрологија оправдала своје постојање она мора да уништи веру у Цркву, да уништи Православље и да створи ново учење слично гностицизму и теозофији. Астрологија дискредитује православно учење, другим речима, одбацује га, због тога што дискредитована религија не може бити предмет поштовања и вере. Ако астролози буду говорили да је њихово учење ново откривење Цркве, поново ћемо ући у лавиринт противречности. Астрологија није ново већ старо учење, које су имали већ Вавилоњани, поклоници Астарте – богиње неба и звезда.

Због чега је то учење постало популарно у наше време кад видимо катастрофалан пад морала, бездуховност и егоцентризам? Зар ове појаве нису у међусобној вези? Ми овде не покушавамо да анализирамо астрологију као учење, већ само желимо да кажемо да је она исто онакво одрицање од Христа као и поклоњење идолима. Нека астролози буду храбри па нека кажу да су прекинули везу с традиционалним црквеним православним хришћанством и створили нову религију са својим женским и мушким жречевима.

По речима пророка Илије, они који се истовремено клањају Јехови и Ваалу храмљу на оба колена (1 Царств. 18, 21). Истина је једна. Она не може да се промени и да мења свој облик.

У Старом Завету је Бог казнио Авирона, који је у светилиште унео туђи огањ (3 Мојс. 16, 12-35).

Православље има своју мистику – то је унутрашња Исусова молитва, очишћење ума и срца од греховних помисли. Православна мистика има вољни карактер, она је повезана с аскезом; ова мистика има за циљ вечни живот као вечно богоопштење и заснована је на љубави према Богу. Она на земаљски живот гледа као на време искушења и пут у вечност. Хришћански мистичар циљ свог постојања не утврђује у себи, већ у Божанству. Он умире за себе предајући своју душу Божанској вољи како би је добио препорођену и преображену, због тога је хришћанска мистика смрт и васкрсење душе.

А окултна мистика има јарко изражен егоистички и егоцентричан карактер. Она тражи насладе, задовољење страсти и пре свега гордости, а такође опијање демонским осећањима, која човек може да сматра за духовна стања. Ова мистика је препуна греха и страсти иако се понекад, на пример, у систему јоге захтевају вежбе спојене с уздржавањем. Центар бића у њој остаје сам човек. Суштина мистике је служење сопственим осећањима и доживљајима, а средства на која се ослања мистичар-окултиста су поседовање магијских знања, сликовито говорећи – шифре пакла. Човек, који се утврђује у духовном свету кроз окултна знања, у овом видљивом свету за потчињавање других својој вољи има агресију као метод. “Пророци” окултизма и астролози баве се предсказивањем обичних свакодневних ствари, јер то интересује њихове муштерије, а за друго нису ни способни.

У Библији се говори о изузетном безумљу људи, који су одвративши се од Бога почели да служе златном телету (2 Мојс. 32, 1-8). Плутократија (власт новца) не потпомаже само развој нихилистичког материјализма, већ и окултизма – мистике и моралности људи лишених Бога. Астролози прећуткујући многобројна места у Библији, где се осуђују чаробњаштво и окултизам, укључујући и гатање по звездама, покушавају да извуку бесмислене закључке о томе да је само Христово Рођење зависило од положаја звезда. Међутим, ученик светог апостола Јована Богослова, свештеномученик Игњатије Богоносац, за чије посланице су чак и рационалисти признали да су оригиналне, пише да је Витлејемска звезда за разлику од других звезда била анђеоска сила. Ниједна звезда није могла да стане изнад Витлејема, баш изнад места где се родио Христос. Ова звезда је указивала пут, али се нигде не каже да је она предодредила судбину. Она је била анђеоско знамење о испуњењу древних пророчанстава, а нипошто не елемент звездане карте. Ниједан од светих отаца ово место у Јеванђељу није тумачио у астролошком смислу.

Астролози тврде да је Црква својевремено због незнања одбацила њихово учење сведочећи самим тим да они нису у овој Цркви. А у којој су онда? Свети Дух не може да грешити и да лаже, али за астрологе су, по њиховом мишљењу, тајне и обреди Цркве – историјска профанација, нема друге варијанте.

Кад би човеков живот могао да буде одређен звезданом картом његовог рођења бебе рођене у исто време и у истом крају имале би исти карактер (астролошки тип) и исте судбине. Због чега људи, који су угледали светлост под разним сазвежђима, који су се родили у разним земљама и на разним меридијанима гину подједнако, сви заједно приликом бродолома? Због чега два близанца имају различите способности и таленте, различит карактер и судбину?

Астролози покушавају да дају противаргумент и да кажу да се чак ни два близанца не рађају истовремено, а како се онда они прихватају састављања звезданих карти људима, који су се родили пре низа десетина година? Дакле, ако се следи њихова логика у првом случају да би звездана карта била тачно састављена астролог мора да седи на крову породилишта и да чека да се дете роди (ако прође још само минут промениће се карта неба!), а у другом случају знајући само приближно место и дан рођења они се смело прихватају састављања таблица и одређивања по њима свих догађаја људског живота. Начинимо једноставан експеримент: предложимо да се на основу звездане табlice непознатог човека одреде његов тип и судбина. Грешка је неизбежна, пошто демонска сила не зна људске мисли и не може да учествује у таквом експерименту, јер ће залутати у звезданој карти као дете, које не зна слова у географској карти света.

Због чега се неке астролошке прогнозе ипак остварују? Обично се ове прогнозе дају у врло неодређеној форми тако да се догађаји, који су у њима наведени – сусрети, непријатности, победа, добитак, губитак, обавезно дешавају неком приликом у човековом животу. На пример, потпуно је могуће да ме близак друг превари, да добијем неочекивану помоћ, да ћу се мучити

због болести, а затим оздравити и умрети (ако оздравим нећу се жалити на астролога, а ако умрем нећу моћи да се жалим).

Али ми не желимо да представимо астрологију као тако невину шалу. Овде су укључене демонске силе, које имају одређене информације о конкретном човеку и не знајући будућност могу да нагађају каква ће она бити. Међутим, демон је увек лажљивац и човекомрзац, чак и кад очигледно говори нешто што личи на истину.

У “Дјелима апостолским” се говори о томе како је бесомучна слушкиња идући за Павлом и његовим сапутницима викала: “*Ово су Божји људи, послушајте их*” (Дап. 16, 16-17). Међутим свети апостол није одобрио овакво сведочанство, “*он се узнемири духом*”, односно негодовао је због тога што се демон усуђује да сведочи истину и забранио је то демону, после чега је слушкиња престала да “прориче”.

Свештеноченик Кипријан Картагински у својој књизи “О таштини идола” (3. в.) пише о римским конзулима који су поверовавши предсказивањима о победи ступили у битку и били убијени и заробљени; напротив “конзул Цезар, који је презрео прорицања која су му забрањивала да плови пре зиме у Африку, је тим згодније доплывио до тамо и победио”. У овој књизи он предсказивања назива “обманом, аветима које помрачују истину”.

Хришћанство не признаје учење о “судбини”, јер у ствари свиме руководи Промисао Божји, уз поштовање човекове слободне воље. Оно негира астрологију: ова окултна наука је лажна већ због тога што тврдећи да човек зависи од планета она човека не сматра слободним бићем него једним од предмета, односно, прецртава у њему образ и подобје Божије. Због тога су свети оци Цркве, а посебно Василије Велики, разобличавали астрологију као паганско учење у којем владају судбина и нужност, дакле, у којем нема места за човекову слободну вољу и где не постоји разлика између добра и зла. Црква не прихвата астрологију ни у каквом облику, исправно је сматрајући једном врстом паганске магије.

О греху проклињања

У Светом Писму реч служи као синоним стваралачке моћи. Речју Господа су *створена небеса* (Пс. 32, 6), јер је *Он рекао и створило се; Он је наредио – и појавило се* (Пс. 32, 9), *истина Његова остаје увијек* (Пс. 110, 3). Кроз Реч Божију се ствара свет. Кроз реч се благосиља сваки акт стварања. У Јеванђељу по Јовану Син Божји је назван Речју (Јн. 1, 1). У Сину Божијем се јавља суштина Оца; у Њему се као у Речи одражава познање Бога. Кроз Њега се све ствара ни из чега. Реч Божија – Син Божји је савршен као и Отац. Човек је образ и подобје Божије. Код светих отаца он је назван словесним бићем; кроз реч он мисли, кроз реч се обраћа Богу с молитвом; кроз реч су пророци и апостоли објавили свету Спаситеља. Реч Божија се оваплотила, Син Божји је постао Човек. Вест о спасењу је кроз реч била пронета до крајева васељене. Црквене Тајне се обављају уз помоћ речи; с изговарањем сакралних речи свештенослужитеља су сједињена дејства Светог Духа. Кроз реч Црква благосиља своја чеда, а родитељи своју децу. Кроз благослов се преносе обећања и милости Божије.

Благослов је лепа реч. У благослову родитеља присуствује благослов Небеског Оца – Бога и Небеске Мајке – Цркве. Библија нам открива божанствену животворну силу благослова (родитељи-хришћани јесу образ и символ: отац – Бога, а мајка – Цркве): *благослов оца утврђује домове деце* (Сир. 3, 9), “домови” значи наредна покољења. Очев благослов се не прекида са животом сина или кћери; ако је он сачуван прелази на њихову децу и на децу њихове деце.

У Палестини постоји мало пастирско племе Рехавита. Оно се сачувало од библијских времена до наших дана. Палестина је била поприште сталних ратова. Асирци, Вавилоњани и

Египћани су претварали њене градове у згаришта, а поља – у пустиње. Римске легије су за време Варкохбе уништиле Јерусалим и његову славу – храм, срушили до темеља јеврејске тврђаве као да је гвоздена чизма стала на груди Палестине. Арапи, крсташи и Турци су једни за другима квасили крвљу њену земљу. Ураган историје је разбацао њене становнике по свим крајевима света, али племе Рехавита није напуштало Палестину као да је пламен ратова и најезди пролазио мимо њих, не сажижући његове синове. Милост Божија је чувала ове људе зато што су они поштовали благослов свог родоначелника, и сматрали га за највеће благо и сачували су завет, који им је он дао.

Кроз реч се гради дететова душа. Светитељ Василије Велики се сећао како га је најстарија сестра, док је био беба узимала у крило и учила да изговара Исусово име – то је била прва реч, коју је он изговорио својим тепајућим језиком. Кад будућа мајка пре рођења детета иде у храм и чита молитве она већ кроз реч освећује и благосиља свој плод. Благослов и молитва су сакралне речи, али постоје и речи сличне отрову или ударцу ножа – то је проклетство. Док родитељски благослов спасава децу од многих недаћа, поравнава пред њима духовни пут, а понекад их избавља и од неминовне смрти проклетство родитеља је црни погребни покров, налик на сатанина крила, који је прострт изнад њиховог живота. Кад отац проклиње своје дете он је подједнако свиреп као да га убија својом руком. Проклињући дете он се одриче свог очинства и речју проклетства предаје дете демону. Проклетство је жеља недаћа у земаљском животу и погибелји у вечном.

У стара времена су феничански пагани приносили децу на жртву демону бацајући их у пламен. Хришћански родитељи проклињући своју децу призивају мрачну силу да узме њихово дете, да га мучи читавог живота и да га узме у вечности као свој плен. Они гурају дете у пакао. Ништа мање страшно није ни то што проклетство, као и благослов, прелази с колена на колена и његов жиг ће лежати на још нерођеној деци. Сирах пише да мајчинско проклетство поткопава домове деце (Сир. 3, 9). Постоје породице на које се стално обрушавају несреће, у којима пропадају сви послови, умиру деца, рађају се наказе и болесници. Има људи на чијим лицима лежи печат неке осуђености, и најчешће је то последица проклетства њихових родитеља или предака.

Клетва, изговорена чак и против крвног непријатеља и онога ко нас је увредио остаје неправедност и свирепост, јер њено погубно и разорно дејство превазилази зло, које један човек може да нанесе другом. Због тога свети апостол Павле не само да заповеда хришћанима, већ их и проклиње: благословите и не куните (Рим. 12, 14). Најстрашније проклетство је проклетство духовног оца, а затим родитеља. Свештеник, који проклиње оне који су га увредили и своје непријатеље претвара се у убицу, који у једној руци држи крст, а у другој секиру. Родитељи, који проклињу своју децу, често због ситница, а понекад из навике, јесу змије које уједају дете отровним зубима. Проклетство је молитва ђаволу да се он уместо нас освети човеку, да буде препрека на његовим путевима, да постане болест у његовом телу, да узме као плен његово срце како би Анђео-чувар отишао од човека и Бог се окренуо од њега.

Често човек сам себе проклиње. Тада он личи на безумника, који убада нож у своје сопствено тело и зове сатану да га узме себи. Душа оваквог човека иде по митарствима као окована у ланце. Ако је највећа заповест заповест о љубави проклетство је највећи грех против ове заповести.

Уочено је да се народи у којима је раширено проклетство постепено, али неумитно изрођују. Христос је дошао на земљу како би са читавог човечанства скинуо древно проклетство. Дакле, човек који проклиње противи се Христовом делу. Како да поступи они који су проклињали своју децу? – пре свега треба да исповеде овај грех у Цркви, да моле Бога да се

њихове безумне речи не остваре, да добију за то епитимију; ако то околности дозвољавају треба да заказују службе за спасење и добробит оних које су проклињали, или да дају милостињу за њих сиромашнима. Своја уста, оскрнављена проклетством као људском крвљу треба очистити и омити сталним призивањем Исуса Христа. Шта да ради онај кога су родитељи проклели? Као одговор на проклетство он треба ватрено да се моли за родитеље, да буде свестан грешака због којих је проклетство уследило, да моли да свештеник прочита нарочиту молитву за скидање проклетства и да му да епитимију, да се труди да се често причешћује Светим Тајнама, а ако постоји могућност, да то каже архијереју. Лакше је нанети рану него је излечити, али покајање и милост Божија лече сваку рану и дају човеку снаге да поднесе искушење.⁶⁷

Постоје речи које животворе и речи које убијају. Благослов је као воде, које теку у вечни живот. Проклетство су мртве воде, које теку у паклу и изливају се на земљу кроз уста безумних људи.

О другим цивилизацијама и “летећим тањирима”

Библија ништа не говори о животу у космосу, духовна космологија Библије је геоцентрична, за њу је Земља центар творевине, само не физички, већ аксиолошки, духовни. У материјалном погледу Земља је зрнце у океану космоса, али је она у духовном смислу највећа вредност, и центар читаве Васионе, јер је на Земљу сишао Син Божји; од Земље је Он узео Своје Тело, које остаје вечно сједињено с Његовим Божанством; на Земљи је живела Мајка Божија. Због тога је Земља драгоценија од свег постојећег света који је окружује. Остала пак небеска тела, како нам откривају света Библија и свети оци, јесу само слика која сведочи о Божанственој величини.

Неки се чуде: па Бог је премудар, зашто је тако несврсисходно створио толико галаксија, ако оне нису настањене, ако су оне само мртва тела која лебде негде у необухватном простору?! Чему све то? Овде је грешка у томе што се човек ослања на своје сопствене појмове засноване на његовим ограниченим способностима и могућностима. Човек заборавља да је Богу подједнако једноставно и лако да створи један атом или милијарде галаксија, да је Бог – Свемогући Дух. Само по себи звездано небо представља једно од најочигледнијих сведочанстава присуства Божанства у Васиони, то је величанствена и живописна слика, коју је Творац насликао за нас. Само замислите да је Земља сама, да не постоји звездано небо. Тада би за нас нестале и најјаркије слике свемоћи Божије, Његове бесконачности, Његове силе и величине, Његове славе! Звездано небо је наводило древне мудраце на дубока размишљања о човековом животу, о смислу његовог постојања. По јеврејском предању Авраам је из паганства дошао до монотеизма кроз размишљање о безграничности Божанства кад је посматрао звездано небо. По црквеном предању, света великомученица Варвара је такође дошла до мисли о Једином Саздатељу света, Једином Богу посматрајући звезде кроз прозоре куле. Дакле, милиони и милијарде галаксија нису узалудно, бесциљно створене ствари, то је показивње свемоћи Божије – ради нашег ума, лепоте – ради нашег срца. Зар је све ово само ради човека?! Али зар Богу једна душа није драгоценија од читавог овог видљивог света!

⁶⁷ Осим тога, треба да имамо на уму: све што се дешава с нама – како радосно тако и тужно, не дешава се по вољи других људи и због некаквог “стицаја околности”, већ по Премудром Промислу Божијем. Људи и околности су само оруђа Промисла. Због тога, ма каква туга да задеси човека, она га је задесила само по допуштењу Божијем. Бог све уређује на наше вечно спасење. И због тога, ако је Он допустио Својим недокучивим путевима да неко пострада допевши под дејство проклетства, ни тада човек не сме да очајава или да се осећа као “мртав” и “осуђен”. Не, Бог има моћ, како да дозволи да човека задесе страдања – ради очишћења његових ранијих грехова, тако и да после уразумљења пружи Своју брзу и Свесилну помоћ. – *прим.ред.*

Да ли у неким звезданим просторима постоје друга разумна бића? Раније су људи мислили да постоје настањене планете; тако је још у седамнаестом веку био написан низ философских трактата у којима се говорило да су Месец и сва небеска тела насељени. Затим, како се наука развијала, људи су почели да претпостављају да услови за живот у нашем Сунчевом систему могу да постоје (осим Земље) само на планетама Марсу и Венери. А савремена наука долази до закључка да се на планетама Сунчевог система осим Земље нигде не наилази на живот, да тамо нема ни трагова, ни знакова органског живота, све оне су мртве.

Али шта онда представљају неидентификовани летећи објекти – НЛО, о којима се толико говори и пише, чији се прикази толико демонстрирају? Може се понудити неколико решења ове загонетке.

Постоји област видеотехнике – холографија, која омогућава да се уз одређену оптичку апаратуру створи неки тродимензионални лик, приказ у простору. Односно, може се створити илузорна представа било ког предмета и у било којој тачки – и то не само непокретног, већ и предмета, који се креће. На тај начин се данас открива, може се рећи широка и пространа сцена за демонстрацију разних илузионистичких појава и представа, и због тога се чак у нашој религиозној сфери према различитим визуелним натприродним појавама треба односити веома опрезно. То је прво.

Друго: свака држава има своје техничке и војне тајне. И ови неидентификовани летећи објекти могу бити апарати, који припадају некој држави. Али то је такође само једна претпоставка.

И на крају, овде може да се огледа активно мешање у наш живот духовних, демонских сила, које се претварају у материјалне предмете или људе; другим речима, ове појаве могу бити демонске.

Наша земља, односно ми, људи, све више одлазимо од Бога, иако по статистичким подацима отприлике пет шестина становништва верује у Бога. Међутим, овде сама статистичка бројка ништа не значи, већ је релевантан стварни однос људи према вери, који се испољава у реалном животу. Трагично није само безбожништво и директан атеизам, већ и то што религија не постаје животна норма савремених људи, она није органски сливена са њим; чак и за формално “верујуће” религија је с једне стране, а живот, интересовања и поступци су с друге стране. Овде настаје извесно двојство, психолошки дуализам код људи: човек верује, а живи као да Бога нема. Или рецимо, другачије: условно људске снаге се могу поделити на ум, осећања и вољу. Човек умом може да прихвата идеју бесмртности и Божанственог постојања, али своју вољу он не укључује у делатно испуњење заповести, иако је ово неопходан услов кад душа општи с Божанством. Вера таквог човек остаје само на нивоу свести као да се залеђује у неком далеком кутку душе. Понекад се таквој вери прикључују емоције – за време молитве, богослужења или читања духовне литературе. Међутим, оне нису поткрепљене вољом, односно оне не прелазе у императив деловања, у живот верујућег. Због тога се човечанство удаљава од Бога, дакле, стварају се све повољнији услови за појаву других, мрачних сила. У духовном животу не може да постоји вакуум: дехришћанизујући се човечанство истовремено потпада под моћне импулсе демонских сила и на тај начин се указује све више објективних могућности за појаву демона у телу.

Сад треба поставити питање: а због чега је све ово демонима потребно? Зашто демони режирају такве “сцене”? Шта им то даје? Објашњење је просто: учење о неидентификованим летећим објектима и марсовцима представља нову могућност да се у људској свести шири материјализам. Овде је ток мисли следећи: свет је бесконачан и у оним његовим деловима, где постоје повољни услови сами по себи ничу нови облици органског живота, односно негде постоје

или старије или млађе цивилизације. Самим тим се полако развија материјалистичка тачка гледишта на порекло живота. Већ и саму Библију људи, који верују ове објекте и марсовце доживљавају веома условно (у светлости релативизма, вероватно). Овде, веле, на Земљи нам је дата Библија, а тамо негде у другим световима су дата друга, нама непозната откровења и тако даље.

На тај начин се човек одвлачи од главног: од спасења, од општења с Богом и почиње да тражи излаз из овог ћорсокака – духовног, социјалног, политичког – у који је доспело савремено човечанство у “контактима” са “спољашњим”, незамаљским цивилизацијама. Јер данас не само ми, хришћани, који имамо Свето Писмо и Откровење видимо у догађајима који се око нас дешавају страشان наговештај неких ужасних догађаја. Не, и људи далеки од Бога такође не могу да не осећају, да не виде, како нарастају процеси, који воде ка непоправљивој трагедији, катастрофи. Шта да се ради, како да се избегне ова опасност, ова несрећа?!

У свештеној историји има примера кад су се не само људи, већ и цели народи пред лицем неумитне претње обраћали Богу покајањем. Кад више нема наде у спасење човек прибегава свом Творцу. Тражи спасење и налази га – у Богу. Због тога данас, како не би допустио наше обраћање, нашу устремљеност ка Богу ђаво баца замку у “изласку”: тражењу спасења у искуству других цивилизација, у општењу с њима, у очекивању помоћи од становника других планета и галаксија. Ево узрока “феномена” сличне врсте. Барем мени у сваком случају оваква теорија изгледа највероватнија.